

ספרי הלימוד של הרשות הפלסטינית (רש"פ): ההתייחסות ליהודים, לישראל ולשלום

עיון, איסוף ותרגום:
ד"ר ארנון גרויס וד"ר רוני שקד
עריכה וסיכום:
ד"ר ארנון גרויס
(ספטמבר 2017)

תמצית מנהלים

המחקר הנוכחי מכסה את ביטויי ההתייחסות ל"אחר" היהודי-ישראלי ולשלום עימו המצויים בספרי הלימוד העדכניים ביותר שיצאו לאור מטעם הרשות הפלסטינית לשימוש בכל בתי"ס ביהודה, שומרון ורצועת עזה וכן בבתי"ס שבמזרח ירושלים הפועלים לפי תכנית הלימודים של הרש"פ. מדובר הן בבתי"ס הממשלתיים, הן בבתי"ס שבניהול גורמים פרטיים (כגון כנסיות שונות, אגודות צדקה אסלאמיות וכד'), והן באלה המנוהלים ע"י סוכנות הסעד והתעסוקה של האו"ם - אונר"א. נכללו במחקר 201 ספרים במקצועות שונים בכיתות א'-י"ב ונבדקו בהם כל סוגי החומר הכתוב, כולל תרגילי לשון, שאלות ומטלות והערות שוליים וכן תצלומים, איורים, מפות, טבלאות ותרשימים. 77 ספרים מאלה שנבדקו הודפסו בשנים 2016 ו-2017, במסגרת פרויקט של משרד החינוך הפלסטיני לכתיבה מחדש של ספרי הלימוד, שנמצא כעת בעיצומו.

עורכי המחקר הנוכחי מאמינים בכל ליבם ששלום משמעותי חייב להתחיל בחינוך: יש לתת לדור הצעיר בשני הצדדים הזדמנות להבין את הרקע הרחב יותר של הסכסוך אשר בו מסובכות חברותיהם ויש להראות לו את התועלת ההדדית של פתרונו בדרכי שלום. הדבר מחייב הכרה חד-משמעית ביריב, לצד תיאור מכבד של זהותו, אמונותיו והאינטרסים שלו. מטרתו היחידה של מחקר זה היא קידום החינוך לשלום בשני צידי הסכסוך המזרח-תיכוני, והמחברים מקווים להוסיף למחקר הנוכחי בהקדם מחקר דומה על ספרי הלימוד הישראליים.

מסקירת ממצאי המחקר ניתן לסכם את התייחסות ספרי הלימוד של הרש"פ לישראל, ליהודים ולשלום בשלושה עיקרי יסוד: **דלגיטימציה, דמוניזציה, ואינדוקטרינציה למאבק אלים במקום קריאה לשלום.** על בסיס עיקרי יסוד אלה נבנה נרטיב המציג את הסכסוך בצורה מעוותת מבחינה היסטורית ואינו מותיר כל תקווה לסיימו בדו-קיום בשלום בין שני הצדדים המעורבים בו. דבר זה טומן בחובו השלכות כבדות משקל על עתידם ועתיד ילדיהם, וגם מצביע על מטרות הרש"פ לטווח ארוך, ועל מידת מעורבותה של אונר"א במטרות אלה.

הדלגיטימציה של היהודים מתבטאת באי הכרה בהם כעם בעל זכויות לאומיות בארץ. דבקותם בה מתוארת כ"שאיפות חמדניות (אטמאע)". תנועתם הלאומית - הציונות - מוצגת כתנועה קולוניאליסטית בשירות האימפריאליזם המערבי, שמטרתה ליישב את יהודי העולם בארץ תוך גירוש הפלסטינים ממנה ובכך היא מוצגת כאיום קיומי. בספרי הלימוד משנת 2017 אף מוחלפת הגדרת הסכסוך מ"הסכסוך הערבי-ישראלי" ל"הסכסוך הערבי-ציוני", כנראה במטרה להציג את הסכסוך בעיני התלמידים כמאבק על עצם הקיום, דבר המרחיק עוד יותר את האפשרות לפתור אותו בדרכי שלום ודו-קיום.

בספרים שיצאו עד 2016 היו מעט מאוד התייחסות לנוכחותם של היהודים בארץ בעבר, לעומת הפלסטינים המוצגים שם כצאצאים ישירים של הכנענים הקדומים המתוארים כ"ערבים". "הקשר הכנעני" של הפלסטינים נזנח בספרים החדשים מהשנים 2016 - 2017, אך טיעון ערביותם של הכנענים נשמר ובכך יוצרים ספרי הלימוד רושם של קדימות ערבית על-פני היהודים גם בעת העתיקה. יתירה מזו, בספרי הלימוד החדשים שיצאו עד כה גם לא מוזכר עברם של היהודים בארץ כלל, וטיעוניהם ההיסטוריים לגביה מוצגים כזיוף.

מקומותיהם הקדושים של היהודים בארץ - הכותל המערבי בירושלים, מערת המכפלה בחברון וקבר רחל בבית לחם - מוצגים כמקומות קדושים לאסלאם שעליהם היהודים מנסים להשתלט. מהטקסט של אחד הספרים החדשים מתקבל הרושם שהכותל המערבי ובתי הכנסת בעיר העתיקה הם המצאה של "הכובשים הציונים" שבאה לעולם רק מאז 1967.

6 מיליוני היהודים בארץ אינם נספרים כתושביה, לעומת מיליוני צאצאי הפליטים הערבים של מלחמת 1948 החיים מחוצה לה, ועריהם אינן מופיעות על המפה אלא לעיתים נדירות כהתנחלויות זרות. גם שפתם הלאומית של היהודים - העברית - נמחקת מעל בול מנדטורי המובא באחד מספרי הלימוד, ובמקרה אחר היא מוצגת כאיום על ערביותה של ירושלים, ותושביה היהודים של העיר מוצגים ככובשים ומסתננים. בדרך זו מוצגת נוכחות היהודים בארץ כבלתי לגיטימית ובמשתמע - זמנית. זהו, בעצם, הבסיס של מושג "זכות השיבה": התושבים היהודים אמורים לעזוב וצאצאי הפליטים, "התושבים הלגיטימיים", ישובו ויתפסו את מקומם.

מדינת היהודים - ישראל - אינה מוכרת כמדינה ריבונית ושמה אינו מופיע על המפה, אלא במקרה אחד שבו היא מוצגת כישות כובשת מאז 1948. גם במפה וגם בטקסט היא מוחלפת לעיתים ע"י פלסטין כמדינה הריבונית באזור, וזו האחרונה אמורה לכלול את כל שטחיה לאחר שחרורם מהכיבוש. אזורים, אתרים וערים בישראל שמלפני 1967 מוצגים בלעדית כפלסטיניים, ואף ככבושים, ובמקום הביטוי "שטח ישראל" משתמשים בד"כ במונחים עוקפים כמו "שטח 1948", "הפנים", או "הקו הירוק". יתירה מזו, מאז 2016 נעלם השם "ישראל" מהרוב המכריע של הטקסטים - גם בקטעי הדמוניזציה המרובים - ובמקומו מובא הביטוי "הכיבוש הציוני", כנראה במטרה להסיר מהספרים את שרידי ההכרה בישראל שעוד נותרו בעקבות הסכמי אוסלו.

הדמוניזציה של היהודים נעשית גם שלא בהקשר הסכסוך ע"י הצגתם כאויבי הנביאים הנערצים באסלאם - משה, ישו ומוחמד - דבר שאוטומטית מציבם במחנה כוחות הרשע ומכשיר את הקרקע להשנאתם על התלמידים עוד יותר במסגרת הסכסוך. במסגרת זו מוצגים היהודים שבאו לארץ במאה ה-19 כבעלי כוונות להשמדת הפלסטינים וכמאיימים על הפרט הפלסטיני איום קיומי. בהקשר זה נעשית להם דה-הומניזציה כזאבים ונחשים. קו זה נמשך גם בספרי הלימוד החדשים מאז 2016 (הביטוי "עוזרי השטן", למשל).

דמוניזציה מסיבית נעשית לישראל תוך הטחת עשרות האשמות נגדה, החל מגזילת פלסטין וגירוש תושביה, דרך מעשי טבח, רצח ילדים, התנקשות במנהיגים, תוקפנות נגד ארצות ערב השכנות, הרס ערים וכפרים, חילול מקומות קדושים, פגיעה בכלכלה ובחברה הפלסטינית, הטלת מצור על הפלסטינים באמצעות גדר ההפרדה, מאסרים המוניים, ניסיונות למחוק את הזוהר והמורשת התרבותית הפלסטינית, וכלה בהנצחת הבערות בקרב הפלסטינים, ואחריות לאלימות במשפחה הפלסטינית ולשימוש בסמים בחברה הפלסטינית. הספרים החדשים משנת 2017 מוסיפים האשמות חדשות: הכור בדימונה גורם למקרי סרטן בחברון, "הכיבוש הציוני" משלח עדרי חזירי בר ביבולי הפלסטינים, וכד'. בהקשר זה מובאים בספרים החדשים סיפורים עם תיאורים ציוריים חזקים של מעצרים, הרג, גירוש אליהם והתעללות, שלא היו נפוצים בספרים הקודמים.

מה שמגביר את האינטנסיביות של הדמוניזציה הוא העדר מידע אובייקטיבי על היהודים וישראל שעשוי היה לאזן אותה בעיני התלמיד. התייחסות ל"אחר" היהודי-ישראלי היא גם כאל קבוצה בלבד ללא כל התייחסות לפרטיה כאל בני אדם רגילים, דבר המגביר את הרגשת האיום מכיוונה בעיני התלמידים. כמו-

כן, אין בספרי הלימוד של הרש"פ כל ניסיון להבין את הצד האחר ומניעיו ואין שם שום ביקורת עצמית שעשויה היתה להסביר, למשל, שישראל הקימה את גדר הפרדה בשל פיגועי טרור המתאבדים הפלסטינים בתחילת שנות ה-2000. ישראל והיהודים הם הצד הפושע האולטימטיבי והפלסטינים הם הקרבן האולטימטיבי.

אינדוקטרינציה למאבק אלים: אין בספרי הלימוד של הרש"פ כל תמיכה ברעיון של שלום עם ישראל ודו-קיום עימה. להיפך, מדובר שם על מאבק אלים לשחרור בלי להגבילו לקווי 1967. מוזכרים שם מקומות בישראל שאמורים להשתחרר כמו עכו, חיפה ויפו. אפילו לשיבת הפליטים יש קונוטציות אלימות - ובמקרה זה מדובר בפירוש על שטח ישראל מלפני 1967. הספרים החדשים אף מעצימים קו זה ע"י טקסט המדבר על שיבת הפליטים לשטח ריבוני של המולדת שעליו יונף דגל פלסטין.

במסגרת זו משתמשים בערכים מסורתיים אסלאמיים, ובראשם ג'יהאד ומרטיריות לשם מתן גושפנקה דתית למאבק וע"י כך להעצימו. יתירה מזו, באחד מספרי הלימוד של המגמה ההילכתית בביה"ס התיכון מובאת מסורה מפי נביא האסלאם מוחמד שבה מתוארת השמדת היהודים ע"י המוסלמים כאחד מהתנאים המוקדמים לאחרית הימים.

אף כי נדירה תמיכה ישירה בפעולות טרור נגד ישראל, יש תמיכה עקיפה בהן ע"י העלאה על נס של מבצעים. הם נקראים "המקריבים עצמם (פדא)", ואלה מהם שנהרגים או נאסרים מכונים "מרטירים (שהיד)" ו"שבויים (אסיר)", בהתאמה, ומואדרים בספרי הלימוד. התוספת לעניין זה באחד הספרים החדשים - איזכור שמה של מנהיגת פעולת הטרור בכביש החוף ב-1978 כגיבורה וכמרטירית.

נושא חדש בהקשר זה המופיע באחד הספרים שיצאו ב-2016: העצמת אינטנסיביות המאבק לשחרור - עד כדי סילוק הגזלן (ישראל) והשמדת "שרידי הזרים", כלומר, אלה שייוותרו בארץ מתוך ששת מיליוני היהודים שחיים בה היום. ההחמרה ביחס ל"אחר" היהודי-ישראלי בספרים החדשים בהקשר הלחימה נגדו מתבטאת גם בתיאור התקפה בבקבוקי תבערה על אוטובוס ישראלי כ"חגיגת צלי".

במלים אחרות: ספרי הלימוד של הרש"פ מכינים את התלמידים רעיונית ונפשית למאבק אלים לחיסול ישראל ו"העלמת" תושביה היהודים תחת הסיסמה "שחרור פלסטין מהכיבוש הציוני". לאור מצב זה ברור לכל אדם בר-דעת כי אין לצפות לשום התקדמות לקראת פתרון של שלום לסכסוך ללא שינוי טוטאלי של קו מחשבה זה של הרש"פ המוחזק בשיטתיות לתלמידיה מזה למעלה מעשרים שנה.

אך אם הדרישה לשינוי בגישת הרש"פ תלויה במו"מ בין הצדדים ובתנאים הפוליטיים השוררים ביניהם, הרי אין זה כך לגבי אונר"א שאיננה צד לסכסוך ואמורה להיות מחוייבת לעקרונות האו"ם בדבר פתרון של שלום בין הצדדים. לכן, לא ייתכן שבבתי"ס שלה יילמדו טקסטים הקוראים למאבק אלים נגד ישראל ולג'יהאד, ביחוד כאשר מאבק זה מכוון לשטחי ישראל הריבונית כפי שהיא מוכרת בזירה הבינ"ל. אונר"א גם מחוייבת, כארגון של האו"ם, שלא להרשות הצגה של מדינה חברה באו"ם - ישראל - כבלתי לגיטימית בפני תלמידיה. ספר לימוד שישראל אינה מסומנת בו על המפה אינו אמור להיכנס כלל לשימוש בבתי"ס שלה. אפילו אם ישראל עצמה מאפשרת שימוש בספרים כאלה בבתי"ס במזרח ירושלים שתחת ריבונותה משיקולים פוליטיים כאלה או אחרים, אין פריבילגיה זו נתונה לאונר"א שאינה אמורה לנקוט קו פוליטי כלשהו. לכך יש להוסיף גם את הכשל החינוכי של אונר"א המתבטא באימוץ תכנים המעוררים סימן שאלה, במקרה הטוב, כגון פברוק המוצא הכנעני של הפלסטינים וזיוף הבול המנדטורי, ואת בגידתה המוסרית בחובתה להגן על תלמידיה מפני עתיד של מלחמה וסבל שאליו מחנכים הספרים שבהם היא משתמשת. לסיכום, ישנם דברים שאסור לאונר"א ללמד! לכן מצב ספרי הלימוד בבתי"ס שלה טעון תיקון מידי, ללא קשר למה שתעשה הרש"פ, ומצופה מהמדינות הדמוקרטיות, הממנות את פעילותה החינוכית, לדרוש זאת.

תוכן עניינים

1	תמצית מנהלים
4	תוכן עניינים
7	הקדמה
7	נושא המחקר וחשיבותו
7	מחקר ספרי הלימוד של הרש"פ
9	חומר המחקר הנוכחי
9	שיטת המחקר
10	הערות בנושאי כיתוב:
11	מבוא: מערכת החינוך של הרשות הפלסטינית
11	מינהל וסטטיסטיקה
11	תכנית הלימודים
12	לוחות
14	פרק א': הסכסוך
14	הבעיה הפלסטינית
28	בעית הפליטים
28	1. הסיבה לבעית הפליטים:
29	2. הגירוש:
32	3. תנאי חייהם של הפליטים וההתייחסות למקום מגוריהם היום:
37	4. ההתייחסות למקומות מגוריהם הקודמים של הפליטים:
44	6. עקורי 1967:
49	הפלסטינים אזרחי ישראל
51	פרק ב': יהדות ויהודים
51	יהדות
53	היהודים בעת העתיקה
59	היהודים בהקשר האסלאמי
59	1. ההתייחסות הכללית ליהודים/בני ישראל:
60	2. היהודים בערב מול מוחמד:
64	3. התייחסות ליהודים לאחר מוחמד:
65	4. התייחסות חיובית ליהודים בתקופה האסלאמית:
66	היהודים בהקשר הנוצרי
66	1. ההתייחסות ליהודים בהקשר של ארועי "הברית הישנה":
67	2. ההתייחסות ליהודים בהקשר של ארועי "הברית החדשה":
69	היהודים בעת החדשה
70	היהודים במסגרת הסכסוך
82	המקומות הקדושים
86	הציונות
93	פרק ג': ישראל
93	ישראל ופלסטין
93	1. מבט כללי:
94	2. ישראל/פלסטין במפה:
110	3. ישראל/פלסטין בטקסט:
112	4. מונחים עוקפים:
113	5. התייחסות למקומות בישראל בגבולותיה מלפני 1967:
117	תדמית ישראל
	1. ישראל נוסדה מתוך כיבוש אדמות פלסטיניות, הריסת ישובים פלסטיניים, גירוש תושביהם
117	והקמת התנחלויות ישראליות במקומם:
118	2. ההאשמה העיקרית נגד ישראל נובעת מהמשך הכיבוש והסבל הנגרם ממנו:
	3. הכיבוש הוא ביטוי ל"הגיון הכוח" ולאלימות של ישראל החודרת בתורה גם אל החברה
120	הפלסטינית:

123	4. ישראל נתפסת גם כתוקפנית כלפי העולם הערבי בכלל:
126	5. אלמנט חוזר בדמוניזציה של ישראל - "רצח" מקומות ישוב פלסטיניים:
127	6. ישראל רוצחת ילדים פלסטיניים:
	7. ישראל מתנקשת בחיי מנהיגים פלסטינים, כולל האשמה מרומזת באחריות למותו של יאסר ערפאת:
129	8. ישראל אחראית לנכויות הפיזיות והנפשיות בחברה הפלסטינית:
130	9. הכיבוש מבצע בנכבשים התעללויות לשמן:
131	10. ישראל אחראית לשימוש בסמים בחברה הפלסטינית:
135	13. ישראל הורסת בתי פלסטינים:
138	14. ישראל עוקרת עצים:
140	15. ישראל גורמת סבל לאסירים הפלסטינים ובני משפחותיהם:
143	16. פגיעת הכיבוש באשה ובמשפחה הפלסטינית:
145	17. ישראל ממשכה לגזול את אדמות הפלסטינים:
145	18. ישראל גוזלת את מימי הפלסטינים:
146	19. האשמות כלפי ישראל בתחומי הכלכלה:
150	20. האשמה חדשה: פגיעה בפלסטינים באמצעות חזירי בר:
150	21. גם העוני בחברה הפלסטינית הוא במידה רבה תוצאה של הכיבוש:
151	22. ישראל אחראית לבערות בקרב הפלסטינים:
153	23. ישראל מטילה הגבלות על התקשורת הפלסטינית:
153	24. ישראל מנסה למחות את המורשת התרבותית הפלסטינית:
154	25. ישראל גם מחללת מקומות קדושים לפלסטינים - מוסלמים כנוצרים:
155	26. ההתנחלויות ביו"ש (ובעבר בחבל עזה) הן חלק מהנזק שגורמת ישראל לפלסטינים:
158	27. ההתנחלויות בפרט, וישראל בכלל, גורמות לזיהום הסביבה הפלסטינית:
160	28. ישראל פועלת בניגוד לחוק הבינ"ל ועקרונות זכויות האדם:
	29. ישראל מזניחה את שירותי הבריאות ומונעת מצוותי ההצלה הפלסטיניים מלמלא את תפקידם:
160	30. אפליה גזעית:
161	31. דיכוי אזרחי ישראל הפלסטינים:
162	32. דמוניזציה ישירה:
164	פרק ד': סובלנות ושלום
167	סובלנות
167	שלום עם לא-מוסלמים
169	שלום עם ישראל
169	פרק ה': מלחמה
174	עקרונות ההתנהגות במלחמה עפ"י האסלאם
174	מאבק לשחרור
175	ג'יהאד
181	1. הג'יהאד - מבט כללי
181	2. הג'יהאד בהקשר הפלסטיני
184	עמידה על המשמר (ריבאט, מוראבטה)
186	מרטיריות (שהאדה)
187	טרור
193	סיכום
202	נספח: עקרונות אונסק"ו לגבי חינוך לשלום ולסובלנות
209	רשימת מקורות
210	שפה ערבית
210	מתמטיקה
211	מדעים
211	טכנולוגיה
211	כימיה

211	ביולוגיה
211	חינוך אסלאמי
212	חינוך נוצרי
213	חינוך לאומי
213	אזרחות
214	לימודי חברה
214	היסטוריה
214	סוגיות אקטואליות
214	גיאוגרפיה
214	ספרי המגמה ההילכתית
215	החוקרים
215	ארנון גרויס
215	רוני שקד

נושא המחקר וחשיבותו

מחקר זה מתבצע בהזמנת המרכז למחקר מדיניות המזרח הקרוב (Center for Near East Policy Research)¹ וחייב את עצם קיומו לתרומות הנדיבות שהוענקו ע"י המרכז ע"ש שמעון ויזנטל לחקר השואה והפורום לענייני המזרח התיכון בפילדלפיה, ארה"ב. הוא עוסק בהתייחסותם של ספרי הלימוד של הרשות הפלסטינית (רש"פ) ליריב הישראלי-יהודי בסכסוך ולשאלת ההגעה לידי שלום עימו. המחקר יוצא מתוך הנחה שפתרון סכסוכים בדרכי שלום הוא מלאכת המדינאים, אבל הבסיס לשלום-אמת נמצא בחינוך. רק ע"י חינוך עקבי לשלום של בני הדור הצעיר יכולה חברה להשתחרר ממשקעי סכסוכי עבר וליצור יחסי שלום של קבע עם "האחר" היריב. כך ארע במחצית השניה של המאה העשרים בין צרפת לגרמניה לאחר עשרות שנים של סכסוך מר שכלל שלוש מלחמות הרסניות בין 1870 - 1945. חינוך לשלום נמצא בראש מעייניו של ארגון האו"ם לחינוך, מדע ותרבות - אונסק"ו והוא קבע מספר קריטריונים ומדדים לביצוע (ראו בנספח). ספרי הלימוד הינם רק חלק ממערכת החינוך, ולא בהכרח הגורם המכריע. יש חשיבות רבה לדברים הנאמרים בכתה ע"י המורה, ולחילופי הדעות בין התלמידים עצמם המושפעים, מצידם, מהנאמר בבית, ברחוב, בארגונים בהם הם חברים, בכתי התפילה בהם הם מבקרים, ובאמצעי התקשורת - כולל זו החברתית. אבל ספרי הלימוד הם האינדיקטור הברור ביותר לערכים ותפיסות שאותם מבקשת החברה להנחיל לצעיריה במערכת החינוך. במקומות בהם ספרי הלימוד מוצאים לאור כמעט בלעדית ע"י השלטונות, בדומה למצב הקיים בשטחי הרש"פ, הם גם מהווים אינדיקציה ברורה לקו הפוליטי של המשטר במסגרת הסכסוך ולמחויבותו לפתרון של שלום. מכאן חשיבות מחקר ספרי הלימוד המתבצעים בעולם.

מחקר ספרי הלימוד של הרש"פ

בין השנים 2000 - 2006 ביצעה הרשות הפלסטינית, בסיוע ובמימון גורמים חיצוניים, פרוייקט הוצאה לאור של ספרי לימוד משלה שהחליפו בהדרגה את ספרי הלימוד הישנים מתוצרת ירדן ומצרים ששימשו בבתי"ס בשטחי יו"ש ועזה, בהתאמה. מאז תום הפרוייקט ב-2006 התבצעו באורה סדיר הדפסות מחודשות של ספרים אלה שבמהלכן הוכנסו לעיתים שינויים בחומר הכתוב, וב-2016 החלה הרש"פ במהלך כולל לכתובתם של ספרי הלימוד מחדש. עד כה יצאו לאור 77 ספרים במסגרת הפרוייקט החדש ואלו נכללים במחקר אשר יעודכן ככל שיצאו ספרים נוספים.

הפרוייקט זכה מתחילתו לליווי הדוק של מחקרים אחדים שניסו למצוא את הקווים המנחים של הרש"פ בנושאי הסכסוך המונחלים לתלמידים. בין המחקרים היו כאלה שאף ניסו לערוך השוואה בין ספרי הלימוד של הרש"פ ושל ישראל, כמו אלה שיצאו מטעם מכון אקרט הגרמני לחקר ספרי לימוד ומאוחר יותר - המחקר המקיף ביוזמת מועצת מוסדות הדת של ארץ הקודש Council of Religious Institutions of the Holy Land (CRIHL) שמומן ע"י משרד החוץ של ארה"ב (אף כי זה לא אימץ את מימצאי המחקר אח"כ).² מחקרים השוואתיים אלה הסכימו ביניהם, פחות או יותר, כי ספרי הלימוד

¹ המרכז למחקר מדיניות המזרח הקרוב עוסק בנושאים הקשורים ליחסי ישראל-פלסטינים, הרשות הפלסטינית (רש"פ) וארגון השחרור הפלסטיני (אש"פ), חינוך ואמצעי תקשורת ממלכתיים, כוחות הבטחון של הרש"פ, תהליך השלום, טרור, וסוכנות הסעד והתעסוקה של האו"ם (אונר"א). מאז ייסודו ב-1987, פרסם המרכז עשרות דו"חות על-מנת לספק למקבלי החלטות, לעיתונות, חוקרים ולציבור הרחב נתונים ותובנות לגבי המציאות המורכבת של ישראל והמזרח התיכון. מפעלי המרכז נתמכים במענקים מארגוני חדשות, וקרנות ציבוריות ופרטיות.

² Falk Pingel (ed.), *Contested Past, Disputed Present: Curricula and Teaching in Israeli and Palestinian Schools* (Hannover, Georg Eckert Institute for International Textbook Research, 2003); Ruth Firer and Sami Adwan (ed. By F. Pingel), *The Israeli-Palestinian Conflict in History and Civics Textbooks of Both Nations* (Hannover, Georg Eckert Institute for International Textbook Research, 2004); *Victims of Our Own Narratives? Portrayal of the "Other" in Israeli and Palestinian School*

הישראלים עונים על הדרישות של אונסק"ו יותר ממקביליהם הפלסטינים בכל הקשור להתייחסות אל ה"אחר" היריב ולנושא השלום, אך באופן כללי נטו או לטשטש את הפער, ע"י השמטת חומרים "מרשיעים" מהספרים הפלסטינים והבלטת חומרים כאלה בספרי לימוד של הזרם החרדי העצמאי בישראל, או להצדיקו בטיעונים שונים, כמו מצבם של הפלסטינים תחת כיבוש, או היותם של הפלסטינים בשלב של בניית אומה, בעוד שישראל כבר עברה שלב זה.

מחקרים אחרים התמקדו בספרי הלימוד הפלסטינים לבדם (אם כי המוסדות שהוציאו אותם ערכו לעיתים במקביל מחקרים על ספרי הלימוד הישראליים). הבולטים במחקרים אלה פורסמו ע"י המרכז למעקב אחר השפעות השלום - Center for Monitoring the Impact of Peace (CMIP) שאח"כ שינה את שמו למכון למעקב אחר השלום והסובלנות התרבותית בחינוך הבית-ספרי - Institute for Monitoring Peace and Cultural Tolerance in School Education (IMPACT-SE). רובם נכתבו ע"י אחד ממחברי דו"ח זה והופיעו בדפוס בשפה האנגלית.³ שלושה מחקרים אחרים הוצאו ע"י המרכז הישראלי-פלסטיני למחקר ומידע - Israel/Palestine Center for Research and Information (IPCRI), הראשון - ב-2003 על ספרי כיתות א'-ג', ו'-ח', השני - ביוני 2004 על ספרי כיתות ד', ט', והשלישי - ביולי 2006 על ספרי כיתות ה', י'. מחקר נוסף, מאת נועה מרידור, על ספרי הלימוד של כיתות ה' ו', יצא בפברואר 2006 מטעם מרכז המידע למודיעין וטרור במרכז למורשת המודיעין בגלילות. המכון למחקר אמצעי התקשורת של המזרח התיכון (ממ"י) הוציא דו"ח משלו - Goetz Nordbruch, *Narrating Palestinian Nationalism: A Study of the New Palestinian Textbooks (The Middle East Media Research Institute, 2002)*, שעסק בספרים שיצאו עד לאותה שנה. פרופ' ניית'ן בראון מאוניברסיטת ג'ורג' וושינגטון גם הוא ערך מחקר בשלבים המוקדמים של הפרוייקט.⁴ כל המחקרים מסכימים כי ספרי הלימוד של הרש"פ אינם מחנכים לשלום, אבל קיימים חילוקי דעות ביניהם באיזו מידה הם מחנכים לשנאת ה"אחר" היהודי-ישראלי. פרופ' בראון דוחה זאת במחקריו וגם מחקרי איפקרי נוטים לכיוון זה. כל השאר נחרצים במסקנותיהם לכיוון השני.

מחקרי CMIP/IMPACT-SE בעבר התייחדו מכל יתר מקביליהם בכך שהם ארגנו את כל חומר המקורות הרלבנטי בקטגוריות נושאויות והביאו אותו במלואו לשיפוט הקורא, לא רק מבחינת לשון וטון ההתבטאות הבודדת, אלא גם מבחינת תדירות הופעתה והקשריה, כך שהשאיפה היתה שחומר המקורות ידבר בעד עצמו ללא השמטות או פרשנות מוטה לעיתים. המחקר הנוכחי אימץ שיטה זו לגבי הספרים שיצאו עד סוף 2016, אלא שמסיבה טכנית של עמידה בלוח זמנים שהוכתב מראש, החומר שנאסף מתוך 30 הספרים שיצאו עד כה בשנת 2017 כולל ציטוטים מייצגים בלבד ולא את כל ההתייחסויות המופיעות בהם לנושאים הנדונים במחקר.

Books - Study Report, by Pros. Bruce Wexler (Yale University), Sami Adwan (Bethlehem University) and Daniel Bar-Tal (Tel Aviv University), February 2013

³ Arnon Groiss, *Jews, Israel and Peace in Palestinian School Textbooks* (2001); *Jews, Israel and Peace in the Palestinian Textbooks and High School Final Examinations* (2002); *Jews, Israel and Peace in the Palestinian Authority Textbooks - The New Textbooks for Grades 3 and 8* (2003); *Jews, Israel and Peace in the Palestinian Authority Textbooks - The New Textbooks for Grades 4 and 9* (2004); *Jews, Israel and Peace in the Palestinian Authority Textbooks - The New Textbooks for Grades 5 and 10* (2005); *Jews, Israel, the West and Peace in the Palestinian Authority Textbooks for Grades 11, 12 and Muslim Schools in the West Bank* (Draft report, 2007); *Palestinian Textbooks: From Arafat to Abbas and Hamas*. מאמר מסכם המשווה את ספרי הלימוד הפלסטינים לספרי לימוד אחרים במזה"ת, כולל ספרי לימוד ישראליים, מופיע ב: Arnon Groiss, "De-legitimization of Israel in Palestinian Authority Schoolbooks", *Israel Affairs*, Vol. 18, Issue 3 (July 2012) pp. 455-484 המכון הוציא ב-2011 מחקר נוסף על ספרי הלימוד הפלסטינים מאת אלדד פרדו, ובאפריל 2017 הוציא המכון מחקר נוסף, גם כן בעריכת אלדד פרדו, על ספרי הלימוד החדשים שהוציאה הרש"פ ב-2016.

⁴ Nathan J. Brown, "Democracy, History and the Contest over the Palestinian Curriculum", Paper presented at the Adam Institute Conference on *Attitudes toward the Past in Conflict Resolution*, (Jerusalem, November 2001); Nathan J. Brown, *Palestinian Politics after the Oslo Accords* (Berkeley, University of California Press, 2003).

המחקר הנוכחי מקיף 201 ספרי לימוד של הרש"פ (וראו הרשימה המלאה של הספרים שנבדקו בסוף הדו"ח). הוא החל בסוף 2015 ותוכנו במקורו לבדוק את המהדורות האחרונות אשר הודפסו בעיקר בשנים 2014 ו-2015. לשם כך נרכשו בזמנו 113 ספרי לימוד שיצאו לאור ע"י המרכז לתכניות לימודים של משרד החינוך הפלסטיני עבור כיתות א' - י"ב במקצועות העוסקים בתחומים בעלי קשר לאספקטים שונים של הסכסוך: שפה ולשון, חינוך לאומי, חינוך אסלאמי, חינוך נוצרי (מיועד לתלמידים הנוצרים), אזרחות, היסטוריה, גיאוגרפיה ומה שמכונה "סוגיות אקטואליות" - מקצוע לכיתות י"א וי"ב הכולל מאמרים בתחומים שונים. ספרים אלה נרכשו בפועל. כמו-כן כלל המחקר 11 ספרים נוספים שיצאו גם הם לאור ע"י המרכז הנ"ל אך לא נרכשו בפועל אלא הורדו מאתרי אינטרנט פלסטיניים ממשלתיים ופרטיים. אלו הם 9 ספרי המגמה הדתית-הילכתית בביה"ס התיכון (כיתות י"א, י"ב) שרובם יצאו לאור ב-2013, ו-2 ספרים במקצוע חינוך נוצרי לכיתות י"א, י"ב שלא נרכשו.

אלא שבמהלך ביצוע המחקר החלה הרש"פ ב-2016 בפרוייקט כתיבה מחדש של כל ספרי הלימוד ובעקבות זאת צורפו לחומר המחקר גם 44 ספרי לימוד לכיתות א'-ד' אשר יצאו לאור ב-2016. הספרים האלה הם במקצועות ערבית, מתמטיקה, מדעים, חינוך אסלאמי, חינוך נוצרי וחינוך לאומי (נקרא כעת "חינוך לאומי ולחיים [אלתרביה אלוטניה ואלחיאיתיה]", ובכיתות ג' וד' - "טיפוח לאומי וחברתי [אלתנשיאה אלוטניה ואלאיג'תימאעיה]"). גם ספרים חדשים אלה היו זמינים באינטרנט. ספרי המתמטיקה והמדעים שנבדקו הפעם לא תמיד נכללו במחקרים דומים בעבר. שלושה ספרי לימוד במקצוע הטכנולוגיה שיצאו לאור ב-2016 נבדקו אף הם. באוגוסט 2017 הושלם המחקר למעשה אבל אז הוציאה הרש"פ 30 ספרים חדשים. אלה נבדקו בקפידה והחומר הרלבנטי שנמצא בהם הוסף לחומר המחקר. חלק מהספרים החדשים הוגדר בתחילה כטיוטה ועדיין לא ברור אם כבר החליפו את הספרים הקודמים בכל בתיה"ס. מניסיון העבר למדנו שהוצאת ספר חדש לא תמיד מביאה מיד לביטול השימוש בספר הישן ולכן הכללנו במחקר הנוכחי גם את הספרים המועמדים להחלפה. אלו עדיין מהווים, הן מבחינת מספרם והן מבחינת רמתם הדידקטית בהשוואה לספרים החדשים, את לב תכנית הלימודים הפלסטינית.

הספרים הללו נלמדים בכל בתיה"ס ביו"ש ובעזה, וגם בבתי"ס רבים במזרח ירושלים שנוהגים לפי תכנית הלימודים הפלסטינית. אלו הם ספרי חובה בכל מערכת החינוך - כולל בתי"ס פרטיים של מוסדות הווקף ושל הכנסיות הנוצריות, בתי"ס פרטיים אחרים וכן בתיה"ס של סוכנות הסעד והתעסוקה לפליטים הפלסטינים אונר"א (הכוללים את כיתות א'-ט' בלבד). מכאן שחשיבותם של ספרים אלה רבה מאד, הן להבהרת מדיניות הרש"פ לגבי הנחלת עקרונותיה לבני הדור הצעיר בכל הקשור לסכסוך, והן לבדיקת מידת דבקותה של אונר"א בעקרונות האו"ם.

בתי"ס שאינם שייכים ישירות לרש"פ יכולים להוסיף ספרי לימוד משלהם. חמאס, למשל, הנהיגה בבתי"ס ברצועת עזה שבשליטתה, כולל באלה של אונר"א, ספרי לימוד במקצוע חינוך לאומי בכיתות ח'-י' (שאינם קיימים ברש"פ בכיתות אלה) הכוללים חומר הסתה קיצוני נגד ישראל והיהודים. אונר"א הכניסה בבתי"ס שלה ספרי לימוד בנושאי סובלנות וקבלת ה"אחר" המתייחסים לאספקטים שונים בתוך החברה הפלסטינית, ללא הרחבת הדיון בנושאים אלה לישראל וליהודים. גם הספרים האלה נבדקו, אך אינם נסקרים בדו"ח זה המתרכז אך ורק בספרי הלימוד שהוצאו ע"י המרכז לתכניות לימודים של הרש"פ בראמאללה.

שיטת המחקר

נושא המחקר - ההתייחסות בספרי הלימוד של הרש"פ ל"אחר" ולשלום במסגרת הסכסוך - מחולק לקטגוריות שונות שנקבעו כבר במחקרים קודמים ואלו מהוות את פרקי הדו"ח. פרקים אלה משמשים כמסגרות אליהן נאספו כמות-שהן כציטטות כל ההתייחסויות הרלבנטיות שנמצאו בספרים לאחר תרגומן לעברית, תוך חלוקה לתתי-נושאים. באשר לאופי החומר שנאסף - מדובר בכל צורות הטקסט הכתוב, כגון קטעים דידיקטיים - ובכללם קטעים המתייחסים לטקסטים דתיים בעוד שהטקסט הדתי עצמו לא נכלל בחומר המחקר, סיפורים, שירים, תרגילי לשון, שאלות חזרה, הערות שוליים וכד'. נכלל גם חומר שאיננו

טקסט כתוב, כגון תצלומים ואיורים, מפות, טבלאות ותרשימים. כל התייחסות, בין אם "חיובית" או "שלילית" או "נייטרלית", זכתה לאותה מידה של תשומת לב ונכללה בדו"ח כמות שהיא, כמעט ללא דיון נוסף, להוציא דברי קישור והערות הסבר קצרות לפי הצורך. התמונה הכללית ניתנת בפרק הסיכום על בסיס החומר הנאסף והממוין, תוך ניתוח משמעותו והשלכותיו על עתיד הסכסוך ותוך השוואתו לעקרונות המופיעים במסמכי אונסק"ו בנוגע להתייחסות ל"אחר" ולשלום (ראה הנספח בסוף הדו"ח). ממצאי מחקרים קודמים שנעשו ע"י אחד מכותבי מחקר זה, ושבהם נבדקו ספרי לימוד ממדינות שונות,⁵ איפשרו בדיקות השוואתיות שהביאו לגיבוש קריטריוני מחקר מקיפים ואף סייעו באיתור חומר רלבנטי שנעדר מספרי הלימוד. יודגש כי לא נכללו בדו"ח זה מסרים של פטריוטיזם פלסטיני וכן אלה הנוגעים לזהות הפלסטינית, הערבית והמוסלמית שלא במסגרת הסכסוך (לדוגמה: אהבת הארץ, דבקות בירושלים, התייחסות מבחינה היסטורית או גיאוגרפית - אך לא מבחינה פוליטית - לארץ כולה כאל "פלסטיין" בדומה להתייחסות המקבילה של ספרי הלימוד הישראליים מבחינות אלה לכל הארץ כאל "ארץ ישראל", גאווה על המורשת התרבותית הפלסטינית, פולמיקה דתית אסלאמית נגד "הכופרים" באופן כללי וכד'). כמו כן לא נכללה בו ההתייחסות ל"אחר" הלא-יהודי/לא-ישראלי (לדוגמה: הנצרות, הצלבנים, המערב ובראשו בריטניה וארה"ב - להוציא מעורבותן בסכסוך, וכד').

הערות בנושאי כיתוב:

1. דברי הקישור בין הציטטות בגוף הדו"ח מופיעים בפונט אריאל.
2. בתעתיק המלים הערביות הונהג כתיב מלא לציון דרך הגייתן, בלא להתחשב כלל בדרך כתיבתן בערבית. להלן רשימת האותיות הערביות הייחודיות ותעתיקן לעברית: $\text{ث} = \text{ת}$, $\text{خ} = \text{ח}$, $\text{ذ} = \text{ד}$, $\text{ظ} = \text{ט}$, $\text{غ} = \text{ע}$. שאר האותיות תועתקו אל מקבילותיהן העבריות.

⁵ *Peace and the "Other" in Syrian School Textbooks* (2001); *The West, Christians and Jews in Saudi Arabian Schoolbooks* (2003); *Jews, Christians, War and Peace in Egyptian School Textbooks* (2004); *The War Curriculum in Iranian Schoolbooks* (2007); *Peace and the "Other" in Tunisian Schoolbooks* (2009) - כולם נכתבו ע"י ארנון גרוס ופורסמו ע"י IMPACT-SE (או בשמו הקודם - CMIP) ומצויים באתר שלו, וכן *Arabs and Palestinians in Israeli Textbooks* (2000); *Arabs, Palestinians, Islam and Peace in Israeli School Textbooks* (2002) שנכתבו ע"י עמוס יובל ופורסמו ע"י הארגון הנ"ל. גם הדו"חות הללו מצויים באתר הארגון, לצד דו"ח מקיף נוסף על ספרי הלימוד הישראליים מאת יעל טף-סקר מ-2011, ודו"ח על ספרי הלימוד במגזר החרדי מאת אלדד פרדו שיצא במאי 2017.

מבוא: מערכת החינוך של הרשות הפלסטינית

מינהל וסטטיסטיקה

הרשות הפלסטינית (רש"פ) הוקמה במאי 1994 ובאוגוסט אותה שנה קיבלה לידיה את סמכויות החינוך מהמינהל האזרחי הישראלי. רשת החינוך בשטחי יהודה, שומרון ועזה כללה (ועדיין כוללת) את בתיה"ס הממשלתיים, את בתיה"ס בפיקוח סוכנות הסעד והתעסוקה לפליטים (אונר"א - עפ"י ראשי התיבות של שמה באנגלית) ובתי"ס פרטיים ממגוון בעלויות: הכנסיות הנוצריות, אגודות הצדקה האסלאמיות, מוסדות זרים, גופים ציבוריים ופרטיים מקומיים. החלוקה היום היא לשלב הבסיסי, שהוא חובה וכולל את כיתות א'-י', ולשלב התיכון ובו כיתות י"א-י"ב. בתחילה נכלל הטיפול במוסדות להשכלה גבוהה במיניסטריון נפרד, אך בשנת 2002 אוחדו שני המשרדים לאחד אשר נקרא "משרד החינוך והחינוך הגבוה" (בשם בערבית משתמשים בשתי מלים שונות נרדפות ל"חינוך").

עפ"י הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה של הרש"פ, כללה מערכת החינוך הפלסטינית בשנה"ל 2015/16 - ללא גני הילדים ומוסדות החינוך העל-תיכוני - 2,914 בתי"ס ובהם 1,192,808 תלמידים, לפי הפירוט כדלהלן:

אזור	בתי"ס ממשלתיים	בתי"ס של אונר"א	בתי"ס פרטיים	סה"כ בתי"ס	תלמידים בחינוך בסיסי	תלמידים בתיכון	סה"כ תלמידים
הגדמ"ע	1,740	96	358	2,194	610,088	83,077	693,165
עזה	395	257	68	720	443,425	56,218	499,643
סה"כ	2,135	353	426	2,914	1,053,513	139,295	1,192,808

מספר התלמידים בבתיה"ס של אונר"א בשנה הנ"ל עמד על 296,835 (בכיתות א'-ט' בלבד. אונר"א אינה מלמדת מעבר לזה בשטחי הרש"פ), מהם 48,776 בגדמ"ע ו-248,059 בעזה. כלומר, אונר"א נותנת שירותי חינוך לכרבע מהתלמידים בשטחי הרש"פ.

נתונים נוספים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה של הרש"פ:

מספר הכיתות הכולל:	39,689
מוצע תלמידים לכתה:	30.1
מספר המורים:	55,160
מוצע תלמידים למורה:	21.6
שיעור הנשירה מבתיה"ס:	1.4 (2014/15)
שיעור חזרת תלמידים על שנה"ל:	0.9 (2014/15)
שיעור האוריינות לבני 15 ומעלה:	96.7 (2015) ⁶

תכנית הלימודים

חומר הלימוד בכיתות הנמוכות כולל ערבית, אנגלית, מתמטיקה, מדעים, חינוך אסלאמי (או נוצרי - לתלמידים נוצרים) וחינוך לאומי (עד וכולל כיתה ז'). עד שנה"ל הזאת נכלל גם מקצוע האזרחות בתכנית הלימודים לכיתות אלה, אך נראה שבמתכונת החדשה שאותה מתכוונים להכניס לבתיה"ס הוא יאוחד עם החינוך הלאומי. בכל מקרה, כיתה ט' היא הכיתה האחרונה שבה נלמד מקצוע זה. החל מכיתה ה' נלמדו בתכנית הלימודים האמורה להשתנות המקצועות היסטוריה, גיאוגרפיה, מחשבים ואמנות/מלאכה ובכיתה ז'

⁶ http://www.pcbs.gov.ps/site/lang_en/708/default.aspx

נוסף המקצוע בריאות וסביבה. בתכנית הלימודים החדשה מאוחדים מקצועות ההיסטוריה והגיאוגרפיה במסגרת מה שנקרא "לימודי חברה", כנראה עד לכתה י', ומכתה ז' עד י"ב נוסף מקצוע - טכנולוגיה. בכתה י' מפורק מקצוע המדעים לחלקיו: כימיה, פיזיקה, ביולוגיה והשכלה מדעית, ובשתי כיתות התיכון מתחלקים התלמידים למגמות עם דגש על מקצועות שונים. במגמה ההומניסטית מופיע המקצוע "סוגיות אקטואליות" הכולל מאמרים בנושאים שונים בליווי שאלות ומטלות. מקצועות נוספים בחלק מהמגמות: ניהול וכלכלה, והשכלה מדעית. בעבר החזיק מיניסטרוני הווקף וענייני הדת בתי"ס משלו שהכשירו תלמידים לשמש כאנשי דת ומטיפים ושם השתמשו בספרי לימוד בנושאי דת שיצאו לאור בירדן. אולם לפני כשנתיים שולבו לימודי הדת כמגמה בתיכון בבתי"ס הכלליים וספרי לימודי הדת מוצאים מחדש לאור ע"י המרכז לתכניות לימודים של הרש"פ האחראי על אספקת ספרי הלימוד לבתי"ס בכלל.

עד לשנת 1967 נהגה ביהודה ושומרון תכנית הלימודים הירדנית, ובעזה - המצרית. לאחר מעבר שטחים אלה לשלטון ישראל הושארו תכניות הלימודים הירדנית והמצרית על כנן אך ספרי הלימוד עברו תהליך ניפוי שבמסגרתו הוצאו מהם הקטעים המסיתים נגד ישראל והיהודים. עם כניסת הרש"פ לשטחים אלה ב-1994 סולקו הספרים המצונזרים והוחזרו לשימוש הספרים הירדניים והמצריים המקוריים. בשנת 2000 החלה הרש"פ בפרוייקט החלפה הדרגתית של ספרים אלה בספרים משלה. למעשה, עוד קודם לכן, בשנים 1995 ו-1996, החליפה הרש"פ את ספרי הלימוד במקצוע חינוך לאומי, שכן אלה היו ספרי חינוך לאומי ירדני ומצרי. ספרים מחליפים אלה היו זמניים ונגנזו עם הדפסת הספרים החדשים. בשנת 2000 יצאו לאור ספרי הלימוד לכיתות א', ו', ואח"כ בכל שנה יצאו לאור ספרי הלימוד של שתי כיתות נוספות. הפרוייקט הושלם עם הופעת הספרים לכיתה י"א ב-2005 ואלו של כיתה י"ב ב-2006. מייסד הרש"פ ונשיאה הראשון, יאסר ערפאת, נפטר בנובמבר 2004, לאחר שהושלם הפרוייקט עד לכיתות י'. הספרים לכתה י"א יצאו תחת שלטונו של יורשו מחמוד עבאס ואילו הספרים לכתה י"ב הופיעו בעת שלטונו של ממשלת חמאס ברש"פ לאחר הבחירות שנערכו בינואר 2006. שינויי השלטון מצאו ביטוי מסויים בהתייחסות הספרים לאספקטים שונים בסכסוך (וראו בסיכום). לאחר 2006 הודפסו רוב הספרים מחדש מפעם לפעם בשינויים קלים, ובשנת 2016 החל מהלך של כתיבת ספרים חדשים.

לוחות

להלן לוחות של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה של הרש"פ ובהם נתונים מפורטים יותר לגבי אספקטים שונים של החינוך הפלסטיני. רוב הנתונים מתייחסים לשנה"ל 2015/16:

Selected Indicators for Education in Palestine

Indicator	Year	Value
Number of Schools	2015/2016	2,914
Number of Schools Students	2015/2016	1,192,808
Number of Schools Classes	2015/2016	39,689
Average Number of Students Per Class	2015/2016	30.1
Dropouts Rate	2014/2015	1.4
Repetition Rate	2014/2015	0.9
Number of Students in Universities and University Colleges	2015/2016	204,745
Number of Graduates from Universities and University Colleges	2014/2015	39,672
Number of Students in Community Colleges	2015/2016	11,283
Number of Graduates from Community Colleges	2014/2015	3,872
Literacy Rate for Persons (15 Years and Over)	2015	96.7

Number of Schools by Region, Supervising Authority and School Gender, 2015/2016

Region	Supervising Authority	Total	School Gender		
			Males	Females	Co-ed
Palestine	Total	2914	1029	954	931
	Government	2135	840	818	477
	UNRWA	353	144	106	103
	Private	426	45	30	351
West Bank	Total	2194	733	727	734
	Government	1740	663	655	422
	UNRWA	96	35	48	13
	Private	358	35	24	299
Gaza Strip	Total	720	296	227	197
	Government	395	177	163	55
	UNRWA	257	109	58	90
	Private	68	10	6	52

The data do not include the Israeli Municipality and Culture Committee Schools in Jerusalem

Number of Students in Schools by Region, Supervising Authority, Stage and Sex, 2015/2016

Region	Supervising Authority	Grand Total			Basic			Secondary		
		Total	Males	Females	Total	Males	Females	Total	Males	Females
Palestine	Total	1192808	591117	601691	1053513	530083	523430	139295	61034	78261
	Government	781169	376032	405137	649389	319025	330364	131780	57007	74773
	UNRWA	296835	147230	149605	296835	147230	149605	.	.	.
	Private	114804	67855	46949	107289	63828	43461	7515	4027	3488
West Bank	Total	693165	341434	351731	610088	306155	303933	83077	35279	47798
	Government	548820	265555	283265	472549	233856	238693	76271	31699	44572
	UNRWA	48776	20054	28722	48776	20054	28722	.	.	.
	Private	95569	55825	39744	88763	52245	36518	6806	3580	3226
Gaza Strip	Total	499643	249683	249960	443425	223928	219497	56218	25755	30463
	Government	232349	110477	121872	176840	85169	91671	55509	25308	30201
	UNRWA	248059	127176	120883	248059	127176	120883	.	.	.
	Private	19235	12030	7205	18526	11583	6943	709	447	262

The data do not include the Israeli Municipality and Culture Committee Schools in Jerusalem
(.) : Not Applicable.

פרק א': הסכסוך

עיקרו של הסכסוך כפי שנדון בספרי הלימוד של הרש"פ הוא מה שמכונה "הבעיה הפלסטינית" ובתוכה מה שמתואר במונח "הכיבוש" והמאבק נגדו. אספקטים נוספים של הסכסוך שגם הם נדונים בספרי הלימוד, מי יותר ומי פחות, הם בעיית הפליטים, מאבק הבעלות על ירושלים ומעמדם של הפלסטינים אזרחי ישראל.

בספרי הלימוד שיצאו עד 2016 הוגדר הסכסוך כ"הסכסוך הערבי-ישראלי" (שפתנו היפה, כהן ו', חלק א' (2014) עמ' 48; סוגיות אקטואליות, כהן י"ב [הומניסטית] (2014) עמ' 25). בספרים שיצאו מאז נעדר הביטוי הזה ובמקומו מופיע "הסכסוך הערבי-ציוני" (לימודי היסטוריה, כהן י"א, חלק א' (2017) ע"ע 59, 87), דבר המשתלב במגמה הכללית החל מאותה שנה להעמיק את הדלגיטימציה של הצד הישראלי בסכסוך (וראו להלן לאורך הדו"ח). כך השתנה גם הביטוי "הכיבוש הישראלי" שהתייחס לשנת 1948 (חינוך לאומי, כהן ה' (2014) עמ' 30; חינוך לאומי, כהן ו' (2014) עמ' 12) והפך ל"הכיבוש הציוני" (לימודי חברה, כהן ט', חלק א' (2017) ע"ע 44, 59; לימודי היסטוריה, כהן י"א, חלק א' (2017) עמ' 9).

הבעיה הפלסטינית

מהות הבעיה, לפי ספרי הלימוד, היא גזלת פלסטין הערבית מבעליה הפלסטינים ע"י זרים בתמיכת האימפריאליזם המערבי. להלן ציטטות רלבנטיות שנאספו מספרי הלימוד:

"פלסטין [היא] ערבית."
(מדעי הלשון, כהן ח', חלק א' (2013) עמ' 7)

"לעם הפלסטיני זכות ראשונים היסטורית [אחזקה תאריח'יה] על אדמתו."
(השפה הערבית: קריאה, ספרות, ביקורת, כהן י"ב (2014) עמ' 19)

"האימפריאליזם [איסטיעמאר]⁷ השקיע מאמץ, לפני מלחמת העולם הראשונה ולאחריה, לחלק את המולדת הערבית למספר מדינות (יחידות מדיניות) כדי להקל על השליטה עליה. הוא כפה הסכמים רבים להגשמת הדבר, למשל, הסכם סייקס-פיקו בשנת 1916, הצהרת בלפור בנובמבר 1917 במטרה להקים בית לאומי ליהודים בפלסטין, ואח"כ הסכם סן רמו בשנת 1920.

עמי ערב ניהלו מאבק ומלחמות נגד האימפריאליזם על כל צורותיו ועמדותיו במולדת הערבית. רוב מדינות ערב זכו בעצמאותן בזו אחר זו לאחר מלחמת העולם השנייה, להוציא פלסטין שהיתה אמורה להשיג את עצמאותה בשנת 1948, כלומר - לאחר פינוי כוחות האימפריאליזם הבריטי ממנה. אך בריטניה עמלה בכל כוחותיה במשך תקופת המנדט שלה בפלסטין להקים מדינה יהודית בפלסטין מתוך יישום הצהרת בלפור."
(גיאוגרפיה של המולדת הערבית, כהן ט' (2015) עמ' 8)

"במדינות ערב היתה תנועת שחרור למען השגת העצמאות ואח"כ הן נכנסו לשלב של בניה ותקומה בתחומים שונים כדי להיפטר ממה שהאימפריאליזם השאיר אחריו, חוץ מפלסטין שעדיין נאבקה למען השגת עצמאותה."
(היסטוריה של הערבים והעולם במאה העשרים, כהן י"ב [הומניסטית] (2014) עמ' 63)

⁷ "איסטיעמאר" הוא המינוח הנהוג בערבית הן ל"קולוניאליזם" והן ל"אימפריאליזם" (אף כי לזה האחרון נוהגים גם לקרוא לפעמים "אימבריאליה"). בדו"ח זה תורגם המונח לעברית עפ"י ההקשר. ראו גם בלימודי היסטוריה, כהן י"א, חלק א' (2017) עמ' 5: "מושג האימפריאליזם [איסטיעמאר]: משתמשים במונח איסטיעמאר בשפה הערבית כנגד שני מונחים בלשונות אירופה והם אלכולוניאליה (Colonialism) ו-אלאימבריאליה (Imperialism)."

המקרה הספציפי של פלסטין מוסבר בהקשר התופעה הגלובלית של האימפריאליזם והקולוניאליזם:

"צורות האימפריאליזם [איסתימאר]:

...

6 - הקולוניזציה [איסתימאר]:⁸ במסגרתה מתבצעת השתלטות על האדמה, גירוש בעליה ממנה והחלפת התושבים המקוריים באלמנטים קולוניזטוריים [איסתימאר] במקומם בכוח, כדוגמת הקולוניזציה הציונית בפלסטין.
"היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של העולם, כחה י' (2015) עמ' 48)

"האימפריאליזם הקולוניזטורי [אלאיסתימאר אלאיסתימאר]: תופעת האימפריאליזם הקולוניזטורי מתבטאת בהימצאות זרים בתוך סביבה של תושבי הארץ המקוריים ואלו בעלי תחושה של טוהר ועליונות, נוקטים כלפי התושבים המקוריים בסוגים שונים של אפליה גזעית ואינם מכירים בישותם הלאומית.

האימפריאליזם הקולוניזטורי בתקופה המודרנית מתרכז בפלסטין, דרום אפריקה ורודזיה (זימבבווה).⁹ הימצאותם שם מהווה אתגר גורלי לעמים שעליהם הם כופים את עצמם כדי להשיג קרקע בכל אמצעי, כי הקרקע היא הבסיס החומרי של ההתנחלויות [מוסותמאנא] כמו שהמתיישבים [מוסותמאנין] הם הבסיס האנושי שלהן. ראוי לציין שמדיניות הישות האימפריאליסטית לעידוד הגירת המתיישבים אינה פותחת את הדלת בפני כל אלה הרוצים להתיישב, אלא היא מבקשת סוג מסויים של מתיישבים. סוג זה, ביחס לישראל, מעדיפים שהיהודי יהיה אירופי או אמריקני.

אל פעולת הבאת המתיישבים נלווה אילוץ התושבים המקוריים להגר, שלילת [זכויות] אזרחות וניצולם מבחינה כלכלית כידיים עובדות זולות.
"היסטוריה של הערבים והעולם במאה העשרים, כחה י"ב [הומניסטית] (2014) עמ' 5)

"אילוץ התושבים המקוריים להגר ויישוב [תוטינ] אזרחי המדינות האימפריאליסטיות תוך מתן מלוא ההקלות להם לשם הבטחת המשך זרימתם אל המושבות [מוסתימאר] והישארותם בהן כדוגמת האימפריאליזם הקולוניזטורי [אלאיסתימאר אלאיסתימאר] בפלסטין.
"היסטוריה של הערבים והעולם במאה העשרים, כחה י"ב [הומניסטית] (2014) עמ' 6)

ספר ההיסטוריה החדש לכתה י"א מ-2017 מוקדש כולו לנושא האימפריאליזם ובמסגרתו מועמקת הצגת ישראל והיהודים ככוח קולוניאליסטי זר בפרק שלם שמוקדש לכך בעמודים 87 - 96 תחת הכותרת "האימפריאליזם הקולוניזטורי הציוני בפלסטין - אל-איסתימאר אל-איסתימאר אל-צדיוני פי פלסטין". להלן קטע מתוך אותו פרק:

"פעילות 2: נקרא, נתבונן ונדון:

[ציטוט מתוך ספר בכותרת "הקולוניזציה היא היישום המעשי של הציונות" עמ' 2]: הקולוניזציה [איסתימאר] מהווה נקודת מוצא עיקרית ברעיון הציוני ויישום מעשי של הציונות. לכן אפשר לתארה כציונות הלכה למעשה מתוך יישום לאימתם: 'האימת היא שאין ציונות ללא קולוניזציה ואין מדינה יהודית ללא פינוי הערבים והפקעת אדמותיהם וגידורן'. הקולוניזציה הציונית נבדלה מהקולוניזציה המודרנית האחרת בכך שלא הצטמצמה לפעולת הבניה בלבד אלא התלווה לכך הרס החברה הערבית הפלסטינית - מתוך התאמה לפילוסופית הרעיון הציוני הגזעני המושתת על בסיס הכחשת האחר ועיקירתו, ולא על דו-קיום עימו או קבלת קיומו, כי מטרתו היא לפנות ולבוא במקום, לאלץ את העם הפלסטיני להגר על-מנת ליישב [תוטינ] במקומם בפלסטין את הציונים המגיעים. [סוף הציטוט]."

⁸ "איסתימאר" פירושה "התיישבות" וגורמים ישראלים רשמיים משתמשים במלה בחומר ערבי שהם מוציאים. אבל בעיניים ערביות יש למלה קונטציה שלילית ובד"כ משתמשים בה רק לגבי התיישבות של ישראלים. ביטוי עברי מתאים לקונטציה זו הוא "התנחלות". בדו"ח זה נעשה שימוש הן ב"קולוניזציה" והן ב"התנחלות", ולעיתים גם "התיישבות", עפ"י ההקשר, ובכל מקרה ניתן בסוגריים מרובעים המונח המקורי בערבית. וראו תרגום איסתימאר ל-Colonization באנגלית בלוגו של "ארגון ההתנגדות לקיר ולקולוניזציה" - לימודי היסטוריה, כחה י"א, חלק א' (2017) עמ' 94.

⁹ מעניין שגם היום, שנים לאחר מעבר השלטון בדרום אפריקה ורודזיה לידי הרוב האפריקני, עדיין ממשיכים כותבי ספרי הלימוד של הרש"פ לראות בתושבים הלבנים שם זרים קולוניאליסטים.

(לימודי היסטוריה, כיתה י"א, חלק א' (2017) עמ' 89)

המחשה של המושג ניתנת באמצעות ציור שבו מבנים צפופים הולכים ומכסים את הדגל הפלסטיני. הציור מקושר למערכת גדולה יותר של ציורים שכל אחד מהם מבטא צורה אחרת של האימפריאליזם המודרני (איסתימאר). הכיתוב:

"הקולוניזציה [איסתימאר]"

תפיסת מקומו של עם ע"י עם אחר ושליטה על אדמתו - הכיבוש הציוני בפלסטין." (לימודי היסטוריה, כיתה י"א, חלק א' (2017) עמ' 9)

אותו ציור מופיע גם בתחילת פרק אחר, הן באימפריאליזם הקולוניזטורי (אל-איסתימאר אל-איסתימאר) בכלל, עם הכיתוב:

"האדמה היא הציור של האימפריאליזם הקולוניזטורי, שכן הוא משתדל בכל כוחו לתפוס בעלות עליה בכל האמצעים, אפילו אם זה נעשה ע"י השמדת התושבים והבאת כלייה עליהם." (לימודי היסטוריה, כיתה י"א, חלק א' (2017) עמ' 56)

الوحدة الثانية

الاستعمار الاستيطاني وتطبيقاته

نفكر... ونأمل

الأرض محور الاستعمار الاستيطاني.. فهو يسعى بكل ما أوتي من قوة إلى امتلاكها وبمختلف الوسائل حتى لو كان ذلك بإبادة السكان وإفنائهم.

לפי ספרי הלימוד החדשים, הקולוניזציה הציונית החלה ב-1856, עם הקמת שכונת "משכנות שאננים" ("מונטיפיוריה" בערבית) ע"י התנועה הציונית (השכונה הוקמה ע"י הנדבן היהודי-בריטי סר משה מונטיפיורי יותר מאוחר, אך עדיין לפני תקומת התנועה הציונית):

"מאז שהתנועה הציונית הקימה בשנת 1856 את ההתנחלות [מוסותוונגה] הראשונה שלה מדרום-מערב לחומת ירושלים הידועה בשם 'מונטיפיוריה', סידרת [פעולות] הפיצול בפלסטין לא נעצרה. היא [התנועה הציונית] הקימה התנחלויות שהכילו מחנות אימונים ומחסני נשק, ולאחר הנכבה של שנת 1948 היא שלטה על יותר מ-78% משטח פלסטין, ויותר מ-850 אלף פלסטינים אולצו להגר והם ומשפחותיהם חיו במחנות פליטים בפלסטין ובתפוצות. לא נשארו ממנה [פלסטין] אלא רצועת עזה והגדה המערבית שנכבשו בשנת 1967."
(לימודי חברה, כתה ט', חלק א' (2017) עמ' 10)

המשמעות של כל זה: עצם נוכחות היהודים בארץ מהווה סכנה קיומית לפלסטינים שבה. המסקנה - הגנה על קיומם של הפלסטינים בארץ מחייבת להילחם נגד נוכחותם של היהודים בה, דבר המשליך ישירות לשלילה על כל סיכוי לשלום עתידי בין שני העמים.

בצד ההסבר המעמיק בעל הנימה המדעית מופיעים גם הדימויים הספרותיים. בסיפור בכותרת "הקן" מסופר על שתי סנוניות שבנו קן ואז "באה ציפור חזקה וגרשה את שתי הציפורים לאחר התנגדות חזקה. שמחה הציפור התוקפנית, פרשה את כנפיה בשחצנות... וכך ישנה הציפור התוקפנית כל לילה בקן, בלי לשים לב לשתי הסנוניות שהביטו אליו מרחוק..." בהמשך נעלמה הציפור הכובשת ובין אפשרויות ההסבר: "שתי הסנוניות הרגו את הציפור בגלל הכיבוש העושק שלה... או שהיא עזבה אותו [את הקן] ללא שוב כי לא חשה שייכות אליו..." ("שפתנו חיפה, כתה ה', חלק א' (2015) ע"ע 12, 13).

מוטיב מלחמת הציפורים חוזר גם בכתה י':

"הנצים שבו ממסעם היומי להבאת מזון ומצאו שהנשרים תפסו את קיניהם וגרשו מהם את גוזליהם. הנצים שאלו לפשר הדבר ואז הודיעם מנהיג הנשרים שהם החליטו להתיישב בהר הזה וביקש מהנצים לחפש לעצמם מקום אחר... ברקו עיני מנהיג הנצים מרוב תדהמה והוא אמר: 'אבל זוהי מולדתנו!'"
בסופו של הסיפור מחזירים הנצים לעצמם את קיניהם והנשרים עוזבים (קריאה וטקסטים, כתה י', חלק ב' (2015) ע"ע 21 - 24. הקטע המצוטט מופיע בעמ' 21).

בתוך מסגרת זו מובא הסיפור של גזילת פלסטין שתחילתו בעליה הראשונה ב-1882 ושיאו במלחמת 1948:

"הקבוצה הראשונה של המתיישבים היהודים באה לפלסטין מרוסיה בשנת 1882 והקבוצה השנייה היתה בשנת 1905. הגעתם של ההמונים היהודיים לפלסטין נמשכה עד שנת 1948 ומטרתם היתה להשתלט על האדמות הפלסטיניות ואח"כ לבוא במקום התושבים המקוריים לאחר גירושם או השמדתם [בעד טרדיהם או איבאדתיהם]. הדבר גרם להופעת הבעיה הפלסטינית שהיא בעייתו של העם הפלסטיני, אשר נחשף לפעולת פלישה וגירוש ואשר הניחו כי ייעלם או ייכנע למצב הפלישה והגירוש. אבל בניגוד לכל הציפיות, הוא לא נעלם ולא נכנע לפלישה ולדיכוי. הוא המשיך להתנגד למתנחלים כדי להדגיש את חוקיות מציאותו על האדמה הזאת."
(חינוך לאומי, כתה ז' (2013) עמ' 20)

"המאבק עם ממשלת המנדט והציונות נמשך עד שארע האסון [נכבה] ב-15 במאי שנת 1948. מלחמת פלסטין הסתיימה בשואה [כארי'ת'ה] שלא היה לה תקדים בהיסטוריה: הכנופיות הציוניות גולו את פלסטין, גרשו את אנשיה מעריהם וכפריהם, הרסו יותר מחמש-מאות כפרים וערים והקימו את מה שמכונה מדינת ישראל."
(השפה הערבית: קריאה, ספרות, ביקורת, כתה י"ב (2014) עמ' 69)

"המשורר מבטא בשיר שלפנינו את האסון [נכבה] שארע בשנת 1948, כאשר היהודים כבשו את פלסטין, הקימו על אדמתה את מדינתם, גרשו את העם הפלסטיני אל הגלות ואל הארצות השכנות לאחר שעינו אותו, ערכו בו טבח ושדדו את אדמתו, בתיו והמקומות הקדושים שלו." (השפה הערבית: קריאה, ספרות, ביקורת, כתה י"ב (2014) עמ' 75, ובשאלות בעמ' 76: "המשורר דיבר בחלק הראשון על סבלו של העם הפלסטיני כתוצאה מהכיבוש הציוני של מולדתו. אפרט את גילויי הסבל הזה.")

"...הסיפור 'ארץ התפוז העצוב' של ע'סאן כנפאני שבו הוא תאר את הטרגדיה של העם הפלסטיני, התפזרותו, מחנות הפליטים שלו, התנגדותו לכיבוש וחלומו לשחרור ועצמאות." (השפה הערבית: קריאה, ספרות, ביקורת, כתה י"ב (2014) עמ' 84)

מוטיב זה, של כיבוש והתקוממות פלסטינית לו, חוזר ונשנה, כשלעיתים מקדימים את ההתחלה ל-1917:

"מאורעות חשובים שעברו על החברה הפלסטינית בתקופה המודרנית:

שנה	המאורע
1917	הכיבוש הבריטי
1948	הנכבה (הברחת הפלסטינים)
1967	כיבוש שארית פלסטין (הגדה המערבית ורצועת עזה)
1987	האינתיפאדה הראשונה
1994	כניסת הרשות הפלסטינית (לגדה המערבית ורצועת עזה)
2000	האינתיפאדה השנייה (אינתיפאדת אלאקצא)"

أحداث مهمة تعرّض لها المجتمع الفلسطيني في العصر الحديث

العام	الحدث
1917م	الاحتلال البريطاني
1948م	النكبة (تشريد الفلسطينيين)
1967م	احتلال بقية فلسطين (الضفة الغربية وقطاع غزة)
1987م	الانتفاضة الأولى
1994م	دخول السلطة الوطنية (في الضفة الغربية وقطاع غزة)
2000م	الانتفاضة الثانية (انتفاضة الأقصى)

(חינוך לאומי, כתה ה' (2014) עמ' 29)

"הכיבוש הבריטי"

החברה הפלסטינית נפלה תחת הכיבוש הבריטי בשנת 1917 שנמשך עד הכיבוש הישראלי בשנת 1948.

הכיבוש הישראלי

האסון [נכבה] של שנת 1948 פגע בחברה הפלסטינית בידי הארגונים הציוניים, באופן שרוב הפלסטינים נאלצו להגר מאדמתם ומדינת ישראל הוקמה בחלק מפלסטין. הגדה המערבית סופחה לירדן בשנת 1950 ורצועת עזה צורפה למינהל המצרי. הנסיגה [נכסה] של שנת 1967 פגעה בחברה הפלסטינית באופן שהישראלים הצליחו לכבוש את שארית פלסטין - הגדה המערבית ורצועת עזה. כמו-כן נכבש מדבר סיני ממצרים ורמת הגולן מסוריה."

■ الاحتلال الإسرائيلي :

حَلَّتْ بالمجتمع الفلسطيني نكبة عام ١٩٤٨م على يد المُنظَّمات الصُّهيونية، حيث هُجِّرَ معظم الفلسطينيين من أرضهم، وأنشئت دولة إسرائيل في قسم من فلسطين، وضمَّت الضفة الغربية إلى الأردن عام ١٩٥٠م، وألحِقَ قطاعُ غزة بالإدارة المصرية. وحلَّت نكسة عام ١٩٦٧م بالمجتمع الفلسطيني، حين تمكَّن الإسرائيليون من احتلال باقي فلسطين المتمثل في الضفة الغربية وقطاع غزة، كما احتلت صحراء سيناء من مصر، وهضبة الجولان من سوريا.

(חינוך לאומי, כתה ה' (2014) עמ' 30)

"בשנת 1948 נסוגו כוחות המנדט הבריטי מפלסטין לאחר שהקלו על מסירת הארץ ליהודים, חוץ מהגדה המערבית שצורפה לירדן ורצועת עזה שצורפה למינהל המצרי. בשנת 1967 הצליחו הישראלים לכבוש את הגדה ורצועת עזה. בשנת 1994 נכנסה הרשות הלאומית הפלסטינית לחלקים מהגדה המערבית ורצועת עזה."

(חינוך לאומי, כתה ז' (2013) עמ' 5)

"...בכך [מלחמת 1948] הפכה פלסטין להיות מורכבת משלושה חלקים: החלק הראשון: שלטו עליו היהודים והקימו עליו את מדינת ישראל... 77.4% משטח פלסטין. החלק השני: הגדה המערבית שסופחה לאחר מכן לירדן... 20.3% משטח פלסטין. החלק השלישי: רצועת עזה שהפכה להיות תחת המינהל המצרי... 2.3% [משטח פלסטין]."
(היסטוריה ערבית מודרנית ובת-זמננו, כתה ט' (2014) עמ' 56)

"המלך עבדאללה בן חוסיין [הראשון] סיפח את השטחים הנמצאים בגדה המערבית של נהר הירדן לממלכתו בשנת 1951 לאחר תבוסת צבאות ערב במלחמת פלסטין בשנת 1948 ואלו נשארו [מסופחים] עד שנפלו בידי הכיבוש הציוני בשנת 1967."
(היסטוריה ערבית מודרנית ובת-זמננו, כתה ט' (2014) עמ' 44)

אנו רואים שכיבוש פלסטין ע"י היהודים, עפ"י ספרי הלימוד של הרש"פ, נעשה ב-1948, לא ב-1967. הכיבוש של 1967 היה בבחינת "החמרת הטרגדיה":

"האסון [אלנכבה] אירע בשנה ה-48 של המאה העשרים"
(מדעי הלשון, כתה ט', חלק א' (2015) עמ' 59)

"ב-5 ביוני 1967 החמירה הטרגדיה כאשר הישות הציונית כבשה את מה שנותר מפלסטין: הגדה המערבית ורצועת עזה."
(השפה הערבית: קריאה, ספרות, ביקורת, כתה י"ב (2014) עמ' 69)

וישנן עוד התבטאויות המדגישות זאת. לדוגמה, הדיווח על הקמת אש"פ ב-1964, שלוש שנים לפני מלחמת ששת הימים וכיבוש יהודה, שומרן ורצועת עזה, במטרה לשחרר את פלסטין הכבושה, קרי, שטחי ישראל מלפני 1967:

"ארגון השחרור הפלסטיני (אש"פ) נוסד בשנת 1964 בירושלים כדי להוות הנהגה לעם הערבי הפלסטיני ולהנחותו ולגייס את משאבי מאבקו למען הגשמת שאיפותיו לשחרר את מולדתו ולהשיג את זכויותיו אשר איבד מאז פגע בו האסון [נכבה] של שנת 1948."
(שפתנו היפה, כתה ה', חלק א' (2015) עמ' 65)

"בעת כינוס הוועידה הפלסטינית הראשונה בירושלים ב-28 מאי 1964 [אז תחת שלטון ירדן] נוסד ארגון השחרור הפלסטיני למען שחרור פלסטין". ובשאלות: "1. מתי נוסד הארגון לשחרור פלסטין? 2. נפרט את מטרת הקמתו."
(חינוך לאומי, כתה ו' (2014) עמ' 20)

עוד ביטויים לראיית ישראל בגבולותיה מלפני 1967 כישות קובשת:

"שלטונות הכיבוש עצרו את המשורר מחמוד דרוויש מספר פעמים החל משנת 1961."
(קריאה וטקסטים, כתה ח', חלק א' (2015) עמ' 58)

"תוּפִיק זיאד הוא משורר פלסטיני יליד העיר נצרת... המשורר סבל רבות בבתי הכלא של הכיבוש כתוצאה מהעמידה האיתנה שלו במולדתו. הטקסט "שיחה לילית בכלא" נחשב לדוגמה של [הז'אנר הספרותי הפלסטיני המכונה] "ספרות בתי הכלא". המשורר כתבו בשנת 1958... שאז נעצר... בעקבות הפגנה שהיתה בה התנגשות עם משטרת הממשל הצבאי..."
(קריאה וטקסטים, כתה י', חלק א' (2015) עמ' 48)

התלמידים נקראים לנקוט עמדה מול הגזל באמצעות מטלות ומשפטי תרגול:

"אין [ויתור] על זכותנו על פלסטין."
(שפתנו היפה, כתה ו', חלק ב' (2014) עמ' 26)

בתרגיל לשוני מתבקש התלמיד להשיב ב"כן" ו"לא" על מספר שאלות וביניהן:

"גזילת מולדת ופגיעה בזכויות האחר הן מעשים מותרים עפ"י החוק."
(שפתנו היפה, כתה ה', חלק א' (2015) עמ' 69)

בתרגיל הבעה מתבקש התלמיד לכתוב משפטים עם צורת הבעת התפעלות. בין האובייקטים שאותם נדרש לתאר בצורה הנ"ל - "כיעורו של הכיבוש" [כלומר - לכתוב: "כמה מכוער הכיבוש!"] תוך שימוש בכללי הלשון הערבית הנוגעים לצורת ביטוי זו] (שפתנו היפה, כתה ז', חלק ב' (2014) עמ' 13).

ואכן, הכיבוש לא עבר ללא התנגדות:

"העם הפלסטיני התנגד לשלטון הבריטי ולכיבוש הישראלי, ביצע כמה התקוממויות והקריב אלפי מרטירים ופצועים."
(חינוך לאומי, כתה ו' (2014) עמ' 12)

"הפלסטינים התנגדו לכיבוש ולעושי [במשך] עשורים רבים עד שהפכו לדוגמה להתנגדות [בכלל]"
(שפתנו היפה, כתה ז', חלק א' (2014) עמ' 20).

"הגיבור הקטן היכה את הכובש באבן ופגע בו."
(מדעי הלשון, כתה ט', חלק ב' (2015) עמ' 62).

"העם הפלסטיני מנהל מאבק לחירות."
(השפה הערבית: קריאה, ספרות, ביקורת, כתה י"ב (2014) עמ' 11).

החירות מופיעה כערך מערכי החברה הפלסטינית:

"העם הפלסטיני מאמין בחירות ופועל להשגתה ע"י ההתנגדות לכיבוש ופעולה לסיומו." (חינוך לאומי, כתה ד', חלק ב' (2014) עמ' 43, וראו בעמ' 42 איור של גברים, נשים וילדים בהפגנה שבה נישאים דגלי פלסטין וכרזות בנוסח "פלסטין חופשית", "כן לאחדות").

וספרי הלימוד עצמם, או לפחות ספרי הלימוד במקצוע "חינוך לאומי" של המהדורה החדשה מ-2016 לכיתות ג' וד', ממלאים תפקיד במסגרת המאבק לחירות נגד הכיבוש, כפי שמוכרז בהקדמה לספרים אלה:

"...הספר הזה בא לבנות את המערכת הערכית והלאומית ולחזקה אצל הדור הצעיר של בנינו התלמידים כדי ללוות את השינויים המדיניים, הכלכליים, החברתיים, התרבותיים והטכנולוגיים ולעמוד מול האתגרים השונים שאותם כופה הכיבוש הרובץ על אדמתנו, בהשתמשו באמצעים שונים המכוונים להמשיך את ההגמוניה והשליטה שלו על גורלנו ומשאבינו ולחסל את כל הניסיונות העצמיים, האזוריים והבינ"ל המכוונים לשחרור, בניה והקמת המדינה הפלסטינית שבירתה ירושלים..."

جاء هذا الكتاب لبناء المنظومة القومية والوطنية وتعزيزها لدى الناشئة من أبنائنا الطلبة لتواكب المتغيرات السياسية والاقتصادية والاجتماعية والثقافية والتكنولوجية، وتواجه التحديات المختلفة التي يفرضها الاحتلال الجاثم على أرضنا، باستخدامه وسائل مختلفة تهدف إلى استمرار هيمنتة وسيطرته على مقدراتنا وثوراتنا، وتقويض كل المحاولات الوطنية والإقليمية والدولية الرامية إلى التحرر والبناء وإقامة الدولة الفلسطينية وعاصمتها القدس.

(טיפוח לאומי וחברתי, כתה ג', חלק א' (2016) עמ' ד' [לא מסופר] וגם בטיפוח לאומי וחברתי, כתה ד', חלק א' (2016) עמ' ד' [לא מסופר]). קטע זה חוזר על עצמו בהקדמות לספרים במקצוע זה באותן כיתות בחלק ב')¹⁰

גם האמנות הפלסטינית מהווה חלק במאבק נגד הכיבוש:

"ארצנו פלסטין זכתה במספר רב של אמנים... התמונה, הכרזה, הפסל והמלה... כולם שוטטו ברחבי העולם כשהם מעבירים את ענייננו אל התבל כולה ואת סבלו של עמנו הכבול בכבלי הכיבוש, ו[כך] תרם האמן להסרת הלוט מעל הסבל הזה..."
(קריאה וטקסטים, כתה ט', חלק ב' (2014) עמ' 35, ובשאלה בעמ' 37: "כיצד השתמש האמן הפלסטיני באמנותו כדי לבטא את ענייניו?")

וביטוי שירי בנושא זה מאת המשורר הלאומי הפלסטיני מחמוד דרוויש: "מדוע נגרר הפרדס הירוק אלי כלא, אלי גלות, אלי נמל?" (מדעי הלשון, כתה י' (2015) עמ' 44).

ומובעת התקווה לסיום הכיבוש ולשחרור:

"הקולוניאליסט [מוסתעמיר] יסתלק מארצנו הסתלקות של מושפל."
(שפתנו היפה, כתה ו', חלק א' (2014) עמ' 81)

"סבלנות, פלסטינים, סבלנות"; "העם הפלסטיני גמר אומר לשחרר את אדמתו."
(שפתנו היפה, כתה ז', חלק ב' (2014) עמ' 65)

"אנו על-פני האדמה המבורכת הזאת, במסענו לשחרור אדמתנו מידי הכובש הגזול..."
(החדית' הנאצל ומדעי, כתה י"א [מגמה הלכתית] (2013) עמ' 108)

"ישחררו את פלסטין גבריה, נשיה, צעיריה וזקניה."
(השפה הערבית: מדעי הלשון, כתה י"ב (2015) עמ' 25)

"מהי הדרך לשחרור פלסטין?"

¹⁰ כותבי ספרי הלימוד של הרש"פ נמנעו מביטויים לאומיים תקיפים מסוג זה בהקדמותיהם לספרי הלימוד שיצאו לאור בין 2000 - 2006 בסיוע כספי אירופי, כולל בהדפסות המחודשות של ספרים אלה בשנים שלאחר מכן. שינוי הטון ב-2016 מבשר על גישה עקרונית חדשה בעניין זה.

(השפה הערבית: מדעי הלשון, כהן י"ב (2015) עמ' 99)

וקטע משיר של המשורר הישראלי סמיח אלקאסם כמשפט תרגול:

"כאן תקפו צבאות כמוכם, מכאן ברחו צבאות לפניכם"
(השפה הערבית: מדעי הלשון, כהן י"א (2014) עמ' 14)

ושאר הערבים מביעים את הסולידריות שלהם עם העם הפלסטיני במאבקו:

"הערבים הסכימו ביניהם לתמוך בפלסטיין."
(מדעי הלשון, כהן ט', חלק ב' (2015) עמ' 47)

בצד ההיבט הלאומי של הכיבוש מופיע גם ההיבט הדתי שגם לו יש תפקיד ביצירת סולידריות של המוסלמים בעולם עם הפלסטינים. עניין זה מודגש בספרי הלימוד יותר מהסולידריות על בסיס לאומי ערבי.

להלן קטע משיר בכותרת "בוקר טוב מולדתי":

"...בוקר טוב, מולדתי
בוקר מסגד אלאקצא, שבוי רם ונישא, ועדיין [הוא כזה]
לא שברו את גאוותו הכבלים
צריחיו קוראים לי: 'היעדרותך אורכת זמן רב'
והם צועקים אלי: 'בוא, בוא'..."
(קריאה וטקסטים, כהן ט', חלק א' (2015) עמ' 10)

ובשאלות:

"מה מבקש מסגד אלאקצא מבניו?"
(קריאה וטקסטים, כהן ט', חלק א' (2015) עמ' 11)

"האם... המוסלמים ברחבי העולם... יחוו לעזרת מסגד אלאקצא ואנשיו, כדי לשחררו מידי הגזלנים?"
(החדית' הנאצל ומדעיו, כהן י"א [מגמה הלכתית] (2013) עמ' 122, ובשאלות בעמ' 124: "על מי מוטלת האחריות לשחרור מסגד אלאקצא?")

"אין זה מן הראוי שכל המוסלמים ברחבי העולם יזניחו את שחרור מסגד אלאקצא, שכן הוא המסגד השני שנבנה על-פני האדמה [לפי האמונה המוסלמית, אדם הראשון בנה את המסגד במכה וארבעים שנה אח"כ - את המסגד בירושלים], | כיוון התפילה המוסלמי הראשון [אח"כ שונה למכה] והשלישי [בקדושתו] לאחר שני המקומות המקודשים [במכה ומדינה]. שחרורו הוא אחריות המוסלמים כולם ואנו כולנו נישאל על כך [ביום הדין]."

(החדית' הנאצל ומדעיו, כהן י"א [מגמה הלכתית] (2013) עמ' 141 - 142, ובשאלות בעמ' 142: "אבהיר מתי [בעבר] נפל מסגד אלאקצא תחת כיבוש ומי שחררו?")

וקטע משיר:

"אל-בוראק [שמו המוסלמי של הכותל המערבי] עולה מתוך הדמים..."
(השפה הערבית: קריאה, ספרות, ביקורת, כהן י"ב (2014) עמ' 73)

"ללבבות המוסלמים בכל רחבי העולם קשורים לפלסטיין והם מייחלים לשחרורה..."
(חינוך אסלאמי, כהן ה', חלק א' (2014) עמ' 75)

"האסלאם עודד את אהבת המולדת וקבע את ההגנה עליה כחובה [המוטלת] על כל מוסלמי, [גם] אם נגזל טפח מאדמתה. אני מוסלמי פלסטיני האוהב את ארצי פלסטין ובאותו זמן מחשיב כל אדמה ערבית ומוסלמית כחלק ממולדתי הגדולה שאותה אני אוהב ומוקיר ושואף לאחדותה... האסלאם קבע את ההגנה על המולדת כחובה דתית והחשיב כל מי שנהרג בהגנה עליה כמרטיר אשר לו המעלה הגבוהה ביותר." (חינוך אסלאמי, כתה ו', חלק א' (2015) עמ' 68)

"דמיין לעצמך שהעולם המוסלמי הוא מדינה אחת. מה יהיה אז מצבה של פלסטין?" (חינוך אסלאמי, כתה ו', חלק א' (2015) עמ' 70)

"[מטלה:] אבהיר את חובת המוסלמים כלפי אחיהם הנתונים לכיבוש ולתוקפנות מצד האויבים." (חינוך אסלאמי, כתה ז', חלק ב' (2015) עמ' 38)

מעבר למדינות האסלאם, מזדהה עם הפלסטינים גם גוש המדינות הבלתי מזדהות:

"מהחלטות פיסגת הוואנה 1979:

הוועדה הדגישה מחדש שהכיבוש הציוני וגזילת פלסטין וזכויות עמה מהווים את לב הסכסוך במזרח התיכון, דבר שעושה לבלתי אפשרי את פתרון הסכסוך הזה אם לא יממש העם הפלסטיני את זכויותיו הלאומיות שאינן ניתנות לשינוי, ובכלל זה זכות השיבה וזכות ההגדרה העצמית והקמת מדינה פלסטינית עצמאית בפלסטין."

(היסטוריה של הערבים והעולם במאה העשרים, כתה י"ב [הומניסטית] (2014) עמ' 61, ובין הנושאים שאותם נדרש התלמיד להבהיר: "עמדת תנועת אי ההזדהות כלפי הסוגיה הפלסטינית.")

ומבחינה בינ"ל:

"ההתנגדות לעושה ולכיבוש מובטחת בחוק הבינ"ל. אדון באמירה זו לאור המציאות שלנו בפלסטין." (קריאה וטקסטים, כתה ט', חלק א' (2015) עמ' 51)

"בעית פלסטין הפכה לבעית העולם כולו." (השפה הערבית: מדעי הלשון, כתה י"ב (2015) עמ' 70).

"האימפריאליסטים [אלמוסתעמירון] היו אומרים בעבר: 'אנו כובשים את אדמת האחרים ואת עמי העולם כדי ללמדם תרבות!' היום אין מי שאומר זאת ואין מי שמתווכח עם זכותם של העמים לחירות ועצמאות. אבל יש מי שתמיד פועל למען שלילת הזכות הזאת מהעמים, אלא שניסיונותיו תמיד נכשלים! אנו רואים ברוב בירות העולם הפגנות עצומות הדורשות לסיים את הכיבוש ולהסיר את ההגמוניה מעל העמים המדוכאים ברחבי העולם. אנשים בכל העולם מתאחדים למען השגת חירות לעמים."

אין עם בעולם שלא הגן ונאבק למען עצמאותו וחירותו מולדתו בעודו קורא לצדק באופן רצוף. העם הפלסטיני התאחד ובנה את מוסדותיו הלאומיים הראשונים מאז החילו להגן על מולדתו נגד המנדט הבריטי ואח"כ [נגד] הכיבוש הישראלי. ערכי החירות, העצמאות והצדק מאחדים את עמי העולם נגד העושה והדיכוי. רוב האמנות הבינ"ל כוללות את זכות העמים להגדרה עצמית ולהתנגדות לכיבוש." (אזרחות, כתה ו' (2015) עמ' 57, ובשאלה בעמ' 58: "העולם עומד נגד ההשתלטות ונגד הכיבוש, והבעיה הפלסטינית היא דוגמה טובה לכך. מה זה אומר לנו כפלסטינים שהעולם מביע סולידריות עם ענייננו הצודק?")

"שיעור 4: העולם נגד ההגמוניה ובעד הצדק. אבחן את התמונה ואשיב על מה שלהלן: מה מבטאת השתתפות הזרים בהפגנות האלה?"

الاحظَّ الصورة، وأجيبْ عما يليها:

ماذا تمثل مشاركة الأجانب في هذه المسيرات؟

٥٦

(أزרחות, כתה ו' (2015) עמ' 56)

"הבעיה הפלסטינית באו"ם"

הבעיה הפלסטינית מהווה את אחת הבעיות המדיניות בעלות ההשפעה על הזירה העולמית ופותרונה יתרום ליציבות במישורים האזורי והעולמי. [עניין] פתרון הסכסוך הערבי-ישראלי נכנס אל החוגים הבינ"ל דרך מספר החלטות שהתקבלו ע"י העצרת הכללית של האו"ם ואשר לא בוצעו. למרות קבלת החלטות אלה המשיכה ישראל במדיניותה המושתתת על התפשטות ושליטה על האדמה הפלסטינית ובניית התנחלויות עליה.

[בפיסקת ידע צדדית:] בין החלטות שהתקבלו ע"י העצרת הכללית והנוגעות לבעיה הפלסטינית ההחלטה על חלוקת פלסטין מס' 181 משנת 1947 ואשר קבעה להקים שתי מדינות, אחת ערבית ואחרת יהודית על אדמת פלסטין, קבלת החלטה מס' 194 הקובעת את זכות השיבה והפיצוי לפליטים הפלסטינים. אח"כ התקבלה החלטת מועצת הבטחון מס' 242 הקובעת את נסיגת ישראל מהשטחים הפלסטיניים שכבשה בשנת 1967.¹¹

הסכם אוסלו נחתם בין ארגון השחרור הפלסטיני וישראל בשנת 1993 בדבר הקמת רשות פלסטינית אוטונומית לתקופת מעבר ולאחר מכן [ניהול] מו"מ על סוגיות הפתרון הסופי: הגבולות, ההתנחלויות, הפליטים, ירושלים, המים והסדרי הבטחון במהלך תקופה מקסימלית של חמש שנים. אבל המו"מ בין שני הצדדים הגיע למבוי סתום בשל מדיניות ההשהיה [ממאטלה] שבה נהגה ישראל, דבר שגרם לפרוץ אינתיפאדת אלאקצא בשנת 2000 ולהשלכותיה, כגון הכיבוש מחדש של הגדה המערבית ע"י ישראל והכרזה על הנסיגה מרצועת עזה בשנת 2005 בצעד חד-צדדי. ארה"ב הציעה את תכניתה הידועה כ'מפת

¹¹ ההחלטה הנ"ל לא הזכירה את המונח "פלסטיני" בהקשר זה.

הדרכים' לפתרון הסכסוך בין שני הצדדים ובה היא קוראת להפסקת האלימות ולחזרה אל שולחן המו"מ
סיסתיים בהקמת המדינה הפלסטינית עד שנת 2005. החלה סידרה חדשה של מו"מ בין שני הצדדים
שנמשכה עד סוף שנת 2010 אך היא ניצבה בפני אותו גורל שבא בעקבות ההסכמים שלאחרי אוסלו.

[מטלה:]: נדון: ישנן בעיות בינ"ל רבות שנפתרו באמצעות החלטות בינ"ל ומו"מ, אך פתרון הבעיה
הפלסטינית עדיין נכשל."
(סוגיות אקטואליות, כתה י"ב [הומניסטית] (2014) עמ' 25)

"...מדיניות העיכוב שבה נוהגת ישראל במו"מ לשלום עם הפלסטינים, דבר שגרם לכשלוננו והימשכותו
יותר משני עשורים, ללא הגעה להסכם בנוגע לסוגיות המצב הסופי."
(סוגיות אקטואליות, כתה י"ב [הומניסטית] (2014) עמ' 27)

בהקשר לתכניות הבינ"ל לפתרון הסכסוך מוזכרת לעיתים הקמת המדינה הפלסטינית על שטחי יו"ש
וחבל עזה בלבד. למשל, בקטע שלהלן, מוזכר הדבר כחלק מהצהרת הליגה הערבית בנושא. יצוין כי
צמצום שטח המדינה הפלסטינית העתידית לשטחים אלה בלבד אינו נדון בספרי הלימוד, אלא
במסגרת אזכורי החלטות במישור הבינ"ל - ואף פעם לא כמטרה פלסטינית.

"תמיכה בזכותו של העם הפלסטיני להקים את מדינתו העצמאית בגדה המערבית ורצועת עזה."
(חינוך לאומי, כתה ה' (2014) עמ' 40)

ספרי הלימוד של הרש"פ מחשיבים את הקמת הרש"פ בעקבות הסכמי אוסלו וכניסת כוחות אש"פ
לשטח כתחילת המסע לשחרור פלסטין:

"הקמת הישות הפלסטינית העצמאית בשטחים הפלסטיניים המשוחררים."
(חינוך לאומי, כתה ו' (2014) עמ' 21)

"לאחר החתימה על הסכם אוסלו בין ארגון השחרור הפלסטיני וישראל בחודש ספטמבר 1993 נכנסו רוב
כוחות צבא השחרור לפלסטין."
(חינוך לאומי, כתה ו' (2014) עמ' 21)

במקום אחר בספר מובאים בעניין זה שני תצלומים. באחד - נשים מחבקות גבר בתוך המון בנוכחות
אמצעי התקשורת בלויית הכיתוב "שבוי [אסיר בערבית] משוחרר". באחר - כוחות צבא במסדר עם
הכיתוב: "הכוחות הפלסטיניים השבים אל אדמת פלסטין המשוחררת." בשאלות:

"מהי הרגשתו של אזרח לאחר שיהררו ושיחררו מולדתו מהקולוניאליסטים [מוסתעמרינ]?"
(חינוך לאומי, כתה ו' (2014) עמ' 69)

ספרי הלימוד של הרש"פ מתייחסים לשטח שבשליטת הרשות כאל מדינה לכל דבר, תוך התעלמות
מהעובדה שהרש"פ נחשבת מבחינה משפטית לשלטון אוטונומי תחת שליטת צה"ל, שהוא הריבון
בשטח. הביטוי הבולט ביותר לכך הוא כינוי הגורם המוציא את ספרי הלימוד לאור כ"מדינת פלסטין -
משרד החינוך וההשכלה הגבוהה [דוולת פלסטין - ויזארת אלתרביה ואלתעלים אלעאלי]" וכיתוב
ברוח זו מופיע על-גבי עטיפת כל ספר ובדף השער:

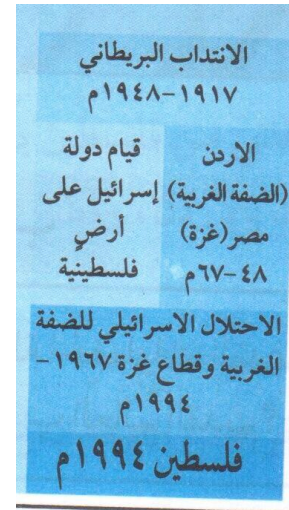
(הדוגמה כאן: היסטוריה של הציביליזציות העתיקות, כתה ה' (2014) הכריכה הקדמית)

(הדוגמה כאן: חינוך לאומי, כתה ה' (2014) דף השער)

ויש דוגמאות לכך גם בטקסט. למשל, פלסטין מוזכרת, לצד סין ויפן, כדוגמה למדינה ביבשת אסיה (גיאוגרפיה פיזית, כתה ה' (2014) עמ' 29); המינהל ברש"פ מוצג כמינהל "מדינת פלסטין" (חינוך לאומי, כתה ו' (2014) עמ' 37); מועלה הצורך בפיתוח התיירות ע"י פירסומי תיירות והסכמי חילופי תיירים "בין המדינה הפלסטינית והמדינות האחרות" (חינוך לאומי, כתה ז' (2013) עמ' 84); יש במסחר "תועלת הדדית בין פלסטין ומדינות אחרות" (גיאוגרפיה של פלסטין, כתה ז' (2014) עמ' 75). באחד הספרים אף מוצג טופס בקשה רשמי לקבלת תעודת זהות מטעם מדינת פלסטין (קריאה וטקסטים, כתה ח', חלק ב' (2015) עמ' 70) ובאחר - טופס בקשה לקבלת דרכון מטעם מדינה זו (קריאה וטקסטים, כתה י', חלק ב' (2015) עמ' 32). כמו כן, בטבלת גידול האוכלוסיה במדינות העולם הערבי מופיעה גם מדינת פלסטין (גיאוגרפיה של המולדת הערבית, כתה ט' (2015) עמ' 38), ופלסטין נזכרת כמדינה לצד מדינות ערביות אחרות (גיאוגרפיה פיזית ואנושית, כתה י"א, חלק ב' (2014) עמ' 72). במקום אחר מובאים מספרי התושבים בפלסטין ובלבנון ומוצגת שאלה: "לכמה מגיע מספר התושבים בשתי המדינות יחד?" (מתמטיקה, כתה ד', חלק א' (2016) עמ' 41).

גם בטבלת סרגל-זמן היסטורי מסתיים הכיבוש הישראלי ב-1994 עם הופעת פלסטין:

(חינוך לאומי, כתה ז' (2013) עמ' 3; היסטוריה של ימי הביניים, כתה ז' (2014) עמ' 74)

ככל הנראה נובעת התייחסות זו מהכרזת העצמאות הפלסטינית ע"י אש"פ באלג'יר בנובמבר 1988, באופן שהקמת הרש"פ בתוקף הסכם אוסלו נחשבת למימוש אותה הכרזה שבה מדובר על "מדינת פלסטין". פרטי ההכרזה מופיעים בספר *חינוך לאומי*, כתה ו' (2014) עמ' 30, והנוסח המלא שלה מופיע בקריאה וטקסטים, כתה ח', חלק א' (2015) ע"ע 39 - 40. להלן הקטע הרלבנטי:

"בהסתמך על הזכות הטבעית, ההיסטורית והמשפטית של העם הערבי הפלסטיני על מולדתו פלסטין ועל הקרבותיהם של דורותיו בזה אחר זה בהגנה על חירות מולדתם ועצמאותה, ועל בסיס החלטות ועידות הפיסגה הערביות ומתוקף הלגיטימיות הבינ"ל המתבטאת בהחלטות האו"ם מאז 1947, ומתוך מימוש זכותו של העם הערבי הפלסטיני להגדרה עצמית, לחירות מדינית ולריבונות על אדמתו - מכריזה בזאת המועצה הלאומית [הפלסטינית], בשם האל ובשם העם הערבי הפלסטיני, על תקומת מדינת פלסטין על אדמתנו הפלסטינית, כשבירתה ירושלים..."

(קריאה וטקסטים, כתה ח', חלק א' (2015) עמ' 39)

אך בהמשך קוראת מדינת פלסטין לערבים "לסייע לה להשלים את לידתה המעשית ע"י ריכוז המשאבים והעצמת המאמצים לסיום הכיבוש הישראלי" ולאומות העולם "לסייע לה להגשים את מטרותיה ולשים קץ לטרגדיה של עמה ע"י... פעולה לסיום הכיבוש של השטחים הפלסטיניים ע"י ישראל" (קריאה וטקסטים, כתה ח', חלק א' (2015) עמ' 40).

יש לציין בהקשר זה כי לא מפורט בהכרזה כלל היכן מסתיימים השטחים הפלסטיניים הכבושים בידי ישראל ואין כאן הכרה מפורשת בחוקיות קיומה בכל שטח שהוא של הארץ. גם בפרשנות על ההכרזה, המופיעה בעמוד שלאחריה והמזכירה את החלטת החלוקה של האו"ם משנת 1947 כבסיס להכרזה (וראו רמיזה כללית על כך בנוסח ההכרזה עצמה לעיל), נאמר: "המועצה הלאומית הפלסטינית, במושבה ה-19 שנערך באלג'יר בנובמבר 1988, הגישה הצעת שלום המבוססת על החלטה 181 הידועה כהחלטת החלוקה, ואשר אושרה ע"י העצרת הכללית של האו"ם ב-29 נובמבר 1947 ודיברה על הקמת מדינה פלסטינית עצמאית" (קריאה וטקסטים, כתה ח', חלק א' (2015) עמ' 41). במלים אחרות: מתעלמים כאן מהעובדה שהחלטה הנ"ל לא דיברה כלל על הקמת מדינה פלסטינית, אלא על הקמת שתי מדינות בפלשתינה דאז: אחת ערבית ואחת יהודית.

יצוין גם כי הרש"פ (וקודם לכן - אש"פ) התקבלה כחברה בארגונים בינ"ל שונים. אמנם המהלך שניזום על-ידיה בשנת 2011 להתקבל כחברה באו"ם נכשל במועה"ב, אך היא הצליחה בעצרת הכללית שנה לאחר מכן להתקבל כחברה משקיפה באו"ם, וראו פירוט המהלכים בע"ע 26 - 29 בספר *סוגיות אקטואליות*, כתה י"ב [הומניסטי] (2014).

ולסיכום נקודה זו באחד מספרי הלימוד שהודפסו ב-2016:

"מדינתנו פלסטין בדרכה לעצמאות מלאה. מגילויי עצמאות פלסטין: הימצאות דגל, נשיא, בירה, מועצה מחוקקת (פרלמנט), צבא פלסטיני, דרכון, מיניסטרוניום ומטבע מיוחד לה." (שיפוח לאומי וחברתי, כתה ג', חלק א' (2016) עמ' 40)

בעית הפליטים

"מספר הפלסטינים בפלסטין ומחוצה לה הגיע בסוף שנת 2016 ל-12.7 מיליון נפש בערך. הפליטים הפלסטינים מהווים כ-5.6 מיליון נפש מהם והם רשומים באופן רשמי אצל אונר"א. כלומר, מחצית מהפלסטינים בערך הם פליטים." (לימודי חברה, כתה ו', חלק א' (2017) ע"ע 37 - 38)

1. הסיבה לבעית הפליטים:

יצוין כי רק לעיתים נדירות מודים מחברי ספרי הלימוד של הרש"פ כי מלחמת 1948, שבמהלכה נוצרה בעיית הפליטים, פרצה ביוזמה פלסטינית ובעידוד ארצות ערב שהצטרפו אח"כ גם הן למלחמה, בניגוד להחלטת החלוקה של האו"ם:

"...ההתנגדות הפלסטינית בשנת 1947 - 1948 בעקבות ההחלטה לחלק את פלסטין למדינה ערבית ואחרת יהודית. החלטה זו התקבלה ע"י האו"ם ב-29 נובמבר 1947..." (חינוך לאומי, כתה ז' (2013) עמ' 21, וראו מפת החלוקה בעמ' 22 בכותרת: "מפת חלוקת פלסטין עפ"י החלטת האו"ם משנת 1947". במפה מצויינים: "המדינה הערבית", "המדינה היהודית", "אזור ירושלים הבינ"ל").

בד"כ נאמר סתמית כי "פרצה מלחמה", או אפילו זה לא:

"האו"ם קיבל בשנת 1947 החלטה לחלק את פלסטין בין הערבים והיהודים. בהתאם לכך, הסתיים המנדט הבריטי על פלסטין וממשלת המנדט התפנתה. אז פרצה המלחמה [קאמת אלחרב] בין הערבים והיהודים בשנת 1948 ואשר הסתיימה בהשתלטות היהודים על חלק מפלסטין והתרחשות האסון [אלנכבה] שאילץ את רוב העם הפלסטיני להגר." (קריאה וטקסטים, כתה ח', חלק א' (2015) עמ' 45)

מלחמת שנת 1948

צבאות ערב הובסו בשנת 1948 ועשרות אלפי פלסטינים גורשו כפליטים לגדה המערבית ורצועת עזה, וחלק גדול מהם אל מחוץ לפלסטין..." (היסטוריה ערבית מודרנית ובת-זמנו, כתה ט' (2014) עמ' 56)

"הפלסטינים היוו דוגמה מופלאה ביותר לאחווה וערבות הדדית כאשר הפליטים אולצו להגר מאדמתם ובתי מגוריהם בשנת 1948 ונעזרו ע"י אחיהם בפלסטין ובארצות ערב האחרות שחלקו עימם את מגוריהם ופיתם." (חינוך אסלאמי, כתה ה', חלק א' (2014) עמ' 78)

יוצא מן הכלל הוא ספר לימוד היסטוריה לכתה י"א שבו נאמר מפורשות:

"הליגה הערבית החליטה כי החלטת החלוקה [של האו"ם, נובמבר 1947] מופרכת ויש לסכלה. כמו-כן יש לסייע לעם הפלסטיני. הפלסטינים דחו את החלטת החלוקה, וההתנגדות גברה תחת הנהגת כוחות 'הג'יהאד המקודש' בפיקודו של עבד אלקאדר אלחוסייני, ו'צבא ההצלה' שהורכב ממתנדבים ממדינות ערב השכנות ושפיקד עליו פווזי אלקאוקג'י." (היסטוריה מודרנית ובת-זמנו של פלסטין, כתה י"א, חלק ב' (2014) עמ' 25)

"ממשלות ערב החליטו לשלוח את כוחותיהן אל פלסטין כדי לתמוך בעם הפלסטיני בהגנה על אדמתו ולמנוע הקמת מדינה יהודית בה."
(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתה י"א, חלק ב' (2014) עמ' 29)

"...החלוקה שאותה דחו הערבים והסכימו פה-אחד על התנגדות לה ועל הפלתה, ולו בכוח."
(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתה י"א, חלק ב' (2014) עמ' 31)

2. הגירוש:

"...אילוץ העם הפלסטיני להגר ממקום מגוריו [מוזטין] בשנת 1948."
(מתמטיקה, כתה ד', חלק ב' (2016) עמ' 23)

"העם הפלסטיני גורש מאדמתו כתוצאה מהכיבוש הישראלי של פלסטין, סבל ממעשי טבח ואולץ להגר אל הארצות השכנות."
(חינוך לאומי, כתה ו' (2014) עמ' 12)

"אילוץ הפלסטינים להגר בשנים 1948 ו-1967 גרם לירידה במספר תושבי פלסטין ולעליה במספר תושבי מדינות ערב שאליהן אולצו להגר, כמו ירדן, לבנון וסוריה. כמו-כן הביאה הגירת היהודים ממדינות העולם לפלסטין לעליית מספרם בה."
(גיאוגרפיה אנושית, כתה ו' (2014) עמ' 21, ושאלות בנושא בעמ' 23)

"מלחמת פלסטין הביאה להגירת מספר גדול של פלסטינים אל מחוץ למולדתם."
(גיאוגרפיה אנושית, כתה ו' (2014) עמ' 22)

"...בהשפעת הקרבות האלה [ב-1948] אילצו ארגוני הטרור הציוניים אלפי פלסטינים לגלות מארצם באיומי נשק, דבר שגרם להופעת בעיית הפליטים."
(חינוך לאומי, כתה ז' (2013) עמ' 21)

"הפלסטינים סבלו בעקבות המלחמות של השנים 1948 ו-1967 מהגירה כפויה לרבות ממדינות ערב, כמו לבנון, סוריה וירדן וכן למדינות אחרות."
(גיאוגרפיה של פלסטין, כתה ז' (2014) עמ' 43, ושאלה בנושא בעמ' 44)

"אילוץ יותר ממיליון פלסטינים להגר בכפיה מארצם בעקבות מלחמות 1948 ו-1967."
(גיאוגרפיה של המולדת הערבית, כתה ט' (2015) עמ' 40, ומטלה בעמ' 41: "אכתוב דו"ח קצר על הסיבות להגירות הכפויות של העם הפלסטיני והשפעתן על החברה הפלסטינית.")

"מלחמת 1948 (הנכבה) הביאה להגירה כפויה [תהג'יר] של יותר מ-800 אלף פלסטינים ממקומות מגוריהם מתוך מיליון וארבע מאות אלף שחיו בשטחים שכבשו הציונים, ולהריסת יותר מ-531 ערים וכפרים פלסטיניים. הציונים ביצעו 34 מעשי טבח במשך המלחמה ופנו להטלת אימה [אירקאב] ולהפחדת התושבים מתוך כוונה להניעם להסתלק. הכנופיות הציוניות אילצו חלק מהם לעזוב והעבירו אותם באוטובוסים אל מעבר לגבול."
(לימודי חברה, כתה ו', חלק א' (2017) עמ' 37)

"כדי לרוקן את פלסטין מתושביה ביצעו הכנופיות הציוניות מאז 1948 מעשי טבח רבים נגד הכפרים הפלסטיניים ואילצו את תושביהם להגר, כמו שקרה לכפר לוביא בנפת טבריה שנמחה מעל פני המפה, לכפר טנטורה בנפת חיפה ולכפר דיר יאסין בנפת ירושלים שהציונים ביצעו בו טבח מכוער שתרם במידה רבה להטלת אימה בקרב התושבים ולהגירתם בכפיה."
(לימודי חברה, כתה ח', חלק א' (2017) עמ' 36)

"[מטלה:] נדון:

- א. המטרה מאחורי אילוץ הפלסטינים להגר.
 - ב. האמצעים בהם משתמשים לאילוץ הפלסטינים להגר.
- (גיאוגרפיה של פלסטין, כתה ז' (2014) עמ' 51)

"הכוחות הציוניים נקטו באמצעים שונים לרוקן את השטחים הפלסטיניים מתושביהם המקוריים, וביניהם: לוחמה פסיכולוגית באמצעות תחנת הרדיו של [ארגון] "ההגנה" אשר הפיצה שמועות, ופעולות רצח שבוצעו נגד תושבי חלק מהערים והכפרים, כמו מה שקרה בדיר יאסין, טנטורה, לוד ומקומות אחרים, דבר שגרם לפיזורם של קרוב למיליון פלסטינים אל אזורים בתוך פלסטין ומחוצה לה, וביניהם רצועת עזה, הגדה המערבית, ירדן, סוריה, לבנון, מצרים, עיראק ואזורים שונים בעולם."

(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתה י"א, חלק ב' (2014) עמ' 32, ובשאלות בעמ' 35: "נדון: השפעת הלוחמה הפסיכולוגית שנקטו בה היהודים על הפלסטינים.")

"המלחמות גם הן משפיעות על תפוצת התושבים ומאלצות אותם להגר מאזור לאזור, כמו שקרה בפלסטין לאחר האסון [נכבה] של שנת 1948, כאשר אלפי פלסטינים אולצו להתגרר במחנות בעלי צפיפות אוכלוסיה גבוהה במה שנשאר מפלסטין ובמדינות הערביות השכנות."

(גיאוגרפיה פיזית ואנושית, כתה י"א, חלק ב' (2014) עמ' 42)

בספר לימוד לכתה י"ב מוכנסת בעית הפליטים לקטגוריית הטיהור האתני:

"הטיהור האתני גורם במקרים רבים ליצירת בעיות מדיניות שקשה לפתורן לטווח הרחוק כי הוא מונע מהקבוצות שגורשו לשוב למולדתן, כמו המקרה של הפליטים הפלסטינים."

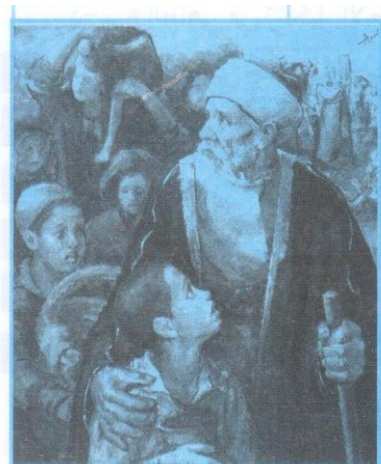
(היסטוריה של הערבים והעולם במאה העשרים, כתה י"ב [הומניסטית] (2014) עמ' 94)

וישנם גם ביטויים אמנותיים, כמו השיר העממי האומר:

"עזבנו את חיפה בכוונה לשוב ואלוהים הוא היודע מה יהיה איתנו."

(קריאה וטקסטים, כתה י', חלק א' (2015) עמ' 39)

הציור שלהלן מאת האמן הפלסטיני אסמאעיל שמוט המתאר את יציאת הפליטים ב-1948:

לוحة للفنان الفلسطيني
إسماعيل شموط

(קריאה וטקסטים, כתה ט', חלק ב' (2014) עמ' 35)

נושא הפליטים מופיע גם במסגרות סיפוריות בכיתות הנמוכות. להלן סיפור בכותרת "הבובה של חסנה":

"האג'ה חסנה ישיבה וסביבה נכדיה במחנה הפליטים עין אלחלווה בלבנון. נכדה מחמוד אמר לה: 'ספרי לנו על הנכבה, סבתא'. אז ירדה מעינה דמעה והיא אמרה: 'הייתי אז בת תשע שנים והיתה זו עונת האביב. יצאתי עם חברותי אל פרדס יפה ביפו וכאשר עייפנו מלשחק ישבנו תחת עץ תפוזים גדול וחברתי פאטמה אמרה: 'הבה נעשה בובה מבד'. בזמן שעשינו את הבובה שמענו [קול] התפוצצויות רבות שאותן ביצעו הכנופיות הציוניות בעת התקפתן על העיר ושמענו צעקות מכל מקום. בני משפחתנו באו כשהם מחפשים אחרינו ואבי משך אותי במהירות. התחלתי לצעוק: 'אבא, אבא, הבובה שלי, הבובה שלי', אבל אבי מיהר איתי לצד המזרחי של העיר. הוא הביא אותנו לכאן ולא עלה על דעתי ששהייתנו בניכר תימשך עד כדי כך. אני עדיין מחכה ליום שבו אשוב כדי להשלים את יצירת הבובה תחת עץ התפוזים. ברשות אלוהים שוב נשוב אפילו אם יארך הזמן."

(שפתנו היפה, כתה ד', חלק א' (2016) עמ' 56, ובשאלות בעמ' 57: 2. מדוע לא איבדה החאג'ה חסנה את התקווה לשוב? 3. כיצד נוכל להגשים את חלום השיבה?" וכן תרגיל כתיבת משפט מתוך הסיפור בעמ' 60: "אני עדיין מחכה ליום שבו אשוב.")

במהדורת 2017 של ספר זה נוספים ציורים המראים קטעים מסיפורה וביניהם השניים שלהלן (עמ' 55):

וסיפור נוסף לצד איור של סב עם נכדתו מול תיבת מסמכים פתוחה:

"סנאא נכנסה לחדר סבה המתגורר במחנה הפליטים ירמוך בסוריה ומצאה מולו תיבה. היא שאלה אותו: 'מהי התיבה הזאת, סבא? סבא: 'זוהי תיבה שבתוכה אני שומר דברים יקרים ללבי'. סנאא: 'ומהם הדברים האלה, סבא? סבא: 'זהו מפתח ביתנו ביפו'. סנאא: ומדוע עזבתם את יפו, סבא?' | סבא: 'חיינו בבטחון ביפו, אך הכובש הציוני צר עלינו, הרג רבים מאיתנו, וגרש אותנו מאדמתנו. אז יצאנו כשאנו נושאים מעט מחפצינו והלכנו ברגל מרחקים ארוכים'. סנאא: 'ומה קרה אח"כ?' סבא: 'הגענו לכאן, היכן שהוקמו לנו אוהלים כדי שנגור בהם בתקווה שנשוב לביתנו. וכאשר ארכה ציפייתנו עברנו לגור בבתיים צרים וצפופים שגגותיהם לוחות פח. הם כונו מחנה פליטים פלסטינים, ואנו עדיין [גרים] בהם עד היום'. סנאא: 'ומתי זה קרה, סבא?' סבא: 'זה קרה בשנת 1948 שהיא שנת האסון [נכבה] של העם הפלסטיני'. סנאא: 'אני רואה ניירות ישנים בתיבה'. סבא: 'אלו הם ניירות בעלותנו על אדמתנו וביתנו ביפו, ואנו נשוב אליהם, ברשות אלוהים.'"

(*טיפוח לאומי וחברתי*, כתה ד', חלק א' (2016) ע"ע 31 - 32, ובעמ' 33 שאלות הבנה וביניהן: "על מה מעידה שמירתם של הסב וסנאא את מפתח ביתם בתיבה?")

בהמשך נאמר:

"למדתי: הפלסטינים אולצו לעזוב את עריהם וכפריהם בפלסטין בשנת 1948 בשל הצרת צעדיהם והרג רבים מהם ע"י הכובש הציוני, באופן שעברו להתגורר במחנות פליטים והם עדיין שם עד היום. הפלסטינים שגורשו מאדמתם נקראו פליטים ועדיין הם שומרים את מפתחות בתיהם וניירות הבעלות שלהם על אדמותיהם ובתיהם שמהם אולצו להגר, ומזכותם לשוב אליהם." (סנאא: *טיפוח לאומי וחברתי*, כתה ד', חלק א' (2016) עמ' 33)

ספרי הלימוד של שנת 2017 מחריפים את הטון ע"י הצגת תיאורים פלסטיים יותר:

"לא אשכח תאריך שמאורעותיו הכאיבו לליבי... פלשו אליה [אל האדמה] ללא רשות כנופיות ציוניות ברבריות שבאו מעולם זר כשהן מלאות איבה ושנאה לערבים ולפלסטינים... שיירות האנשים נעו בכיוון מזרח כשהם עוזבים את בתיהם ומחפשים בטחון מפני מעשי טבח שבוצעו בפראות נגדם ומפני מאורעות ש[פרטיהם] הועברו מפה לאוזן על הרס כפרים על ראשי בעליהם. היו ביניהם מי שאימו שכחתהו מרוב פחדה ובהלתה, מי שנפל כמרטיר בדרך, ומי שחדלו הידיעות להגיע ממנו והוא הפך לנעדר. כל פעם שאני נזכר בבכיים מיטלטל לבי... וכל פעם שאני נזכר בפניהם החיוורות ומבטיהם לאחור בפרידה מבתיהם מזדעזעים יסודות נפשי..." (השפה הערבית, כתה ט', חלק א' (2017) עמ' 23)

"אני יושב כל בוקר כאן, בשער המחנה, מעלה את זכרונותי אשר לא עזבוני מזה שנים. הם באים אלי כל יום, מושכים אותי בידי ולוקחים אותי לשם, לצפת, ואני מוצא את עצמי עומד לפני סף ביתי, מפקיד בידי אלוהים את כל אשר בו עד שובי. שהותי בנכר לא תאריך - כך הודיעוני. השארתי את כל אשר אוהב בתוך ביתי, סגרת את דלתו, שמתי את המפתח בכיסי ונשאתי עמי את זכרונותי. עזבתי את צפת למרות רצוני כשלבי מלא בהלה, מבוכה וכאב."

השארתי מאחורי את גופות ידידי ואת חלקי גופותיהם של שכני. לא יכולתי לקוברם, שכן הכל היו רצים בעוד הפחד מכסה את הפנים והכאב סוחט את הלבבות ואנו הולכים במהירות. לא ידעתי שאזקין בבית שאיננו ביתי ושאיבא לעולם את ילדי במקום שנקרא מחנה פליטים. לא ידעתי שאחביא את מפתח ביתי תחת כרי למשך יותר מששים שנה. לא ידעתי שההבטחות יהיו ריקות ועטופות בשקר." (השפה הערבית, כתה ה', חלק א' (2017) עמ' 82)

3. תנאי חיהם של הפליטים וההתייחסות למקום מגוריהם היום:

"[שיעור מס'] 5 [בכותרת:]: "פליט במחנה [הפליטים]". בין מטרת השיעור: "מצופה מהתלמיד לאחר סיום השיעור שיהיה מסוגל להכיר את הסיבות למציאותם של מחנות הפליטים." בהמשך העמוד 2

תצלומים כשמעליהם הכיתוב: "פעילות 1: נתבונן ונדון" ומתחתן: "נציין את שם המקום שבו התקבצו הפלסטינים לאחר אילוצם להגר ממקומות מגוריהם; נתאר את סבלם של הפליטים הפלסטינים בעת כפיית הגירתם."

نشاط (١): نلاحظ ونناقش:

- نذكر اسم المكان الذي تجتمع فيه الفلسطينيين بعد تهجيرهم من ديارهم؟

- نصفُ مُعانةَ اللاجئين الفلسطينيين أثناء تهجيرهم.

(טיפוח לאומי וחברתי, כתה ד', חלק א' (2016) עמ' 30)

صور معانة اللاجئين الفلسطينيين عام ١٩٤٨ م.

"הפליטים חיו בתנאים מדיניים, כלכליים וחברתיים קשים באזורים שאליהם נמלטו. הם גרו באוהלים שסיפק האו"ם וסבלו ממחסור בצרכי קיום חיוניים. הדבר הניע את האו"ם להקים את סוכנות הסעד והתעסוקה לפליטים הפלסטיניים - UNRWA - בתאריך 8.12.1949 והיא החלה להגיש את שירותיה בשנת 1950."

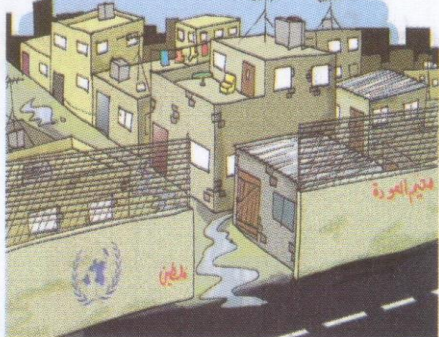
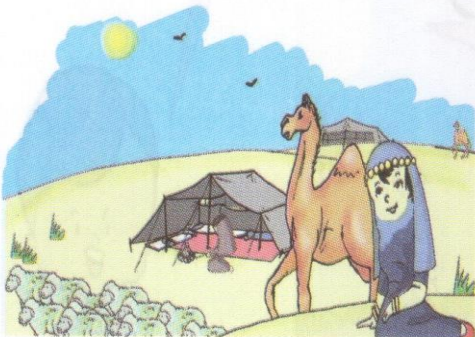
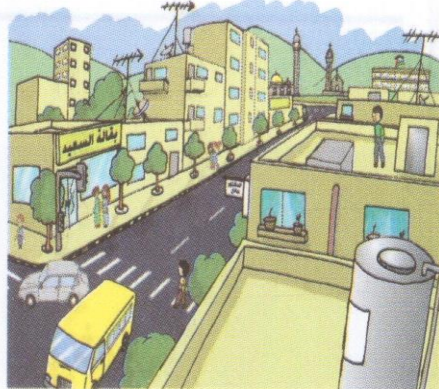
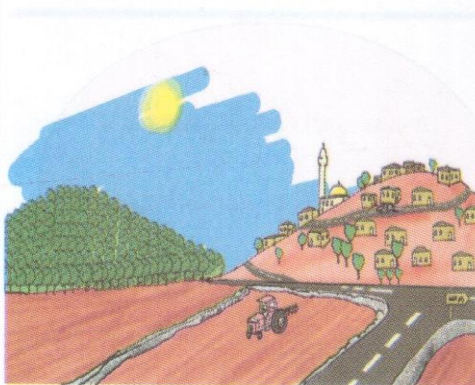
(היסטוריה מודרנית וכת-זמננו של פלסטין, כתר י"א, חלק ב' (2014) עמ' 33. הכיתוב מתחת לתמונות באותו עמוד: "תמונות סבלם של הפליטים הפלסטינים בשנת 1948".)

שיר המביע הזדהות עם סבל הפליטים מאת המשורר הישראלי חוסיין מוהנא מן הכפר בוקיעה (פקיעין):

"בשובי הביתה בערב פוגשת אותי רעייתי בחיך... אני לוקח אותה בין זרועותי ומחבקה... שט בעיניה הירוקות, אך... עיני רואות את עיניה של פליטה מעמי הנודד המחכה בדאגת אם קודחת לשיבת הנעדרים."

(קריאה וטקסטים, כתר י', חלק ב' (2015) עמ' 28 ובתרגיל לשון בעמ' 29: "הפליטה הפלסטינית בקטע השלישי מחכה לשיבת הנעדרים אשר אולצו להגר ממולדתם".)

מחנה הפליטים הוא אחת מארבע צורות הישוב בחברה הפלסטינית, לצד העיר, הכפר והמאהל הבדואי, כפי שמוצג לילדי כתר א'. על חומת המחנה כתוב: "מחנה השיבה, פלסטין" ומופיע סמל סוכנות הסעד והתעסוקה של האו"ם לפליטים הפלסטינים - אונר"א. גם הביוב הזורם ברחוב מופיע:

(חינוך לאומי, כתר א', חלק ב' (2015) עמ' 21. רעיון 4 צורות הישוב מופיע שוב בע"ע 62 - 63 עם תצלום מחנה פליטים בעמ' 63 וכן בספר חינוך לאומי, כתר ה' (2014) עמ' 34, ו-4 סוגי התצלומים

מופיעים גם בגיאוגרפיה אנושית, כהה' ו' (2014) עמ' 43 ובחינוך לאומי ולחיים, כהה' א', חלק א' (2016) עמ' 37).

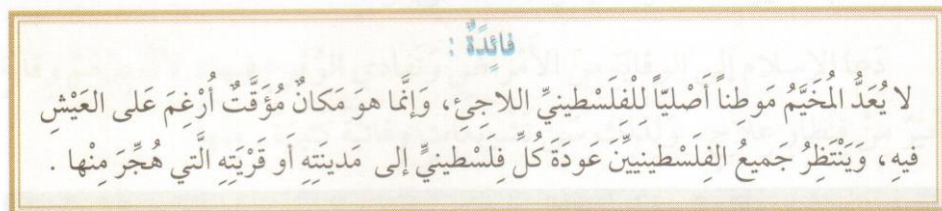
בשיעור "מחנות הפליטים של פלסטין" מופיעה ההגדרה הבאה:

"מחנה הפליטים [אלמוח'יים]: מקום שהוקם לפליטים הפלסטינים שאולצו לעזוב את עריהם וכפריהם בפלסטין והם נחושים בדעתם לשוב אליהם." (חינוך לאומי, כהה' ב', חלק א' (2015) עמ' 36)

ושוב:

"המחנות: אלו הם מקומות ישוב מקריים [טאריאה, בערבית] כתוצאה מההגירה הכפויה של התושבים הפלסטינים מעריהם וכפריהם בשנת 1948." (חינוך לאומי, כהה' ה' (2014) עמ' 35)

"המחנה אינו נחשב למקום המגורים המקורי של הפלסטיני הפליט, אלא הוא מקום זמני שבו הוא אולץ לחיות. כל הפלסטינים מצפים לשיבת כל פלסטיני לעירו או כפרו שממנו אולץ להגר."

(חינוך אסלאמי, כהה' ו', חלק א' (2015) עמ' 69)

מחנות הפליטים הללו נמצאים בפלסטין ומחוצה לה:

"למדתי: מחנות הפליטים הפלסטיניים נמצאים בפלסטין ובמדינות ערביות אחרות, כמו מחנה הפליטים עקבת ג'בר ביריחו, מחנה הפליטים נהר אלבארד בלבנון, מחנה הפליטים אלבקעה בירדן ומחנה הפליטים אלירמוך בסוריה."

(טיפוח לאומי וחברתי, כהה' ד', חלק א' (2016) עמ' 37, וראו בעמ' 36 מטלת רישום מחנות הפליטים בפלסטין, ירדן, סוריה ולבנון, ובעמ' 38 מטלת הכנת שלטי נייר צבעוניים עם שמות מחנות אלערוב, ג'נין (גדה מערבית), שאטי (רצועת עזה), ירמוכ (סוריה).)

"ממחנות הפליטים של ארצי: ג'יבאליא, אלג'לזון, אלבורייג'."

من مخيمات بلادي: جباليا، والجلزون، والبريج.

(שפתנו היפה, כהה' ג', חלק א' (2016) עמ' 50)

ההתייחסות לנושא מחנות הפליטים נמצאת גם בספר לימוד מתמטיקה ובו שאלות הבנה שאינן קשורות למקצוע:

"בין מחנות הפליטים הפלסטינים [נמצאים] דיר עמאר ועקבת ג'בר. מספר תושבי מחנה דיר עמאר הגיע ל-2,400 נפש. אשר למחנה עקבת ג'בר - מספר תושביו הגיע ל-6,736 נפש. ענה על [השאלות] שלהלן:

- מה פירוש 'מחנות הפליטים'?
- מתי אולצו תושבי המחנות להגר מבתיהם המקוריים?
- אציין שמות של מחנות אחרים
- לכמה הגיע סכום [מספרי] תושבי שני המחנות הנ"ל?"

مِنْ مُخَيَّمَاتِ اللُّجُوءِ الْفِلَسْطِينِيَّةِ دَيْرِ عَمَّارٍ وَعَقْبَةِ جَبْرِ، بَلَغَ عَدَدُ سُكَّانِ
 مُخَيَّمِ دَيْرِ عَمَّارٍ ٢٤٥٥ نَسَمَةً، أَمَّا مُخَيَّمُ عَقْبَةِ جَبْرِ فَبَلَغَ عَدَدُ سُكَّانِهِ
 ٦٧٣٦ نَسَمَةً. احْبَبْ عَمَّا يَلِي *:

(ت) ما الْمَقْصُودُ بِمُخَيَّمَاتِ اللَّاجِئِينَ؟

.....

(ث) متى هُجِّرَ سُكَّانُ الْمُخَيَّمَاتِ مِنْ بُيُوتِهِمُ الْأَصْلِيَّةِ؟

.....

(ج) اذْكُرْ أَسْمَاءَ مُخَيَّمَاتٍ أُخْرَى.

.....

(د) كَمْ بَلَغَ مَجْمُوعُ سُكَّانِ الْمُخَيَّمِينَ الْمَذْكُورِينَ ؟

(מתמטיקה, כתה ג', חלק א' (2016) עמ' 46)

מודגשים גם תנאי החיים הקשים של הפליטים במחנות:

"פעילות 3: נתבונן ונסיק: נסיק על תנאי החיים הקשים במחנות הפלסטיניים באמצעות שתי התמונות; נפרט את זכויות הפליט הפלסטיני."

نشاط (٣): نلاحظ ونستنتج:

- نَسْتَنْتِجُ الظُّرُوفَ الصَّعْبَةَ
 فِي الْمُخَيَّمَاتِ الْفِلَسْطِينِيَّةِ
 مِنْ خِلَالِ الصُّورَتَيْنِ.

- نُبَيِّنُ حُقُوقَ اللَّاجِئِ
 الْفِلَسْطِينِيِّ.

(טיפוח לאומי וחברתי, כתה ד', חלק א' (2016) עמ' 34)

"למדתי: תנאי החיים במחנות קשים מכיוון שהבנינים צפופים ודבוקים זה לזה, בנויים מטיט ובלתי בריאים, והרחובות צרים מאד - דבר המעמיד את הפליטים בפני תנאים גרועים."
 (טיפוח לאומי וחברתי, כתה ד', חלק א' (2016) עמ' 34)

בתנאים אלה רבה חשיבותה של סוכנות הסעד והתעסוקה לפליטים - אונר"א:

"למדתי: במחנות הפליטים הפלסטיניים [יש] בתי"ס ומרפאות שעליהם מפקחת סוכנות הסעד והתעסוקה של האו"ם לפליטים הפלסטינים (אונר"א)".
(*טיפוח לאומי וחברתי*, כתה ד', חלק א' (2016) עמ' 35)

4. ההתייחסות למקומות מגוריהם הקודמים של הפליטים:

בניגוד למקומות מושבם של הפליטים היום, מקומות מושבם לפני כן מתוארים כמיותמים:

"פלסטין האהובה, כיצד אחיה
רחוק מעמקיך והרמות...
קוראות לי ערייך היתומות
קוראים לי כפרייך עם כיפות [הגג]..."
(*שפתנו היפה*, כתה ז', חלק א' (2014) עמ' 28)

"ביקרנו את הכפרים הפלסטיניים הנטושים.
הכפר עסקלאן הינו מבין הכפרים הנטושים."
(*שפתנו היפה*, כתה ז', חלק א' (2014) עמ' 37)

"יאזור הינו מבין הכפרים הפלסטיניים ההרוסים."
(*שפתנו היפה*, כתה ז', חלק א' (2014) עמ' 51)

"...גני הירק בכו אחרינו והגן שמם...
כוכבי הליל שוב אינם משגיחים על [הר] הכרמל
לכל אדם יש בית, חלומות וקתרוס
אך אני נושא את ההיסטוריה של ארצי ומועד
ועל כל דרך עדיין [נווד] פרוע-שיער ומאובק"
(*קריאה וטקסטים*, כתה ט', חלק א' (2015) עמ' 30)

"בשערי יפו, הוי אהובי
בתוהו ובוהו של הריסות הבתים
בין המפולות והקוצים
עמדתי ואמרתי לעיניים: הוי עיניים
עמדו-נא ונבכה-נא
על חורבותיהם של אלה שנסעו ועברו מפה
הקוראות לאלה שבנו אותן כבית."
(*השפה הערבית: קריאה, ספרות, ביקורת*, כתה י"ב (2014) עמ' 71)

בשירו של המשורר הלאומי הפלסטיני מחמוד דרוויש "איגרת מהגולה" ישנם ביטויי געגועים לבני משפחה שלא גלו. המשורר, שגדל כאזרח ישראלי ואח"כ עזב והצטרף לאש"פ, מביע את געגועיו לבני משפחתו שנשארו בארץ ומזכיר את תכניות הרדיו שהעבירו בשנות ה-60 וה-70 דרישות שלום מעבר לגבולות (קטעים):

"אני אומר לרדיו: אמור לה [הכוונה כאן לאימו של המשורר]: 'אני בסדר'... שמעתי ברדיו שכולם אמרו: 'כולנו בסדר'... שמעתי ברדיו את דרישות השלום של המגורשים למגורשים. כולם בסדר. אבל אני עצוב. המחשבות כמעט אוכלות אותי. הרדיו לא נשא מכם [שום] ידיעה, אפילו עצובה, אפילו עצובה."
(*קריאה וטקסטים*, כתה י', חלק א' (2015) ע"ע 7 - 9)

הגעגועים מובעים גם בשם המקומות הנטושים:

"התבונן, הנה יפו במראה, היא תיראה ואח"כ תשאל אודות פני הנעדרים."
(השפה הערבית: מדעי הלשון, כתר י"א (2014) עמ' 62)

יצוין כי בקרב צאצאי הפליטים בני הדור השני והשלישי, מקובל להתייחס על מקומות המגורים של אבותיהם אף כי הם עצמם נולדו מחוצה להם. נוהג זה בא לביטוי בשאלה בספר לימוד מתמטיקה:

1. המורה שאל את תלמידיו על עריהם המקוריות ותשובותיהם היו כדלהלן: [תשובות 25 תלמידים].
אסדר את הנתונים שלעיל בטבלת סימונים. " הערים המופיעות בטבלה: באר שבע, אלמג'דל (אשקלון של היום), אסדוד (מזרחית לאשדוד של היום), לוד, יפו.

اسم البلد	الإشارات	العدد
بئر السبع		
المجدل		
أسدود		
اللد		
يافا		

(מתמטיקה, כתר ד', חלק א' (2016) עמ' 147)

שאלה בכותרת "מולדתי פלסטין":
"באחד מבתיה"ס במחנות הפליטים שאל המורה את תלמידיו אודות עריהם וכפריהם המקוריים. התשובה היתה: 21 תלמידים מהם הם מבאר שבע, 7 מיפו, 8 ממג'דל [אשקלון] ו-5 מצפת. אציג את הפרטים שלעיל בטבלה שלהלן:

שם העיירה	מספר התלמידים

מהו המספר הכולל של תלמידי הכתה?"
(מתמטיקה, כתר ב', חלק ב' (2016) עמ' 106)

5. רעיון "זכות השיבה":

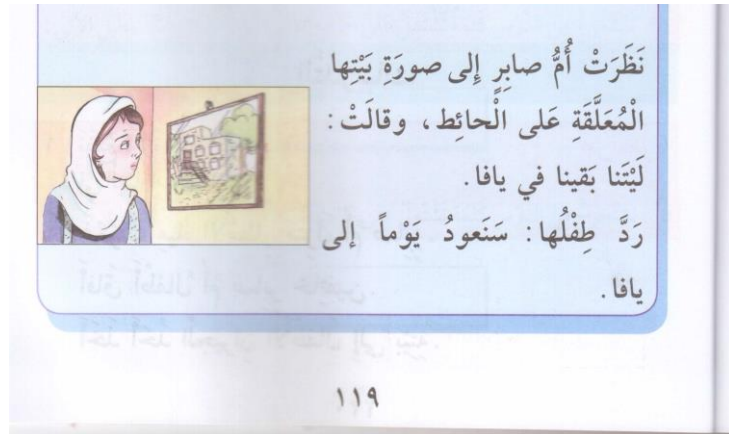
געגועי הפליטים הפלסטינים למקומות מגוריהם הקודמים אינם מבטאים נוסטלגיה פסיבית, כמו אצל יתר המהגרים בהיסטוריה, אלא משמשים כמצע רגשי לרעיון "זכות השיבה" של הפליטים אשר מודגש מאד בספרי הלימוד של הרש"פ. קודם כל, זכות זו מובאת כעיקרון יסוד במסגרת טיוטת החוקה הפלסטינית:

32. זכות שיבתו של הפליט הפלסטיני למולדתו ומולדת אבותיו המקורית הינה מהזכויות הטבעיות שאין עליהן התיישנות ואסור לפעול בעניינה בשמו או להשלים עם שלילתה ממנו."
(אזרחות, כתר ז' (2014) עמ' 46)

ויש לרעיון זה ביטויים רבים בספרי הלימוד:

"מזכותו של הפליט הפלסטיני לשוב למולדתו."
(טיפוח לאומי וחברתי, כתר ד', חלק א' (2016) עמ' 40)

"אום צאבר הביטה אל תמונת ביתה התלויה על הקיר ואמרה: 'הלוואי שהיינו נשארים ביפו.' ילדה השיב: 'אנו נשוב ליפו באחד הימים.'"

(שפתנו היפה, כתה א', חלק ב' (2014) עמ' 119. בעמ' 120 מופיעה שאלה: "היכן היתה משפחתה של אום צאבר גרה לפני מחנה הפליטים?")

"כל הציפורים שבות ועושות את דרכן ו[אילו] אני - יש בדרכי גולן מתמיד הוא שם מחסומים בדרכי תמיד כדי לעצור בעדי מלשוב למולדתי אבל אני, למרות עומק פצעי, אמשיך לזעוק תמיד ולקרוא" (שפתנו היפה, כתה ה', חלק א' (2015) עמ' 15)

"אחותי, אל תבכי על ארצנו, הקרקע החומה מחכה לנו" (השפה הערבית: מדעי הלשון, כתה י"א (2014) עמ' 126)

להלן בית מתוך שיר בכותרת "יש לי אדמה":

"נשבעתי: עוד תשובי, מולדתי, ואור היום יבוא אחרי [חשכת] הליל." (שפתנו היפה, כתה ג', חלק א' (2014) עמ' 16)

משפטי תרגול לשוני:

"[הפליט] חולם לשוב למולדתו." (שפתנו היפה, כתה ה', חלק א' (2015) עמ' 91)

"זה שעזב זעק: 'אנו שבים.'" (שפתנו היפה, כתה ה', חלק א' (2015) עמ' 92)

תרגיל השלמת משפטים באמצעות מלים נתונות:

"הפליטים [שבים]." (שפתנו היפה, כתה ג', חלק א' (2016) עמ' 29)

סיפור בכותרת "מולדת השוכנת בתוכנו":

"יאסר ואחותו עביר הסכימו ביניהם להשתתף בתחרות [כתיבה] עיתונאית לכתיבת מאמר על פלסטין. עביר: מה נכתוב במאמר?
 יאסר: נכתוב על המולדת השוכנת בתוכנו ואשר אנו איננו שוכנים בתוכה.
 עביר: ואיך נכתוב על מולדת שאיננו יכולים להגיע אליה?
 יאסר: נשאל את סבא ואת סבתא ואת המבוגרים אודות עכו, חיפה, יפו, צפת ומקומות אחרים.
 עביר: ולא נשכח להביע את חלומנו וזכותנו לשוב אל מולדתנו ולחיות בה." (שפתנו היפה, כתה ב', חלק ב' (2016) עמ' 6)

שאלות בהקשר הסיפור:

1. "מדוע לא יכלו יאסר ועביר להגיע אל המולדת?"
2. מדוע שאלו יאסר ועביר את הסב והסבה על המולדת?
3. מה פירוש: 'המולדת השוכנת בתוכנו ואשר אנו איננו שוכנים בה'?
4. מהו חלומם של יאסר ועביר?
(שפתנו חיפה, כתה ב', חלק ב' (2016) עמ' 7)

בין משפטי התרגול בעקבות הקטע:

- "סבי עזב [נזח] את עכו בשנת הנכבה.
 - סבו של יאסר היה חי בעיר חיפה.
 - עביר גרה במחנה [הפליטים]."
- (שפתנו חיפה, כתה ב', חלק ב' (2016) עמ' 8)

ומשפט תרגול בהמשך:

"יאסר ועביר חולמים על השיבה למולדת."
(שפתנו חיפה, כתה ב', חלק ב' (2016) עמ' 11)

ובטקסט אחר:

"המלה 'אנו נשוב' חוזרת על עצמה בפסקה האחרונה של השיעור ארבע פעמים. על מה זה מצביע?"
(השפה הערבית, כתה ה', חלק א' (2017) עמ' 84)

מוטיב שחוזר על עצמו הוא העברת מפתח הבית הנעזב ומסמכי הבעלות עליו לידי הדור הצעיר כערובה לשיבתו. הדוגמה שלהלן לקוחה מספר מתימטיקה:

"השיעור השני: מרכיבי המספרים עד 9
[איור ובו סב מוסר מפתח לנכדו ונכדתו]
אני רואה בתמונה..... הסב משוחח עם נכדיו על..... מספר האנשים בתמונה.....
מספר הזכרים..... מספר הנקבות....."

מكونات الأعداد حتى ٩

الدرس الثاني

أرى في الصورة يَتَحَدَّثُ الْجَدُّ مَعَ أَحْفَادِهِ عَنِ عَدَدُ الْأَشْخَاصِ

في الصورة ، عَدَدُ الذُّكُورِ وَعَدَدُ الْإِنَاثِ

(مתימטיקה, כתה א', חלק א' (2016) עמ' 67)

ג'יהאד: מה יש בתיבה, סבא?

סבא: מסמכים (קושאנים) של האדמה שבבעלותנו במישור החוף והרשומה בפנקסי הטאבו הרשמיים במחלקת רישום המקרקעין, וכן מפתח ביתנו שאותו עזבנו. אלו הם פיקדון בנאמנות שלך, שמור עליהם. ג'יהאד: כן, סבא, אשמור עליהם ולא אפקירם - כן יהי רצון - יהא אשר יהיה. סבא: יפה דיברת, בני."

جهد: ماذا يوجد في ذلك الصندوق
يا جدي؟

الجد: مستندات (قواشين) الأرض
التي نملكها في السهل
الساحلي، وهي مسجلة في
دفتر الطابو الرسمية في دائرة

تسجيل الأراضي، ومفتاح بيتنا الذي هجرنا منه هي أمانه في عنقك، فحافظ عليها.

جهد: أجل يا جدي سوف أحافظ عليها ولن أفرط فيها-إن شاء الله- مهما يحصل.

الجد: أحسنت يا بُني.

היסטוריה של הציביליזציות העתיקות. כתה ה' (2014) עמ' 7, וראו גם טיפוח לאומי וחברתי, כתה ד', חלק א' (2016) ע"ע 31 - 32 והשאלה בעמ' 33)

בדוגמה שלהלן יש מעין ביטוי להשלמה עם הגורל אשר שם את הדגש על הצורך לזכור, אם גם לא לשוב בפועל. בסיפור בכותרת "המפתח" צוחקים בני משפחת פליטים על סבתם המקפידה לשאת עימה את מפתח ביתה הישן:

"מה התועלת במפתח, והרי הם כבר סילקו את הדלת, אמי, וגם את הבית והגינה ואת כל הכפר?"

אבל עם מותה מזדרז אחד מנכדיה ליטול את המפתח ולקשור אותו לצווארו ולומר:

"קיבלנו את צוואתך, סבתא, שום כח בעולם לא יוכל למחות את זכרוננו, לפחות."
(שפתנו היפה, כתה ו', חלק ב' (2014) עמ' 22. ואחת משאלות ההבנה בעקבות הסיפור בעמ' 23 עדיין מעלה את נושא השיבה, אם כי בעקיפין: "7. מהו החלום הפוקד כל פליט פלסטיני?")

"זכות השיבה" נתפסת כזכות העומדת בפני עצמה, ללא כל קשר לתהליך השלום וללא תלות ברצונה הטוב של ישראל. יתירה מזו, השיבה לשטחי ישראל שמלפני 1967 נתפסת כארוע אלים, כפי שמתברר מהקטעים שלהלן הלקוחים משיר בכותרת "עוד נשוב":

להלמות הצעדים בעת החזרה	"...מחר נשוב והדורות יקשיבו
עם הברק המקודש וכוכב השביט	נשוב עם הסופות הרועמות
עם הנשר המרחף והעיט	עם התקווה המכונפת והשירים
קורבנות העושק יפתחו כל דלת.	אכן, אלפי הקרבנות ישובו

(שפתנו היפה, כתה ז', חלק א' (2014) עמ' 28 וכן שאלות הבנה בעמ' 29 ותרגיל לשון בעמ' 30 עם חזרה על הבית האחרון, וראו תרגיל כנ"ל: "נשוב עם הסופות הרועמות עם הברק המקודש וכוכב השביט" במדעי הלשון, כתה ח', חלק ב' (2014) עמ' 39)

האלימות מובעת בצורה חדה יותר בשיר שלהלן בכותרת "אנו שבים":

משפטי תרגול עם בתים משיר זה:

"שבים, הוי גבעות, שבים, הוי רמות
שבים לילדות, שבים לנעורים."
(שפתנו היפה, כתה ז', חלק א' (2014) עמ' 53)

"שבים, שבים, אנו שבים
גבולות לא יהיו, [ולא] מצודות ומבצרים
זעקו-נא, אתם העוזבים: 'אנו שבים'.
(מדעי הלשון, כתה ח', חלק ב' (2014) עמ' 19)

בספרים החדשים של שנת 2017 מתחזקת מגמה זו ונרמז כי הריבונות הפלסטינית תחול על השטחים שאליהם ישובו הפליטים:

"אנו נשוב עם הנשרים הדואים, נשוב עם הרוח הנושבת בחוזקה, נשוב אל הכרם ואל הזיתים, נשוב כדי להניף את דגל פלסטין ... על גבעותינו הירוקות."
(השפה הערבית, כתה ה', חלק א' (2017) עמ' 82)

"אני לא אחיה כמגורש, אני לא אשאר כבול
אני - יש לי מחר, ומחר אתקדם כמהפכן [או: כנוקם - ת'איר] ומתמרד...
אני הוא בעל הזכות הכבירה וממנה [אני] יוצר את המחר
אשיבנה, אשיבנה כמולדת יקרה וריבונית
אזעזע את העולם מחר ואצעד כצבא מלוכד
יש לי פגישה במולדתי ולא ייתכן שאשכח את הפגישה."
(קטעים מהשיר "זעקת פליט" מאת הארון האשם רשיד, השפה הערבית, כתה ה', חלק א' (2017) עמ' 85, וראו בין השאלות בעמ' 86: "המשורר קבע את דרך החזרה. נבהיר אותה כפי שהופיעה בשיר.")

יתירה מזו, ישנה דחייה ברורה של שיבה תחת הכיבוש:

"האם איננו משוגע מי שמגורש ממולדתו ואח"כ מוכן לשוב אליה כאורח אצל השודדים שהשתלטו עליה?"
(השפה הערבית, כתה י', חלק א' (2017) עמ' 57)

המשורר הלאומי הפלסטיני מחמוד דרוויש מדמה את המצב לאחר השיבה באחד משיריו:

"היכן משפחתי? יצאו מאוהל הגלות ושבו"
(השפה הערבית: מדעי הלשון, כתה י"א (2014) עמ' 85)

וכן במשפטי תרגול להשלמה באמצעות מלים נתונות וביניהם:

"הפליטים [שבון] אל אדמת המולדת."
(שפתנו היפה, כתה ד', חלק א' (2016) עמ' 47).

"הפליט שב [אל] מולדתו."
(שפתנו היפה, כתה ג', חלק ב' (2016) עמ' 151)

אפילו האגדה היוונית העתיקה על ציפור הפניקס שחיה אלף שנה, נשרפת לאחר מכן וקמה לתחיה מתוך האפר עוברת שינויים (אמנם לא ע"י מחברי ספרי הלימוד אלא ע"י מחבר מצרי) ומוצגת כאגדה כנענית שלפיה הציפור חיה הרחק מארצה אך במאמץ רב חוזרת לבסוף וחיה "בצל החירות והעצמאות". ובשאלה המלווה את הסיפור:

"באיזו מידה חל סיפור ציפור הפניקס על העם הפלסטיני בפזורה אשר בה הוא חי?"
(חינוך לאומי, כתה ז' (2013) עמ' 7)

6. עקורי 1967:

אל פליטי 1948 נוספו גם אלה שעזבו את יהודה ושומרון לירדן בעקבות מלחמת ששת הימים ב-1967. לאלה יוחד מונח אחר - "עוקרים [נאזחין]" - והם זכאים לאותן זכויות כמו פליטי 48:

בסיפור בכותרת "הכדור האחרון" מספר הגיבור על השתתפותו בהגנה על (מזרח) ירושלים ב-1967 מפני "העריצים [טוע'אה]". הוא עצמו עקר אח"כ לירדן ובהסבר לתלמיד מובא פירוש המונח:

"עקירה [נזוח] - עזיבת הפלסטינים לאחר שהציונים כבשו את פלסטין¹² בשנת 1967. (שפתנו היפה, כתה ו', חלק ב' (2014) ע"ע 92 - 94)

"אלפי פלסטינים עקרו מהגדה המערבית ורצועת עזה אל מדינות ערב [אחרי מלחמת 1967]."
(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתה י"א, חלק ב' (2014) עמ' 45)

ירושלים

עפ"י ספרי הלימוד של הרש"פ, ירושלים היא עיר ערבית שנוסדה ע"י היבוסים "הערבים", והיהודים בה הם תושבים זרים, "מסתננים" וכובשים. הספרים אינם מכירים בקיומם של מקומות קדושים ליהודים בעיר. ישנו רק ספר לימוד אחד שבו מוכר הקשר ההיסטורי של היהודים לירושלים ועוד ספר שבו נרמז הדבר.

בתרגיל לשוני נדרש התלמיד להשלים משפטים ע"י חיבורם למלים הניתנות בנפרד. המשפט הראשון:

"ירושלים היא..."

והמלה המתבקשת: "ערבית".
(שפתנו היפה, כתה ה', חלק א' (2015) עמ' 54)

ואותו משפט כדוגמה למשפט שמני:

"ירושלים [היא] ערבית."
(מדעי הלשון, כתה ח', חלק א' (2013) עמ' 7)

"ירושלים היא עיר ערבית שאותה בנו אבותינו הערבים לפני אלפי שנים. ירושלים קדושה למוסלמים ולנוצרים."
(טיפוח לאומי וחברתי, כתה ג', חלק א' (2016) עמ' 28)

"ירושלים היא עיר פלסטינית והיא בירת מדינת פלסטין. הדגל הפלסטיני יונף על חומותיה לאחר שחרורה מהכיבוש הישראלי, אי"ה."
(טיפוח לאומי וחברתי, כתה ג', חלק א' (2016) עמ' 26)

¹² זהו ביטוי נדיר שאינו מצוי בשום מקום אחר בספרי הלימוד של הרש"פ, כלומר, שפלסטין נכבשה בשנת 1967. בכל שאר המקרים נאמר שפלסטין נכבשה ב-1948 והכיבוש של 1967 היה בבחינת תוספת לטרגדיה - "עצירה, נסיגה לאחור [נכסד]" בהשוואה ל"אסון [נכבה]" של 1948.

ביטוי אחר לתביעת הבעלות הבלעדית על ירושלים מופיע בספר לימוד לכתה א' באמצעות איורים המתארים פעילויות שונות כשברקע תלוי על הקיר תצלום של כיפת הסלע ועליו הכיתובית "ירושלים היא שלנו (אלקודס לנא)". להלן דוגמה אחת מתוך 5 איורים כאלה בספר:

(חינוך לאומי, כתה א', חלק א' (2013) עמ' 25. שאר האיורים בספר מופיעים בע"ע 26, 53, 57 ו-58. לעומת זאת, בספר *אזרחות* לכתה זו, חלק א' (2014) עמ' 7 מופיע אותו התצלום ללא הכיתובית הנ"ל).

גם בהיסטוריה של העיר אין היהודים מיוצגים, אלא ככובשים:

"הכנענים הערבים היו בין העמים הקדומים ביותר ששכנו בפלסטין מאז שנת 3500 לפני לידת נביא אלוהים ישו, עליו השלום. הכנענים בנו ערים וכפרים בפלסטין כמו ירושלים, עזה, אשקלון, מגידו ושכם. ירושלים כונתה בשמות רבים וביניהם 'יבוס' על-שם הערבים היבוסים שבנו אותה. המוסלמים כבשו את ירושלים ושחררו אותה משלטון הרומאים [הביזנטים] שקראו לה 'איליא [קפיטולינה]'... המוסלמים כינו אותה בשם 'אלקודס' או 'בית אלמקדס'. אח"כ כבשו אותה הפרנקים [הצלבנים] עד אשר שיחררה הגיבור המוסלמי צלאח אדין אלאיובי... היא עדיין תחת הכיבוש הישראלי בציפייה לזה שישחררה". (חינוך לאומי, כתה ד', חלק א' (2014) עמ' 50)

אפילו בספר *חינוך נוצרי* המיועד לתלמידים נוצרים בבתי"ס של הרש"פ, ואשר ממנו אפשר היה לצפות למודעות מסויימת לנוכחות היהודית ההיסטורית בירושלים, יש התעלמות מוחלטת מהקשר ההיסטורי של היהודים לירושלים:

"ירושלים [אורשלים במינוח הנוצרי המסורתי בערבית]: עיר פלסטינית שאותה בנו הערבים הכנענים (היבוסים) וקראו לה יבוס ואח"כ נקראה אורסאלם (אורשלים). לאחר מכן ניתנו לה שמות רבים וביניהן: עיר הצדק, העיר הקדושה ואלקודס הנאצלה [שריף]. אבל השם הנפוץ הוא אלקודס."

(חינוך נוצרי, כתה ב' (2010) עמ' 11)

"אורשלים הוא שם עתיק של העיר ירושלים [אלקודס] המורכב משתי מלים: 'אור' ופירושה עיר, 'שלים' שהוא שם אלוה אצל הכנענים. בנו אותה היבוסים שהם אחד משבטי כנען." (חינוך נוצרי, כתה ג' (2002) עמ' 91)

"ירושלים היא אדמה ערבית שהיתה כבושה בידי הרומאים [הביזנטים]..."
(חינוך לאומי, כתה ד', חלק א' (2014) עמ' 56)

בקטע שלהלן, שהוא חלק מהקדמת המחברים של ספר לימוד במקצוע *חינוך לאומי*, ישנה התעלמות טוטאלית מהקשר הדתי של היהודים לירושלים, בצד הדגשת ערביות העיר:

"...ירושלים [בית אלמקדס], עיר השלום והאסלאם, ועיר המשיח [ישו] עליו השלום - באים אליה המוסלמים והנוצרים מכל רחבי העולם כדי לעבוד את אלוהים לבדו, ליהנות מקסם בנייניה העתיקים ולתפוס את חשיבות מעמדה וקדושת מקומותיה הקדושים המיוצגים ע"י מסגד אלאקצא וכנסית הקבר ואת הדרת הכבוד של חומותיה ובנייניה המדגישים יום אחר יום את ערכיותה השורשית."
(חינוך לאומי, כתה ד', חלק א' (2014) עמ' ד')

בסקירת המקומות הקדושים בירושלים, נזכרים בהרחבה מסגד אלאקצא ומסגד כיפת הסלע של המוסלמים וכנסיות הקבר של הנוצרים. לא נאמר דבר על מקומות קדושים ליהודים בעיר (*חינוך לאומי*, כתה ד', חלק א' (2014) עמ' 53).

גם בתיאור ירושלים בספר לימוד גיאוגרפיה של הרש"פ מוזכרים רק המקומות הקדושים למוסלמים ולנוצרים ולא אלה של היהודים (*גיאוגרפיה של פלסטין*, כתה ז' (2014) עמ' 82).

הקשר של היהודים לירושלים נזכר בספרי הלימוד של הרש"פ פעמיים בלבד, פעם אחת בקיצור בספר *חינוך אסלאמי*, ופעם בהרחבה רבה יותר בספר היסטוריה לכתה י"א:

"מאחר שבני ישראל לא שמרו את מצוות אלוהים יתעלה לעשות טוב ולהודות על חסדיו כלפיהם, ונמשכה קלקלתם ברצח, הפרת איסורי האל ואי ציות לו, הוא שלח אליהם פעם שניה משהו שיכנס אליהם לירושלים וישפילם..."
(חינוך אסלאמי, כתה י"א, חלק א' (2015) עמ' 14)

"[אחריו] [דוד] בא הנביא שלמה ששלט משנת 963 עד 923 לפנה"ס ולאחר פטירתו נחלקה מדינתו לשני חלקים: ממלכת ישראל בצפון (שומרון) וממלכת יהודה בדרום (ירושלים [אלקודס]). ממלכת יהודה הועמדה בפני התקפת פרעה שישנק של מצרים שצר על ירושלים [אורשלים (אלקודס)]. פלסטין הועמדה בפני התקפה אשורית בשנת 722 לפנה"ס בהנהגת סרגון השני והוא שבה את רוב היהודים אשר התגוררו בממלכת שומרון. הוא צר על העיר ירושלים [אלקודס] אך לא נכנס אליה. פלסטין הועמדה בפני התקפה הרסנית על-ידי המנהיג הכשדי הבבלי נבוכדנצר בשנת 586 לפנה"ס אשר החריב את ירושלים [אלקודס] והגלה את היהודים לעיראק..."

היהודים בירושלים [אלקודס] חוללו מספר מרידות שהרומאים הגיבו עליהן בכוח. בשנת 70 לספירה תקף אותם המפקד הרומאי טיטוס והשתלט על ירושלים [אלקודס] בסיועו של מאלך השני מלך הנבטים. היהודים מרדו פעם נוספת בהנהגת בר כוכבא בתקופת שלטונו של הקיסר הרומאי אדריאנוס בשנת 132 לספירה והוא חיסל את המרידה והחריב את ירושלים [למעשה, מי שהחריבה היה טיטוס]. במקומה הקים את העיר אליה קפיטולינה ואסר על היהודים את המגורים בה."
(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתה י"א, חלק א' (2015) ע"ע 9 - 10)

לגבי המצב בתקופה המודרנית, ישנה התבטאות אחת המצביעה על קיומם של תושבים יהודים בירושלים במלחמת 1948, אך מדובר על "קהילת מהגרים" - ג'אליה בערבית - דבר המצביע על אי-שורשיות. בין הישגי ההפוגה הראשונה ליהודים נאמר: "הסרת המצור מעל קהילת המהגרים [ג'אליה] היהודית בירושלים ואספקת מים ומזון לה" (היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתה י"א, חלק ב' (2014) עמ' 30).

ישראל פועלת לייחוד ירושלים והעלמת הזהות הפלסטינית של תושביה. זאת, ע"י הגדלת מספר היהודים בעיר. היא גם מאיימת על מסגד אלאקצא:

"...ליהוד ירושלים והעלמת הזהות הפלסטינית של תושביה."
(חינוך לאומי, כתה ו' (2014) עמ' 16)

"ההתנחלות [איסטיטאן] בירושלים"

ההתנחלות בעיר העתיקה בירושלים החלה עם הריסת שכונת המוגרבים בתאריך 9 יוני 1967. כמו-כן השתלטה [ישראל] על שכונות אחרות כדי להקים את הרובע היהודי החדש ואילצה רבים מהאזרחים הערבים בעיר לעזוב את בתיהם. היא השתלטה על שטחים נרחבים של אדמות העיר הקדושה ושל הערים והכפרים הערביים המקיפים אותה והקימה הרבה התנחלויות במטרה להקיף את העיר בכיתור קולוניאליסטי [איסטיטאני]. ישראל פועלת כעת [לביצוע] הפרוייקט המכונה "האגן הקדוש" שהחפירות [הארכיאולוגיות] תחת [מסגד] אלאקצא נחשבות לחלק ממנו.

[ובפיסקת ידע באותו עמוד:] שכונת המוגרבים

נמצאת בצד הדרומי של העיר העתיקה בסמוך להר הבית. התיישבו בה המוגרבים שהגיעו מצפון אפריקה וספרד בתקופה האיובית [סוף המאה ה-12 והמחצית הראשונה של המאה ה-13]. השלטונות הישראליים הפקיעו אותה בשנת 1968 בטענה של אינטרס ציבורי במטרה להקים את הרובע היהודי החדש על הריסות השכונה הערבית המוסלמית (שכונת אלשרפה ושכונת המוגרבים).
(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתה י"א, חלק ב' (2014) עמ' 52)¹³

"[מטלה:] אחקור ואכתוב [דו"ח] על המדיניות הישראלית ליהוד העיר ירושלים מאז שנת 1967."
(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתה י"א, חלק ב' (2014) עמ' 56)

ספרי הלימוד של מהדורת שנת 2017 מרחיבים מאד את הנושא ומשתמע מהחומר שהם מוסרים כאילו לפני 1967 לא היה קיים הכותל המערבי ולא בתי כנסת בעיר העתיקה, אלא כל זה נוסד לאחר הכיבוש ואפילו הוחלפו אז אבנים בחומת ירושלים כדי ליצור לה עבר יהודי:

"הכיבוש הציוני נקט במדיניות של מחיית המאפיינים הערביים והאיסלאמיים של פלסטין באופן כללי, ובירושלים בפרט. מאז היום הראשון לכיבוש ירושלים החלו הציונים לשנות את זהותה של העיר הערבית-מוסלמית ולהפכה לבעלת אופי ציוני. הם הפקיעו קרקע פלסטינית ובנו עליה התנחלויות, הצרו את צעדי התושבים הפלסטינים כדי לאלצם לעזוב את ירושלים ושהמתנחלים יבואו במקומם, הרסו בתים ואילצו את התושבים להגר, לקחו את תעודות הזהות שלהם וירושלים הופרדה מסביבתה הערבית. הם סיפחו את המאפיינים האיסלאמיים אל רשימת המורשת הציונית [באופן ש]הפכו את קיר אלבוראק לקיר מקום הבכי [קאית אלמבכא - השם הערבי המסורתי לכותל כמקום קדוש יהודי לצד השם המסורתי האחר - אלבוראק - המשתייך למסורת המוסלמית], הרסו את שכונת המוגרבים [הגובלת בכותל] ושינו את אופייה הערבי-מוסלמי, הסירו כמה אבנים מחומת ירושלים והחליפון באחרות שעליהן עיטורים וצורות ציוניות, פתחו בתי כנסת יהודיים בעיר העתיקה של ירושלים, והם מנסים במרץ בימים אלה להשתלט על המקום המקודש הנאצל [אלחרם אלשריף - השם הערבי המסורתי של הר הבית] ע"י מתן היתר למתנחלים הציונים להיכנס אליו יום-יום כהכנה להשתלטות מלאה עליו ומניעת כל קשר איסלאמי למקום הזה המקודש למוסלמים."
(לימודי חברה, כתה ז', חלק א' (2017) עמ' 62, וראו בעמ' 63 תרגיל ובו המשפט: "הכיבוש הציוני שינה את השם 'קיר אלבוראק' לקיר מקום הבכי" והמטלה: "אפרט חלק מהצעדים הציוניים שמטרתם למחות את המאפיינים הערביים והאיסלאמיים בעיר ירושלים.")

אחד האמצעים ליהוד ירושלים הוא ניתוקה מעורפה הערבי בגדה המערבית:

"הכיבוש הציוני בודד לחלוטין את ירושלים מסביבתה הערבית ונמנע מהפלסטינים מלהגיע אליה בטענות בטחון מופרכות, בפרט באינתיפאדת אלאקצא בשנת 2000. פתחי ירושלים נסגרו כולם ושוב לא יכלו

¹³ הרובע היהודי היווה חלק מהעיר העתיקה במשך מאות בשנים ונהרס ברובו ע"י הירדנים באופן שיטתי לאחר כיבושו על-ידם ב-1948. הקמתו מחדש מוצגת כאילו נעשתה כאן לראשונה על-גבי שכונות ערביות - דבר שאינו אלא עיוות של המציאות. השכונות הערביות הנזכרות כאן היו מחוץ לרובע ולא צורפו אליו. הן נהרסו לצורך יצירת הרחבה שלפני הכותל ותושביהן הועברו ברובן לשכונת סילוואן הסמוכה.

הפולסטינים מהגדה המערבית להגיע אליה בגלל מחסומי הקבע של הצבא המוקמים בכל פתחיה. כמו-כן, ההתנחלויות והקיר [הכוונה לקיר ההפרדה] כיתרו את העיר מכל עבר והצרו את צעדי הירושלמים מתוך מטרה לסלקם ממנה." (לימודי היסטוריה, כתה י"א, חלק א' (2017) עמ' 91)

ועוד:

"...הפולשים החולפים והעריצים הגזלנים אשר העבירוה [את ירושלים] מיד ליד בבוגדנותם בעבר ועדיין עד היום הם שופכים עליה את גביעי משטמתם ופריצותם הנתעבת בסוברם כי השיגו שליטה עליה ויתרון בזירתה, והצליחו בכוח עושק ותוך קפיצה מעל המאות [ההיסטוריות] להפוך את רישומיה התרבותיים הערביים הטהורים דף אחרי דף כדי לחבר עבר מעוות וקטוע עם הווה מושחת על שוד, כפייה, זיוף ואונס. הם אינם יודעים כי הם משלים את עצמם... | ירושלים היא בעלת שורשים ערביים... | זוהי ירושלים, והיא תישאר קשת-עורף נגד התוקפנים ככל שתדבק בה שפלות העריצות ומשטמת הזיפנים המתקלסים בקודשיה האיסלאמיים והנוצריים ובהיסטוריה שלה ואתריה הארכיאולוגיים אשר מעידים על מוצאה הערבי האצילי מזה אלפי שנים... ירושלים תישאר ציר הסכסוך והאתגר הגדול ביותר לנו כולנו. אין שלום ואין יציבות באזור ללא ירושלים." (השפה הערבית, כתה י', חלק א' (2017) ע"ע 18 - 20)

לאור האיום היהודי על ירושלים, כמתואר בספרי הלימוד, יש צורך במאבק נגדי:

"חובתנו כלפי העיר ירושלים: להגן עליה, לשמור עליה ועל המקומות הקדושים שלה, להתפלל בה ולחזק את העמידה האיתנה של אנשיה עד שנשחררה מהכיבוש." (טיפוח לאומי וחברתי, כתה ג', חלק א' (2016) עמ' 30)

וקטעים משיר על ירושלים המתאר את התושבים היהודים בה ככובשים וכמסתננים:

"אני שלה גם אם נחת עליה דגל האומללות...
ולא אשלים עם השפלתה בידי כובש ומסתנן."
(שפתנו היפה, כתה ד', חלק א' (2016) עמ' 52)

בשאלות שבאות בעקבות טקסט בכותרת "סיוור בשוקי ירושלים" ובו תיאור השווקים בעיני נער וסבו:

"מדוע נאנח הסב בסוף הטיול?
מה מסמלת ירושלים ביחס אלינו?
מדוע אין אנו יכולים ללכת לירושלים כל אימת שנרצה?
מהו המסר שאנו מפנים לאנשינו בירושלים כדי לתמוך בעמידתם האיתנה ובקריאת התגר שלהם מול הכיבוש?"
(שפתנו היפה, כתה ד', חלק א' (2016) עמ' 45)

בשיר בכותרת "פולסטיין", הקורא לג'יהאד, מואנשת ירושלים בדמות נערה מאויימת:

"אחי, יש לנו בירושלים אחות שהשוחטים הכינו בעבורה את הפגיונות."
(קריאה וטקסטים, כתה ח', חלק א' (2015) עמ' 44)

ובשאלות הנלוות מורחב המוטיב הזה:

"המשורר תאר את ירושלים בבית השישי כאחות הערבים והמוסלמים, אלא שהאויבים משחזים את סכיניהם כדי לשחטה. מה מצפה המשורר מהאחים [שיפעלו] בעניין אחותם?"
(קריאה וטקסטים, כתה ח', חלק א' (2015) עמ' 46)

ובהקשר זה:

"מהי חובת המוסלמים כלפי ירושלים?"
(שפתנו היפה, כתה ה', חלק ב' (2014) עמ' 4)

"ארגון הוועידה האסלאמית הקים את ועדת ירושלים, וזאת בשל מעמדה המיוחד של ירושלים בעיני המוסלמים, ו[בשל] ניסיונות הייחוד, ולמען השמירה על אופייה המוסלמי ועל עמידתה האיתנה."
(חינוך לאומי, כתה ה' (2014) עמ' 44)

בין פעולותיה של הליגה הערבית בנוגע לירושלים:

"תמיכה בעמידה האיתנה [צנווד] של העם הפלסטיני על אדמתו ועמידה נגד ייחוד ירושלים ושינוי תווי אופיה הערבי-אסלאמי."
(חינוך לאומי, כתה ה' (2014) עמ' 40)

הרגשת החובה הדתית כלפי ירושלים מועברת אישית לתלמיד:

"מהי חובתי כלפי מסגד אלאקצא?"
(חינוך אסלאמי, כתה ה', חלק א' (2014) עמ' 76).

ועד לשחרור - מילות נחמה:

משפט תרגול: "הוי ירושלים, פצעך - פצענו והימנונו, התאזרי בסבלנות ובנחמה."
(השפה הערבית: מדעי הלשון, כתה י"ב (2015) עמ' 43)

הפלסטינים אזרחי ישראל

אזרחי ישראל הפלסטינים אינם מרבים להעסיק את מחנכי הרש"פ וכתוצאה מכך הם נזכרים פעמים מועטות יחסית בספרי הלימוד, אף כי הם מוגדרים שם כחלק בלתי נפרד מן העם הפלסטיני הכבוש. חלק מהחומר הוא שירים שנכתבו ע"י אזרחים ערבים-ישראלים שבהם הם מביעים את התרסותם כלפי המציאות שנכפתה עליהם כמיעוט לאומי בארצם. בשיר בכותרת "תעודת זהות" מאת המשורר הלאומי הפלסטיני מחמוד דרוויש הוא מתבטא כפועל ערבי קשה-יום מול איש בטחון ישראלי, כנראה בשאלות שמובאות לאחר השיר מופיעים ביטויים מפורשים יותר של הסכסוך שאינם מצויים בשיר עצמו:

1. המשורר מצביע בחלק הראשון [של השיר] על תופעה שממנה סבל העם הפלסטיני. מה היא?
 2. המשורר רומז במלה "הסלע" אל קשיי החיים של העם הפלסטיני. אבהיר את גילויי הקושי הזה.
 3. ...
 4. כיצד הביע המשורר את עמדתו מול הגזלן [מוע'תציב]?"¹⁴
- (שפתנו היפה, כתה ו', חלק ב' (2014) עמ' 96, וראה קטע מהשיר כתרגיל לשון במדעי הלשון, כתה י' (2015) עמ' 104 ועוד קטע כנ"ל שם, עמ' 114, וכן השפה הערבית: מדעי הלשון, כתה י"א (2014) עמ' 53)

גם תופיק זיאד, איש המפלגה הקומוניסטית בישראל וראש עיריית נצרת בעבר, כתב שיר מהכלא בכותרת "שיחה לילית בכלא", לאחר שנעצר בהפגנת מפלגתו בנצרת ב-1958, ובין השאר מובעת בו סולידריות עם העם הפלסטיני בכללותו: "הוי עמי... אנחנו נשארים נאמנים לברית. לא היתה דעתנו נוחה מעינוי הצינוק ומכבלי העושק וסורגיו [ולא] סבלנו את הרעב ומה שנשלל מאיתנו - אלא כדי להתיר את כבלי הירח הצלוב ולהשיב לך את הזכות השדודה." (קריאה וטקסטים, כתה י', חלק א' (2015) עמ' 53)

¹⁴ "מוע'תציב" הוא מונח מזהה של ישראל בספרות הערבית אחרי 1948, אלא שהוא לא מופיע בשיר עצמו.

47, וראו "הוי עמי... אנחנו נשארים נאמנים לברית" כתרגיל במדעי הלשון, כתה י' (2015) עמ' 37, וכן את הקטע השירי שאחריו בהשפה הערבית: מדעי הלשון, כתה י"ב (2015) עמ' 19).

מעבר לשירים אלה מופיעות התייחסויות בודדות למצבם של הערבים בישראל בספרי הלימוד של הרש"פ וכולן מפרטות סוגים שונים של דיכוי כלפיהם מצד השלטונות - וראו בתת הפרק המוקדש לתדמית ישראל בפרק ג' להלן.

פרק ב': יהדות ויהודים

בניגוד לספרי הלימוד של ממשלות ערביות אחרות כדוגמת סוריה וסעודיה, ואפילו מצרים וירדן עימתה ישראל על הסכמי שלום, ספרי הלימוד של הרש"פ כמעט שאינם כוללים דברי בלע גלויים נגד היהודים, והדבר נובע, ככל הנראה, מהעובדה שמפעל הדפסת הספרים מומן בחלקו ע"י גורמים אירופיים ובראשם ממשלת בלגיה. סברה זו קיבלה חיזוק ב-2004 כאשר בספר היסטוריה חדש לכתה י' הופיעו בפרק על תולדות הציונות המשפטים הבאים: "וישנה קבוצה של החלטות סודיות שהתקבלו בקונגרס [הציוני הראשון, באזל 1897] ונודעו בשם 'הפרוטוקולים של זקני ציון' ואשר מטרתן הייתה להשתלט על העולם. חשף אותן סרגיי נילוס ותרנגמן לערבית מוחמד ח'ליפה אלתוניסי" (היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של העולם, כתה י' (2004) עמ' 63).¹⁵ בעקבות פרסום דו"ח על הספר ע"י אחד ממחברי מחקר זה,¹⁶ הוא התבקש טלפונית ע"י השגרירות הבלגית בתל אביב לשלוח אליהם תצלום של הדף הנדון בליווי תרגום לאנגלית. מספר חודשים לאחר מכן הוציאה הרש"פ עותק חדש של הספר ללא המשפטים האלה.

אולם גם אם אין בספרי הלימוד של הרש"פ ביטויי שנאה נגד היהודים בהיקף ובעוצמה שנמצאו בספרי הלימוד של ארצות ערביות שנבדקו (להוציא את אלה של תוניסיה בתקופת המשטר הקודם שבהם לא זוהתה אנטישמיות כלל), אין הדבר אומר כי היחס ליהודים בספרי הרש"פ הוא חיובי. להיפך: ניתן למצוא בספרים ביטויים שליליים לא מעטים נגדם - בייחוד בספרי הכיתות הגבוהות - כולל ביטויי דמוניזציה ודה-הומניזציה. הרוב המכריע של ההתייחסויות נוגע ליהודים כקבוצה ובמקרים הבודדים שמוזכרים פרטים היחס אליהם שלילי בדרך כלל. אין בנמצא שום הצגה של הפרט היהודי כבן אדם רגיל.¹⁷ בפרק זה נדונות ההתייחסויות בספרי הלימוד של הרש"פ כלפי הדת היהודית וכלפי היהודים עצמם בתקופות ובהקשרים שונים, וכן במסגרת הסכסוך. נושאים נוספים הנדונים בפרק זה הם ההתייחסות של ספרי הלימוד למקומות הקדושים ליהודים בארץ ולתנועה הלאומית היהודית - הציונות.

יהדות

בפרק על הגיוון בין בני האדם מוזכרת היהדות בין הדתות לצד הנצרות והאסלאם (אזרחות, כתה ו' (2015) עמ' 49, ובשאלות בעמ' 51: "ציין שלוש דתות שונות."). בספר ללימוד היסטוריה מוזכר כי "הדת היהודית הייתה מצויה [בחצי האי ערב] לפני האסלאם בית'ריב [אח"כ נקראה 'מדינה'], חייבר ותימן..." (היסטוריה של הערבים והמוסלמים, כתה ו' (2014) עמ' 4).

התורה, תהלים והאוונגליון הנוצרי נחשבים לספרים קדושים באסלאם כי מאמינים שהורדו ע"י האל למשה, דוד וישו שהיו שליחיו אל בני ישראל, בעוד שהקוראן הורד על-ידו למוחמד שהיה שליחו אל כל בני האדם. זה מה שנאמר לתלמידים (חינוך אסלאמי, כתה ד', חלק ב' (2016) עמ' 3).

"אלוהים ישתבח הוריד את התורה ואח"כ את הקוראן."
(שפתנו היפה, כתה ז', חלק ב' (2014) עמ' 56)

"אלוהים יתעלה הוריד את התורה למשה, עליו השלום, להנחיית בני ישראל ולהוצאתם באמצעותה ממחשכי הבורות והכפירה אל אור הידע והאמונה..."
(חינוך אסלאמי, כתה י"א, חלק א' (2015) עמ' 13).

¹⁵ סרגיי נילוס היה כומר רוסי שיצר את 'הפרוטוקולים' עבור משטרת הצאר בתחילת המאה ה-20 כאמצעי להפניית דעת הקהל הרוסית נגד היהודים כשעיר לעזאזל נוכח התגברות הפעילות המהפכנית נגד המשטר.

¹⁶ Arnon Groiss, *Jews, Israel and Peace in the Palestinian Authority Textbooks - The New Textbooks for Grades 5 and 10* (The Center for Monitoring the Impact of Peace, 2005)

¹⁷ יחס ההערכה המופגן בספרי הלימוד כלפי דמויות מהמסורת היהודית, כמו אברהם, משה ודוד, אינו יכול להיחשב כראיית פרטים יהודיים באור חיובי, בניגוד למה שנטען במחקרים אחרים, משום שדמויות אלה מקודשות במסורת המוסלמית כנביאים מוסלמים תוך ניתוק הקשר בינם לבין העם היהודי.

אך גם נאמר ש"חלק מהספרים השמימיים היו נתונים לסילופים ושינויים, כמו התורה והאוונגליון. אשר לקוראן, אלוהים הבטיח לשמור עליו מאובדן וסילוף." (זינג אסלאמי, כתה ג', חלק א' (2015) עמ' 18). וכן: "הקוראן ציין ביותר מפסוק אחד כי בתורה הוכנסו סילופים" (זינג אסלאמי, כתה י"א, חלק א' (2015) עמ' 40).

להלן מידע נרחב יותר בנושא:

"היהודים מאמינים במה שנקרא "הברית הישנה" שהינה 39 ספרים המחולקים לארבעה חלקים:

1. חמשת הספרים שהיהודים מכנים בשם "תורה" ואלו הם ספרי בראשית, שמות, ויקרא, במדבר, דברים [השמות המסורתיים בערבית לספרים אלה הם אחרים ומתורגמים מהשמות הלועזיים].
2. הספרים ההיסטוריים: הם אלו המספרים על תולדות בני ישראל.
3. ספרי החוכמה והשירה: אלו ספרים הכוללים הימנונות, משלים, הטפות ומזמורים דתיים.
4. ספרי הנביאים: מספרים על שליחויות נביאי בני ישראל ותולדותיהם מנקודת המבט היהודית..." (זינג אסלאמי, כתה י"א, חלק א' (2015) עמ' 43)

"התורה: ביטוי עברי שפירושו הוראות, או הלכה. זהו הספר שהורד [ע"י אלוהים] אל אדוננו משה... התורה נזכרה בקוראן בפסוקים רבים... תהילים [זכור בערבית]: הספר שהורד אל אדוננו דוד... | הספרים האלה... הם המקור אשר אלוהים הוריד אל שליחיו אברהם, משה, דוד וישו. אבל הספרים העכשוויים שאנשי הספר [ביטוי קוראני ליהודים ולנוצרים] מעבירים ביניהם הם מסולפים." (אמונה, כתה י"א [מגמה הלכתית] (2013) ע"ע 61 - 62)

"הברית הישנה היא הספר המקודש אצל היהודים והוא בן 3 חלקים: ראשית, התורה הכוללת 5 ספרים: בראשית, שמות, ויקרא, במדבר, דברים. שנית, ספרי הנביאים הראשונים ודברי הנביאים האחרים. אלו מדברים על תולדות בני ישראל לאחר פטירת משה, על מי ששלט אחריו מהשופטים, מי שבא אח"כ מהנביאים, השבי הבבלי, ועוד. שלישית, הכתובים הכוללים את מזמורי דוד - קובץ הימנונות ומזמורים דתיים, משלי שלמה - ספר המיוחס לשלמה, וכן תולדות איוב, ועוד. |

כניסת הסילופים אל הספרים השמימיים הקודמים התורה האמיתית שאלוהים הוריד אל משה סולפה ונכנסו בה גריעה, תוספת ושינוי בשל חולשת הסייגים הדתיים, ההליכה אחר היצרים, ואהבת העולם הזה ומדוחיו בקרב החכמים [היהודים]." (אמונה, כתה י"א [מגמה הלכתית] (2013) ע"ע 62, 64)

"דוגמאות לסילופים בתורה

היהודים הכניסו בתורה סוגים [שונים] של סילוף: החלפה [של דבר בדבר], הוספה, גריעה, הסתרה ופירוש מסולף. הם טפלו שקרים על אלוהים ונביאיו ואין בנמצא נביא מנביאיהם שלא ייחסו לו התנהגות שאינה הולמת אדם רגיל, שלא לדבר על נביא מחוסן מפני טעות [לפי האמונה המוסלמית כך הם הנביאים].

בין הסילופים שהכניסו בתורה אשר יש בהם משום טפילת שקרים על אלוהים יתעלה דברם כי 'אלוהים, כאשר ראה את שחיתות בני האדם בארץ, התחרט על בריאתם ואמר 'אכלה את בני האדם אשר בראתי על פני האדמה... כי מתחרט אני על בריאתם מאד' - ואלוהים נעלה מעל ומעבר למה שהם אומרים.¹⁸

בין השקרים שאותם טפלו על אלוהים יתעלה גם [דברם] 'כי הוא התעייף לאחר בריאת השמים והארץ' באומרם כי אלוהים נח ביום השביעי לבריאת השמים והארץ...¹⁹

¹⁸ הכוונה לאמור בבראשית פרק ו' פסוקים 5 - 7. ייחוס חרטה לאל סותר את מהותו כיודע-כל עפ"י האסלאם.
¹⁹ הכוונה לאמור בשמות כ' פסוק 11. גם עייפות ומנוחה אינן מתכונות האל.

ובין סילופיהם תיאורם את אלוהים יתעלה ב[מונחי] עוני וקמצנות [בלוויית ציטוטים של פסוקי קוראן האומרים זאת על היהודים]. |

ובין סילופיהם תיאורם את אלוהים יתעלה ב[מונחי] אי-תשומת לב ושינה, כמאמרם בחלק מתפילותיהם: 'עורה, כמה תישן, אדוני, הקיצה משנתך' והתבטאו בחוצפה כלפי ריבון העולמים, כאילו הם מודיעים לו שהוא בחר לעצמו את הישנוניות ושהוא ישן...²⁰

ובין סילופיהם הטלת דופי מצידם בנביאים שאלוהים יתעלה חיסן אותם מפני טעות, כמו גינוים את נביא אלוהים לוט [במסורת המוסלמית] 'שהוא שתה יין עד שהשתכר וזנה עם שתי בנותיו!²¹ ודברם על אהרון [שגם הוא נביא עפ"י האסלאם] 'שהוא זה שעשה להם את העגל!²²

...

העמדה כלפי הספרים השמימיים המסולפים

אמרנו שסילופים רבים חלו בספרי היהודים והנוצרים, ועדיין יש בספרים אלה שאריות של השראה אלוהית, אלא שאין באפשרותנו למצוא את דרכנו אליה ולהכירה. לכן, מה שמופיע בספרים אלה ושאימתותו הוכחה אצלנו - אנו מאמינים בו ואומרים שהוא אמת, ומה שאנו יודעים שהוא שקר ונוגד את מה שוודאי אצלנו - אסור לנו לאמץ אותו. אשר למה ששוררת שתיקה [בקוראן] לגבי, שאין לדעת אם אמת הוא או שקר - אין אנו מאמינים בו, והרי יש בדתנו מה שמבטל את הצורך לפנות אל כל אלה. " (אמונה, כתה י"א [מגמה הלכתית] (2013) ע"ע 65 - 66)

בספר לימוד *חינוך נוצרי* נאמר: "הברית הישנה היא ספר משותף לנו ולבני הדת היהודית" (*חינוך נוצרי*, כתה ז' (2001 - המהדורה הראשונה שלא השתנתה עד היום) עמ' 20).

היהודים בעת העתיקה

ישנה התייחסות מועטה מאד בספרי הלימוד הפלסטיניים לנוכחות היהודית בארץ בעת העתיקה (וראו בהמשך הפרק). בדרך כלל מתעלמים ממנה. כך, למשל, בספר הלימוד *היסטוריה של הציביליזציות העתיקות*, כתה ה' (2014) ע"ע 25 - 35 עוסקת יחידה מס' 3 בלבנט ובה שלושה פרקים. הפרק הראשון עוסק בפרטים גיאוגרפיים, הפרק השני דן בכנענים והשלישי - בארמים. כך גם בספר הלימוד *חינוך לאומי*, כתה ז' (2013) ע"ע 4 - 11 בשיעורים מס' 1, 2 העוסקים בארץ בתקופה העתיקה ומצטמצמים בתרבות הכנענית ללא כל איזכור של הנוכחות היהודית שם בתקופה הנ"ל, אם כי בסרגל-זמן היסטורי המופיע בתחילת אותו ספר בעמ' 3 מוזכרות הממלכות היהודיות בארץ בתקופה העתיקה - וראו הדיון בהמשך הפרק).

אלמנט חשוב בהצגת ההיסטוריה של פלסטין - שהיה תקף לכל אורך פרווייקט הוצאת ספרי הלימוד בין 2000 - 2006 ונטש בפרוייקט שהחל ב-2016 - הוא הדגש המושם על הכנענים. נאמר כי הם ערבים במוצאם וכי הם תושבי הארץ הראשונים. גם היבוסים, שלפי השערת החוקרים היום הם ממוצא הודו-אירופי כמו הפלישתים, מוגדרים כערבים בספרי הלימוד. ע"י שיעורוב הכנענים, יצרו כותבי ספרי הלימוד של הרש"פ בין השנים 2000 - 2016 קשר בלתי אמצעי בינם לבין הערבים הפלסטיניים של היום שמוכרזים כצאצאיהם הישירים וע"כ גם השמיטו בעיני התלמידים את הקרקע מתחת לטיעונם של היהודים לקדימות בארץ על-פני הערבים. זאת, מאחר שהכנענים כבר היו בה כאשר בני ישראל הגיעו אליה ממצרים:

"שיעור ראשון: היסטוריה של פלסטין

[איור משפחה כנענית בביתה ולצידו הכיתוב: "משפחה כנענית מהעיר יריחו לפני חמשת אלפים שנה"]

- פלסטין ארץ האבות
 - הערבים הכנענים הם הראשונים ששכנו בפלסטין
- [הערות למורה: המטרות:]

²⁰ הכוונה לאמור בתהילים מ"ד 24.

²¹ בראשית, י"ט, 31 - 36.

²² שמות, ל"ב, 3 - 4.

1. על התלמידים לקשור בין אדמת פלסטין והעם הכנעני אשר שכן בה
2. על התלמידים לציין מספר ערים אותן בנו הכנענים בפלסטין."

الدرس
الأول

١

تاريخ فلسطين

عائلة كنعانية من مدينة
أريحا قبل خمسة آلاف عام

- **فلسطين أرض الآباء والأجداد.**
- **العرب الكنعانيون أول من سكن فلسطين.**

الأهداف:

- ١- أن يربط التلاميذ بين أرض فلسطين والشعب الكنعاني الذي سكنها.
- ٢- أن يذكر التلاميذ عدداً من المدن التي بناها الكنعانيون في فلسطين.

٤

(חינוך לאומי, כתה ב', חלק א' (2015) עמ' 4)

"הכנענים בנו הרבה ערים וביניהן העיר ירושלים [אלקודס בטקסט כאן] וקראו לה יבוס."
(חינוך לאומי, כתה ב', חלק א' (2015) עמ' 5)

"הכנענים נמנים על הערבים האמוריים שהיגרו מחצי האי ערב לארצות הלבנט [אלשאם בערבית] והתיישבו בהן בסביבות 3500 לפנה"ס."
(היסטוריה של הציביליזציות העתיקות, כתה ה' (2014) עמ' 29)

"מקור העם הפלסטיני בכנענים שהיגרו לפלסטין מחצי האי ערב בערך בשנת 3500 לפנה"ס."

יעוד أصل الشعب الفلسطيني إلى الكنعانيين، الذين هاجروا إلى فلسطين من الجزيرة العربية عام ٣٥٠٠ ق.م تقريباً.

(חינוך לאומי, כחה ה' (2014) עמ' 30)

"שכם... היא אחת מערי הכנענים הערבים."
(חינוך לאומי, כחה ז' (2013) עמ' 71)

"ירושלים היא עיר שבנו היבוסים הערבים לפני חמשת אלפים שנה."
(גיאוגרפיה של פלסטין, כחה ז' (2014) עמ' 82)

"שיעור מס' 2: העם הכנעני הפלסטיני שליחי ציביליזציה... הפלסטינים הכנענים הם אשר המציאו את הא"ב בעולם העתיק... העם הכנעני הפלסטיני בהיסטוריה העתיקה... [ועוד איזכורים כאלה בעמוד זה ובשאלות בעמוד הבא וזה שלאחריו]."
(חינוך לאומי, כחה ז' (2013) ע"ע 8 - 9)

"הזהות הלאומית הפלסטינית מתאפיינת בשורשיה ומקורותיה היציבים באדמת פלסטין מאז ומקדם."
(חינוך לאומי, כחה ז' (2013) עמ' 26)

"פלסטין - הציביליזציה שלה ערבית מזה אלפי שנים."
(מדעי הלשון, כחה ט', חלק ב' (2015) עמ' 9)

"הכנענים העניקו לפלסטין את זהותה הערבית הראשונה."
(מדעי הלשון, כחה י' (2015) עמ' 49)

"פלסטין נחשבת לבעלת חשיבות גדולה מאד בתוקף מיקומה הגיאוגרפי, שכן היא מקום מפגש היבשות ונקודת מרכזן, בהיותה המעבר המקשר בין יבשות אפריקה ואסיה. בשל מיקומה המיוחד הזה, באו אליה הפולשים בזה אחר זה מכל עבר. אך הם עזבוה בזה אחר זה מובסים ולא הצליחו לשנות את זהותה הערבית והמוסלמית. הציביליזציה הערבית-כנענית הראשונה שלה, והציביליזציה המוסלמית שלה שהתמזגה בה לאחר מכן, נשארו עדות חיות לשורשיה הערבית המוסלמית... הכנענים הערבים הם הראשונים שהתיישבו בפלסטין."
(השפה הערבית: קריאה, ספרות, ביקורת, כחה י"א, חלק ב' (2015) עמ' 6)

כך גם השקל העברי העתיק נתפס כערבי:

"השקל: יחידת תשלום ערבית-כנענית בה השתמשו תושבי פלסטין בעבר. התורה מציינת כי אדוננו אברהם קנה את המערה שבה קבר את אשתו בסכום של ארבע-מאות שקל כסף מאת עפרון החתי הכנעני."
(היסטוריה מודרנית וכת-זמננו של העולם, כחה י' (2015) עמ' 53)

כפי שכבר הוזכר, בספרי הלימוד החדשים שהחלו לצאת לאור מטעם הרש"פ ב-2016 כבר לא מייחסים את מוצא העם הפלסטיני לכנענים. כך, בפרק בכותרת "שיעור 3: פלסטין (ארץ כנען)" מופיע תיאור היסטורי ללא כל טענה כי הפלסטינים הם צאצאי הכנענים, בניגוד לתזה ששררה עד 2016 (לימודי חברה, כחה ו', חלק א' (2017) ע"ע 52 - 58). יחד עם זאת, ספרי הלימוד של 2017 עדיין משתמשים בכנענים כדי לנגח את הקשר בין היהודים של היום להיסטוריה הקדומה של הארץ. באותו פרק מוזכרים שמות ערים בארץ בתקופה הכנענית שהיו, כמובן, עבריים והם נהוגים גם בישראל המודרנית היום. אבל במקום שהדבר ישמש כהוכחה לקשר - הלשוני לפחות - בין היהודים לארץ בתקופתה העתיקה נאמר:

"הכיבוש הציוני כינה בשמות הכנעניים האלה את התנחלויותיו ו[בכך] גנב וזייף את המורשת וההיסטוריה הלאומית הפלסטינית."
(לימודי חברה, כחה ו', חלק א' (2017) עמ' 54)

ובהקשר זה - הכובשים מזייפים את ההיסטוריה של הארץ למטרותיהם ויש להתנגד למאמצם זה כחלק מהמאבק לשחרור:

"הכיבוש הציוני מכוון נגד ההיסטוריה והקיום שלנו. הוא הופך את העובדות והאירועים ההיסטוריים על פיהם, מזייף ומסלף אותם וטווה היסטוריה מזויפת המתאימה למטרותיו. לכן עלינו להיות מודעים להיסטוריה שלנו ולעמוד על אמיתות המאורעות שקרו על אדמתנו, כדי שנבדיל בין מה שנכון ולא נכון ונלמד לקחים שיאפשרו לנו לבנות את עתידנו ולהקים את מדינתנו העצמאית כשבירתה ירושלים."
(לימודי חברה, כחה ו', חלק א' (2017) עמ' 18)

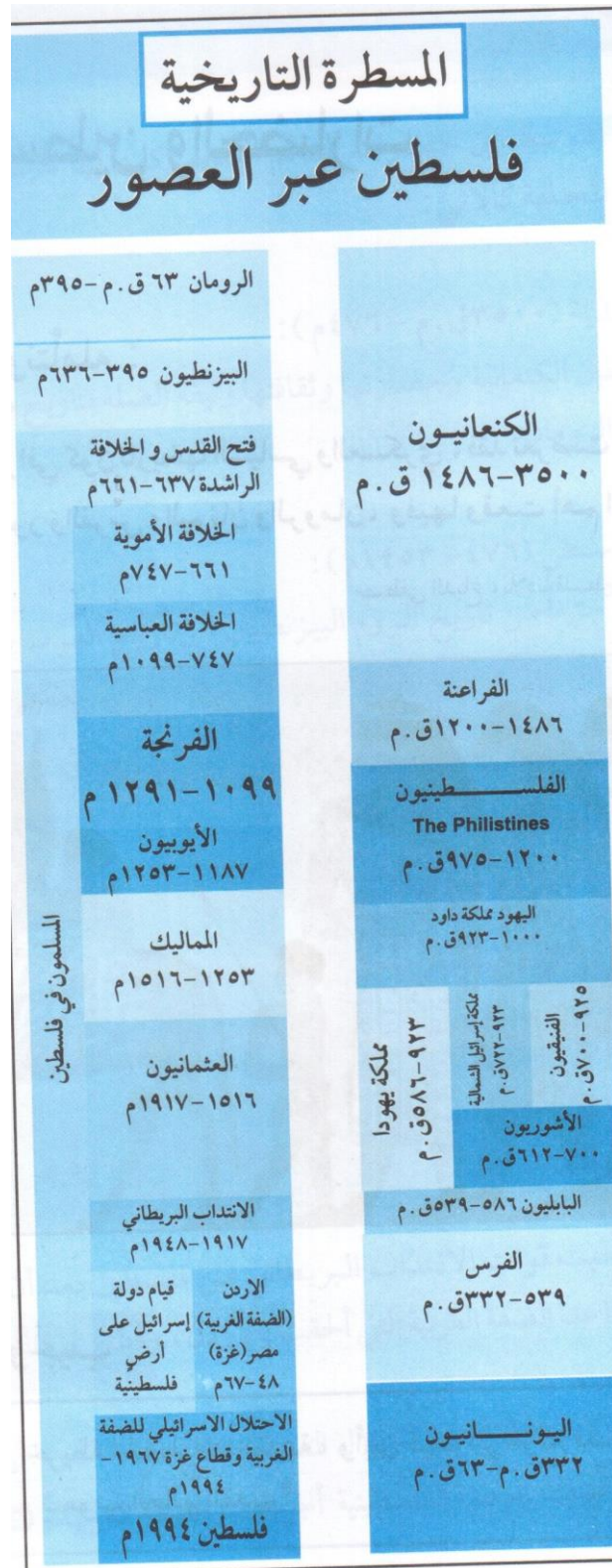
לעומת זאת, יש הודאה בספרי הלימוד כי בפלסטין חיו בעבר יותר מעם אחד, אם כי לא מציינים כאן שמות מפורשים: "עץ הזית תפס מקום חשוב בחיי העמים אשר חיו בפלסטין, כמו שמעידים על כך כתבי הקודש" (שפתנו היפה, כחה ו', חלק א' (2014) עמ' 37); "בה [פלסטין] נפגשו תרבויות של עמים ושבטים שהתוודעו זה לזה במרחביה... (השפה הערבית: קריאה, ספרות, ביקורת, כחה י"ב (2014) עמ' 17).

אך יש גם איזכורים בודדים של העבר היהודי בארץ, לפחות בפרוייקט הוצאת הספרים של 2000 - 2006. בטבלה בכותרת "סרגל-[זמן] היסטורי: פלסטין לאורך התקופות" נכללות גם הממלכות היהודיות: "היהודים - ממלכת דוד 1000 - 923 לפנה"ס; ממלכת ישראל הצפונית 923 - 722 לפנה"ס; ממלכת יהודה 923 - 586 לפנה"ס" וכן הכיבוש האשורי של ממלכת ישראל והכיבוש הבבלי של ממלכת יהודה:

הקטע המצוטט

Mملكة داود 1000-923 ق.م	
Mملكة إسرائيل الشمالية 923-722 ق.م	Mملكة يهوذا 923-586 ق.م
Mملكة آشور 700-612 ق.م	
Mملكة بابل 586-539 ق.م	

הטבלה כולה:

(חינוך לאומי, כתה ז' (2013) עמ' 3. טבלה דומה עם פרטים זהים מופיעה גם בספר היסטוריה של ימי הביניים, כתה ז' (2014) עמ' 74.)

המקרה היחיד בספרי הלימוד של הרש"פ שבו יש איזכור נרחב יותר של הנוכחות היהודית בארץ בעת העתיקה מופיע בספר היסטוריה לכתה י"א. לאחר סקירה קצרה של הגעת אברהם ולוט אל הארץ וקבורת אברהם, שרה ויצחק בחברון, נאמר תחת הכותרת "פלסטין בימי שלטונו של הנביא דוד":

"ההיסטוריה העתיקה של פלסטין היתה עדה לכניסת בני ישראל בהנהגת יהושע בן נון במאה השנים- עשרה לפנה"ס. הם נלחמו בכנענים והפלסטינים [הכוונה לפלישתים]. בשליש האחרון של המאה האחת- עשרה לפנה"ס נטל שאול בן קיש לידי את הנהגת בני ישראל ונלחם בפלסטינים בהנהגת גולית אשר הצליחו להרגו עם בניו בסוף המאה האחת-עשרה לפנה"ס. לאחר פטירתו | נטל לידי הנביא דוד בן ישי את הנהגת בני ישראל ויסד ממלכה על חלק משטחי פלסטין תחת הנהגתו. אחריו בא הנביא שלמה ששלט משנת 963 עד 923 לפנה"ס ולאחר פטירתו נחלקה מדינתו לשני חלקים: ממלכת ישראל בצפון (שומרון) וממלכת יהודה בדרום (ירושלים [אלקודס]).

ממלכת יהודה הועמדה בפני התקפת פרעה שישנק של מצרים שצר על ירושלים [אורשלים (אלקודס)]. פלסטין הועמדה בפני התקפה אשורית בשנת 722 לפנה"ס בהנהגת סרגון השני והוא שבה את רוב היהודים אשר התגוררו בממלכת שומרון. הוא צר על העיר ירושלים [אלקודס] אך לא נכנס אליה.

פלסטין הועמדה בפני התקפה הרסנית על-ידי המנהיג הכשדי הבבלי נבוכדנצר בשנת 586 לפנה"ס אשר החריב את ירושלים [אלקודס] והגלה את היהודים לעיראק. עד מהרה נכנע האזור לשלטון הפרסי בשנת 538 לפנה"ס כך שכורש, השליט הפרסי, התיר למי מהיהודים שרצה בכך לשוב לפלסטין."

ובקופסת-מידע באותו עמוד נאמר:

"השבת היהודים ע"י כורש"

כורש סבר כי הימצאות היהודים בפלסטין תהווה משקל-נגד מול חלק מהתושבים שתמכו בפרעוני מצרים. נוסף על כך סייעו לו היהודים נגד הבבלים. ויש אומרים כי אישתו היתה יהודיה והיא השפיעה עליו להשיב את היהודים לפלסטין."

(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתה י"א, חלק א' (2015) ע"ע 8 - 9)

בצד העמוד מופיעה מפה של הארץ עם סימון בשני צבעים בכותרת "פלסטין בימי שלטונו של הנביא דוד":

פלסטין פי עהד הנביא דוד

תולו הנביא דוד בן יסי קיאה בני ישראל, ואסס ממלכה עלי קסמ מן הארצי הפלסטינית תחת קיאה, ומן בעה קא הנבי סלימאן הזי קחמ מנז עאמ 963 ק. מ וחי עאמ 923 ק. מ ובעד וקאה אנקסמט דולתה אלי קסמין: ממלכה ישראל פי השמאל (הסאמרה), וממלכה יהודה פי הגנוב (הקדס).

וקד תערזת ממלכה יהודה להגומ הפרעון המצרי שישנק הזי חאסר אורשלימ (הקדס), ותערזת פלסטין להגומ אשורי עאמ 722 ק. מ בקיאה סרגון השני, וסיי מעזמ יהודים הזין קאנוא יקטנון פי ממלכה הסאמרה, וחאסר מדינה הקדס ולקנה למ ידחלה.

ותערזת פלסטין להגומ מדר עלי יד קאנד הקלדאני הבאבלי נבוחד נסר עאמ 586 ק. מ הזי קאמ בתדמיר הקדס, וסיי היהודים אלי העראק, ולמ תלבט תלק המנטקה אנ חזעטת ללחמ הפארסי עאמ 538 ק. מ, חיט סמח קורש החאקמ הפארסי למן אראד מן היהודים העודה אלי פלסטין.

בהמשך, מתוארת השתלטות היוונים על הארץ, ואח"כ - הרומאים, שמינו את הורדוס האדומי למלך על הארץ (עמ' 9). לגבי היהודים נאמר:

"היהודים בירושלים חוללו מספר מרידות שהרומאים הגיבו עליהן בכוח. בשנת 70 לספירה תקף אותם המפקד הרומאי טיטוס והשתלט על ירושלים [אלקודס] בסיועו של מאלך השני מלך הנבטים.

היהודים מרדו פעם נוספת בהנהגת בר כוכבא בתקופת שלטונו של הקיסר הרומאי אדריאנוס בשנת 132 לספירה והוא חיסל את המרידה והחריב את ירושלים [למעשה, טיטוס החריב אותה עוד קודם לכן]. במקומה הקים את העיר אליה קפיטולינה ואסר על היהודים את המגורים בה." (היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתר י"א, חלק א' (2015) עמ' 10)

"פלסטין נכנעה לשלטון הפרסים שהצליחו להשתלט על ירושלים בעזרת היהודים בשנת 614." (היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתר י"א, חלק א' (2015) עמ' 10)

בכך מסתיימת סקירת ההיסטוריה היהודית בארץ בעת העתיקה (וראו להלן פרטים נוספים על היהודים בהקשרים האסלאמי והנוצרי). יצוין כי בספרים החדשים שהחלו לצאת ב-2016 אין עד כה שום איזכור לנוכחות יהודית בארץ בעת העתיקה ויתכן - גם לאור ההחמרה כלפי ה"אחר" היהודי-ישראלי בתחומים אחרים בספרים אלה - שעניין זה לא יקבל ביטוי גם בספרים שיצאו בהמשך.

היהודים בהקשר האסלאמי

1. ההתייחסות הכללית ליהודים/בני ישראל:

ההתייחסות הראשונה ליהודים בהקשר האסלאמי בספרי הלימוד של הרש"פ, אם כי היא איננה התייחסות ישירה, מופיעה בספר "חינוך אסלאמי" לכתה א'. מובא שם (עמ' 9) פרק הפתיחה של הקוראן (סורת אלפאתיחה) בו מוזכרים "אלה שהכעס עליהם" ו"אלה התועים" ובין השאלות העוקבות: "2. מי הם אלה שאלוהים כעס עליהם? 3. מי הם התועים?" התשובה הפרשנית המסורתית באסלאם: היהודים והנוצרים, בהתאמה, ויש להניח שזה מה שיאמר המורה בכתה (חינוך אסלאמי, כתר א', חלק א' (2014) עמ' 10, וראה קטע דומה עם אותן שאלות בספר חינוך אסלאמי, כתר א', חלק ב' (2016) עמ' 9).

בשני שיעורים עוקבים מובא קטע מהקוראן (סורת אלביינה פסוקים 1 - 8) המגנה את אלה שכפרו [בשליחות מוחמד] מבין "אנשי הספר" (שהם, לפי ההסבר לתלמיד בעמ' 18, היהודים והנוצרים) ולכן סופם גיהנום. התרגילים והשאלות הנלווים עוסקים בכך בלי לחזור על הכינוי "יהודים" ו/או "נוצרים" (חינוך אסלאמי, כתר ד', חלק א' (2015) ע"ע 18 - 23).

מידע מסוג אחר על היהודים הוא זה המופיע בקוראן בהקשר לבני ישראל. בין השאר נאמר שם:

"אלוהים ישתבח ויתעלה מודיע לבני ישראל שהם ישחיתו בארץ פעמיים ע"י רצח, עושק, עריצות וחילול קודשים... ובכל פעם שישחיתו אלוהים ישליט עליהם את אלה מעבדיו אשר יביסו אותם ויהרסום." (חינוך אסלאמי, כתר י"א, חלק א' (2015) עמ' 13)

עדיין אלוהים רוחש להם טוב אם יחזרו בתשובה, כך, עפ"י המופיע באותו ספר לימוד:

"אלוהים יתעלה אומר בדברו אל בני ישראל, למרות שחיתותם: ייתכן שאלוהים ירחם עליכם ויסלח לכם אם תחזרו בתשובה ותשובו אל אלוהים יתעלה ותצייתו לו." (חינוך אסלאמי, כתר י"א, חלק א' (2015) עמ' 14)

אך באותו הקשר מופיע בספר לימוד אחר המשפט הדמוניזטורי שלהלן כאחד מלקחי הפרשה:

"ההשחחה בארץ היא מטבעם של בני ישראל." (הקוראן הנכבד ומדעיו, כתה י"א [מגמה הלכתית] (2013) עמ' 149)

ובהמשך:

"הפסוקים הנכבדים מדברים אל בני ישראל ומבהירים להם כי אם ייטיבו לעשות בציותם לאלוהים יתעלה ולשליחיו, ובלכתם בדרך הישר עפ"י דתו, הרי שאלוהים יתעלה לא יזנחם. אבל אם ירעו לעשות בשחיתות, פריקת עול ותוקפנות - הרי שהם ישאו בתוצאות התנהגותם הרעה בעולם הזה ובבא. אך הם לא למדו לקח ממה שפגע בהם בפעם הראשונה, מאחר ששבו אל ההשחחה פעם נוספת, ואז התקיימה לגביהם הבטחת האל בכך ששלח אליהם מבין עבדיו את זה שיטעימם את רוע היסורים ויהרוס את ישותם ומדינתם. אלוהים יתעלה הבטיחם שהעונש הזה ישאר בעינו כל עוד יתמידו בהשחחה... | החלק האחרון של הפסוקים הנכבדים מבהיר כי ההרס שבא על בני ישראל בשל השחחתם בארץ פעמיים עשוי להיות הנתיב לרחמים עליהם וגורם לחזרתם בתשובה אם יפתחו את ליבותיהם לאמת וילמדו לקח ממאורעות העבר... יתכן שריבונכם ירחם עליכם ויסלח לכם, בני ישראל, כאשר תעבדו אותו ותצייתו לו בנאמנות ותיטיבו את דבריכם ומעשיכם..."

(הקוראן הנכבד ומדעיו, כתה י"א [מגמה הלכתית] (2013) ע"ע 151 - 152)²³

אבל אלה לא חזרו בהם:

"הם שבו אל הכפירה, הסטייה מדרך הישר ופריקת העול מאחר שפנו עורף מההטפה לאמת שהביא אליהם השליח [מוחמד]. הם לא הסתפקו בהפניית עורף זו אלא אף זממו להרגו ותמכו בכל מי שזמם לפגוע באסלאם ובמוסלמים. התוצאה לכך היתה שהנביא וחבריו הענישום במה שהגיע להם - הגליה, גירוש והרג."

(הקוראן הנכבד ומדעיו, כתה י"א [מגמה הלכתית] (2013) עמ' 153)

ועוד קטע דמוניטורי בנוגע ליהודים:

"העדיות והנטיות הגזעניות מתבטאות בבירור אצל הלא-מוסלמים, שהרי אלו היהודים... מבדילים במגעייהם בין אלה המשתייכים לדתם ואלה שאינם משתייכים אליה." (שיטות ההטפה המיסיונרית ותורת הנאום, כתה י"א [מגמה הלכתית] (2013) עמ' 13)²⁴

"פרק הנשים [סורת אלניסאא בקוראן] הפנה את תשומת הלב אל סכנת אנשי הספר [היהודים והנוצרים במסורת המוסלמית], ובמיוחד היהודים, וחשפה את עמדתם כלפי שליחי האל הנכבדים [לאורך ההיסטוריה], את התקפותיהם על נביאי אלוהים, את סילוף [דבר] השליחויות ואת אופיים הסוטה בהפרת הבריתות והאמנות."

(הקוראן הנכבד ומדעיו, כתה י"ב [הלכתית] (2013) עמ' 104)

2. היהודים בערב מול מוחמד:

בספרי הלימוד במקצועות היסטוריה וחינוך אסלאמי, ואח"כ בספרי המגמה ההלכתית בביה"ס התיכון, מוזכרים היהודים בערב בזמן מוחמד ויריבותם הפוליטית עם נביא האסלאם. תחילה דנים בהשפעת יהודי העיר ית'ריב (אח"כ נקראה "מדינה") על שכניהם באמונה באל אחד ובהופעת נביא (המשיח, ככל הנראה) אשר שכניהם זיהו כמוחמד עצמו, שבו היהודים סרבו להאמין:

²³ בעמ' 152 מופיע גם פסוק 7 בסורה הנדונה (אלאסראא) ובו נאמר שאותם אויבים של בני ישראל ייכנסו אל המסגד כמו שנכנסו בפעם הראשונה ובפירוש שם נאמר "מסגד אלאקצא שבירושלים [אלמסג'יד אלאקצא אלד'י פי בית אלמקדס]", כלומר - המקדש שנחרב פעמיים מזהה עם מסגד אלאקצא של היום. יש כאן אישור קוראני - בניגוד לטענות שמושמות היום מפי אנשי דת מוסלמים - שאכן בהר הבית היה בית עבודת אלוהים של בני ישראל, אלא שהוא נקרא "מסגד".
²⁴ על זה נאמר במקורותינו: "כל הפוסל במומו פוסל", שכן ספרי המגמה ההלכתית בבתי"ס של הרש"פ מדגישים את ההבדלים בהתייחסות בין מוסלמים ולא-מוסלמים ואף כוללים דברי גנאי לאחרונים, ובכללם הציטוט המופיע לאחר זה הנוכחי.

"- מה אנו מבינים מציפייתם של היהודים להופעת הנביא?
- מדוע לא האמינו היהודים בשליח אלוהים [מוחמד] אף כי ציינו את זמנו ובישרו את בואו?"
(חינוך אסלאמי, כתה ו', חלק א' (2015) עמ' 84)

ובמקום אחר:

"היהודים בחצי האי ערב היו מתפללים לאלוהים שיעניק להם נצחון באמצעות הנביא המצופה כדי שילכו בעקבותיו וילחמו עימו נגד הערבים עובדי האלילים, כי הם ידעו שאלוהים יתן לו את הנצחון והכיבוש [פתח], וכאשר בא הנביא מקרב הערבים [עצמם] ולא היה מבני ישראל, הם קינאו בהם על כך וכפרו בו..."
(אמונה, כתה י"א [מגמה הלכתית] (2013) עמ' 85)

לאחר הגירת מוחמד למדינה הוא הסדיר את ענייני הממשל שם, כולל היחסים עם היהודים תושבי העיר:

"החברה של מדינה אז היתה מורכבת משלושה סוגי תושבים:
א. המהגרים [מוהאג'ירון] אשר עזבו את בתיהם ובני משפחותיהם במכה והיגרו למדינה
ב. התומכים [אנצאר] שהתאסלמו מבין אנשי העיר המקוריים משבטי אווס וח'זרג'
ג. היהודים שגרו במדינה והיתה להם השפעה כלכלית בה..."

הנביא הסדיר את [ענייני] החברה האזרחית ונקט כמה צעדים וביניהם:
...כיבוד התושבים היהודים במדינה מבחינת דתם ורכושם כל עוד הם מחוייבים למסמך [הברית]."
(היסטוריה של הערבים והמוסלמים, כתה ו' (2014) עמ' 14)

אלא שאח"כ נאמר בקיצור:

"לאחר ניצחונם בקרב אוהוד החלו [בני שבט] קורייש להכין את עצמם לחיסול הכוח שנתר למוסלמים והם כרתו ברית עם היהודים וחלק משבטי הערבים וצרו על מדינה."
(היסטוריה של הערבים והמוסלמים, כתה ו' (2014) עמ' 18)

"[הקוראן] חשף את קשירת הקשר של היהודים עם עובדי האלילים [של מכה נגד המוסלמים]."
(הקוראן הנכבד ומדעיו, כתה י"ב [הלכתית] (2013) עמ' 37)

יחסי מוחמד עם היהודים מפורטים יותר בהמשך:

"שליח אלוהים [מוחמד] הסדיר את היחסים בין המוסלמים כאומה העומדת בפני עצמה לבין השבטים היהודיים שהיו חיים בעיר מדינה וסביבותיה. שבטים אלה לא קידמו בברכה את הגירת שליח האל והמוסלמים ממכה למדינה, אך הם לא הראו שום התנגדות או יריבות. במסמך שנעשה בינו וביניהם ניתנה להם חירות מוחלטת בענייני דתם ורכושם. בין הסעיפים החשובים שהופיעו באותו מסמך:

- ליהודים דתם ולמוסלמים דתם
 - עליהם לתמוך זה בזה נגד מי שיילחם באלה הקשורים במסמך הזה או נגד מי שיתנפל על יתריב [מדינה]..."
- (חינוך אסלאמי, כתה ז', חלק א' (2015) עמ' 57, וכן מטלה: "אעיין בספרי הביוגרפיה [של מוחמד] ואכתוב דו"ח על עמדת היהודים כלפי הקשרים האלה". כמו-כן ראו שאלות הבנה בעמ' 58)

"הוא [מוחמד] יעץ ל[מזכירו] זייד בן ת'אבת ללמוד את כתב היהודים [כלומר - הכתב העברי]."

(היסטוריה של הציביליזציה הערבית המוסלמית, כתה ח' (2014) עמ' 69)²⁵

בהמשך מסופר כי היהודים במדינה ניסו לפעול לפירוד בין המוסלמים שם, בין השאר ע"י ניסיונם לעורר יריבויות קודמות בין השבטים:

"...היריבות אשר פרצה בין חבורה של [שבט] אווס ו[שבט] ח'זרג' על [מקורות] המים, במזימת היהודים כדי להטיל פירוד בין המוסלמים, ואז הם קראו זה לזה: 'אל הנשק!', 'אל הנשק!' ואז ירדו פסוקי קוראן... המזהירים מפני ההישמעות לאנשי הספר [היהודים והנוצרים] ומבהירים כי ההישמעות להם מביאה לפירוד ולחילוקי דעות..."
(הקוראן הנכבד ומדעי, כתה י"א [מגמה הלכתית] (2013) עמ' 50)

"שאס בן קייס היהודי עבר על-פני קבוצת תומכים [של הנביא, תושבי מדינה משבטי] אווס וח'זרג' וחרה לו לראות את הרעות והאהבה ביניהם לאחר העוינות והמלחמות שהיו ביניהם לפני האסלאם. אז הוא החל להזכיר להם את עברם ולהסעיר את רגשי האיבה הישנה עד אשר קראו זה לזה לשאת נשק ולהילחם זה בזה. הדבר הגיע לידיעת שליח האל [מוחמד] והוא מיהר להשיגם באומר: 'האם [אתם מחזיקים] בטיעוני הבערות מלפני האסלאם [ג'אהליה] בעודי ביניכם? הלא אלוהים כיבד אתכם ב[קבלת] האסלאם וחיבר בין לבבותיכם!' אז שקטה נפשם והם התחרטו על מה שעשו ונפלו זה על צווארי זה כאחים האוהבים זה את זה."
(חינוך אסלאמי, כתה י"ב (2014) עמ' 12)

עדיין לא מדובר בפירוט על הלחימה נגד היהודים במדינה, אלא המורה נדרש לעשות כן בכיתה בעצמו:

"המורה ידון עם התלמידים בהתקפה על בני [השבט היהודי] קיינוקאע: סיבותיה, אירועיה והלקחים המופקים ממנה."
(חינוך אסלאמי, כתה ח', חלק ב' (2015) עמ' 42)

"המורה ידון עם התלמידים בהתקפה על בני [השבט היהודי] נדיר: סיבותיה, אירועיה והלקחים המופקים ממנה."
(חינוך אסלאמי, כתה ח', חלק ב' (2015) עמ' 51)

הפרטים מובאים בכיתה גבוהה יותר:

"לאחר הגליית בני [שבט] נדיר [היהודי] מ[העיר] מדינה בשל ניסיונם לרצוח את הנביא [מוחמד], החלה קבוצה מהם להסתובב בין השבטים הערביים ולהסיתם להילחם במוסלמים. הם פנו תחילה אל כופרי [שבט] קורייש [בעיר מכה] אשר נענו לבקשתם והסכימו עימם על הלחימה במוסלמים. אח"כ הם פנו אל [שבט] ע'טפאן ולשבטים ערביים אחרים, ומספר רב [מאלו] נענה להם. הורכב צבא שמספרו הגיע לעשרת אלפים לוחמים שנע לעבר מדינה..."
(חינוך אסלאמי, כתה ט', חלק א' (2015) עמ' 45)

"[מטלה]: אכין דרשה אודות ההתקפה על בני [שבט] נדיר: רעיונות חשובים [ראשי פרקים]:

- הסיבה להתקפה הזאת
- תאריך ההתקפה הזאת
- ארועי ההתקפה ותוצאותיה
- לקחים מההתקפה הזאת..."

(שיטות ההטפה המיסיונרית ותורת הנאום, כתה י"א [מגמה הלכתית] (2013) עמ' 114)

²⁵ עניין זה נזכר פעמיים-שלוש בספרי הלימוד של הרש"פ, וישנה גם גירסה שהאיש למד את שפת היהודים בעיר מדינה, ולא רק את כתבם. באחת מהדורות הראשונות נאמר כי הדבר נעשה כדי להישמר מפני תחבלנות [מכר] היהודים (היסטוריה של הערבים והמוסלמים, כתה ו' (2000) עמ' 133). במהדורות שבאו לאחר מכן הושמטה ההערה הזאת.

"עמדתם של בני [השבט היהודי] קורייט'ה [בעיר מדינה]

היתה ברית בין הנביא [מוחמד] ובין בני קורייט'ה בדבר ההגנה על מדינה מפני כל אויב שמתנפל עליה. אולם מנהיגם של בני נדיר, חויי בן אח'טב, בא אל כעב בן אסד, מנהיג בני קורייט'ה, והסיתו להפר את החוזה עם המוסלמים. כעב סרב לכך בתחילה... ואז המשיך חויי להסית את כעב... עד אשר שיכנעו לעשות כן ובני קורייט'ה הצטרפו אל הפלגים [אחזאב - הכינוי שניתן בהיסטוריוגרפיה המוסלמית לתוקפי מדינה באותו קרב שהשתייכו לשבטים שונים] - דבר שהיווה סכנה חמורה למוסלמים, מאחר שהצד של בני קורייט'ה היה הצד היחיד שהפלגים יכלו לחזור דרכו למדינה. ע"י הפרת החוזה מצד בני קורייט'ה הפכו המוסלמים להיות מוקפים באויבים מכל צד והיו נתונים לסכנה מסביב..."
(חינוך אסלאמי, כתה ט', חלק א' (2015) עמ' 46)

שאלה: "על מה מעידה הפרת בני קורייט'ה את החוזה שלהם עם הנביא [מוחמד]?"²⁶
(חינוך אסלאמי, כתה ט', חלק א' (2015) עמ' 51)

"שיעור 11: ההתקפה על בני קורייט'ה

הסיבות להתקפה

הפרת החוזה עם שליח אלוהים [מוחמד] מצד בני קורייט'ה ביום הקרב עם הפלגים השאירה רושם חמור בנפשות המוסלמים ו[היתה לה] השפעה רבה על ליבותיהם... שכן בני קורייט'ה היו הצד והפירצה היחידה שממנה יכלו הפלגים לחזור למדינה ולעקור את המוסלמים ולהשמידם, ובכך לחסל את שליחותו של האסלאם...

מיד לאחר שחזר הנביא למדינה [מהקרב] ופרק מעליו את נשקו בא אליו [המלאך] גבריאל בשעת הצהרים... ואמר לו: 'הפרקת את הנשק מעליך, הוי שליח האל?' הוא אמר: 'כן' ואז אמר גבריאל: 'אבל המלאכים עדיין לא פרקו מעליהם את הנשק. אלוהים מצווה עליך, מוחמד, ללכת אל בני קורייט'ה ואני מתכוון לזעזע אותם.' אז הורה שליח האל לכרוז והוא הכריז לאנשים: 'בל יתפלל איש את תפילת אחז'צ' אלא אצל בני קורייט'ה [כלומר, להיאסף שם עד אותה שעה].'

כך נעו המוסלמים לעבר בני קורייט'ה עד שהצטרפו אל שליח האל. הם היו שלושת אלפים איש עם שלושים פרשים. כאשר נודע הדבר לבני קורייט'ה הם נסו אל מבצריהם והמוסלמים צרו עליהם עשרים וחמישה לילות.

כניעת בני קורייט'ה

כאשר החמיר המצור על בני קורייט'ה הם נכנעו והכפיפו עצמם לפסיקת הנביא, אף כי היה ביכולתם לעמוד ולהתנגד במצור למשך זמן ארוך יותר לאור עוצמת ביצוריהם וריבוי צידתם ואספקתם, בפרט מאחר שהמוסלמים סבלו מקור כי היו תחת כיפת השמים בלילות הקרים והחשוכים וסבלו מעייפות ותשישות כי המשיכו את פעילותם הצבאית מאז שהתכוננו לקרב הפלגים ועד אותו זמן.

אך המלחמה עם בני קורייט'ה היתה מלחמת עצבים, שכן אלוהים הטיל פחד בליבותיהם והמוראל שלהם החל להתמוטט למרות מספר אנשיהם וצידודם. הם היו קרוב לשבע-מאות לוחמים וברשותם אלף וחמש-מאות חרבות, אלפיים רמחים, שלוש-מאות שיריונים וחמש-מאות מגינים. היה ביכולתם להילחם ולעצור את המוסלמים, אך כוחם תש, חיל ורעדה אחזום ותקיפותם רפתה. זאת, בגלל שאלוהים ומלאכיו לחמו בהם.

גזר-דינו של אלוהים על בני קורייט'ה

הנביא הסמיך את סעד בן מועאד, מנהיג [שבט] אווס, לגזור את דינם. זאת, עפ"י בקשת [בני] אווס משליח האל, כי בני קורייט'ה היו [בעבר] בעלי בריתם וידידיהם ולכן [בני] אווס ביקשו מהנביא שמנהיגם סעד בן מועאד יהיה הבורר לגבי בני קורייט'ה כי סברו שסעד ירחם עליהם. הנביא נענה

²⁶ אין בחומר הפרק תשובה לשאלה זו, אבל בספרי לימוד מקבילים בארצות ערב מוצגים היהודים כנוכלים אז והיום, וייתכן שדברים מסוג זה יאמר המורה בכיתה.

לבקשתם וויתר להם. סעד היה פצוע מחץ שפגע בו בקרב השוחה [עם "הפלגים"] ונשאוהו אל הנביא. הם [בני אווס] החלו לומר לו: 'הוי אבו עמר [כינור], התייחס יפה אל בעלי בריתך והראה להם טוב, שכן שליח האל מינה אותך לבורר כדי להיטיב עימם'. אבל סעד אמר: 'הגיע זמנו של סעד [בהיותו על ערש דווין] שלא יאשם בעיני האל כלל' ופסק להרוג את לוחמיהם ולהחרים את רכושם [הושמט כאן הקטע שבו פסק לשוב את נשיהם וילדיהם]. אז אמר הנביא: 'פסקת לגביהם את פסק האל'.

[מושמט כאן המשך הסיפור המסורתי המתאר את הוצאתם להורג בעריפה מעל בור שנחפר בעיר, ולהלן הקטע המסיים]: בני קורייט'ה שיתפו פעולה עם הצבועים [מונח המתאר את בני העיר הערבים שהתאסלמו למראית עין] שלא הפסיקו ביום ובלילה להפיץ את זרעי המחלוקת והפירוד בחברה של מדינה, לנסות להטיל פקפוק באישיותו של הנביא ושליחותו ולהרחיק את האנשים מדת האלוהים [האסלאם] באמצעים פתלתלים של קנאה, נכלולים ורמיה." [חינוך אסלאמי, כתה ט', חלק א' (2015) ע"ע 49 - 50]

לאחר חיסול הנוכחות היהודית במדינה, ובעת שביתת הנשק עם מכה, נפתחה מערכה נגד הישוב היהודי החזק בנווה המדבר ח'ייבר, בנימוק ש"כאשר פנה הנביא [מוחמד] וחבריו אל מכה לביצוע טכסי העליה לרגל [עפ"י הסכם שביתת הנשק עם אנשי מכה], ניצלו מנהיגי ח'ייבר את ההזדמנות והחלו להסית את השבטים הערבים [הפגנים] לתקוף את [העיר] מדינה כי היא [היתה] ריקה מצבא ומגברים." [חינוך אסלאמי, כתה ט', חלק ב' (2015) עמ' 41]. תיאור המערכה בספר הלימוד מאופק ולא מאוזכרים בו יהודים אלא "אנשי ח'ייבר". השם "יהודים" מופיע מחוץ לסיפור בהתחלה ובסוף:

"ח'ייבר נמצאת מצפון למדינה במרחק 160 ק"מ. היו בה מבצרים ומצודות, שדות ו[מטעי] תמרים. ישבו בה [גם] חלק מהיהודים אשר הוגלו ממדינה [ע"י מוחמד קודם לכן]. היא היתה הישוב הגדול ביותר שלהם בחצי האי ערב" (עמ' 41). "מהשלכות ההתקפה על ח'ייבר: ... 2. מי שנתר מהיהודים בחצי האי ערב נכנס להסכמים עם המוסלמים ללא מלחמה או שפיכות דמים" (עמ' 43).

ישנם גם איזכורים של יחס מוחמד לפרטים יהודים שעיימם בא במגע. מטרת הסיפורים - הפגנת גדלות נפשו לעומתם. במקרה אחד מתואר יהודי שמוחמד הפקיד אצלו את שירונו כערבון להחזרת חוב [חינוך אסלאמי, כתה ט', חלק ב' (2015) עמ' 60].²⁷ במקרה אחר מסופר על אשה יהודיה שניסתה להרעילו והוא סלח לה [חינוך אסלאמי, כתה י"א, חלק א' (2015) עמ' 64].

3. התייחסות ליהודים לאחר מוחמד:

בכתב הברית בין הח'ליף עומר לאנשי ירושלים לאחר כיבושה על-ידו בשנת 638 נאמר כי יישמר האיסור (מימי אדריאנוס) על היהודים לגור בה (היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתה י"א, חלק א' (2015) עמ' 13), אלא שאיסור זה לא נשמר אח"כ.

עבדאללה אבן סבא הוא יהודי שהתאסלם ומוזכר באחד מספרי הלימוד כאחד ממנהיגי המורדים נגד הח'ליף השלישי עות'מאן (644 - 656). נאמר עליו: "ממוצא יהודי שהתחזה כמוסלמי". בתחילת הקטע מדובר על "כמה מנוטריי הטינה לאסלאם, מאלה שהתחזו כמוסלמים ואשר רחשו עוינות ואיבה למוסלמים, רצו לעורר מדנים כדי לפגוע באחדות המוסלמים ובמשלם..." [חינוך אסלאמי, כתה י"א, חלק א' (2015) עמ' 71].

טענה אחרת נגד היהודים שהתאסלמו בראשית האסלאם היא שהם ניסו להמציא מסורות כוזבות מפי נביא האסלאם לאחר מותו מסיבות שונות (ויש לזכור כי מסורות אלה - חדיית' - שימשו כמקור הלכתי בצד הקוראן):

²⁷ בסיפור המסורתי יש תוספת שלפיה בא היהודי אל מוחמד בזמן שישב עם אנשיו ודרש את החוב וכשאחד מהנוכחים ניסה לתקוף אותו על חוצפתו מנע זאת מוחמד עצמו. בספר הלימוד כאן הפרשה הזאת הושמטה.

"השקרים הראשונים הופיעו מצד היהודים והצבועים במדינה, שם ייסדו את פלגי השקר שהופיעו לאחר רצח [הח'ליף] עות'מאן [656 לספירה]. מאחר שאלה לא הצליחו לסלף את הקוראן הנכבד השמור בידי אלוהים יתעלה, הם פנו בתחבולותיהם אל המסורת הנבואית כדי להכניס בה את מה שלא שייך אליה. אז הם החלו לשרבב חזית'ים מומצאים... הסיבות להמצאת חזית'ים רבות וביניהן:

1. מזימה נגד האסלאם והטלת ספק בו, כאילו אחד מהם היה מוסיף לחזית' של שליח האלוהים ביטוי המבטיח את הטלת הספק הזאת, כדוגמת חזית' של שליח האלוהים: "אני חותם הנביאים, אין נביא אחרי". אל החזית' האמיתי הזה הוסיפו את הביטוי "עד שירצה אלוהים".
2. תמיכה בפלגים התועים, מאחר שהפלגים התרבו לאחר רצח הח'ליף עות'מאן בן עפאן וכל פלג ניסה לתמוך באסכולה שלו באמצעות חזית'ים שיפיצו את רעיונותיו ואמונתו...
3. כמה מהבורים ביצעו זאת כדי לגרום לאנשים לרצות לעשות מעשים טובים... והטענה שלהם בהמצאת חזית'ים היתה שהם משקרים למען השליח [מוחמד] ולא נגדו... |
4. השגת טובות הנאה אישיות, כגון כסף או משרה, או התחנפות לשליטים, או עשיית פרסומת לסחורה מסויימת...
5. קנאות אתנית או לוקאלית, כמו העדפת הפרסית על הערבית, או מתן שבח לעיר או ארץ...
6. כוונת התנקמות באנשים מסויימים..."

(החזית' הנאצל ומדעיו, כחה י"א [מגמה הלכתית] (2013) ע"ע 35 - 36)

דמות יהודי מאותה תקופה מוצגת כשלילית בתחילה: מסופר על יהודי שטען לבעלות על חפץ שהיה שייך לח'ליף עלי, אך לאחר שזכה במשפט נגד הח'ליף מסיבות טכניות התרשם מהצדק שבאסלאם, התאסלם ואז הודה כי החפץ אינו שלו. המסר המובלע כאן: ההתאסלמות ביטלה את הצד השלילי באישיותו של אותו יהודי (חינוך אסלאמי, כחה ה', חלק ב' (2015) עמ' 46, וכן חינוך אסלאמי, כחה ט', חלק ב' (2015) עמ' 81. בספר אחר - סדרים אסלאמיים, כחה י"ב [מגמה הלכתית] (2012) עמ' 24 - מדובר על אחד מאנשי הספר, שהוא כינוי לנוצרים ויהודים יחדיו, ולא דווקא על יהודי).

4. התייחסות חיובית ליהודים בתקופה האסלאמית:

ביטויים שאפשר לפרשם כביטויים חיוביים כלפי היהודים בהקשר האסלאמי מופיעים לעיתים נדירות ביותר:

"[הח'ליף] עומר בן אלח'טאב ראה זקן יהודי שמבקש נדבה מהאנשים. הוא שאל אותו על הסיבה לכך והבין שהזיקנה והצורך הפנו אותו לכך. אז הוא לקח אותו והלך איתו לממונה על בית האוצר של המוסלמים וציווה עליו שיקצה מבית האוצר לו ולדומיו [סכום] שיספיק להם ויתקן את מצבם, ואמר בהקשר זה: 'לא נהגנו כלפיו בהגינות. לקחנו ממנו מס גולגולת כשהיה צעיר ואח"כ אנו נוטשים אותו בזקנתו." (סדרים אסלאמיים, כחה י"ב [הלכתית] (2012) עמ' 48)

"הוא [הח'ליף העבאסי אלמאמון - המאה ה-9] כיבד את אנשי המדע היהודים והנוצרים." (היסטוריה של הערבים והמוסלמים, כחה ו' (2014) עמ' 82)

בהקשר להיתר שניתן למוסלמים לשאת נשים של "אנשי הספר [אהל אלכיתאב]" כשהכוונה בד"כ ליהודים ונוצרים, נאמר:

"אשר לאנשי הספר - להם יש יחס מיוחד שפורט בקוראן. הוא התיר לנו את מאכליהם והתיר למוסלמי לשאת נשים מביניהם. דבר זה נחשב לשיא הסובלנות הדתית כלפיהם, כי כך ייתכן שאשתו של מוסלמי חברתו לחיים ואם ילדיו תהיה מאנשי הספר ובני משפחתה יהפכו לגיסיו ולסבים, סבות, דודים ודודות לילדיו."

(חינוך אסלאמי, כחה י"א, חלק ב' (2014) עמ' 99)

1. ההתייחסות ליהודים בהקשר של ארועי "הברית הישנה":

בספרי הלימוד *חינוך נוצרי* לתלמידים הנוצרים במערכת החינוך הפלסטינית נמנעים בדרך כלל מלאזכר את היהודים בהקשר של סיפורי הברית הישנה הנלמדים שם, והתעלמות זו עולה בקנה אחד עם הקו הכללי הפלסטיני הממעיט באיזכורי נוכחותם ההיסטורית של היהודים בארץ.

למשל, בפרק על עשרת הדיברות מסופר על משה שעזר ל"עמו" מול דיכוי פרעה, יצא עם "עמו" ממצרים, עלה על הר סיני להתפלל בעד "עמו" ונתן את עשרת הדיברות ל"עמו" (*חינוך נוצרי*, כיתה ג' (2002) ע"ע 8 - 9). חלק מתופעות אלה חוזרות על עצמן גם בשאלות בסוף הפרק (עמ' 10). כמו-כן ראוי: "אלוהים קרא למשה להנהיג את העם מעבדות לחירות" (*חינוך נוצרי*, כיתה ז' (2001) - מהדורה אחרונה עד כה של ספר זה) עמ' 18).

אמנם גם בספר *חינוך אסלאמי*, כיתה ה', חלק ב' (2015) ע"ע 54 - 55 נכתב מספר פעמים "עמו של משה", "משה ומי שעמו", אבל בהתחלת הסיפור מוזכרים גם "בני ישראל" (עמ' 51). איזכור "בני ישראל" בהקשר למשה מופיע גם בהמשך - *קריאה וטקסטים*, כיתה ח', חלק ב' (2015) עמ' 32, וכן ב*חינוך אסלאמי*, כיתה ט', חלק ב' (2015) עמ' 5: "הסיפור [בקוראן] על משה, למשל, מוצג פעם בפירוט, פעם בקיצור, ופעם אחרת מרגע הלידה, פעם מתרכז הקוראן בסיפורו [של משה] עם פרעה ופעם הוא [הקוראן] מתרכז בבני ישראל - קשיות עורפם וסטייתם". מכאן, שתופעת "העלמת" זהותו האתנית של עם ישראל בסיפורי הברית הישנה המובאים בספרי החינוך הנוצרי היא תופעה ייחודית להם.

הקו ה"נ"ל בספרי *חינוך נוצרי* נמשך גם בארועי "הברית הישנה" המאוחרים יותר: "העם היה חי באותו זמן בקרב האומות הפגניות שהיו עובדות את הפסילים". (*חינוך דתי נוצרי*, כיתה ו' (2000) - מהדורה ראשונה ואחרונה של ספר זה עד כה) עמ' 47); "שלמה בנה את ההיכל והשלימו... וערך עם עמו חגיגה גדולה לרגל סיום הבניה". (*חינוך נוצרי*, כיתה ד' (2005) עמ' 34); "הנביאים המריצו את האנשים להזכיר את שם האל, לקדש את שמו ולעבדו בלב ולא בלשון... הנביאים הודיעו לאנשים שהם יפוזרו כתוצאה ממריים כלפי מצוות האל". (*חינוך נוצרי*, כיתה ד' (2005) עמ' 36); "מלך בבל צר על ירושלים (אלקודס) והרס אותה. הוא לקח את תושביה לבבל". (*חינוך נוצרי*, כיתה ד' (2005) עמ' 40, וראו תרגיל סימון משפטים ב"נכון-לא נכון" בעמ' 43: "שבי בבל הוא: לקיחת העם של ירושלים כאורחים לבבל."); "אח"כ בא מלך בבל, השתלט על ירושלים, הרס את ההיכל והגלה את התושבים לבבל. העם חי בגלות זמן רב וכאשר שב, חי תחת שלטון זר (פרסי, יווני, רומאי)..."

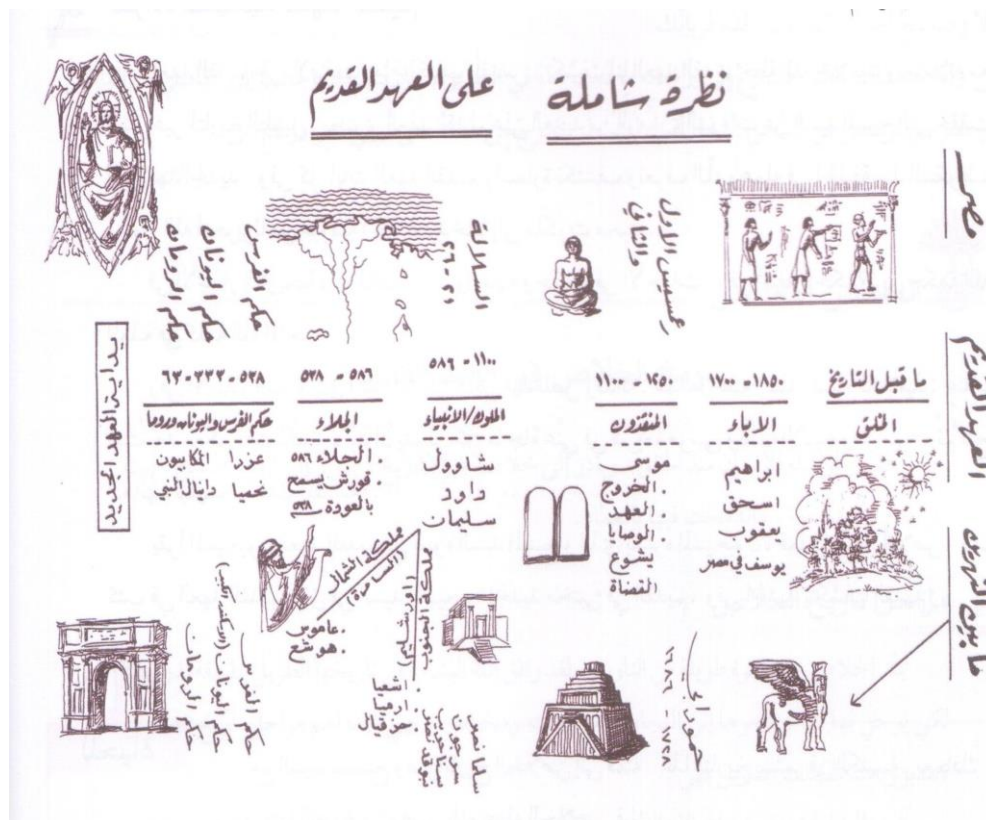
ومن ثم جاء ملك بابل واستولى على اورشليم
 وهدم الهيكل وجلا السكان إلى بابل. عاش الشعب طويلا في المنفى. ولما عاد، عاش تحت
 سلطة الحكم الأجنبي (الفارسي، واليوناني، والروماني)

(*חינוך נוצרי*, כיתה ז' (2001) - מהדורה אחרונה עד כה של ספר זה) עמ' 19)

ועוד: "אלוהים שלח אישים גדולים להנהיג את העם לגאולה והחשוב שבהם משה... העם סטה מדרך האל ואז הוא שלח אליהם את השופטים תחילה ואח"כ את המלכים, החל בדוד והמלכים שבאו אחריו כמו שלמה...אלוהים שלח את הנביאים להדריך את העם אל דרך הגאולה... העיר הקדושה נפלה בידי הבבלים בשנת 587 לפנה"ס והתושבים נשלחו לגלות..." (*חינוך נוצרי*, כיתה י' (2013) ע"ע 50 - 51).

"חיי הדת התרכזו סביב ההיכל. לרגל החגים היו האנשים באים מכל מקום לחוג את החגים בעיר הקדושה. החשובים שבהם: פסח (הגאולה מהעבדות בידי משה), שבועות (מתן ההלכה), סוכות (ההליכה במדבר)... בקרב העם היו קבוצות דתיות רבות..." (*חינוך נוצרי*, כיתה ז' (2001) עמ' 58).

ולהלן טבלה היסטורית של המזרח התיכון בתקופת המקרא בכותרת "מבט מקיף על הברית הישנה". מתוארים בה המאורעות ב"מצרים", "מסופוטמיה" וה"ברית הישנה". שם הארץ אינו מופיע וגם לא שם העם ש"האבות" שלו הם "אברהם", "יצחק", "יעקב" ו"יוסף" ו"המלכים" ו"הנביאים" שלו הם "שאל", "דוד", "שלמה", "ישעיהו", "ירמיהו", "יחזקאל", "הושע" ו"עמוס". כמו-כן נזכרות שם "ממלכת הצפון (שומרון)" ו"ממלכת הדרום (ירושלים - ארשלים)" וכן "משה", "יהושע", "השופטים", "הגלות", "כורש מתיר את השיבה", "עזרא", "נחמיה", "דניאל הנביא", "המכבים":

(חינוך נוצרי, כתה י' (2013) עמ' 52. השמות והמונחים המובאים בטקסט העברי במרכאות מצוטטים מהטקסט הערבי.)

רק במקרים בודדים יש איזכור של בני ישראל כמי שיצאו ממצרים וכן של שנים-עשר השבטים ושל העברים - כל אחד פעם אחת (חינוך נוצרי, כתה ז' (2001) עמ' 19). כמו-כן מוזכרים באותו ספר "חג הפסח אצל היהודים הוא חג היציאה מעבדות" (שם, עמ' 79); "חג השבועות אצל היהודים..." (עמ' 92). במקרה אחר מוזכרים "העברים" במקום היהודים: "העברים חיו יחד עם עמים אחרים בארץ כנען ואלוהים בחר בדוד למלך עליהם." (חינוך נוצרי, כתה ד' (2005) עמ' 29 וכן בחינוך נוצרי, כתה ד', חלק א' (2016) עמ' 40); "בני העם העברי בברית הישנה היו מתאספים סביב שולחן חג הפסח שהיה מזכיר להם את היציאה מעבדות לחירות." (חינוך נוצרי, כתה י"א (2005) עמ' 19); בספר נוסף שבו נעשה שימוש במלה "העם" בסקירת ארועי הברית הישנה נאמר שם פעם אחת "העם העברי" (חינוך נוצרי, כתה י"ב (2006) עמ' 29). אלא שכל אלו הם מקרים יוצאים מן הכלל המעידים על הכלל.

2. ההתייחסות ליהודים בהקשר של ארועי "הברית החדשה":

"אשר לפלסטין, היו בה כיתות דתיות יהודיות רבות וביניהן הפרושים, הסופרים והצדוקים. על חיי הדת השגיחו הלשכה [מזפל - כנראה הכוונה לסנהדרין] והכוהנים." (חינוך נוצרי, כתה י' (2013) עמ' 61)

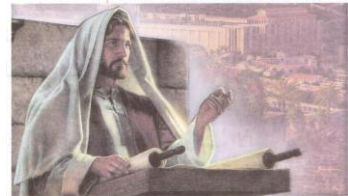
ובהקשר לסיפור "השומרני הטוב" בברית החדשה:

"השומרונים: קבוצה השוכנת בשומרון [אלסאמירה] היתה בינם ובין היהודים איבה עזה."
(חינוך נוצרי, כתה ג' (2002) עמ' 56 וראו חזרה על משפט זה בהקשר לקבוצות הדתיות בקרב היהודים
אז בחינוך נוצרי, כתה ז' (2001) עמ' 58)

"לקראת הברית החדשה: אלוהים בחר את העם העברי להיות הכלי של הברית הזאת... והיא הברית
שהקים אלוהים עם האנושות באמצעות ישו המשיח."
(חינוך נוצרי, כתה י"א (2005) עמ' 55)

"האדון המשיח... נתן מובן חדש לפסח היהודי."
(חינוך נוצרי, כתה י"א (2005) עמ' 19)

אלא שלא מוזכרת בספרי החינוך הנוצרי שייכותם היהודית של ישו וחסידיו, חוץ מאזכור הביטוי "מלך
היהודים" בסיפור שלושת האמגושים בברית החדשה (חינוך נוצרי, כתה ג' (2002) עמ' 90) ופעילותו
האנטי-נוצרית של פאולוס כצעיר יהודי דתי טרם המרתו (חינוך נוצרי, כתה ב' (2010) עמ' 99). כמו
כן בציטוט דברי ישו באוונגליון מרקוס: "שמע ישראל אדוני אלוהינו אדוני אחד." (חינוך דתי נוצרי, כתה
ו' (2000) עמ' 102, וכן חינוך נוצרי, כתה ז' (2001) עמ' 22). אבל אלו הם מקרים מעטים היוצאים מן
הכלל. יתירה מזו, בקטע אחד מופיע איור של ישו ב"מקום ההתכנסות [מג'מע]" בנצרת בשבת שבה,
לפי אוונגליון לוקס, קרא מספר ישעיהו והחיל את הנבואה המופיעה שם על עצמו, ובשום מקום לא
נאמר שמדובר בארוע יהודי בבית הכנסת:

(חינוך נוצרי, כתה ד' (2005) עמ' 4 וכן בחינוך נוצרי, כתה ד', חלק א' (2016) עמ' 4, וראו חזרה על
עניין זה בחינוך נוצרי, כתה ט' (2003 - המהדורה האחרונה עד כה של ספר זה) עמ' 44)

גם בתיאור חייו בבית משפחתו בנצרת נאמר כי: "המשפחה השתתפה בטכסים הדתיים וקיימה את
המצוות הנדרשות מכל מאמין בעת ההיא" (חינוך נוצרי, כתה ז' (2001) עמ' 65) - ללא כל רמז שמדובר
במצוות הדת היהודית.

לעומת זאת מוזכרים היהודים תמיד ככאלה בהקשר סיפורי הברית החדשה כמתנגדי ישו הנוצרי
ותלמידיו וכך מוקנית להם תדמית שלילית בעיני התלמידים:

"הדלתות היו סגורות היכן שהיו התלמידים מתאספים בשל הפחד מהיהודים."
(חינוך נוצרי, כתה ג' (2002) עמ' 86)

"היהודים שמרו על קדושת יום השבת, הפכוהו ליום מנוחה ותפילה, מנעו כל עבודה בו ומנעו בו אפילו
עשיית טוב. ע"י ריפוי את החולים ביום השבת לימדנו ישו שעשיית הטוב היא חובה עלינו בכל הימים..."
(חינוך נוצרי, כתה ג' (2002) עמ' 88)

במקרים אחדים מסתמכים מחברי ספרי הלימוד במקצוע זה (שהם כולם אנשי דת מכנסיות מקומיות
שונות) על טקסט דתי שהיהודים אינם מוזכרים בו במפורש אבל מחברי ספר הלימוד מדגישים את
זהותם. למשל, בקטע שבו מתווכח ישו עם הפרושים בנושא הגירושין הוא אומר שמשה הרשה
גירושין ביהדות "בגלל קשיות לבבכם" - דהיינו, של הפרושים. בשאלה שמופיעה לאחר הקטע כבר לא
מתייחסים לפרושים אלא ליהודים: "מדוע התיר משה ליהודים את הגירושין?"
(חינוך נוצרי, כתה ב' (2010) עמ' 43 [הטקסט] ו-45 [שאלה מס' 3])

עוד קטע כזה מאותו ספר לימוד:

"מכתבי הקודש: גזר דינו של ישו

פילטוס ציווה להלקות את ישו, אולי היהודים יסתפקו בכך, אבל הם זעקו: ' צלוב אותו, צלוב אותו!' אז הוא מסר אליהם את ישו. הם שמו על ראשו כתר של קוצים, העמיסו עליו צלב, הלכו איתו להר גולגולתא וצלבו אותו בין שני פושעים. הם לעגו לו בעודו על הצלב... " נאמר שם כי המקור לקטע זה הוא אוונגליון לוקס, פרק 23, פסוקים 33 - 49 (*חינוך נוצרי*, כתה ב' (2010) עמ' 59). אלא שעיון בסיפור הצליבה בלוקס מעלה שלא מוזכרים שם היהודים במפורש אלא "הכוהנים, השרים והעם" (לוקס, פרק 23 פסוק 13).

במקום אחר מובא המקור במדויק - בלי איזכור היהודים, אך לפניו ניתן תיאור ללא ציון מקור ובו מדובר על היהודים:

"בחג הפסח של היהודים הסגיר התלמיד יהודה איש-קריות את ישו ליריביו... כוהני היהודים האשימו את ישו בניאוף אלוהים בדבריו כי הוא המשיח בן האלוהים..." (*חינוך נוצרי*, כתה ז' (2001) עמ' 71). קטע זה ניתן ללא מקור. בהמשך, בתיאור משפטו וצליבתו של ישו, מובא אוונגליון מתי כמקור ושם נצמדים למונחים המקוריים: העם והכוהנים (ע"ע 70 - 71).²⁸

יצוין כי גם בספרי *חינוך אסלאמי יש התייחסות ליהודים* ("בני ישראל") בהקשר של ישו:

"עמדת בני ישראל כלפי המשיח ישו [עיסא בערבית]

אלוהים תמך במשיח ישו באמצעות ניסים רבים, אך בני ישראל אמרו שהוא שקרן, התנגדו לו ופגעו בו. לא האמינו בו אלא מעטים מהם, והם אלה אשר הקוראן כינה אותם השליחים [חינוך אריין]. אלה הכריזו על התאסלמותם²⁹ ועל אמונתם בישו... |

המזימה לרצוח את המשיח ישו

אלה שכפרו לא הסתפקו בכינוי המשיח ישו כשקרן, אלא זממו לרצוח אותו. אבל אלוהים הצילו מרצח. אלוהים העלה אותו אליו והטיל על איש אחר את דמותו וכאשר באו אויביו [כאן לא מוזכר שהיו יהודים] הרוצים להרגו הם מצאו את זה שדומה לו ואז לקחוהו וצלבוהו בסוברים כי צלבו את המשיח..." (*חינוך אסלאמי*, כתה ט', חלק ב' (2015) ע"ע 17 - 18)

היהודים מגונים בהמשך בספר לימוד של המגמה ההלכתית האסלאמית בתיכון כמי שפעלו לדיכוי הנצרות בראשיתה ולסילוף שליחותה:

"הדיכוי אשר ליווה את הנצרות בתקומתה מצד הרומאים, ובהסתה מצד היהודים, הביא לאובדנו [של ספר האוונגליון המקורי]... וכאשר נכנס פאולוס היהודי לפעילות ההטפה בשם המשיח [ישו] הוא החל לטעון שהוא היחיד שבידו מופקדים הנצרות הנכונה והאוונגליון והחל להכניס בהם אמונות-שווא ופילוסופיות עתיקות במטרה להשחיתם. מה שסייע לסילוף האוונגליון הוא היותו הטפה בע"פ שהמשיח [ישו] הכתיבה לתלמידיו בסתר בתנאי הדיכוי הרומאי ומזימות היהודים." (*אמונה*, כתה י"א [המגמה ההלכתית], (2013) עמ' 64)

היהודים בעת החדשה

התייחסות ליהודים בעת החדשה מחוץ למסגרת הסכסוך אין בספרי הלימוד של הרש"פ. הדבר בולט לעין ביותר בהעדר כל התייחסות לשואה. בפרקים על מלחמת העולם השניה בספרי לימוד היסטוריה לכיתות י', י"ב אין כלל איזכור של השואה ולו במשפט אחד (וראו "שיעור 5: מלחמת העולם השניה" בהיסטוריה מודרנית ובת-זמננו של העולם, כתה י' (2015) ע"ע 64 - 69, ו"השיעור הרביעי: מלחמת העולם השניה (1939 - 1945)" בהיסטוריה של הערבים והעולם, כתה י"ב [הומניסטי] (2014) ע"ע

²⁸ בכל מקרה, יש בברית החדשה האשמה של היהודים בצליבה בפי פטרוס אליהם (מעשי השליחים, ב', 14, 22 - 23) המובאת ב*חינוך נוצרי*, כתה ז' (2001) עמ' 106.

²⁹ לפי התזה המוסלמית כל מי שהאמין באלוהים בצורה הנכונה בתקופה שלפני הופעת מוחמד הוא מוסלמי, כולל אברהם ויתר הדמויות התנ"כיות המכובדות באסלאם.

34 - 40). מה שכן ניתן למצוא, זה משפט אחד המדבר על מתח מסויים ביחסי האיחוד האירופי והעולם הערבי בשל "אימוץ הבעיה היהודית" ע"י תמיכה בתקומת ישראל על אדמת פלסטין" (סגניות אקטואליות, כהן י"א [הומניסטית] (2014) עמ' 34). גם בפרק המדבר על יחסי היהודים והערבים בארץ בתקופת מלחמת העולם השנייה ולאחריה לא מוזכרת השואה כלל - אפילו לא כגורם בהתייחסות הבינ"ל לנושא (וראו הפרק "פלסטין בין השנים 1939 - 1947" בהיסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כהן י"א, חלק ב' (2014) ע"ע 22 - 27). הביטוי היחיד שעשוי לרמז על כך הוא השאלה: "אסיק כיצד ניצלו היהודים את נסיבות מלחמת העולם השנייה להכנה מדינית וצבאית להשתלטות על פלסטין" (היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כהן י"א, חלק ב' (2014) עמ' 27).

היהודים במסגרת הסכסוך

איזכור ראשון של היהודים בקשר לארץ לפני פרוץ הסכסוך עצמו מופיע בהקשר הפלישה הצרפתית ממצרים לא"י בסוף המאה ה-18 ופניית מפקדה נפוליון בונפרטה ליהודים לסייע לו תוך הבטחותיו לחדש את שליטתם בארץ בחסותו:

"נפוליון פרסם קריאה שאותה הפנה ליהודים ובה המריצם להתלכד סביב דגלו לשם השבתם לירושלים ובניתו מחדש של מקדשם [הייכלהם] תמורת סיועם לו בהשתלטות על הלבנט [כילאד אלשאם]. נאמר בקריאה: 'ההשגחה האלוהית אשר שלחתי בראש הצבא הזה לכאן היא אשר עשתה את ירושלים למטה הכללי שלי. אינני דורש מירשי פלסטין החוקיים לכבוש את מולדתם בלבד, אלא אני דורש מהם להבטיח ולסייע לאומה זו [צרפת] כדי שתשמרו עליה מפני כל בעלי השאיפות החמדניות נגדכם וכדי שתהפכו לאדוני ארצכם הממשיים.' מטרתו בכך היתה:

1. שאיפה למשוך את הקהילות היהודיות במזרח כדי לתמוך בהשפעתו ולבסס את שלטונו.
2. לרכוש את אמונם של היהודים בצרפת ותמיכתם הכספית כדי להשיג מלוות מול הגרעון באוצר הצרפתי.

3. עידוד היהודים להתיישב בפלסטין כדי להקל על הכיבוש הצרפתי ולתמוך בו לשם איום על האינטרסים של בריטניה ודרכי התחבורה שלה אל הודו."
(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כהן י"א, חלק א' (2015) עמ' 41, ובשאלות בעמ' 42: "5. נפוליון פרסם קריאה ליהודים לשוב לירושלים: א. מה מטרת נפוליון בקריאה זו? ב. האם היה נפוליון רציני בקריאתו? מדוע?")

בהמשך, מדובר על האינטרס הבריטי בעידוד התיישבות יהודית בא"י:

"החזירה הציונית [לארץ] בעידוד מדינות אירופיות, ובייחוד בריטניה שהחלה לעודד את היהודים להתיישב בפלסטין ולהקים בה מדינה יהודית תחת חסות בריטית תוך שימוש בה כאמצעי להבטחת האינטרסים שלה ודרכי התחבורה שלה אל ארצות המזרח... בריטניה נעזרה ביהודים להגשמת שאיפותיה החמדניות האימפריאליסטיות [אשמאעיקהא אלאימניעמאריקה] ולכן החלו היהודים להגר לפלסטין כך שהוקם הרובע היהודי בחלק הצפוני-מערבי של ירושלים בשנת 1860.³⁰ למרות זאת, לא עלה מספר היהודים בפלסטין במשך התקופה הזאת על יותר מ-11 אלף נפש. אך בעקבות התגברות הקריאות באירופה ליישב את היהודים בפלסטין החלו להופיע כמה מוסדות יהודיים לעידוד הקולוניזציה [אימניעמאר] של הארץ הקדושה, כמו ביה"ס מקווה ישראל (תקוות ישראל) בשנת 1870 על אדמות הכפר יאזור ליד יפו, לשם אימון היהודים בעבודה חקלאית ליישובם בפלסטין. אנגליה בנתה את ביה"ס 'ציון' בירושלים ויהודים אוסטרים יסדו בה ביה"ס יהודי מאז שנת 1856 שנקרא בשם 'אוולינה רוטשילד'." (היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כהן י"א, חלק א' (2015) עמ' 46)

ובשאלות: "אנמק את זליגת הקרקעות מידי הפלסטינים לידי היהודים במהלך המחצית השנייה של המאה התשע-עשרה" (היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כהן י"א, חלק א' (2015) עמ' 48).

³⁰ הרובע היהודי קיים במקומו הנוכחי בדרום-מזרח העיר העתיקה (ולא בצפון מערב העיר) מאז מחצית המאה ה-15.

עפ"י ספרי הלימוד של הרש"פ, אין ליהודים שום זכויות בפלסטין, אלא רק "שאיפות חמדניות [אטמאע]". בתיאור עצמו מיוחסות שאיפות אלה לציונים, ולא לכלל היהודים:

1. השאיפות החמדניות הציוניות הקולוניאליסטיות [איסטיאניה] בפלסטין החלו מאז 1882.
2. השאיפות החמדניות האלה גברו לאחר כינוס הקונגרס הציוני הראשון בעיר באזל בשווייץ בשנת 1897. הקונגרס הזה, שאותו הנהיג תיאודור הרצל, עודד הגירה לפלסטין וכן כניסה למו"מ עם הסולטאן העות'מאני עבד אלחמיד השני כדי להקל על הגירת היהודים לפלסטין. אך הסולטאן עבד אלחמיד השני התנגד לשאיפות חמדניות אלה למרות הפיתויים החומריים [שהוצעו לו].
3. השאיפות החמדניות הציוניות גברו בתמיכת האימפריאליזם הבריטי. שר החוץ של בריטניה, לורד בלפור, פרסם ב-2 בנובמבר 1917 את הצהרתו הקוראת למתן בית לאומי ליהודים בפלסטין."

1 - بدأت الأطماع الصهيونية الاستيطانية في فلسطين منذ عام ١٨٨٢ م .
2 - ازدادت هذه الأطماع بعد عقد المؤتمر الصهيوني الأول في مدينة بال بسويسرا عام ١٨٩٧ م ، حيث شجع هذا المؤتمر الذي تزعمه ثيودور هرتزل الهجرة إلى فلسطين ، والدخول في مفاوضات مع السلطان العثماني عبد الحميد الثاني لتسهيل هجرة اليهود إلى فلسطين ولكن السلطان عبد الحميد الثاني قاوم هذه الأطماع رغم الإجراءات المادية .
3 - ازدادت الأطماع الصهيونية بدعم من الاستعمار البريطاني ، حين أصدر وزير خارجية بريطانيا اللورد بلفور تصريحه في ٢ تشرين الثاني عام ١٩١٧ م الداعي إلى إعطاء وطن قومي لليهود في فلسطين .

(חינוך לאומי, כתה ז' (2013) עמ' 20, וראו השאלה באותו עמוד: "באיזו שנה החלו השאיפות החמדניות הקולוניאליסטיות בפלסטין?")

אבל באחת המטלות בסוף הפרק מיוחסות השאיפות החמדניות ליהודים: "אציין את עמדות המדינה העות'מאנית כלפי השאיפות החמדניות של היהודים בפלסטין."

1 - أذكر مواقف الدولة العثمانية من أطماع اليهود في فلسطين .

(חינוך לאומי, כתה ז' (2013) עמ' 22)

על סמך שאיפות אלה נוצרה הנוכחות היהודית בארץ בתקופה המודרנית, ושימו לב לייחוס כוונות השמדה מצד היהודים כלפי הפלסטינים בקטע שלהלן:

"הקבוצה הראשונה של המתיישבים היהודים באה לפלסטין מרוסיה בשנת 1882 והקבוצה השנייה היתה בשנת 1905. הגעתם של ההמונים היהודיים לפלסטין נמשכה עד שנת 1948 ומטרתם היתה להשתלט על האדמות הפלסטיניות ואח"כ לבוא במקום התושבים המקוריים לאחר גירושם או השמדתם [בעד טרדיהם או איבאדתיהם]."

وصلت أولى دفعات المستوطنين اليهود من بلاد روسيا إلى فلسطين عام ١٨٨٢ م والدفعة الثانية كانت عام ١٩٠٥ م واستمر وصول الكتل البشرية اليهودية إلى فلسطين حتى عام ١٩٤٨ م ، وكان هدفها الاستيلاء على الأراضي الفلسطينية ومن ثم تحل محل السكان الأصليين ، بعد طردهم أو إبادتهم ،

(חינוך לאומי, כתה ז' (2013) עמ' 20)

היהודים שהגיעו לארץ מכונים "מהגרים פולשים" והישובים שהקימו נקראים "קולוניות"
ו"התנחלויות"³¹:

פרצו "התנגשויות בין הפלאחים הערבים והמהגרים הפולשים בחדרה, מלבס ויאזור. היהודים ייסדו קולוניות [מוסתעמראת] על אדמות פלסטין וביניהן הקולוניה פתח תקווה על אדמות הכפר הערבי מלבס בשנת 1882... הם התיישבו בירושלים, צפת, טבריה וחרבון - שהן בין הערים הראשיות בפלסטין - והקימו להם בהן קולוניות." (היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתה י"א, חלק א' (2015) עמ' 53, ובשאלות בעמ' 56: "התנחלות [מוסתוטנה] פתח תקווה הוקמה בשנת 1882 על אדמות: א. יפו, ב. מלבס, ג. הגליל, ד. ירושלים")

"פעילות 1: אפנה לאחד המקורות ההיסטוריים וארשום את שמות ההתנחלויות [מוסתוטנא] הישראליות שהופיעו בפלסטין בתקופה שבין 1870 - 1914."
(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של העולם, כתה י' (2015) עמ' 54, ושימו לב לכינוי "ישראליות" כבר בשנים ההן!)

בכל התיאור של התיישבות היהודים בארץ לא מצינים כותבי ספרי הלימוד כי האדמות שעליהן הוקמו הישובים היהודים, ושרובן המכריע היו מוזנחות ובלתי מעובדות, נרכשו בכסף מלא. בכך הם יוצרים את הרושם המוטעה של השתלטות היהודים בכוח על אדמות ערביות וגזילתן מידי מעבדיהן. באשר לערים הנזכרות, הישוב היהודי בהן לא החל עם הציונות אלא היה קיים שם כבר מאות בשנים ולא הוקמו בהן "קולוניות".

העמדה הרשמית העות'מאנית היתה שלילית כלפי ההגירה היהודית לארץ, אולם היהודים הצליחו להתגבר עליה:

שאלה לתלמיד: "כיצד תסביר את החדירה הציונית לפלסטין למרות עמדתו המתנגדת של הסולטאן עבד אלחמיד להגירת היהודים לפלסטין וההתגוררות בה?" (היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתה י"א, חלק א' (2015) עמ' 53).

לאחר הדחתו של הסולטאן ועליית "התורכים הצעירים" לשלטון (1908 - 1909) בוטלו רוב ההגבלות כי המדינה העות'מאנית היתה זקוקה לכספים של היהודים בשל חובותיה, ואלה נעזרו גם בבני כת הדונמה שהשפעתם בחוגי השלטון היתה רבה, לפי האמור בספר הלימוד: "יהודי הדונמה: אלו הם יהודים שהסתוו כמסולמים ומילאו תפקיד בולט במהפיכה נגד הסולטאן עבד אלחמיד והדחתו בשנת 1909" (היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתה י"א, חלק א' (2015) עמ' 54).³²

ההגירה היהודית לארץ לא נפסקה בתקופת המנדט הבריטי, ולאחר הקמת המדינה אף גברה, שכן ישראל נקטה בפעולות לעיבוי האוכלוסייה היהודית בה וליבצוע מהפך דמוגרפי:

"ישראל פנתה לנקוט באמצעים רבים שהיו מכוונים לייחוד האדמה הפלסטינית, הבטחת שליטתו של האלמנט היהודי [בה], ביטול האופי הערבי-פלסטיני [שלה] וכינוס המספר הגדול ביותר האפשרי של יהודי העולם ויישובם בישראל במטרה לגרום למהפך דמוגרפי לטובתם על-חשבון הפלסטינים. בין אמצעים אלה: עידוד ההגירה היהודית אל פלסטין ומתן הקלות ליהודים [המהגרים]. הממשלה הישראלית פרסמה חוקים שהחשוב שבהם הוא חוק השבות משנת 1950 אשר קבע את זכותם של יהודי העולם להגר אל פלסטין הכבושה, וחוק האזרחות משנת 1952 המעניק אזרחות ישראלית ליהודים המהגרים

³¹ למונחים "מושבה" ו"ישוב" (מוסתעמרה, מוסתוטנה בערבית, בהתאמה) אין משמעות שלילית בעברית בהקשר של התיישבות היהודית בא"י בזמן המודרני. אולם בערבית יש להם מובן שלילי של זרות לארץ ומשתמשים בהם לגבי ישובי היהודים בלבד (לגבי ישובי הערבים משמשים בערבית המונחים "ערים" ו"כפרים"). כדי לקרב את הקורא העברי למשמעות הערבית של המונח "מוסתעמרה" תרגמנו אותו בד"כ כ"קולוניה" ואת המונח "מוסתוטנה" תרגמנו בד"כ כ"התנחלות" שבעברית של היום נשמעים פחות לגיטימיים מ"מושבה" ו"ישוב".
³² Dönme הוא השם התורכי שניתן לתומכי משיח השקר היהודי שבתאי צבי במאה ה-17, שהתאסלמו בעקבותיו תוך שמירה על ליכודם הפנימי ככת מיוחדת עד סמוך לימינו אלה. מרכזם היה בערים סלוניקי ואזמיר וכמה מהם השתתפו בהפיכת "התורכים הצעירים" ב-1908.

לפלסטין... | ישראל פנתה לביצוע מספר פרויקטים של מים להבטחת צרכיהם של הישובים הקולוניאליסטיים [אלתג'מועאת אלסכניה אלאיסטיטאניה] ושל האדמות החקלאיות. " (היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתה י"א, חלק ב' (2014) ע"ע 36 - 37, וראו בשאלות בעמ' 38: "2. אציין דוגמאות לאמצעים שנקטה ישראל לאחר מלחמת 1948 לייחוד פלסטין ולהבטחת שליטתו של האלמנט היהודי בה.")

לעומת חוקיות מציאותם של הפלסטינים בארץ, עפ"י ספרי הלימוד של הרש"פ (וראו *חינוך לאומי*, כתה ז' (2013) עמ' 20), הרי שעצם נוכחותם של היהודים בה היום איננה לגיטימית - כי הם כובשים: "היהודים כובשים את ארצנו מזה זמן" (*קריאה וטקסטים*, כתה ה', חלק ב' (2015) עמ' 25). אי חוקיות נוכחותם של היהודים בארץ מתבטאת בטבלה המפרטת את מספר תושבי פלסטין בתחילת 1999 ובה נכללים אפילו הפלסטינים שחיים בחו"ל וכן האזרחים הפלסטינים של מדינת ישראל, לצד הפלסטינים של יו"ש וחבל עזה. מי שאינו נכלל אלו 5.5 מיליון האזרחים היהודים של ישראל דאז, ושימו לב לשימוש במלה "הפנים" כביטוי עוקף כדי להימנע מהצורך להשתמש בשם "ישראל" להגדרת אזרחיה הפלסטינים בתוך גבולותיה שמלפני 1967:

"פעילות 3

נבחן את הנתונים המספריים - תושבי פלסטין ב-1.2.1999

אחוז	מספר	תיאור
	1,972,000	1. הגדה [המערבית]
36%	1,113,000	2. [רצועת] עזה
13%	1,094,000	3. הפלסטינים של הפנים [ישראל בגבולותיה שמלפני 1967]
51%	4,419,000	4. הפלסטינים של התפוצות
100%	8,598,000	סה"כ

نشاط ٣

نتفحص المعطيات الرقمية - سكان فلسطين في ١/٢/١٩٩٩ م

النسبة المئوية	العدد	الوصف
36%	1,972,000	(١) الضفة
13%	1,113,000	(٢) غزة
51%	4,419,000	(٣) فلسطينيو الداخل
100%	8,598,000	(٤) فلسطينيو الشتات المجموع

(*חינוך לאומי*, כתה ו' (2014) עמ' 10. טבלה דומה המתייחסת לשנת 2008 מופיעה תחת הכותרת "טבלת הפיזור הגיאוגרפי של העם הפלסטיני", מה שמסביר את היעדר הנתונים על התושבים היהודים בארץ - גיאוגרפיה של פלסטין, כתה ז' (2014) עמ' 49)

טבלה עדכנית יותר מבחינת התאריך, אך לחלוטין לא לפי הנתונים האמיתיים בשטח, מופיעה בספר לימוד מתמטיקה מ-2016, וגם בה מצויין שטח ישראל בביטוי עוקף - "השטחים שנכבשו בשנת 1948":

"הטבלה שלהלן מבהירה את מספר תושבי פלסטין בשנת 2015 לפי המרכז הפלסטיני לסטטיסטיקה.

מספר התושבים	האזור
4,750,000	הגדה המערבית ורצועת עזה
1,470,000	בתוך השטחים שנכבשו בשנת 1948
5,460,000	במדינות ערב
685,000	במדינות זרות

אסדר את האזורים בהם נמצאים הפלסטינים בסדר יורד עפ"י מספרי התושבים."

עַדְדُ السُّكَّانِ	المنطقة	6 الجدول الآتي يُوضِّحُ عَدَدَ سُكَّانِ فلسطين لعام 2015م، حسب مركز الإحصاء الفلسطيني:
4750000	الضفة الغربية وقطاع غزة	
1470000	داخل الأراضي المحتلة عام 1948م	
5460000	في الدول العربية	
685000	في الدول الأجنبية	

أُرتَّبَ مناطقَ تواجُدِ الفِلسطينِيِّينَ تنازلياً حسب أعداد السُّكَّانِ:

(מתמטיקה, כתה ד', חלק א' (2016) עמ' 25. במהדורת 2017 של ספר זה ניתנת טבלה זהה בצורה גרפית אחרת בעמ' 21)

בטבלת מספרי התושבים בעולם הערבי מופיעה בעמודת המדינות "פלסטין ההיסטורית [פלסטין אלתאריח'יה]" עם 10 מיליון תושבים. בהערה בתחתית העמוד נאמר: "מספר התושבים בגדה המערבית, רצועת עזה ובתוך הקו הירוק מגיע לכ-5,025,376 נפש. מספר הפליטים הפלסטינים בפלסטין ובתפוצות מגיע לכ-5,447,949 נפש, לפי הערכות המנגנון המרכזי הפלסטיני לסטטיסטיקה ב-2009 אשר בנויות על התוצאות הסופיות של המפקד בשנת 2007" (גיאוגרפיה של המולדת הערבית, כתה ט' (2015) עמ' 43). כלומר, הפליטים בחו"ל נמנים כתושבי הארץ והיהודים שבתוך הארץ נעדרים, למרות שמדובר בשטח שעפ"י ההגדרה "פלסטין ההיסטורית" כולל את ישראל, ושימו לב לביטוי "הקו הירוק" המשמש גם הוא לעקיפת הצורך בשימוש במונח "שטח ישראל").

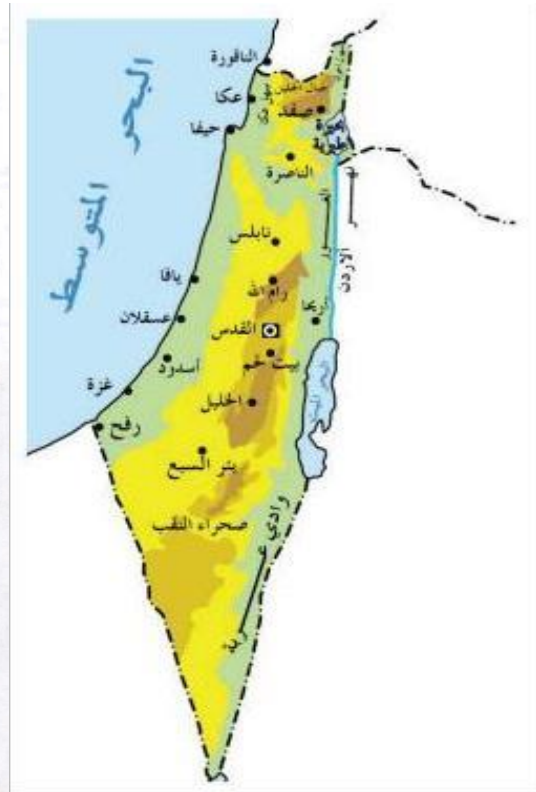
דוגמאות אלה מציגות בזעיר אנפין את האידיאולוגיה שמאחורי מה שמכונה "זכות השיבה": התושבים "הבלתי לגיטימיים" שבארץ אמורים לעזוב ואילו אלה "הלגיטימיים" שבחו"ל אמורים להיכנס ולתפוס את מקומם.

בשאלה שלהלן נאמר: "רוב תושבי פלסטין הם מאמיני הדת ה....." (חינוך לאומי, כתה ב', חלק א' (2015) עמ' 17). זוהי שאלה פתוחה, לכאורה, אלא שבמעמד הקודם כתוב: "רוב הפלסטינים הם מוסלמים" והשם "פלסטין" מופיע לצד מפת הארץ כולה. זוהי עוד דוגמה, אם כי לא מפורשת, של התעלמות מהרוב היהודי הנוכחי בארץ.

הכרה יוצאת דופן בקיומה של חברה יהודית בישראל היום מופיעה דווקא בספר *חינוך נוצרי*, בניגוד גמור לקו הנקוט בספרים אלה בדבר העלמת הנוכחות היהודית בארץ בתקופות קודמות (וראו לעיל), אם כי היהודים נזכרים כאן בסוף המשפט, לאחר כל המיעוטים היושבים בקרבם:

"אנו בפלסטין, ירדן וכל ארץ ערבית נקראים [לחיות] בחברה ערבית ומוסלמית, ובישראל [אנו] נקראים לחיות בחברה שבה [נמצאים] נוצרים, מוסלמים, דרוזים ויהודים." (חינוך נוצרי, כתה י' (2013) עמ' 102)

העלמת נוכחותם הפיזית של היהודים בארץ היום בספרי הלימוד של הרש"פ בדרך כלל מתבטאת גם על-גבי המפה שאין למצוא בה ערים שנוסדו ע"י יהודים מאז תחילת העליות ובכלל זה תל אביב (להוציא מקרים בודדים וראו להלן). להלן מספר מפות לדוגמה:

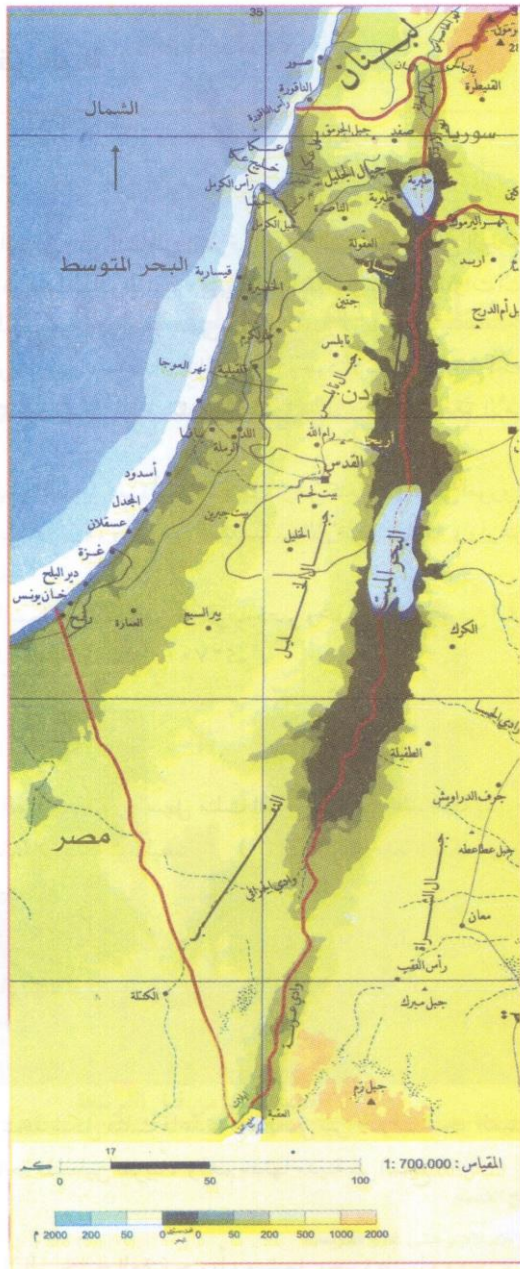

(חינוך לאומי, כיתה ד', חלק ב' (2014) עמ' 25) (חינוך לאומי ולחיים, כיתה ב', חלק א' (2016) עמ' 9)

(גיאוגרפיה אנושית, כיתה ו' (2014) עמ' 49) (חינוך לאומי, כיתה ו' (2014) עמ' 40)

הערים המופיעות במפה מימין הן עכו, חיפה, יפו, צפת, טבריה, נצרת, ביסאן [בית שאן], לוד, רמלה, באר שבע, ירושלים והערים הערביות ביהודה, שומרון ורצועת עזה.

חריטה פלסטינית הטפיעית

(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטיין, כטה י"א, חלק א' (2015) עמ' 4. במפה זו מופיעה חדרה - בהיות שמה ממקור ערבי, וכן רשום לאורך חוף ים סוף השם "אילת" ללא ציון מיקום העיר. תל אביב ושאר הערים היהודיות חסרות)

(חינוך לאומי, כטה ד', חלק א' (2014) עמ' 46)

מגמה זו נמשכת גם בספרים החדשים שיצאו לאור ב-2016 ו-2017, וראו המפות בחינוך לאומי ולחיים, כטה ב', חלק ב' (2016) ע"ע 58, 77; מדעים וחיים, כטה ד', חלק ב' (2016) עמ' 4, לימודי חברה, כטה ו', חלק א' (2017) ע"ע 8, 13, 21.

במקרים אחרים מתעלם הטקסט משם הישוב היהודי ומביא במקומו את שם המקום שקדם לו:

"בקעת השבר הפלסטינית משתרעת מהחולה בצפון עד אום רשרש [אילת] שעל מפרץ עקבה בדרום." (גיאוגרפיה של פלסטיין, כטה ז' (2014) עמ' 36, וראו "אום רשרש" במפה המופיעה בגיאוגרפיה של פלסטיין, כטה ז' (2014) עמ' 77 וכן כאחד מנמלי פלסטיין בעמ' 79 שם ובמטלה בנושא זה בעמ' 80.)

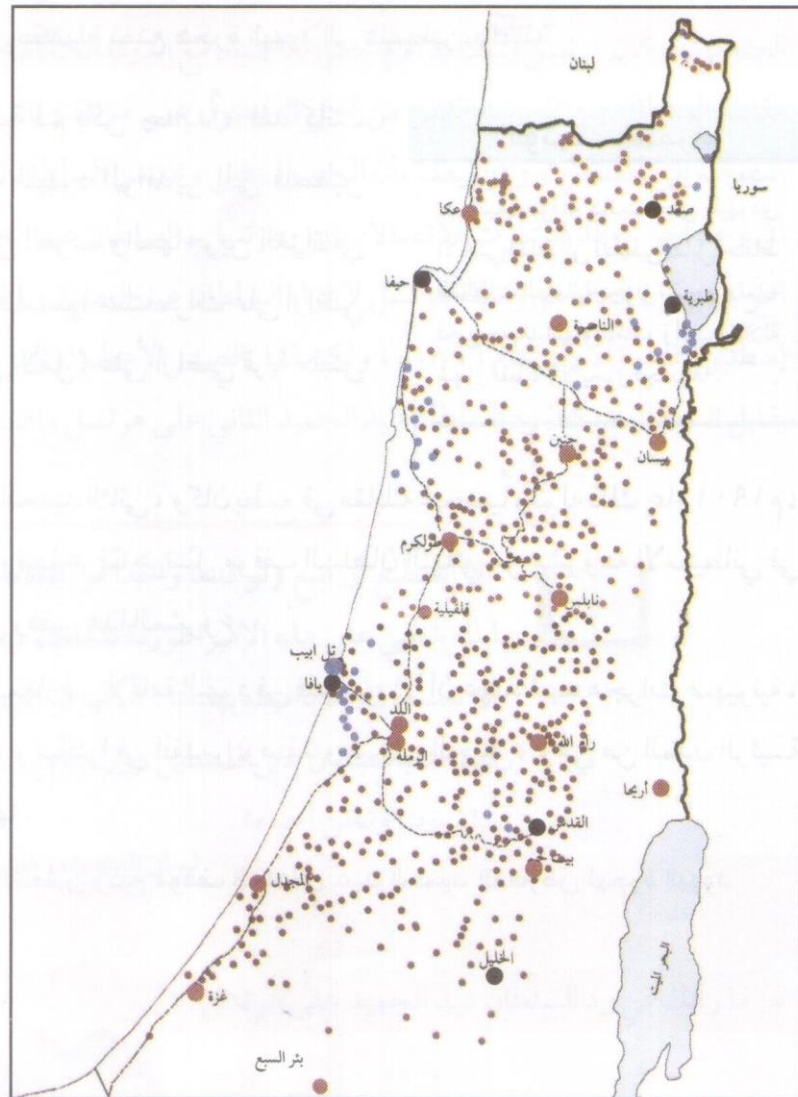
תל אביב מופיעה כ"עיר ציונית" במפה היסטורית המציגה את "ההתנחלויות [מוסתטונות] הציוניות שהוקמו עד לתחילת המנדט הבריטי בשנת 1920". במפה מופיעות גם "הערים הפלסטיניות" עכו, נצרת, בית שאן, ג'נין, טולכרם, שכם, קלקיליה, לוד, רמלה, ראמאללה, יריחו, בית לחם, מג'דל (אשקלון של היום), עזה ובאר שבע (עיגול גדול אדום), "הערים המערבות" צפת, חיפה, טבריה, יפו, ירושלים וחברון (עיגול גדול שחור), "הכפרים הפלסטיניים" (עיגול קטן אדום) ו"ההתנחלויות הציוניות" (עיגול קטן אפור):

فلسطين
المستوطنات الصهيونية التي تم إنشاؤها حتى بدء
الانتداب البريطاني عام ١٩٢٠ م.

خط الساحل
حدود دولية
سكة حديد

مدينة صهيونية
مستوطنة صهيونية
مدينة فلسطينية
قرية فلسطينية
مدينة مختلطة

تشير الحدود الظاهرة في الخريطة إلى حدود
فلسطين باستثناء النقب التي حددها الانتداب
البريطاني عام ١٩٢٢ م.
إن مساحة الدوائر التي تحدد مواقع القرى والمدن
لا تمثل نسبة عدد السكان فيها، بل تشير إلى المدن
الرئيسة لتمييزها عن القرى والمستوطنات.

٥٤

(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כהה י"א, חלק א' (2015) עמ' 54)

בספר לימוד אחד מופיעות על-גבי המפה גם ערים שנוסדו ע"י יהודים בזמננו. מדובר בקטע מוגדל של מפת כל הארץ שמופיעה בסמוך בצורה מוקטנת. הקטע עצמו הוא בכותרת "מפת מדינת פלסטין (היישובים)" והוא כולל את שטחי הגדה המערבית ורצועת עזה בצבע סגול ואת שטח ישראל שביניהן בצבע צהוב. גם בשטח ישראל מסומנות הערים והעירות כמו בגדה וברצועה. המפה איננה ברורה ושמות המקומות אינם ניתנים לקריאה.

משמעות הכותרת אינה ברורה. האם מציינים כאן את שטחי הגדה והרצועה בלבד כ"מדינת פלסטין", או שהכותרת מתייחסת למפה המקורית הכוללת והצבעים השונים מבחינים בין השטח שלכאורה "שוחרר" לזה שעדיין "כבוש"? בהעדר כיתוב ברור על השטחים הסגול והצהוב, אין מענה לשאלה.

(גיאוגרפיה פיזית ואנושית, כהה י"א, חלק א' (2014) עמ' 20)

בהקשר זה יש לציין התפתחות קצרת-ימים במפה משנת 2016 שבה תל אביב, שעד כה לא הופיעה על המפה אלא כהתנחלות, מופיעה תחת השם "תל אלרביע" שהוא תרגום שמה לערבית. יתכן שהדבר היה קשור להתבטאויות באינטרנט שדברו על תל אביב כעל עיר פלסטינית בשם תל אלרביע שנכבשה ע"י היהודים ב-1948 ושמה שונה לתל אביב. ראו, לדוגמה, אתר בשם "רשת פלסטין לדו-שיח" בכתובת: <https://www.paldf.net/forum/showthread.php?t=791196> אשר מביא תמונות מהעיר בכותרת "תמונות העיר הפלסטינית תל אלרביע" ובין השאר נאמר שם: "העיר תל אביב היא עיר פלסטינית כבושה השוכנת על חוף הים התיכון... ישראל כבשה אותה בשנת 1948 ובעבר נקראה תל אלרביע."

✈️ صور مدينة تل الربيع الفلسطينية

بسم الله الرحمن الرحيم
السلام عليكم ورحمة الله وبركاته

مدينة تل أبيب مدينة فلسطينية محتلة تقع على الساحل المطل على البحر الأبيض المتوسط. عدد سكانها 376700 نسمة، ومساحتها تقارب 50.5 كم². اسم المدينة يعني بالعبرية "تل الربيع".

احتلتها إسرائيل في عام 1948
وكانت تسمى قديماً (تل الربيع)

להלן המפה (הסימון האדום הוסף):

(מתמטיקה, כתה א', חלק א' (2016) עמ' 143)

אם זו היתה התזה, היא נגנזה, שכן בספרים שיצאו לאור ע"י הרש"פ בשנת 2017 לא מופיעה "תל אלרביע" על המפות. אפילו בספר המקורי היא אינה מופיעה בהדפסתו המחודשת שבמסגרתה הוא קוצר והושמטו ממנו חלקים - כולל העניין הזה.

במסגרת המאמצים להעלמת היהודים מההיסטוריה והגיאוגרפיה של הארץ, נמחקת – ממש - גם שפתם הלאומית של היהודים, עברית, אשר נחשבה בימי המנדט הבריטי לאחת משלוש השפות הרשמיות בארץ, לצד האנגלית והערבית. בבול מזמן המנדט, אשר מוצג בספר לימוד של הרש"פ, נמחק הכיתוב העברי "פלשתינה (א"י)" מפינתו השמאלית התחתונה, והשוו עם תמונת הבול המקורי.³³

³³ יצויין כי באחד מספרי הלימוד מופיעה האשמה כלפי הנציב העליון הבריטי הראשון - היהודי סר הרברט סמואל - כי הכניס את העברית כשפה רשמית וקבע את המינוח "ארץ ישראל" ע"ג מטבעות ובולי המנדט (היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתה י"א, חלק א' (2015) עמ' 72), וראו להלן הדיון בציונות. זיוף הבול בא, כנראה, "לתקן" את המצב שעליו מתלוננים כותבי ספר הלימוד. יצויין עוד כי ספר זה הוא בין הספרים המיועדים להחלפה במסגרת פרויקט חידוש הספרים של הרש"פ ויש לראות אם תופעת הזיוף של מסמך היסטורי אינה חוזרת על עצמה בספרים העתידיים לצאת לאור בהמשך.

النشاط الثاني:
نصل بين الكلمة والصورة التي تدلّ عليها:

يوس

غزة

أرض كنعان

(חינוך לאומי, כתה ב', חלק א' (2015) עמ' 7)

יתירה מזו, העברית אף אינה מוכרת כשפה, אלא היא מכונה "ניב [להג'ה]" (חינוך לאומי, כתה ז' (2013) עמ' 55).

ועוד התייחסות - הפעם לכתב העברי, הנתפס כסמל לכיבוש של ירושלים הערבית:

"המאמר מפנה את תשומת הלב לסכנות המקיפות את ירושלים כגון המוקדים הזרים המשקיפים על מרחביה ומחניקים את נשימתה, הקיר הזר המכתר את היקפה, המחסומים המגבילים את תנועתה, והאות העברית המאיימת על אופי תרבותה. אבל זוהי ירושלים - אדמה שורשית ומקודשת הפולטת מתוכה את סיגי הזרים והמתחזים."
(השפה הערבית, כתה י', חלק א' (2017) עמ' 17)

ראיית היהודים במסגרת הסכסוך מקבלת לעיתים מימד של דמוניזציה ואף דה-הומניזציה. להלן תיאור אופייני של היהודים בהשוואה לבריטים בקטע משירו של המשורר הפלסטיני מזמן המנדט אבראהים טוקאן:

"לנו שני יריבים, [אחד] בעל כוח וגובה ואחר בעל [יכולת] הונאה וניצול הזדמנויות."
(השפה הערבית: מדעי הלשון, כתה י"א (2014) עמ' 83, וראו את אותו בית עצמו בספר הלימוד השפה הערבית: קריאה, ספרות, ביקורת, כתה י"ב (2014) עמ' 68)

קטע נוסף בהקשר זה:

"שמור על מולדתי מפגעי הזמן, שכן הציפור הקטנה [היהודים, כנראה] חשבה עצמה לנשר."

(השפה הערבית: מדעי הלשון, כתה י"א (2014) עמ' 120)

ועוד תרגיל לשון ובו ביטוי לדה-הומניזציה חריפה ביותר של היהודים:

"בחיידך! איך זה שנחשים פולשים אלינו..."

لَعْمَرُكَ كَيْفَ تَغْزُونَا أَفَاعٍ وَنَزَقُبُ ذِمَّةَ تَرَعَى عُهُودًا

(השפה הערבית: מדעי הלשון, כתה י"ב (2015) עמ' 63)

ביטוי דמוניזטורי נוסף מופיע בשיר באחד הספרים החדשים משנת 2017 בהקשר לירושלים:

"...היכן הפרשים [שידהרון] אל אלאקצא שישחררוהו מאגרופ הכפירה, מעוזרי השטן..."
(השפה הערבית, כתה ז', חלק א' (2017) עמ' 66)

הדמוניזציה של היהודים מחריפה בספרי המגמה ההלכתית בביה"ס התיכון אשר מתייחסים לארועים בעתיד, וליתר דיוק - באחרית הימים. בין האותות המבשרים את אחרית הימים מופיע גם האות שלהלן:

"אשר לאנטי-כריסט [משיח השקר המקדים את בואו של ישו באמונה הנוצרית ונמצא גם באסלאם ומכונה שם דג'אל] - הוא גבר שיופיע באחרית הימים ויטען לאלוהות... יש במסורות הנביא [חזית'] טקסטים המצביעים על כך שהוא יופיע באיספהאן [שבאיראן] ואחריו ילכו שבעים אלף מיהודיה. הוא סומא בעינו הימנית..."
(אמונה, כתה י"א [מגמה הלכתית] (2013) עמ' 95)³⁴

והחזית' שלהלן, גם הוא מאותות אחרית הימים, חמור הרבה יותר, כי הוא נושא בחובו השלכות לימינו אלה ועל כך מעירים גם כותבי ספר הלימוד:

"7...7. הלחימה ביהודים והנצחון עליהם: השליח [מוחמד] בישר את קץ העושק של היהודים על-פני האדמה הקדושה הזאת והפסקת שחיתותם וכיבושם אותה. [נמסר] מפי אבו הוריריה [אחד ממקורבי מוחמד] שהנביא אמר: אחרית הימים לא תבוא עד אשר ילחמו המוסלמים ביהודים, והמוסלמים יהרגום, ואפילו יתחבא היהודי מאחורי סלע או עץ - הרי שהסלע או העץ יאמרו: 'הוי מוסלמי, הוי עבד האל, יש יהודי מאחורי, בוא והרגהו!' - חוץ מהימלוח [ע'רקד], שכן הוא מעצי היהודים."

سابعاً: مقاتلة اليهود والانتصار عليهم: فقد بشر الرسول ﷺ بنهاية ظلم اليهود على هذه الأرض المقدسة، وإزالة فسادهم واحتلالهم لها؛ عن أبي هريرة رضي الله عنه **أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يَقَاتِلَ الْمُسْلِمُونَ الْيَهُودَ، فَيَقْتُلُهُمُ الْمُسْلِمُونَ، حَتَّى يَخْتَبِئَ الْيَهُودِيُّ مِنْ وَرَاءِ الْحَجَرِ أَوْ الشَّجَرِ، فَيَقُولُ الْحَجَرُ أَوْ الشَّجَرُ: يَا مُسْلِمُ، يَا عَبْدَ اللَّهِ، هَذَا يَهُودِيٌّ خَلْفِي فَتَعَالَ فَاقْتُلْهُ إِلَّا الْغُرْقَدَ، فَإِنَّهُ مِنْ شَجَرِ الْيَهُودِ»**⁽²⁾.

(אמונה, כתה י"א [מגמה הלכתית] (2013) עמ' 94)

³⁴ אולי יש כאן הד לפרשת משיח השקר עובדיה אבו עיסא מאיספהאן (המאה ה-8)

המקומות הקדושים

בכל ההתייחסויות למקומות הקדושים בארץ בספרי הלימוד של הרש"פ אין שום אזכור של המקומות הקדושים ליהודים בארץ ככאלה. אמנם בהערה למורה באחד מספרי הלימוד נאמר כי אחת ממטרות אותו שיעור "שהתלמידים יקשרו בין פלסטין והדתות המונותאיסטיות" - אך ללא ציון שמות (חינוך לאומי, כתיב ב', חלק א' (2015) עמ' 8). כמו-כן, בספר *חינוך נוצרי* מופיעה שאלה: "ארצנו נחשבת למקודשת בעיני דתות אחרות, האם אתה יודע אילו הן?" - ללא איזכור קודם של היהדות (חינוך נוצרי, כתיב ג' (2002) עמ' 89), אך אפילו אלה הם יוצאים מן הכלל.

המקומות הקדושים הם של מוסלמים ונוצרים בלבד. יהודים אינם נזכרים בהקשר זה:

"פלסטין היא חלק מהעולם הזה... יש בה אתרים דתיים לכל הדתות המונותאיסטיות כמו מסגד אלאקצא, כיפת הסלע וכנסית הקבר." (חינוך לאומי, כתיב ג', חלק א' (2015) עמ' 38). בעמודים שלאחר מכן (40 - 42) ניתנים פרטים ותצלומים של מסגד אלאקצא, כיפת הסלע וכנסית הקבר בירושלים, מסגד אבראהים [מערת המכפלה] בחברון, כנסית המולד בבית לחם וכנסית הבשורה בנצרת (שגם היא חלק מפלסטין עפ"י ספרי הלימוד של הרש"פ). אין בנמצא שום איזכור של מקום קדוש לדת המונותאיסטית היהודית.

"פלסטין נודעה כערש הדתות המונותאיסטיות וחיו בה נביאים רבים. לכן רכשה פלסטין את חשיבותה הדתית. היא יעד מסעו הלילי של השליח מוחמד ונמצא בה מסגד אלאקצא - מקום כיוון התפילה [המוסלמי] הראשון... כמו-כן נמצא בה המסגד האיבראהימי [מערת המכפלה] בעיר חברון... פלסטין גם מהווה את ערש הדת הנוצרית, שכן נביא אלוהים ישו, עליו השלום, נולד בעיר בית לחם ושם נבנתה כנסיית המולד... כמו-כן נמצאת בפלסטין כנסיית הקבר בעיר ירושלים וכנסיית הבשורה בעיר נצרת." (חינוך לאומי, כתיב ד', חלק א' (2014) עמ' 10)

אפילו בספרי המקצוע *חינוך נוצרי* המיועדים לתלמידים הנוצרים במערכת החינוך הפלסטינית, ואשר אפשר היה להניח כי מחבריהם מודעים יותר לקשר הדתי של היהודים לארץ, אין אזכורים של מקומות קדושים ליהודים בה. באחד מהם מופיע אזכור של בית המקדש היהודי, "הייכל" בערבית, בהקשר לביקורו של ישו שם בילדותו, ללא איזכור אופיו היהודי אז:

"ההיכל: מלה שפירושה 'הבית הגדול'. זהו מקום לעבודת האל, כמו הכנסייה בימינו." (חינוך נוצרי, כתיב ב' (2010) עמ' 11)

כאשר ספרי הלימוד של הרש"פ מאזכרים את הכותל המערבי בירושלים, את מערת המכפלה בחברון ואת קבר רחל בבית לחם מוצגים מקומות אלה כאתרי קודש אסלאמיים שהיהודים שואפים להשתלט עליהם:

"קיר אלבוראק נקרא בשם זה על-שם אלבוראק [הבהמה השמימית] אשר נשאה את השליח [מוחמד, בליל המסע הלילי ממכה עפ"י המסורת המוסלמית]. זהו הקיר אשר היהודים טוענים כי הוא הכותל המערבי [מילולית - קיר מקום הבכי: *חאיש אלמכבא* - השם הערבי לכותל המערבי כמקום קדוש ליהודים]."³⁵ (חינוך אסלאמי, כתיב ה', חלק א' (2014) עמ' 58)

התקוממות 1929 "ידועה כ'התקוממות [ת'וורק] אלבוראק' במחאה על ניסיונות היהודים להשתלט על קיר אלבוראק..."

³⁵ קיומו של שם ערבי לכותל המצויין בכי שם מצביע על קיומה של מסורת ממושכת בקרב ערביי ירושלים בדבר הכרה בכותל כמקום קדוש ליהודים, כי הם היחידים שהיתה להם סיבה להתאבל שם. זאת, בניגוד למאמצים הנעשים היום ע"י דוברים מוסלמים להתנכר לכך ע"י שימוש בשם הערבי האחר - "קיר אלבוראק".

ثورة عام ١٩٢٩م وتعرف بثورة البراق احتجاجاً على محاولات اليهود السيطرة على حائط البراق

(חינוך לאומי, כחה ז' (2013) עמ' 21)

ספרי הלימוד של הרש"פ מציבים את הכותל המערבי בתחום מסגד אלאקצא וכך הופכים אותו למקדש מוסלמי:

"מסגד אלאקצא כולל את כיפת הסלע הנכבדה... וכן את המסגד המרוואני [האולם התת-קרקעי העתיק בהר הבית שנהרסו בו השרידים הארכאולוגיים מימי בית שני ונבנה שם מקום תפילה מוסלמי נוסף בראשית שנות ה-2000 ביוזמת התנועה האסלאמית בישראל], החצרות, המבנים והחומה המקיפה אותו, כולל קיר אלבוראק [הכותל המערבי]".
(חינוך אסלאמי, כחה ה', חלק א' (2014) עמ' 75)

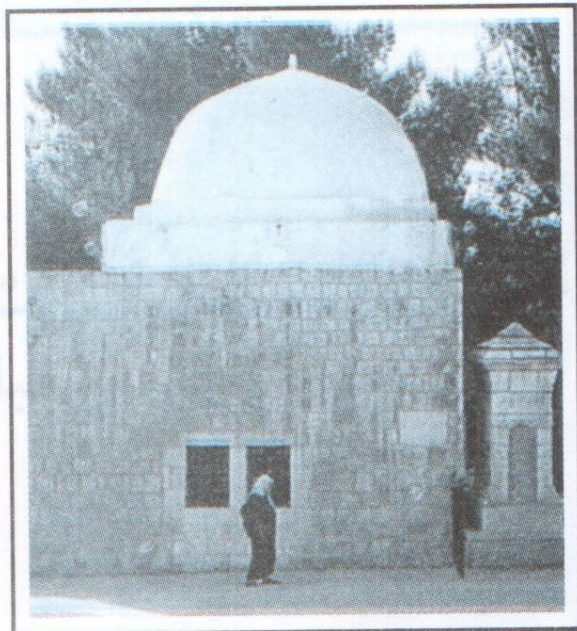
ולהלן האשמה ישירה יותר בהקשר של מערת המכפלה וקבר רחל:

"הניסיון לייחד חלק מאתרי הדת המוסלמים כמו מסגד איבראהים [מערת המכפלה] ומסגד בילאל בן רבאח [קבר רחל] [ליד בית לחם]."

محاولة تهويد بعض الأماكن الدينية الإسلامية مثل المسجد الإبراهيمي ومسجد بلال بن رباح (قرب بيت لحم).

(חינוך לאומי, כחה ז' (2013) עמ' 55)

בתצלום של קבר רחל נקרא המקום "מסגד בילאל בן רבאח (בית לחם)":

مسجد بلال بن رباح (بيت لحم)

(חינוך לאומי, כחה ז' (2013) עמ' 54)

יצוין כי בספר לימוד ניסיוני שהוציאה הרש"פ בשנת 1996, לפני המפעל הכולל של הוצאת הספרים בין השנים 2000 - 2006, עדיין נקרא המקום "קבר רחל": "קבר רחל [קבר ראחיל]: אימו של אדוננו יוסף ואשתו של יעקב, עליהם השלום."

(חינוך לאומי פלסטיני, כתה ו' (1996) עמ' 89. הקטע המדובר סומן במסגרת בראש העמוד).

החלפת השם ל"מסגד בילאל בן רבאח" נעשתה במהדורה הראשונה של הספר *חינוך לאומי*, כתה ז' (2001) עמ' 54, ובכך היינו עדים ליצירתו של מיתוס פלסטיני חדש בשעת מעשה ממש.

ובהמשך:

"כמה מרכזים ואגודות פלסטיניים, ערביים ומוסלמים החלו לפעול להחייאת המורשת הערבית הפלסטינית מתוך שמירה על ערביותה של פלסטין ובמיוחד ירושלים. הם פעלו להוצאת פירסומים ודברי דפוס בענייני תרבות המגינים על פלסטין ומורשתה כדוגמת: קיר אלבוראק: הכותל המערבי [זאית אלמבכא - שמו הערבי של הכותל המערבי כמקום קדוש ליהודים] מסגד בילאל בן רבאח: כיפת רחל [קובת ראחיל - שמו הערבי של קבר רחל כמקום קדוש ליהודים]." (חינוך לאומי, כתה ז' (2013) עמ' 56)³⁶

³⁶ הקטע המצוטט אינו מפרט מהי דרך פעולתם של ארגונים אלה, אך נראה כי מגמתם להשריש את השימוש בשמות הערביים האסלאמיים של מקומות אלה על-חשבון השמות הערביים המציינים את קשריהם של מקומות אלה ליהדות.

מטלה: "אמנה את שמותיהם של מסגדים ואתרי דת מוסלמים ונוצרים שהישראלים ניסו לשנות את מאפייניהם."
(חינוך לאומי, כחה ז' (2013) עמ' 56)

ושוב, ביתר פירוט, לגבי הכותל המערבי:

"מרד אלבוראק הנאצל בשנת 1929

[בפיסקת-ידע בצד העמוד:] קיר אלבוראק: הקיר המערבי של מתחם הקודש הנאצל [אלחרם אלשריף - השם הערבי של הר הבית] שהוא הקדש [וקף] אסלאמי. הוא נתקרא אלבוראק על-שם בהמת הרכיבה שעליה רכב השליח [מוחמד] במסע הלילי והעליה השמימה [עפ"י המסורת המוסלמית] והיא הביאה אותו אל הקיר המערבי. היהודים קוראים לו כותל הדמעות [מילולית: חאית אלמבכא - קיר מקום הבכי].

היהודים ניצלו את הסובלנות המוסלמית וניסו להשתלט על קיר אלבוראק באמצעים שונים וביניהם: ניסיונם לרכוש את הרחבה מידי המוסלמים, פגיעה ברגשותיהם ע"י הצבת מחיצה ברחבת אלבוראק לשם הפרדה בין גברים ונשים, הם הציבו שולחנות וצריף עץ, הדליקו נרות, והביאו שופרות ותקעו בהם. לכן הגיישו הערבים תלונה לבריטניה נגד התנהגויות אלה ועל יסוד זה הוסר כל מה ששמו היהודים ברחבת אלבוראק, דבר שגרם להפגנה של היהודים במחאה על העמדה הבריטית.

המוסלמים ערכו ועידה בירושלים בשנת 1928 בנוגע לקיר אלבוראק הנאצל והחליטו להקים אגודה לשמירה על אלאקצא והמקומות הקדושים האסלאמיים שמרכזה בירושלים ונוסדו לה סניפים בערים שונות בעולם המוסלמי, בעוד שהיהודים הקימו את אגודת שומרי הכותל המערבי [חאית אלמבכא].

היהודים החליטו לערוך הפגנה בקרבת הכותל בתאריך 15.8.1929 והאנגלים הרשו להם זאת בטענה של תפילה. השתתפו בה כ-600 יהודים שקראו: 'הכותל הוא שלנו'. המוסלמים הגיבו בהפגנה גדולה יותר ביום המחרת. אלפי מוסלמים הגיעו אל מסגד אלאקצא בשבוע שלאחר מכן, ביום 23.8.1929, ולאחר תפילת יום הששי פרצו התנגשויות בין הערבים והיהודים. אותו יום נודע כ"התקוממות [ת'וורה] אלבוראק". ההתנגשויות התפשטו לערים חברון, צפת, נצרת, יפו וערים פלסטיניות אחרות.

הגיעו מברקי גינוי ומחאה מרוב המדינות המוסלמיות למשרד המושבות הבריטי בשל תקריות אלה וממשלת בריטניה הקימה בי"ד צבאי לשפוט את אלה שהשתתפו בהתנגשויות. הוא חרץ את גזר דינו בכלא עכו בדבר הוצאתם להורג של פואד חיג'אזי, עטא אלזיר ומוחמד ג'מג'ום. יותר מ-800 ערבים נשפטו לשנות מאסר שונות.

[שאלה לתלמיד:] מדוע הוציאו האנגלים להורג שלושה ערבים ולא הוציאו להורג איש מהיהודים?"
(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כחה י"א, חלק ב' (2014) עמ' 8, ובעמ' 12 מופיעה מטלה: "אחקור ואכתוב [דו"ח] על המרטירים פואד חיג'אזי, עטא אלזיר ומוחמד ג'מג'ום". כמו-כן, ראו המטלה: "נפנה אל המקורות ההיסטוריים ונפרט את התפקיד הלאומי של כל אחד מבין מוחמד ג'מג'ום, פואד חיג'אזי ועטא אלזיר בעימות עם המנדט הבריטי בימי מרד אלבוראק בהגנה על קיר אלבוראק." - השפה הערבית, כחה י', חלק א' (2017) עמ' 130. השלושה גם מוזכרים בין גיבורי ההיסטוריה של עכו כיוון שנתלו בה - שם, עמ' 128)³⁷

³⁷ למעשה, לא פרצו "התנגשויות" אלא, בעקבות ההסתה במסגדים ביום ששי, תקפו מוסלמים את השכונות היהודיות בחברון, צפת ומקומות אחרים וערכו טבח בתושביהן ולכן הבריטים הוציאו להורג את ראשי הטובחים. בנצרת לא היתה קהילה יהודית ואם היו שם התפרעויות, אלה הופנו כנראה נגד הנוצרים המקומיים. השאלה נועדה להצביע על יחס של איפה ואיפה מצד הבריטים כלפי הערבים במקום לתאר את הארועים כמות שהם. יצויין כי שלושת המוצאים להורג הפכו לדמויות מקודשות בנרטיב הפלסטיני וחוברו עליהם שירים. יצויין גם השימוש היוצא דופן שנעשה כאן בתואר "נאצל [שריף]" ביחס לכותל, כנראה כדי להדגיש כי הוא חלק בלתי נפרד מהר הבית שמכונה בכינוי זה באורח מסורתית.

הציונות

(הערה: החומר שלהלן מבוסס על תכנית הלימודים של הרש"פ לפני הפרוייקט החדש שהחל ב-2016. בספרים שהופיעו מאז אין דיון מסודר על הציונות אלא רק הערות בודדות המובאות בסוף תת-פרק זה)

דיון ראשוני בציונות, התנועה הלאומית של העם היהודי בזמן המודרני, מתחיל בספר ההיסטוריה לכיתה ט'. פרק מיוחד בכותרת "הבעיה הפלסטינית" בן 4 עמודים עוסק בפעילות הציונית מראשיתה, ועובר דרך הצהרת בלפור והמנדט הבריטי עד תקומת ישראל ולאחריה. יש גם איזכורים נוספים לציונות בספר מחוץ לפרק זה. להלן הגדרה של הציונות כפי שמופיעה בפרק הנ"ל:

"הציונות היא תנועה מדינית קולוניאליסטית [איסטיאניקה] אותה הקימו יהודי אירופה במחצית השנייה של המאה ה-19 במטרה לאסוף את היהודים על אזרחויותיהם השונות מכל רחבי העולם ולרכזם בפלסטין ובארצות הערביות השכנות לה ע"י הגירות וגירוש העם הפלסטיני מארצו לשם הקמת מדינת ישראל." (היסטוריה ערבית מודרנית ובת-זמננו, כחה ט' (2014) עמ' 54)

יש לציין כי היהודים אינם מוגדרים בהגדרה הניתנת כאן כעם בפני עצמו אלא כבעלי אזרחויות שונות. בהמשך מובאת הגדרת התיישבות קולוניאלית כדי לאפיין את ההגירה היהודית לפלסטין ולתת לה אופי קולוניאלי:

"התיישבות קולוניאלית [איסטיאניקה] היא הגירת קבוצות של תושבי מדינה זרה חזקה ל[מדינה] אחרת חלשה. הן משתלטות על אדמתה, מגרשות את תושביה ממולדתם, או מגלות אותם בכוח." (היסטוריה ערבית מודרנית ובת-זמננו, כחה ט' (2014) עמ' 55)

במסגרת הפרק ניתנים פרטים על תקומת התנועה הציונית ונאמר כי היא מקושרת עם האימפריאליזם האירופי:

הקונגרס הציוני הראשון, שנת 1897

התנועה הציונית כינסה את ועידתה הראשונה בעיר באזל בשווייץ בשנת 1897 בהנהגת מייסדה היהודי-אוסטרי תיאודור הרצל והוחלט בה להקים מדינה יהודית בפלסטין. להגשמת הדבר פעלה הציונות ל:

1. עידוד ההגירה היהודית לפלסטין
2. ארגון היהודים וקשירתם לתנועה הציונית
3. השגת הסכמתן של המעצמות

(היסטוריה ערבית מודרנית ובת-זמננו, כחה ט' (2014) עמ' 54)

"המדינות האימפריאליסטיות [אלאסטיעמאריקה] האירופיות קיבלו על עצמן להפיץ את הרעיון הציוני בין היהודים עצמם כדי להחיש את הקמתה של מדינה יהודית בפלסטין בשל מפגש האינטרסים שלהן עם האינטרסים של היהודים, מחד גיסא, וכדי להיפטר מהם ולהוציאם מארצותיהן, מאידך גיסא." (היסטוריה ערבית מודרנית ובת-זמננו, כחה ט' (2014) עמ' 54)

"פלסטין זכתה בהתעניינות מצד הסולטאן [העות'מאני] עבד אלחמיד [השני 1876 - 1909] שעקב אחר תכניות האימפריאליזם [המערבי] והציונות ופעל למניעת ביצוען בכל האמצעים ע"י פרסום חוקים והוראות מינהליות ומדיניות שונות. הוא הכפיף את מחוז [סנג'ק] ירושלים ישירות למשרד ראש הממשלה [בכינויו "השער העליון" - אלכאב אלעאלי] כדי לפקח עליו בעצמו ולמנוע את החדירה הציונית ואת ההגירה לירושלים, ופירסם החלטות להגנתה כמו הגבלת תקופת השהות של המבקרים היהודים לארץ הקדושה לשלושים ואחד יום. כמו-כן מינה פקידים נאמנים כדי שלא יפלו טרף לקונסולים הזרים. מדיניות זו, שהתנגדה להגירה הציונית, היוותה מכשול בפני המפעל הציוני עד למלחמת העולם הראשונה." (היסטוריה ערבית מודרנית ובת-זמננו, כחה ט' (2014) עמ' 25, וראו המטלה באותו עמוד: "אפנה לספריה, אכתוב דו"ח על תפקידו של הסולטאן עבד אלחמיד במניעת החדירה הציונית וההגירה היהודית לפלסטין, ואקרא אותו ברדיו ביה"ס.")

בהמשך הפרק מסופר על כיבוש הארץ ע"י בריטניה במלחמת העולם הראשונה, תוך מתן הבטחות לשליט מכה, השריף חוסיין, בדבר הקמת מדינה ערבית בראשותו לאחר הבסת האימפריה העות'מאנית. אך –

"המדינה המנצחת במלחמת העולם הראשונה התנכרה להבטחותיה ועמדה לצד התנועה הציונית" (היסטוריה ערבית מודרנית ובת-זמננו, כהה ט' (2014) עמ' 55).

הדבר מתבטא בהצהרת בלפור:

"הצהרת בלפור 1917 שבמסגרתה ניתן ליהודים בית לאומי בפלסטין". (היסטוריה ערבית מודרנית ובת-זמננו, כהה ט' (2014) עמ' 40 וכן מטלה בעמ' 42: "אכתוב דו"ח על הצהרת בלפור - סיבותיה ותוצאותיה.")

מובא נוסח הצהרת בלפור מלווה בשאלות הבאות:

1. האם יש זכות לבריטניה להעניק ליהודים מולדת בפלסטין? מדוע?
2. האם ההצהרה הזאת סותרת את ההבטחות שנתנה בריטניה לשריף חוסיין [ממכה, 1915]? איך?
3. מהי העמדה שהיית מצפה שינקטו הערבים כלפי הצהרת בלפור? מדוע?" (היסטוריה ערבית מודרנית ובת-זמננו, כהה ט' (2014) עמ' 54)

"ההצהרה הזאת נחשבת מבין המסמכים הבינ"ל המוזרים ביותר בהיסטוריה, מאחר שהיא [בריטניה] העניקה במסגרתה ארץ שאינה בבעלותה, שהיא פלסטין, לתנועה שאינה זכאית לה, שהיא התנועה הציונית, על חשבון העם הערבי הפלסטיני שהוא בעליה וזכאי לה. הדבר הביא לגזילת מולדת וגירוש עם שלם באופן שאין לו תקדים בהיסטוריה... ערביי פלסטין לא יכלו לשאת את מה שחשו כהתמוטטות תקוותיהם לעצמאות ארצות הערבים, כולל ארצם פלסטין, ונמאס להם מהתנועה הציונית שמאימת על ישותם, ואז פרצו מרידות רבות בכל רחבי פלסטין נגד היהודים וממשלת המנדט הבריטי." (היסטוריה ערבית מודרנית ובת-זמננו, כהה ט' (2014) עמ' 55)

הנרטיב נמשך בתיאור היחלשות בריטניה כתוצאה ממלחמת העולם השנייה ועלית ארה"ב שתמכה גם היא בציונות (המלצות הוועדה האנגלו-אמריקנית) ואז עברה הנהגת התנועה הציונית מבריטניה לשם לאור –

"הימצאות קהילה יהודית עצומה בניו יורק והיות רבים מאמצעי התקשורת ו[ענפי] הכלכלה בארה"ב בידי התנועה הציונית." (היסטוריה ערבית מודרנית ובת-זמננו, כהה ט' (2014) עמ' 56)³⁸

המאבק נגד הציונות הפך להיות משימה כלל-ערבית והיה בין הסיבות שהביאו להקמת הליגה הערבית ב-1945:

"התגברות ההכרה בסכנות מצד התנועה הציונית לעולם הערבי ובמיוחד לפלסטין". בריטניה, מצידה, תמכה במהלך מתוך ניסיון "לפתור את בעיית היהודים בפלסטין באמצעות מסגרת ערבית כללית ומאוחדת שתוכל לעשות ויתורים" (היסטוריה ערבית מודרנית ובת-זמננו, כהה ט' (2014) עמ' 59).

בהמשך נסקרת פעילות הליגה לתמיכה בפלסטינים במאבקם:

"מועצת הליגה הערבית תמכה [בהחלטתה] בשנת 1960 בזכותו של העם הפלסטיני להיאבק והדגישה כי המאבק הערבי-ציוני הוא מאבק לשחרור לאומי ומטרתו לאפשר לפלסטינים להשיב לעצמם את מולדתם ולחיות בה בחירות, ביטחון ושלוש", אך, יחד עם זאת, הליגה "תמכה בבחירתן של המדינות הערביות מצרים, ירדן ופלסטין לנהל מו"מ עם ישראל."

³⁸ שימו לב לנימה האנטישמית בדבר שליטת "הציונים" על משאבים רבים בארה"ב.

(היסטוריה ערבית מודרנית ובת-זמננו, כתה ט' (2014) עמ' 61)³⁹

בספר היסטוריה לכתה י' מוקדש גם כן פרק לציונות (ע"ע 51 - 53 ושאלות בעמוד 54). להלן קטעים:

"תמצית לימודית: הציונות הופיעה במחצית השנייה של המאה התשע-עשרה. היא תנועה רעיונית-פוליטית גזענית והופעתה חלה בד בבד עם הופעת תנועת האימפריאליזם [איסמעמאר] האירופי המודרני, כי היא למעשה חלק אינטגרלי מהאימפריאליזם העולמי. מטרתה היתה יצירת מדינה מתוך הגשמת הביטוי "ארץ ללא עם לעם ללא ארץ". היא עירבה דת עם לאומיות כדי לעצב את עקרונותיה, תוך הסתמכות על זכויות דתיות והיסטוריות מדומות שאותן ביטאו הפרסומים הציוניים."

מֻלְחָס תְּעִימִי

ظهرت الصهيونية في النصف الثاني من القرن التاسع عشر، وهي حركة فكرية سياسية عنصرية، وتزامن ظهورها مع ظهور حركة الاستعمار الأوروبي الحديث؛ لأنها في واقعها تُولف جزءاً لا يتجزأ من الاستعمار العالمي، وكانت تهدف إلى إيجاد دولة تجسيدا لـ (أرض بلا شعب لشعب بلا أرض) ومزجت الدين بالقومية لصياغة مبادئها وعقائدها، استناداً إلى حقوق دينية وتاريخية مزعومة، عبرت عنها الكتابات الصهيونية.

(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של העולם, כתה י' (2015) עמ' 51)

בהמשך מתוארות הסיבות לצמיחת הציונות - כישלון תנועת ההשכלה שפעלה לשילוב היהודים בחברות שבהן חיו, צמיחת הלאומיות היהודית בהשפעת עליית הרעיון הלאומי באירופה בעקבות המהפיכה הצרפתית ותמיכת המעצמות האימפריאליסטיות (עמ' 51), הופעת מבשרי הציונות, חובבי ציון, הרצל וקונגרס באזל (עמ' 52), כשלונותיו של הרצל להשגת הסכמה גרמנית ועות'מאנית לתכניתו אך ההצלחה בהצהרת בלפור (עמ' 53).

כמו כן בפרק זה:

"מטרות התנועה הציונית"

1. הקמת מדינת ישראל בתור פתרון לבעיה היהודית בעולם.
 2. המדינה היהודית היא הגשמת מה שנודע כלאומיות היהודית שעליה לכלול את כל יהודי העולם.
 3. הקמת המדינה הזאת על אדמת פלסטין בתור היותה מדינת ישראל ההיסטורית והדתית.
 4. המדינה הזאת תשלוט על כל מרכיבי היסוד של הכוח הכלכלי והצבאי שיאפשרו לה הגנה והתקפה בעת ובעונה אחת ותגיש שירותים למדינות האימפריאליסטיות."
- (היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של העולם, כתה י' (2015) עמ' 53)

"פלסטין נבחרה כמקום להקמת הבית הלאומי בשל הסיבות הבאות:

- א. קירבת האינטרסים האימפריאליסטיים הבריטיים למטרות התנועה הציונית
- ב. פלסטין קלה מזולתה לקיבוץ יהודי העולם... בשל היותה קשורה בדת היהודית והזכרונות ההיסטוריים העתיקים."

(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של העולם, כתה י' (2015) עמ' 53)

הנרטיב של הרש"פ בנוגע לציונות נמשך גם בספר היסטוריה לכתה י"א עם חידוש מעניין: נאמר שם שהציונות המודרנית הומצאה בעצם ע"י לא-יהודים:

³⁹ הליגה איפשרה אולי מו"מ לשלום, אך החרימה את מצרים לאחר שהמו"מ הסתיים בחוזה שלום עם ישראל ב-1979. משרדי הליגה הועתקו אז מקהיר לתוניס עד להתפייסות ב-1989. הליגה לא התנגדה מפורשות להסכם השלום של ירדן עם ישראל (1994) ולא להסכם אוסלו בין אש"פ לישראל (1993), אך קשה לומר שתמכה בהם.

"הרעיון בדבר ייסוד בית לאומי יהודי בפלסטין התפשט בבריטניה במהלך המאה התשע-עשרה, שאז אימצו מספר מדינאים אנגלים וכמה מהאישים בעלי ההשפעה את הרעיון הזה. למשל, הציוני האנגלי [אנתוני אשלי קופר, רוזן] שאפטסברי שהיה בין הקוראים להתיישבות יהודית בפלסטין. הוא בעל האימרה המפורסמת "יש ארץ ללא עם ואלוהים בחוכמתו ורחמיו מנחה אותנו עכשיו כלפיו" כשהוא מתכוון לכך שפלסטין היא ארץ ללא עם והיהודים הם עם ללא ארץ. את האימרה הזאת אימצה אח"כ התנועה הציונית והיא הפכה להיות בין סיסמאותיה.

[שאלה לתלמיד:] האם האימרה הזאת נכונה? מדוע?

שאפטסברי גם ניסה לשכנע כמה מדינאים אירופיים לאמץ את רעיונו בדבר התיישבות יהודית בפלסטין, כדוגמת [לורד] פלמרסטון, ששימש כשר החוץ של בריטניה ואח"כ ראש הממשלה, ואשר הקים קונסוליה [בריטית] בירושלים בשנת 1838. הוא הגדיר את מטרות הקונסוליה הזאת באיגרותיו ששלח לשגריריו במדינה העות'מאנית, וביניהן תזכירו ששלח בשנת 1840:

'בין היהודים המפוזרים בכל אירופה קיימת עכשיו הרגשה חזקה שהזמן שבו תשוב אומתם לפלסטין הולך ומתקרב. ידוע היטב כי בבעלות יהודי אירופה הון רב, וברור כי כל ארץ שמספרים גדולים של יהודים יבחרו להתיישב בה תשיג יתרונות רבים בשל ההון שיביאו עימם אותם יהודים. אם ישוב העם היהודי בחסות ובברכת הסולטאן [העות'מאני] הרי שהדבר יהווה מכשול בין [שליט מצרים אז] מוחמד עלי ומי שיירשנו ובין הגשמת תכניתו המרושעת בעתיד.⁴⁰

[שאלה לתלמיד:] מה היתה מטרתו של פלמרסטון מאחורי קריאתו ליישב את היהודים בפלסטין?"
(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כותה י"א, חלק א' (2015) עמ' 50)

"אנגלים רבים פעלו למען הגירת היהודים והתיישבותם בפלסטין. הדבר לא הצטמצם לבריטניה לבדה, אלא אף עבר לצרפת ומצא [שם] כאלה שעשו נפשות לרעיון הזה. המחצית השנייה של המאה התשע-עשרה היתה נקודת מפנה בתולדות התנועה הציונית, מאחר שרעיון הקמת הבית הלאומי היהודי עבר מהחוגים האירופיים אל היהודים עצמם אשר החלו לפעול להגשמת מטרה זו. כך נפגשו האינטרסים של המעצמות האימפריאליסטיות [איטליה, צרפת, גרמניה] עם האינטרסים היהודיים וזה היה הגורם המכריע בהגשמת חלום הציונות להקים את מדינת היהודים על אדמת פלסטין."
(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כותה י"א, חלק א' (2015) עמ' 51)

בהמשך הפרק על הציונות מובא תיאור קצר של הופעת מבשרי הציונות היהודים, תנועות חובת ציון, פעילות הרצל והקונגרס הציוני הראשון. בין השאר נאמר שם כי החזון הציוני, שנועד להתחבר לאינטרסים של המעצמות האימפריאליסטיות, כלל את כל השטח בין הנילוס לפרת:

"הרצל היה משוכנע שהפרוייקט הקולוניאליסטי [אלא איטליאני] בפלסטין לא יוכל להצליח אלא אם ימצא תמיכה מצד אחת המעצמות האימפריאליסטיות, שכן מדינה [יהודית] זו תהיה בבחינת שומר נאמן של אינטרסיה האימפריאליסטית באזור. לשם השגת מטרתו זו החל במגעיו הבינ"ל. הוא פנה אל גרמניה שתתמוך בו בפרוייקט הקולוניאליסטי שלו בשל הימצאות מספרים גדולים של יהודים בה מצד אחד, ומצד שני כדי שתתווך אצל המדינה העות'מאנית למען השגת הסכמת הסולטאן העות'מאני להעניק לתנועה הציונית את השטחים המשתרעים מנהר הפרת עד אלעריש ונהר הנילוס, ולהרשות ליהודים להתגורר ולהתיישב בפלסטין, תמורת הרחקתם מהתנועות המהפכניות בגרמניה, הפצת התרבות וההשפעה הגרמנית ודאגה לאינטרסים של גרמניה במזרח."
(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כותה י"א, חלק א' (2015) עמ' 51)

יש גם רמיזה לכך שלציונות תחת הרצל היה, כביכול, אופי נכלולי והיו דברים שניסתה להסתיר מלא-יהודים:

⁴⁰ אנגליה הצליחה ב-1840 לאלץ את מוחמד עלי לסגת מסוריה שאותה כבש מהאימפריה העות'מאנית ב-1831 בתמיכה צרפתית.

"הרצל הצליח לקבל ראיון עם הקיסר הגרמני בירושלים בשנת 1898 ואז הציג לקיסר את הפרוייקט שלו באמצעות מכתב שבו נאמר: |

'אנו סבורים בצדק כי הגשמת התכנית הציונית תביא ברכה גם לתורכיה. היא תביא לה משאבים כספיים ותפעל להפרחת שטחים נרחבים של קרקע צחיחה בעתיד. מכל זה ינבעו עוד אושר וציביליזציה לאנשים רבים. אנו מתכננים הקמת חברה יהודית לאדמות פלסטין וסוריה שתיקח על עצמה את [ביצוע] המפעל הגדול ומבקשים את חסות הקיסר הגרמני לחברה הזאת. הרעיון שלנו לא יפגע בזכויותיו של אף אדם ולא ברגשות הדתיים של אף אדם. הוא יבטיח פיוס שהציפיה לו ארכה מאד. אנו מבינים ומכבדים את הקשר של כל הדתות שקמו על האדמה הזאת, שעליה קמה גם דת אבותינו.'

[שאלה לתלמיד:] האם חשף הרצל במכתבו את האופי האמיתי של הפרוייקט הציוני? אנמק את תשובתי. [היסטוריה מודרנית וכת-זמננו של פלסטין, כתיב י"א, חלק א' (2015) ע"ע 51-52]

נכלוליות התנועה הציונית מרומזת גם באמצעים אותם נקטה כדי להתגבר על ההגבלות העות'מאניות על הגירת יהודים לארץ:

"מספר גורמים תרמו להצלחת מאמצייה של התנועה הציונית ולכשולן המאמצים העות'מאניים למנוע את ההגירה היהודית, וביניהם:

1. התערבות השגרירים הזרים באסטנבול, ירושלים וביירות, מחאותיהם ודבקותם בזכויות היתר [של הזרים באימפריה העות'מאנית - "הקפיטולציות"] הפריעו ליישום ההגבלות על ההגירה היהודית לפלסטין.
2. שחיתותם של חלק מאנשי המנגנון המינהלי העות'מאני בבירה ובפרובינציות העות'מאניות של ירושלים וביירות וקבלת שוחד מהיהודים ע"י כמה פקידים עות'מאנים.
3. הניסיונות הנמשכים מצד היהודים להיפטר מההגבלות המוטלות עליהם ע"י הערמה, זיוף וקבלת אזרחות אמריקנית או אנגלית, או ע"י ירידה לחוף בנמלי הלבנט והסתנות לפלסטין בדרך היבשה."

(היסטוריה מודרנית וכת-זמננו של פלסטין, כתיב י"א, חלק א' (2015) עמ' 55)

והמשך הנרטיב:

"לאחר כשולן התנועה הציונית להשיג את הסכמת גרמניה והמדינה העות'מאנית להתיישבות בפלסטין, היא הפנתה את מבטה אל בריטניה, בהיותה המדינה האימפריאליסטית הגדולה ביותר שעשויה לסייע לה להגשים את מטרותיה. למפגש האינטרסים הבריטיים האימפריאליסטיים עם האינטרסים של התנועה הציונית היתה השפעה גדולה על הצלחתה של אותה תנועה, שכן משרד החוץ הבריטי פרסם את הצהרת בלפור בתאריך 2 נובמבר 1917 בצורת איגרת מאת ארתור בלפור, שר החוץ הבריטי, אל אדמונד רוטשילד, אחד מגדולי העשירים היהודים [טעות, וצריך להיות: לורד ליונל רוטשילד, נשיא ההסתדרות הציונית בבריטניה]."

(היסטוריה מודרנית וכת-זמננו של פלסטין, כתיב י"א, חלק א' (2015) עמ' 64)

לאחר הבאת נוסח ההצהרה בערבית ובאנגלית מופיעות שאלות וביניהן:

"האם יש זכות לבריטניה להעניק ליהודים הבטחה זו בדבר פלסטין? מדוע?" [היסטוריה מודרנית וכת-זמננו של פלסטין, כתיב י"א, חלק א' (2015) עמ' 65].

בין מניעי בריטניה לפרסום ההצהרה:

"הרצון להטות [אל צד בעלות הברית] את האלמנטים הציוניים ב[קרוב יהודי] גרמניה ואוסטריה, לרכוש [אל צד בעלות הברית] את היהודים ברוסיה אשר מילאו תפקיד במהפיכה הקומוניסטית [אבל זו פרצה כמה ימים אחרי פרסום ההצהרה!] במטרה להשאיר את רוסיה במלחמה לצד בעלות הברית, וניצול

היהודים בארה"ב כדי ללחוץ על הממשל האמריקני לסבך אותה במלחמה [אבל זו נכנסה למלחמה כבר באפריל!]."
(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כותה י"א, חלק א' (2015) עמ' 66)

התנועה הציונית מוצגת כאן כגורם פעיל בניסוח ההצהרה:

"ניסוח הצהרת בלפור: הכנת ההצהרה הזאת נמשכה כמה שנים. בניית הנוסח עצמו נמשכה שנתיים שלמות בפיקוח הארגון הציוני. ההצהרה בנוסחה הסופי פורסמה לאחר תיקונה שש פעמים."
(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כותה י"א, חלק א' (2015) עמ' 66, וראו בעמ' 67 טיעונים בדבר אי תקפות ההצהרה מבחינה משפטית והיסטורית ושאלות הבנה בנושא.)

ולהלן קטע שיר מהתקופה:

"אמור ליהודים ולמצדדים בהם: ברק שאיפות הטעה אתכם
הלוואי שבלפור היה נותן לכם ארץ משלו ולא ארץ שלנו
שכן לונדון נרחבת יותר מאשר ירושלים שלנו ואתם אהובים יותר על לונדון"
(השפה הערבית: מדעי הלשון, כותה י"א (2014) עמ' 113)

"הצהרת בלפור שהבטיחה ליהודים הקמת בית לאומי עבורם בפלסטין ניתנה ב[יום] 2 בנובמבר 1917, וכך אמר עליה [בשירן] עבד אלרחים מחמוד:
בלפור - מי זה בלפור? מהי הצהרתו?..."
(השפה הערבית: קריאה, ספרות, ביקורת, כותה י"ב (2014) עמ' 68)

בין הטיעונים נגד הציונות מצד ההנהגה המקומית בארץ בראשית השלטון הבריטי:

"לא נלחמנו בתורכים... לצד בעלות הברית כדי שארצנו תינתן במתנה לאנשים זרים לה שאין להם כל זכות בעלות עליה..."
(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כותה י"א, חלק א' (2015) עמ' 72).

אלא שבריטניה המשיכה בדרכה ומינתה את היהודי הרברט סמואל כנציב עליון ראשון לשם כך:

"הרברט סמואל: יהודי בעל אזרחות בריטית. פעל לייחוד פלסטין: פתח את שערי ההגירה [היהודית לפלסטין] והפקיע קרקעות [ערביות לטובת היהודים]. מייסד האוניברסיטה העברית בירושלים. הוסיף את השפה העברית לצד השפות הערבית והאנגלית [כלשוונות רשמיות]. בתקופת שלטונו נכתב הביטוי "ארץ ישראל" על המטבעות והבולים לצד [השם] "פלסטין" בערבית ואנגלית... הוא ביטל את החוקים העות'מאניים והחליפם בחוקים חדשים שסייעו לביצור הפרוייקט הציוני. בסוף תקופת שלטונו בשנת 1952 [צ"ל 1925] הפכו היהודים לבעלי כמיליון דונם."
(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כותה י"א, חלק א' (2015) עמ' 72)

"ביולי 1922 אישרה מועצת חבר הלאומים את כתב המנדט הבריטי אשר שלל מאנשי פלסטין את זכותם לנהל את ענייני ארצם ומסר למדינה המנדטורית את הסמכות המוחלטת לניהול וחקיקה. אז היא החלה להכין את התנאים המדיניים והכלכליים שיבטיחו את הקמתו של בית לאומי ליהודים והחלה להקל על הגירתם לפלסטין כדי להפכה למדינה יהודית לאחר הגליית אנשיה או השמדתם."
(השפה הערבית: קריאה, ספרות, ביקורת, כותה י"ב (2014) עמ' 68)

"בריטניה נקטה בצעדים מעשיים לאחר כפיית המנדט [הבריטי] על פלסטין לביצוע הצהרת בלפור שניתנה בעת המלחמה בשנת 1917 ואשר קבעה הקמת בית לאומי ליהודים בפלסטין. זאת, ע"י הקלת ההגירה היהודית וההשתלטות על הקרקעות הפלסטיניות."

(היסטוריה של הערבים והעולם במאה העשרים, כתיב י"ב [הומניסטית] (2014) עמ' 29)⁴¹

התייחסות לציונות בתקופה מאוחרת יותר מופיעה בהקשר להחלטת האו"ם בנושא והיא קצרה ועובדתית ללא פירוט:

"ישראל הורשעה ע"י העצרת הכללית של האו"ם במושבה השלושים בשנת 1975 בהחלטה מס' 3379 וזו לשונה: |
'העצרת הכללית של האו"ם מאשרת כי הציונות היא צורה של גזענות ואפלייה גזעית'..."

החלטה מס' 3379: ההחלטה המחשיבה את ישראל [כך! וצ"ל "את הציונות"] כצורה של גזענות בוטלה בשנת 1991 בהצעה מצד ארה"ב לעצרת הכללית של האו"ם.
(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתיב י"א, חלק ב' (2014) ע"ע 64 - 65)

להלן חומר ההתייחסות לציונות שנלקח מספרי הלימוד החדשים:

"הרעיון המדיני הציוני מושתת על יצירת מדינה יהודית טהורה שבה יתאספו יהודי כל העולם. לכן השתדלה הציונות, ועדיין [היא משתדלת], לעודד הגירה יהודית לפלסטין. זה מחייב את ריקונה מתושביה המקוריים, שלילת זכויותיהם, שינוי האופי ההיסטורי והציביליזציוני של אדמת פלסטין והשגת עליונות דמוגרפית בה ע"י העלאת מספרי היהודים ועידודם להתגורר בה. זה מחייב מטבע הדברים להקים התנחלויות [מוסתוטנאות] לשם קליטת המהגרים."
(לימודי היסטוריה, כתיב י"א, חלק א' (2017) עמ' 92)

[ציטוט חופשי מתוך האנציקלופדיה הפלסטינית ללא ציון עמוד:] הציונות היתה קשורה בקולוניזציה, שהיתה חלק ממנה ובסיס חשוב במפעלה, שכן היא [הציונות] היתה מושתתת על שלושה טיעונים כוזבים. הראשון: היהודים, למרות השתייכותם למדינות וחברות רבות, מהווים לאומיות [קוומיה] אחת המתייחדת בתכונות גזעיות שמיות. השני: הקשר של היהודים עם עמים אחרים מושתת על איבה ומאבק ומתמחה בתופעת האנטישמיות. השלישי: אין פתרון לבעיה היהודית אלא בהקמת מדינה יהודית, והמדינה הזאת מתבטאת בארץ המובטחת (פלסטין) ובהתיישבות בה, שכן הבסיס להמשכיות הציונות הוא רק דרך המשך ההתיישבות בפלסטין [סוף הציטוט]."
(לימודי היסטוריה, כתיב י"א, חלק א' (2017) עמ' 89)

"[מטלה:] נסתור באמצעות הוכחות את הטענות הציוני הדתי וההיסטורי לגבי פלסטין."
(לימודי היסטוריה, כתיב י"א, חלק א' (2017) עמ' 92)

⁴¹ בזמן המנדט הבריטי לא היתה שום השתלטות יהודית על קרקעות. להיפך, הבריטים הטילו הגבלות על רכישת קרקעות ע"י יהודים, אלא שזו נמשכה בשל הפיתוי הכספי למכור - אפילו מצד מנהיגי הערבים בארץ. לא עזר אפילו פסק ההלכה שהוציאו אנשי הדת המוסלמים בארץ נגד התופעה והמצוטט בהיסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתיב י"א, חלק ב' (2014) עמ' 15.

פרק ג': ישראל

- ההתייחסות לישראל בספרי הלימוד של הרש"פ כוללת שני מרכיבי יסוד:
- א. אי הכרה בישראל כמדינה ריבונית לגיטימית - פלסטין באה במקומה במקרים רבים במפה ובטקסט.
 - ב. דמוניזציה בהיקף נרחב מאד בתחומים רבים. סקירת ספרי הלימוד של הרש"פ בעניין זה הניבה למעלה משלושים האשמות נגד ישראל ואף לא התייחסות חיובית אחת.

ישראל ופלסטין

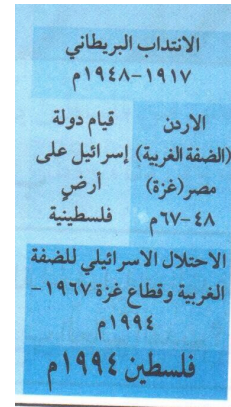
1. מבט כללי:

בקטע מסויים באחד מספרי הלימוד נסקרים שמותיה השונים של הארץ לאורך ההיסטוריה: כנען, אמורו, הארץ הקדושה, הארץ המבורכת, ארץ המסע הלילי והעליה השמימה (של מוחמד עפ"י האמונה המוסלמית), סוריה הדרומית ועוד. השם "יהודה" שהיה שמה הרשמי של הארץ תחת שלטון הפרסים, היוונים והרומאים, או "ארץ ישראל", שהוא שמה של הארץ בפי דורות של יהודים במשך מאות בשנים, נעדרים (היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתה י"א, חלק א' (2015) עמ' 3). בהמשך נעשה ניסיון בספר זה להציג את השם "פלסטין" כאילו הוא ערבי מקורי ונובע משתי מלים: "פלס" במובן קליפה ו"טין" במובן של אדמה, כלומר - "קליפת אדמה", כרמז להיות תושבי הארץ הקדומים חקלאים. בצד "הסבר" זה והסברים מופרכים אחרים מובא גם המקור האמיתי של השם - הפלישתים, אלא שנאמר כי מקורם בחצי האי ערב והם היגרו משם ישירות לארץ או דרך האי היווני כרתים (היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתה י"א, חלק א' (2015) עמ' 8). לא מוזכרת כלל בספר הפרשה ההיסטורית הידועה של החלפת השם הרשמי של הארץ מ"יהודה" ל"פלסטין" ע"י הקיסר הרומי אדריאנוס בשנת 138 לספירה, בעקבות מרד בר-כוכבא (בשנים 132 - 135), במטרה להכחיד כל זכר לקשרי היהודים לארץ.

בספר לימוד חדש יותר, מ-2017, כבר מובא ההסבר הנכון, אלא שנטען שם כי הקיסר וספסינוס הוא שקבע את השם החדש בשנת 70 ולא נאמר שם דבר על ההחלפה מ"יהודה":

"אשר לשם פלסטין הנוכחי, הוא לקוח מ'באלסטין' בהתייחסות אל הפלישתים אשר שכנו בחוף הדרומי של פלסטין הנוכחית. השם הופיע לראשונה על מטבעות שטבע הקיסר הרומי וספסינוס בשנת 70. (לימודי חברה, כתה ו', חלק א' (2017) עמ' 53)

ישראל אינה מוכרת בספרי הלימוד של הרש"פ כמדינה ריבונית. אף כי הסכמי אוסלו (1993), וושינגטון (1995), וואי ריבר (1998) בין ישראל ואש"פ נדונים ומצוטטים (היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתה י"א, חלק ב' (2014) ע"ע 83 - 86), ואף מובאים מסמכי ההכרה ההדדית בין שני הצדדים ערב החתימה על הסכם אוסלו (שם, ע"ע 83, 84), אין ההכרה הזאת מוצאת את ביטוייה בחומר הלימוד עצמו. אין זה אומר שישראל אינה נזכרת בשמה בספרי הלימוד. להיפך. בספרי הלימוד שיצאו לאור עד 2016 הופיע שמה פעמים רבות בהקשרים שליליים (וראו להלן בחלק הבא על תדמית ישראל). נדירים היו המקרים שבהם היתה התייחסות לישראל כמדינה רגילה וגם הביטוי "מדינת ישראל" היה נדיר. הוא מופיע, למשל, בציטוט מכתבו של יאסר ערפאת ליצחק רבין בדבר ההכרה במדינת ישראל (היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתה י"א, חלק ב' (2014) עמ' 83). מקרה נוסף של שימוש בביטוי "מדינת ישראל" נעשה בטבלת סרגל-זמן היסטורי, אך אין זה מבטא הכרה. נאמר בה: "תקומת מדינת ישראל על אדמה פלסטינית":

(חינוך לאומי, כתה ז' (2013) עמ' 3. טבלה דומה עם פרטים זהים מופיעה גם בספר היסטוריה של ימי הביניים, כתה ז' (2014) עמ' 74)

בספר לימוד אחר מופיע הביטוי "הישות הישראלית [אלכיאן אלאיסראילי]" (אמונה, כתה י"א [מגמה הלכתית]) (2013) עמ' 84).

בטבלה של המנגנון המרכזי לסטטיסטיקה של הרש"פ המפרטת את מוצא התיירים ברש"פ לפי מספר הלינות מופיעה גם ישראל לצד מדינות אחרות (חינוך לאומי, כתה ז' (2013) עמ' 89). אך זהו מקרה בודד. ההתעלמות מישראל כמדינה ריבונית כוללת גם התעלמות משיתוף הפעולה הכלכלי איתה. למשל, בפרק הנקרא "המסחר בפלסטין" מובאים פרטים על היצוא והיבוא עם פירוט המדינות הנוגעות בדבר. בחלק על היצוא מוזכרות המדינות "ירדן, עיראק, מדינות המפרץ הערבי ורבות ממדינות העולם." בחלק על היבוא מוזכרות "מצרים, ירדן, סין, תורכיה, צרפת, גרמניה ומדינות אחרות בעולם." ישראל, שהיא שותף הסחר העיקרי של הרש"פ, אינה נזכרת (חינוך לאומי, כתה ד', חלק ב' (2014) עמ' 27. הפרק כולו נמצא בעמודים 25 - 29).⁴²

בספרי הלימוד החדשים של שנת 2017 מוחרפת הדלגיטימציה של ישראל בצורה ברורה ביותר: השם "ישראל" וצירופיו כמעט אינו מופיע, אפילו בהקשרים שליליים כבעבר, ובמקומו מרבה להופיע הביטוי "הכיבוש הציוני". ספירה שנערכה מצאה למעלה מ-80 מופעים כאלה לעומת 3 מופעי "הכיבוש הישראלי". בספרים שיצאו לפני 2016, לעומת זאת, יש למעלה מ-40 מופעי "הכיבוש הישראלי" מול 3 מופעי "הכיבוש הציוני" בלבד. קוראי דו"ח זה יוכלו לעמוד בקלות על ההבדלים בין קבוצות הספרים תוך התייחסות לשנת המקור המצוטט בכל מקרה ומקרה. במקרים אחרים בספרים החדשים מופיע השם ישראל במרכאות - בעיקר בציטוטים, ואפילו בציטוטים של דוברים ישראלים שלא סביר אצלם שהשתמשו במרכאות בהתבטאויותיהם (לימודי היסטוריה, כתה י"א, חלק א' (2017) ע"ע 90 (ציטוט של בן גוריון), 90, 91). ישנם איזכורים בודדים של שם התואר "ישראלי" בספרים החדשים בהקשרים שונים, בעיקר ספרים מתחום המדעים (מדעים וחיים, כתה ח', חלק א' (2017) עמ' 70; מדעים וחיים, כתה ט', חלק א' (2017) עמ' 48; מתמטיקה, כתה ט', חלק א' (2017) ע"ע 4, 15, 96; השכלה מדעית, כתה י"א (2017) עמ' 41) שכותביהם עדיין לא "יישרו קו", כנראה, עם התזה החדשה.

על משמעותו של השינוי והשלכותיו על עתיד היחסים בין שני העמים - ראו בסיכום.

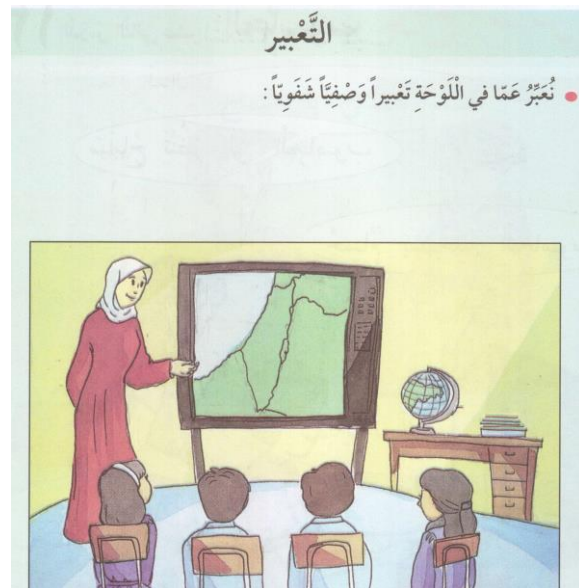
2. ישראל/פלסטין במפה:

ישנן לא מעט מפות של הארץ בספרי הלימוד. ישראל נעדרת מכולן, חוץ מ-2 (וראו ההסבר להלן). במקרים רבים בספרי הלימוד שיצאו בין 2000 - 2016 לא ציינו שם כלל, כמו במקרים שלהלן:

⁴² עפ"י נתוני מקור כלכלי בין"ל ייצאה הרש"פ לישראל ב-2014 סחורות בסך 747 מיליון דולר כשהשניה בדירוג אחרי ישראל היא ירדן בשווי 87.4 מיליון דולר. באותה שנה ייבאה הרש"פ מישראל סחורות בסך 2.93 מיליארד דולר כשהשניה בדירוג היתה תורכיה בשווי 252 מיליון דולר. ראו באתר של Observatory of Economic Complexity (OEC) בכתובת: <http://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/pse>.

"הבעה

בנטא את מה שבציור ביטוי תיאורי בע"פ:"

(שפתנו היפה, כחה א', חלק א' (2015) עמ' 164)

במקרים אחרים צוינה כל הארץ בשם "פלסטין" והחל מספרי הלימוד מ-2016 ואילך הדבר נעשה למנהג של קבע. למשל, בספר לימוד שיצא לאור ב-2016 במסגרת פרויקט חידוש ספרי הלימוד שהוחל בו אז, מתוארות פעולות שונות וביניהן "אנו משתמשים במחשב" כשעל המסך מופיעה מפת כל הארץ ומתחתה השם "פלסטין":

(טיפוח לאומי וחברתי, כחה ג', חלק ב' (2016) עמ' 73)

כנ"ל בספר מתמטיקה בשאלה בה משתתפות אם ובת ברקימת "מפת פלסטין" ובצד הטקסט מובאת מפת כל הארץ בגבולותיה המדיניים עם הארצות השכנות:

٤
تعاونت الأمم وابتنتها في تطوير خارطة فلسطين، طرزت الأمم ٧٥, ٠
من الخارطة، وطرزت ابتنتها ٢٥, ٠ منها، أيهما ساهمت أكثر في
تطوير الخارطة؟ اوضح إجابتي:

(מתמטיקה, כחה ד', חלק ב' (2016) עמ' 74)

במפת הארץ שלהלן, בכותרת "המדינות הערביות השכנות לפלסטין" אמנם לא מצויין כל שם, אך מוצגות המדינות השכנות בשמותיהן וגם השאלות באותו דף מתייחסות לארץ כולה כאל פלסטין, כולל שטח ישראל בגבולותיה מלפני 1967:

"אתבונן במפה ואשיב על [השאלות] שלהלן:

1. מה גובל בפלסטין מצפון?
2. היכן נמצאת ירדן ביחס לפלסטין?
3. מה גובל בפלסטין מדרום?
4. היכן נמצא הים התיכון ביחס לפלסטין?"

الدول العربية المجاورة لفلسطين :

□ أأمل الخريطة، وأجيب عن الآتي :

- ١ - ماذا يحدّ فلسطين من جهة الشمال؟
- ٢ - أين تقع الأردن بالنسبة لفلسطين؟
- ٣ - ماذا يحدّ فلسطين من جهة الجنوب؟
- ٤ - أين يقع البحر المتوسط بالنسبة لفلسطين؟

(חינוך לאומי, כתה ד', חלק א' (2014) עמ' 5)

בהמשך הספר נאמר במפורש בהקשר זה:

"המדינות הערביות השכנות לפלסטין"

מצפון: לבנון וסוריה

ממזרח: ירדן

מדרום: מצרים

פלסטין ההיסטורית⁴³ משקיפה על הים התיכון במערב, על ים המלח במזרח ועל ים סוף בדרום. " (חינוך לאומי, כתה ד', חלק א' (2014) עמ' 6. ויש בספר זה עוד מפות דומות של כל הארץ בלי שם אך הכיתוב לציודן מבהיר שמדובר בפלסטין. ראו ע"ע 11, 46, 48.)

סקירת אורכי גבולותיה המדיניים של פלסטין עם הארצות השכנות המובאת להלן מצביעה גם היא בבירור על כך:

א. אורך הגבול בין פלסטין וירדן מגיע ל-360 ק"מ.

ב. אורך חוף הים התיכון מגיע ל-224 ק"מ.

ג. אורך הגבול בין פלסטין ולבנון מגיע ל-79 ק"מ.

ד. אורך הגבול בין פלסטין וסוריה מגיע ל-76 ק"מ.

ה. אורך הגבול של פלסטין עם מצרים מגיע ל-240 ק"מ. (גיאוגרפיה של פלסטין, כתה ז' (2014) עמ' 4)

וכן איזכור הימים שלחופם שוכנת פלסטין:

"מדינות המשקיפות על הים משני כיוונים ימיים כמו פלסטין ומצרים - על הים התיכון והים האדום. (גיאוגרפיה פיזית ואנושית, כתה י"ב [הומניסטית] (2015) עמ' 105)

לעומת זאת, נאמר במקום אחר: "שני ימים מקיפים את פלסטין: הים התיכון וים המלח" (שפתנו היפה, כתה ג', חלק ב' (2015) עמ' 85), בלי אזכור ים סוף. אך זהו מקרה בודד עד כה בספרי הלימוד של הרש"פ.

במפות אחרות, גם כאלה שהופיעו בספרים שמלפני 2016, מופיעה הארץ כולה תחת השם "פלסטין", עם או בלי סימון קווי 67. מעל המפה שלהלן כתוב: "צורת פלסטין" ומתחתיה: "שהתלמידים יכירו את צורת פלסטין ויבחינו בינה לבין זולתה."

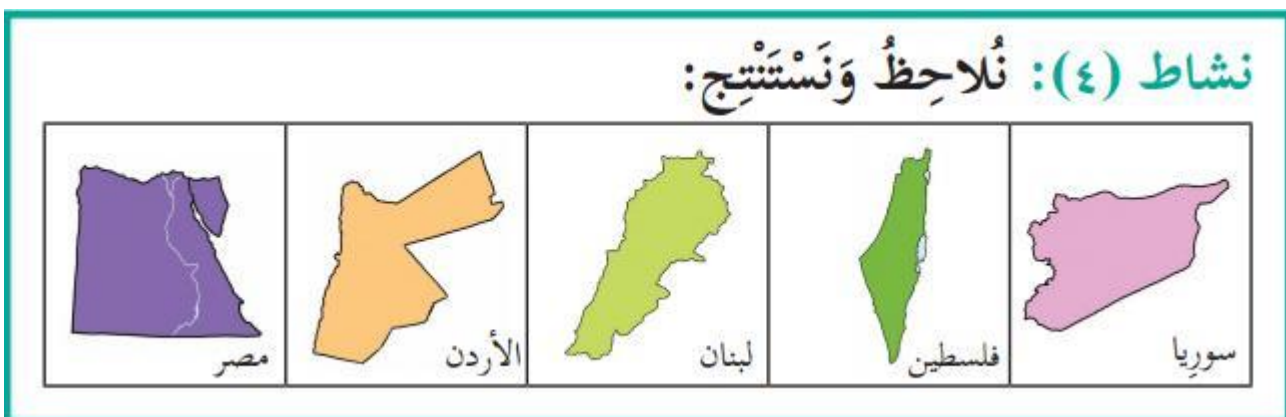
⁴³ "פלסטין ההיסטורית" היא מונח שבו משתמשים לפעמים מחברי ספרי הלימוד כדי להדוף את ההאשמה כי הם מתעלמים מקיומה של ישראל. לכאורה, זהו טיעון לוגי קביל. אלא שהמספר העצום של המפות ללא ישראל (שרק חלק מהן מובא בדו"ח הנוכחי) וההתייחסויות הרבות - גם בהקשרים מדיניים עכשוויים - לאזורים וערים בתוך ישראל של לפני 1967 כפלסטינים כבושים מפריכים אותו באופן ברור (וראו להלן). בכל מקרה, לא הובאו בדו"ח זה טקסטים ומפות מתחום הגיאוגרפיה הפיזית המופיעים בספרי הלימוד אלא רק את אלה שהתעלמותם ממצייאותה של מדינת ישראל, שקיימת בשטח קרוב ל-70 שנה, מעוררת אי-נוחות אצל כל אדם אובייקטיבי.

(חינוך לאומי, כחה א', חלק ב' (2015) עמ' 54)

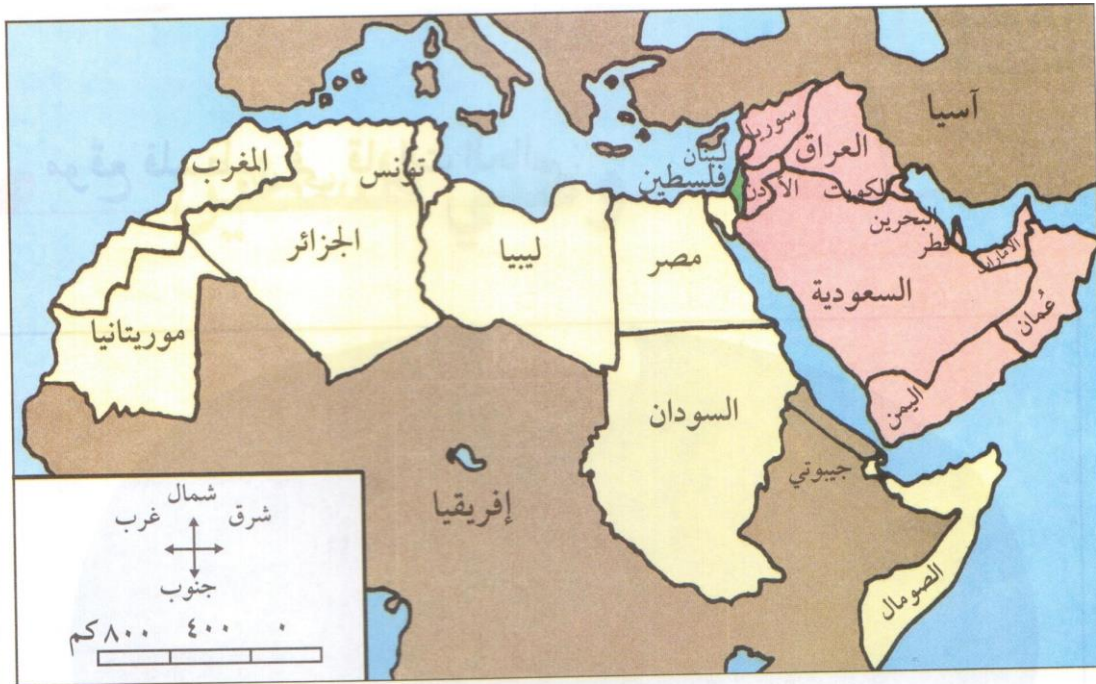
וצורת פלסטין זו מתוארת כמקבילה לצורות מדינות ערביות שכנות:

"פעילות 4: נתבונן ונסיק [צורות גיאוגרפיות עם השמות של סוריה, פלסטין, לבנון, ירדן ומצרים]:"

(טיפוח לאומי וחברתי, כחה ד', חלק א' (2016) עמ' 5, ובעמ' 6 נאמר: "למדתי: צורות המדינות הן שונות.")

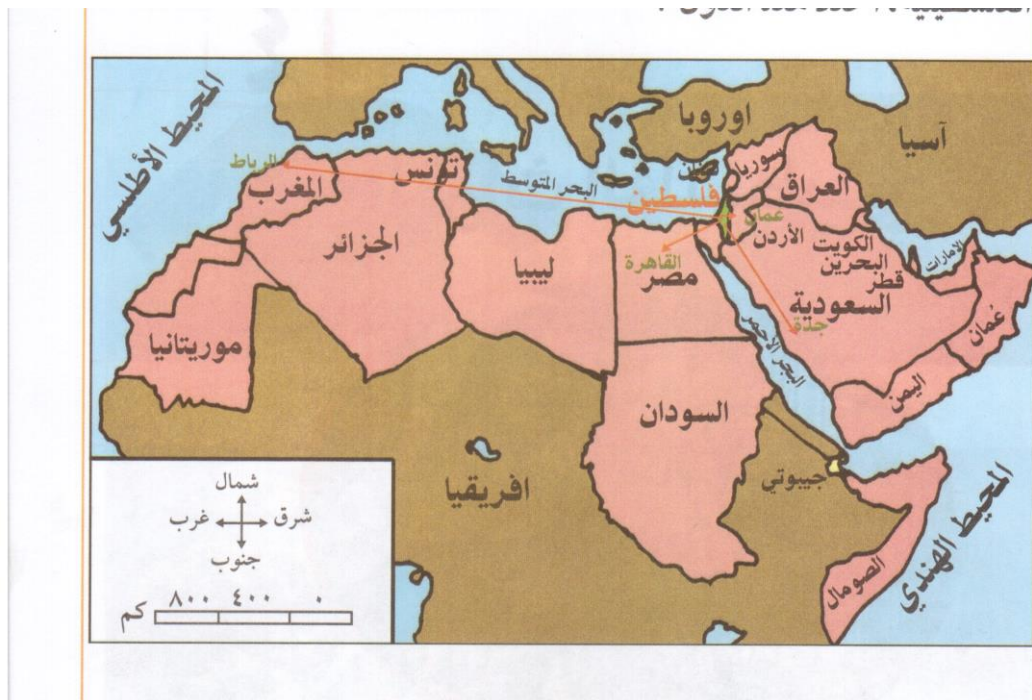
גם במפה שלהלן, בכותרת "מיקומה של פלסטין במולדת הערבית" מופיעה כל הארץ תחת השם "פלסטין":

(מوقع فلسطين في الوطن العربي)

(חינוך לאומי, כחה ד', חלק א' (2014) עמ' 4)

ועוד מפות:

(חינוך לאומי, כחה ד', חלק ב' (2014) עמ' 33, וראה מפה דומה גם בעמ' 63)

خریطة رقم (8) دول البحر المتوسط في جنوبي قارة أوروبا وغربي قارة آسيا وشمالی إفريقيا

(גיאוגרפיה של אזורי אקלים, כתה ח' (2014) עמ' 44: "מפה מס' 8: מדינות הים התיכון בדרום יבשת אירופה, מערב יבשת אסיה וצפון אפריקה" [ההדגשה הוספה כדי להבליט את הפן המדיני של המפה])

מפות כאלה מופיעות גם בספרי הלימוד החדשים של הרש"פ שיצאו לאור ב-2017. להלן מפה בכותרת "מפה מדינית של המולדת הערבית" ובתוכה כל הארץ ולצידה השם "פלסטין":

خریطة الوطن العربي السیاسیة

(לימודי חברה, כתה ה', חלק א' (2017) עמ' 22)

מפת "המולדת הערבית מבחינה מדינית" ובה "פלסטין" לצד כל הארץ:

(לימודי חבריה, כתה ט', חלק א' (2017) עמ' 5

יש התבטאויות מפורשות יותר. בדוגמה שלהלן מובאת מפת העולם הערבי ברוק כשכל הארץ, כולל שטח ישראל מפני 1967, צבועה בצהוב ולידה כתוב "פלסטין". בכותרת נאמר:

"השיעור הרביעי: פלסטין ערבית [ו]מוסלמית
העם הפלסטיני הוא חלק מהאומה הערבית המוסלמית."

מתחת למפה כתוב:

"הפלסטינים דוברים ערבית
רוב הפלסטינים הינם מוסלמים בעוד שחלק מהם נוצרים."

בתחתית העמוד מופיעות הערות למורה:

1. על התלמידים לקשר בין העם הפלסטיני והאומה הערבית המוסלמית
2. על התלמידים לציין את הלשון שבה מדבר העם הפלסטיני."

فلسطين عربية إسلامية

٤

الدرس
الرابع

الشَّعب الفلسطينيّ جزء من الأمة العربية الإسلامية .

يتحدّث الفلسطينيون اللّغة العربية .

يدين مُعظم الفلسطينيين بالإسلام ، بينما يدين قسم منهم بالديانة المسيحيّة .

الأهداف :

- ١ - أن يربط التلاميذ بين الشعب الفلسطيني والأمة العربية الإسلامية .
- ٢ - أن يحدد التلاميذ اللّغة التي يتحدث بها الشعب الفلسطيني .

١٦

(חינוך לאומי, כחה ב', חלק א' (2015) עמ' 16)

ואותו המסר בצורה קצת שונה:

"[שיעור מס'] 2 פלסטין ערבית [ו]מוסלמית". בהמשך הדף מפה של מדינות ערב בצבעים שונים בכותרת "מדינות המולדת הערבית" וביניהן כל הארץ באדום עם השם פלסטין, ומעליה מתנוסס הדגל הפלסטיני:

فلسطين عَرَبِيَّةٌ إِسْلَامِيَّةٌ

(טיפוח לאומי וחברתי, כחה ד', חלק א' (2016) עמ' 7)

מפת כל הארץ עם המטלה: "אצבע את מפת מולדתי בצבעי הדגל הפלסטיני."

أ- ألونُ خَريطةَ وَطَنِي بِالْوَانِ الْعَلَمِ الْفِلَسْطِينِيّ

(חינוך לאומי ולחיים, כחה ב', חלק א' (2016) עמ' 10)

בהדפסה מאוחרת יותר של ספר זה מובאת המטלה בצורה ברורה יותר:

أ- ألَوْنُ خَرِيْطَةِ وَطَنِي بِالْوَانِ الْعَلَمِ الْفِلَسْطِينِيّ.

(חינוך לאומי ולחיים, כחה ב', חלק א' (2017) עמ' 8)

ושוב:

"אצבע את מפת פלסטין."

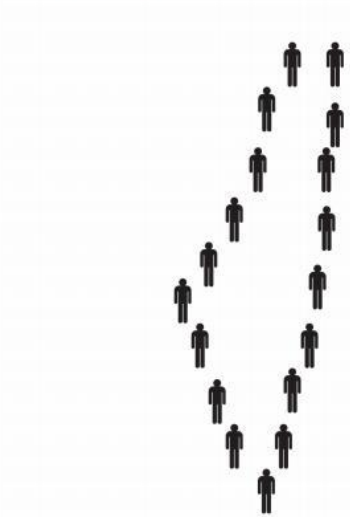
(חינוך אסלאמי, כחה ב', חלק א' (2016) עמ' 4)

וכן:

"פעילות מסיימת: נצייר את מפת ארצנו בגופינו בעזרת מורנו נרכיב באמצעות גופינו את מפת פלסטין בחצר ביה"ס לצלילי השיר "אני כותב את שמך, הוי ארצי".

النشاط الختامي: نرسم خريطة بلادنا بأجسادنا

بمساعدة معلمنا نُشكّل بأجسادنا خريطة فلسطين في ساحة المدرسة وعلى أنغام أغنية (يكتب اسمك يا بلادي)

(חינוך לאומי ולחיים, כחה ב', חלק א' (2016) עמ' 18)

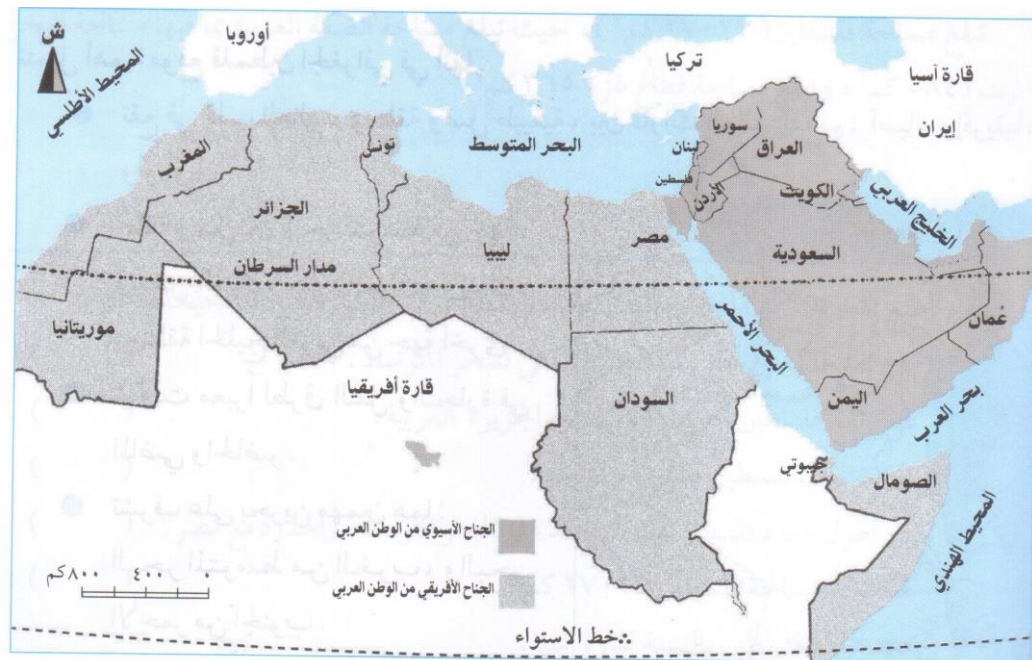
פלסטין מופיעה במקום ישראל גם במפת אזור הלבנט. להלן מפה בכותרת "מדינות הלבנט [בילאד אלשאם]" ובה מסומנות "סוריה, לבנון, ירדן, פלסטין" כשפלסטין מקיפה את כל הארץ.

(לימודי חברה, כחה ו', חלק א' (2017) עמ' 42)

עוד מפות עם מסר דומה:

"מפה מס' 2
מיקומה של פלסטין ביחס למולדת הערבית"

خریطة رقم (2)
 موقع فلسطين بالنسبة للوطن العربي

(גיאוגרפיה של פלסטין, כתה ז' (2014) עמ' 3, וראו מפה דומה בעמ' 6)

במפה מס' 3 בכותרת "המדינות הערביות" מופיעה כל הארץ בלבן, במסגרת האגף האסייתי של העולם הערבי, תחת השם "פלסטין", והכתוב בתוך המפה:

"המולדת הערבית - היחידות המדיניות
 [בלבן:] האגף האסייתי 23%
 [בכחול:] האגף האפריקני 77%"

خریطة رقم (3) الدول العربية

(גיאוגרפיה של המולדת הערבית, כתה ט' (2015) עמ' 8)

השם "פלסטיין" עולה גם על שטח יו"ש וגם על שטח ישראל בגבולותיה מלפני 1967 במפה שלהלן. אמנם זוהי מפה פיזית המתייחסת לשבר הסורי-אפריקני, אך מצויינים בה גבולות מדיניים של היום ומופיעים בה השמות ירדן, סוריה, לבנון ופלסטיין. ישראל נעדרת מהמפה:

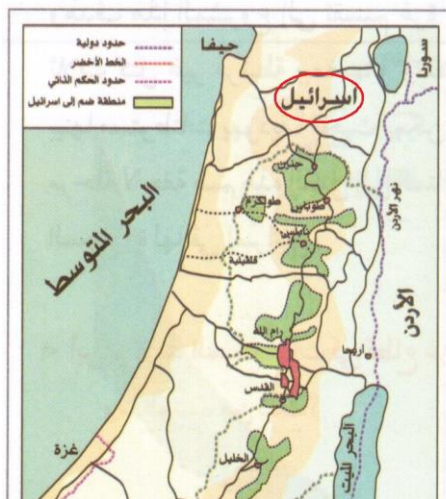
(גיאוגרפיה של המולדת הערבית, כחה ט' (2015) עמ' 14)

המקום היחיד בספרי הלימוד של הרש"פ שבו מופיע השם "ישראל" על שתי מפות באותו עמוד הוא בספר לימוד היסטוריה לכתה י"א. המפה העליונה מציגה את תכנית אלון משנת 1968 לסיפוח שטחים ביהודה ושומרון והמפה התחתונה מציגה את תכנית שרון לסיפוח כנ"ל משנת 1982. מאחר שמדובר במפות ישראליות ובתכניות סיפוח, היה טבעי לציין את ההבדלים בין ישראל לשטחים המסופחים. מכל מקום, הקטע המובא בין שתי המפות מבטל את האפשרות כי מדובר בהכרה פלסטינית בישראל: "הקו הירוק: קו דמיוני שהופיע בצבע ירוק על המפות לאחר מלחמת 1967 כדי להפריד בין השטחים הפלסטיניים שכבשה ישראל בשנת 1948 לבין השטחים שכבשה בשנת 1967".

الخط الأخضر

خط وهمي، ورد باللون الأخضر على الخرائط بعد حرب عام ١٩٦٧م، ليفصل الأراضي الفلسطينية التي احتلتها إسرائيل عام ١٩٤٨م عن الأراضي التي احتلتها عام ١٩٦٧م.

(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתה י"א, חלק ב' (2014) עמ' 51. סימון השם "ישראל" בשתי המפות באמצעות אליפסה אדומה איננו במקור ונעשה לנוחות הקורא.)

ההדגשה כי גם שטח ישראל שמלפני 1967 הוא שטח כבוש חוזרת ומופיעה בצורה ברורה יותר בספר חדש מ-2017. להלן מפה של כל הארץ בכותרת (מתחתיה): "מפת פלסטין" ולצידה המטלה הבאה (הראשונה מתוך השתיים):

"נבחין בין הערים הפלסטיניות שכבשו הציונים בשנת 1948 לבין אלה שכבשו בשנת 1967"

נشاط (1-أ): نلاحظ الخريطة الآتية، ونستنتج، ثم نجيب:

خريطة فلسطين

- نميِّزُ بين المدن الفلسطينية التي احتلتها الصَّهاينة عام ١٩٤٨م، وتلك التي احتلتها عام ١٩٦٧م.
- نستنتجُ كثرة المدن في وسط فلسطين وشمالها وقلتها في جنوبها.

(ليמודي حبره، كتها ز، حلق أ' (2017) عم' 56)

مפת "פלסטין השלמה" מופיעה גם כקישוט, כמו באיור שלהלן על-גבי חולצה של תלמידה:

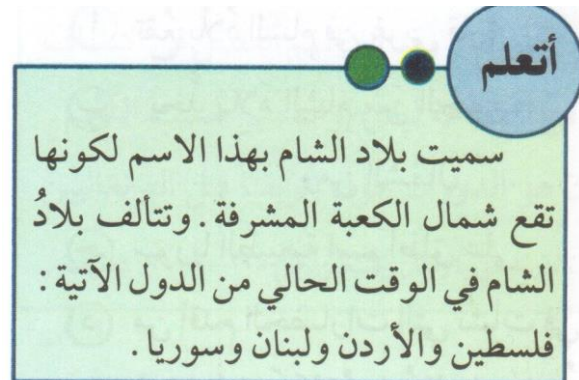

(חינוך לאומי, כתה ב', חלק א' (2015) עמ' 48)

ישראל אינה מוכרת כמדינה ריבונית גם בטקסט:

"ארצות הלבנט [כילאד אלשאם בערבית] הן: פלסטין, ירדן, סוריה ולבנון."
(חינוך אסלאמי, כחה ב', חלק א' (2014) עמ' 72, ובשאלות בעמ' 73: "אציין את שמות המדינות הנקראות ארצות הלבנט.")

"...ארצות הלבנט [כילאד אלשאם] מורכבות בזמן הנוכחי מהמדינות הבאות: פלסטין, ירדן, לבנון וסוריה."

(היסטוריה של הציביליזציות העתיקות, כחה ה' (2014) עמ' 27)

"...אזור הסהר הפורה (עיראק, סוריה, ירדן, לבנון, פלסטין) ובו חיים כ-20% מתושבי המולדת הערבית."

(גיאוגרפיה של המולדת הערבית, כחה ט' (2015) עמ' 42)

"למה הכוונה ב[ביטוי] ארצות הלבנט [כילאד אלשאם]?
...ההיסטוריונים ובעלי המסורות הקדומים קראו בביטוי 'לבנט' לשטח שהיום נמצאות בו סוריה, לבנון, ירדן ופלסטין."

(החדית' הנאצל ומדעיו, כחה י"ב [הלכתית] (2013) ע"ע 135 - 136)

"פלסטין נמצאת במחצית הצפונית של כדור הארץ, בחלק המערבי של יבשת אסיה, והיא אחת ממדינות הלבנט [כילאד אלשאם] (פלסטין, סוריה, ירדן ולבנון [ההדגשה במקור]). מצפון גובלות בה לבנון וסוריה, ממזרח - ירדן, ממערב - הים התיכון ומדרום - מצרים ומפרץ עקבה..."
(לימודי חברה, כחה ה', חלק א' (2017) עמ' 23)

בטבלה שבה מופיעות מדינות ערב תוך ציון שטחן מופיעה גם פלסטין עם השטח הכולל של א"י המערבית - 27,000 קמ"ר (מסומן במסגרת אדומה):

الجنح الإفريقي		الجنح الآسيوي	
المساحة/كم ^٢	الدولة	المساحة/كم ^٢	الدولة
٢٥٠٥٨١٣	 السودان	٢١٤٩٠٠٠	 السعودية
٢٣٨١٧٤١	 الجزائر	٤٨٢٦٨٣	 اليمن
١٧٥٩٥٤٠	 ليبيا	٤٣٤٩٢٤	 العراق
١٠٨٥٨٠٥	 موريتانيا	٢١٢٤٧٥	 سلطنة عُمان
١١٠٠٠٠٠	 مصر	١٨٥١٨٣	 سوريا
٦٣٧٦٥٧	 الصومال	٩٧٧٤٠	 الأردن
٤٤٦٥٥٠	 المغرب	٨٣٦٠٠	 الإمارات
١٦٣١٦٠	 تونس	٢٧٠٠٠	 فلسطين
٢٢٠٠٠	 جيبوتي	١٧٨١٨	 الكويت
٢٠٣٤	 جزر القمر	١١٤٠٠	 قطر
		١٠٤٠٠	 لبنان
		٦٢٢	 البحرين
١٠١٠٤٣٠٠	المساحة الكلية	٣٧١٢٢٢٣	المساحة الكلية

(לימודי חבריה, כתה ח', חלק א' (2017) עמ' 9)

כלומר, ספרי הלימוד של הרש"פ מתייחסים לארץ בכללותה כאל פלסטין, וכאשר נתונים מסויימים מתייחסים רק לשטחי יו"ש ועזה, נדרשת הערת הבהרה מיוחדת:

המדינה	ילדים %	נוער %	בני גיל מבוגר %
*פלסטין	42.5	54.4	3.1

...
*פלסטין - זה מתייחס לתושבי הגדה המערבית ורצועת עזה.
(גיאוגרפיה של המולדת הערבית, כתה ט' (2015) עמ' 48)

כמו-כן, בטבלת מדינות ערב עם מספרי תושביהן בשנת 2015 מופיעה פלסטין עם 4.7 מיליון תושבים בלויית הערה בסוגריים כי מדובר בתושבי הגדה ועזה בלבד (מסומן באדום):

נشاط (1)

נلاحظ الجدول الذي يبين عدد السكان في الدول العربية لعام 2015م، ونستخرج، ثم نجيب:

الدول العربية الإفريقية		الدول العربية الآسيوية	
عدد السكان بالمليون	الدولة	عدد السكان بالمليون	الدولة
88,6	مصر	29,1	السعودية
37,9	الجزائر	24,5	اليمن
32,9	المغرب	3,8	عمان
37,9	السودان	8,2	الإمارات
0,8	جيبوتي	1,2	البحرين
10,4	الصومال	6,4	الأردن
0,8	جزر القمر	21,3	سوريا
6,2	ليبيا	4,8	لبنان
10,7	تونس	4,7	فلسطين (الضفة وغزة)
3,4	موريتانيا	1,9	قطر

(לימודי חברה, כתה ח', חלק א' (2017) עמ' 33)

4. מונחים עוקפים:

אחד הביטויים בספרי הלימוד של הרש"פ לאי הכרה בישראל כמדינה ריבונית הוא השימוש במונחים עוקפים לציון שיטחה במקום המלים "שטח ישראל" וכד':

בטבלה המפרטת את מספר תושבי הארץ נזכרים הפלסטינים אזרחי ישראל כ"הפלסטינים של הפנים" [פלסטיניו אلدאח'ל] (חינוך לאומי, כתה ו' (2014) עמ' 10, וראו הטבלה במסגרת הדיון לעיל על ההתעלמות מהימצאותם של היהודים בארץ).

בטבלה אחרת בכותרת "טבלת הפיזור הגיאוגרפי של העם הפלסטיני" מופיע הביטוי "שטחי שנת 1948 [אראדי עאם 1948]" - הנתון השלישי בטבלה:

جدول التوزيع الجغرافي للشعب الفلسطيني

عدد السكان منتصف عام ٢٠٠٨م	مكان الإقامة
٢,٣٨٥,١٨٠ نسمة	الضفة الغربية
١,٤٤٠,٣٣٢ نسمة	قطاع غزة
١,١٩٩,٨٦٤ نسمة	أراضي عام ١٩٤٨
٥,٤٤٧,٩٤٩ نسمة	الشتات (في الدول العربية والأجنبية)
١٠,٤٧٣,٣٢٥ نسمة	المجموع الكلي

الجدول رقم (٣)

المصدر: الجهاز المركزي للإحصاء الفلسطيني، ٢٠٠٩م، تقديرات مبنية على النتائج النهائية للتعداد العام، ٢٠٠٧م

(גיאוגרפיה של פלסטין, כתה ז' (2014) עמ' 49, וכן ראו חזרה על הביטוי בטקסט בעמ' 50)

במקום אחר מופיע הביטוי "הקו הירוק" כתחליף לציון שטח ישראל (גיאוגרפיה של המולדת הערבית, כתה ט' (2015) עמ' 43).

רק במקרים בודדים ביותר מופיעה המלה "ישראל" כציון לטריטוריה בתחום הקו הירוק:

"כמו-כן היא [ישראל] צמצמה את מספר הפועלים מעזה והגדה המערבית לחמישית מאלה שהותר להם לעבוד בישראל."

(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתה י"א, חלק ב' (2014) עמ' 82)

5. התייחסות למקומות בישראל בגבולותיה מלפני 1967:

ערים בתוך ישראל מלפני 1967 מוצגות כפלסטיניות:

בשיעור "ערי פלסטין" מוזכרות הערים ירושלים, עזה, ח'אן יונס, חברון, ראמאללה, שכם, טולכרם, ג'נין, וגם יפו וחיפה (חינוך לאומי, כתה ב', חלק א' (2015) עמ' 22).

סיפור על טיול כתה מירושלים לטבריה דרך יריחו ובית שאן מלווה בשאלה (מס' 3):

"מהן הערים הפלסטיניות אשר עבר בהן האוטובוס?"
(שפתנו היפה, כתה ג', חלק ב' (2015) עמ' 78)

בשיעור בכותרת "טיול לעכו" מופיעים הביטויים הבאים:

"עכו היא עיר פלסטינית... עכו נוסדה באלף השני לפנה"ס בידי הערבים הכנענים... ביקרתי בעיר הערבית הפלסטינית היפה הזאת... נפרדתי מהעיר הנצחית הזאת וכולי תקווה שהיא תשוב אל בעליה המקוריים ביום מן הימים."

(שפתנו היפה, כחה ד', חלק ב' (2014) ע"ע 20, 21. הביטוי "עכו עיר פלסטינית" מופיע גם בתרגילים לאחר הקטע הזה בע"ע 24, 27)

קטע לקריאה:

"אני יפו; אני כלת הים [כינויה בנרטיב הפלסטיני - ערוס אלבחר]; אני עיר פלסטינית. בנו אותי אבותיכם הערבים הקדומים לפני ששת אלפים שנה על חוף הים התיכון..."⁴⁴
(שפתנו היפה, כחה ג', חלק א' (2016) עמ' 106, ובשאלות בעמ' 107: "2. מתי בנו הערבים את העיר יפו?")

בטבלת המקומות הקדושים מתבקש התלמיד למלא את שם המקום הקדוש מול "העיר הפלסטינית" שממולו. בין הערים הפלסטיניות - נצרת (חינוך לאומי, כחה ו' (2014) עמ' 13, וראו גם גיאוגרפיה פיזית ואנושית, כחה י"ב (2015) עמ' 143).

בשיעור בכותרת "ערים פלסטיניות" נדונות בפירוט מסויים תחת הכותרת "ערי פלסטין החשובות ביותר" גם ערים הנמצאות היום בשטח ישראל שמלפני 1967: חיפה, יפו, נצרת, צפת ובאר שבע. בשום מקום לא מוזכר כי ערים אלה נמצאות עתה בשטח ישראל (גיאוגרפיה של פלסטין, כחה ז' (2014) ע"ע 81 - 85). להיפך, התלמיד מתבקש, בעמ' 86: "אצייר את מפת פלסטין ואקבע בה את הערים החשובות ביותר".

חיפה ועזה הן ערי נמל בפלסטין (גיאוגרפיה של המולדת הערבית, כחה ט' (2015) עמ' 82 וכן מטלה בעמ' 83: "מפה מדינית אילמת של המולדת הערבית תחולק לתלמידים ועליה אקבע את שמות המדינות הערביות ואת הנמלים חיפה, עדן, אלבצרה, אלכסנדריה, אלדמאם.")

קו זה נמשך גם בספרי הלימוד של 2016: בתמונות אתרים פלסטיניים יש תצלום של העיר עכו ובמטלת איסוף תמונות אתרים מערי פלסטין מופיעים כנסית הבשורה בנצרת, חומת עכו ומסגד חסן בכ בתל אביב-יפו (חינוך לאומי ולחיים, כחה א', חלק א' (2016) ע"ע 98, 104, בהתאמה, וראו מסר דומה בחינוך לאומי ולחיים, כחה ב', חלק א' (2016) עמ' 16; מתמטיקה, כחה ג', חלק א' (2016) עמ' 140). בספר אחר מטילה המורה על תלמידות לחקור על ערים פלסטיניות ואחת אומרת כי תשאל את סבתה על חיפה, ובאותו ספר מופיעה שאלה: "נציין את שמות הערים הפלסטיניות שהופיעו בטקסט [עזה, חברון, יריחו, חיפה]" (שפתנו היפה, כחה ב', חלק א' (2016) ע"ע 114, 115, בהתאמה). חיפה מופיעה גם בין הערים הפלסטיניות במטלת מדידת הטמפרטורה בהן ביום ובלילה (מתמטיקה, כחה ב', חלק א' (2016) עמ' 91), ויפו מופיעה כאחת הערים הפלסטיניות בשאלה בספר לימוד מתמטיקה (מתמטיקה, כחה ד', חלק א' (2016) עמ' 133). שאלה בספר מתמטיקה אחר מתחילה במלים: "טבריה היא עיר פלסטינית" (מתמטיקה, כחה ד', חלק ב' (2016) עמ' 7).

ובמפה בספר מאותה מהדורה, תחת הכותרת "מולדתי פלסטין", מסומנות ערים בשטח ישראל בגבולותיה מלפני 1967. התלמיד נדרש לרשום שמות של שתי ערי חוף פלסטיניות מחוץ לעזה וכל האפשרויות הן ערים בתחום ישראל. כמו כן הוא נדרש ליצור משולש בין ירושלים - "בירת פלסטין הנצחית" - לבין חברון ורמלה:

⁴⁴ וראו המיתוס על ערביות הכנענים בפרק על היהודים.

לפי אחת הטבלאות בכותרת "טבלה מס' 7: המחצבים החשובים ביותר בחלק ממדינות ערב", שדה הפוספטים (בנגב הישראלי) נמצא במדינת פלסטין (גיאוגרפיה של המולדת הערבית, כתה ט' (2015) עמ' 62).

ובתרגיל שלהלן נמצא מישור החוף בין חיפה לעזה במדינת פלסטין:

4. אחבר בין מישור החוף שבטור א' למדינה הערבית שבה הוא נמצא בטור ב'

מישור החוף (א')	המדינה הערבית (ב')
ענאבה	סוריה
מחיפה לעזה	סעודיה
אלמלוויה	מרוקו
עכאר	לבנון
אללאד'קיה	אלג'יריה
תיהאמה	פלסטין
	עיראק

4 - أصل بين السهل الساحلي في العمود (أ)، والدولة العربية التي يوجد فيها في العمود (ب):

الدولة العربية (ب)	السهل الساحلي (أ)
سوريا	عنابة
السعودية	من حيفا إلى عزة
المغرب	الملوية
لبنان	عكار
الجزائر	اللاذقية
فلسطين	تهامة
العراق	

(גיאוגרפיה של המולדת הערבית, כתה ט' (2015) עמ' 25. הסימון הוסף)

בין אתרי התיירות של פלסטין מוזכרות קיסריה חיפה ועכו (חינוך לאומי, כתה ב', חלק ב' (2015) עמ' 61) וכן חמי טבריה וחופי יפו ועכו (חינוך לאומי, כתה ד', חלק ב' (2014) עמ' 22).

התופעה חוזרת על עצמה גם לגבי אתרים גיאוגרפיים, אם כי כאן, כאמור, אפשר לראות אותה בהקשר של גיאוגרפיה פיזית ולא דווקא מדינית:

"מבין המפורסמים שבהרי פלסטין הר אלג'רמק [מירון] ליד צפת."
(חינוך לאומי, כתה ב', חלק ב' (2015) עמ' 10)

"הר אלג'רמק [מירון] הוא הגבוה בהרי פלסטין."
(שפתנו היפה, כתה ו', חלק ב' (2014) עמ' 61, וישנם עוד איזכורים של הר זה כפלסטיני שלא הובאו בדו"ח זה.)

ההתייחסות בספרי הלימוד של הרש"פ כלפי ישראל היא כולה שלילית, ללא שום נימה חיובית. לא ניתן לתלמיד שום מידע אובייקטיבי על ישראל שעשוי היה לאזן, ולו במקצת, את תדמיתה השלילית. אין גם שום התייחסות לפרט הישראלי, כך שהתמונה המתקבלת היא של קבוצה זרה ומאיימת. להלן פירוט:

1. ישראל נוסדה מתוך כיבוש אדמות פלסטיניות, הריסת ישובים פלסטיניים, גירוש תושביהם והקמת התנחלויות ישראליות במקומם:

- "האימפריאליזם [אלאיסטיעמאר]: פלסטין סבלה מהכיבוש הבריטי לאחר מלחמת העולם הראשונה בשנת 1917 ומהכיבוש הישראלי בשנת 1948 בעזרת בריטניה. הכיבוש הישראלי הרס את רוב הכפרים והערבים הפלסטיניים, גרש את התושבים הפלסטינים ואילצם לעזוב את אדמותיהם וכפריהם.
- הקולוניזציה [אלאיסטיטאן]: ישראל נקטה במדיניות חדשה בכיבוש האדמות הפלסטיניות והיא הקמת התנחלויות [מוסטוונטאן] לחקלאות, תעשייה ומגורים..." (חינוך לאומי, כתה ו' (2014) עמ' 15)

"השיעור הראשון: חזרה על מספרים עד 999". מתחת לכותרת תצלום מבנה הרוס ותחתיו הכיתוב: "1. מספר הכפרים הפלסטיניים שנהרסו בשנת אלף תשע-מאות ארבעים ושמונה הוא 396.

- לאן הלכו תושבי הכפרים האלה?
- אציין את שמו של כפר אחד מהכפרים האלה. [לאחר מכן באות שאלות מתמטיות]."

الدَّرْسُ الْأَوَّلُ
مُرَاجَعَةُ الْأَعْدَادِ ضِمْنَ ٩٩٩

١ عَدَدُ الْقَرْيَةِ الْفِلَسْطِينِيَّةِ الْمُدْمَرَةِ عَامَ الْفِ وَتِسْعِمِئَةٍ وَثَمَانِيَةٍ وَأَرْبَعِينَ ٣٩٦ قَرْيَةً.

- أَيَّنْ ذَهَبَ سُكَّانُ هَذِهِ الْقَرْيَةِ ؟
- أَذْكُرُ اسْمَ قَرْيَةٍ مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ ؟

(מתמטיקה, כתה ג', חלק א' (2016) עמ' 4. במהדורת 2017 של ספר זה, עמ' 3, הוצאו השאלות הלא-מתמטיות)

"כתוצאה מהמלחמה הערבית-ישראלית בשנת 1948 נפלו 479 מתוך 807 כפרים פלסטיניים תחת הכיבוש הישראלי. מתוכם נהרסו בין השנים 1948 - 1950 למעלה מ-370 כפרים. ניתן לסווג את הכפרים הנהרסים כדלהלן:

- חלק מהכפרים הפלסטיניים נהרסו ועליהם הוקמו מושבות [קולוניות - מוסתעמראת].
- כפרים שלא נהרסו לגמרי והשתכנו בהם משפחות יהודיות לאחר שפוננו לחלוטין מתושביהם המקוריים.
- בחלק מהכפרים שנהרסו עדיין נראים כמה שרידים של הבתים הישנים לאחר גירוש תושביהם.
- בחלק אחר מהכפרים והערבים הפלסטיניים הוגבלו תושביהם ונמנע מהם לבנות או לפתח, כמו יפו, לוד, רמלה, עכו, וכפרי הגליל, המשולש והנגב."

(חינוך לאומי, כחה ז' (2013) עמ' 55)

"[מטלה:] נמנה את שמותיהם של כמה כפרים פלסטיניים שהישראלים הרסו, הסירו את שרידיהם והקימו על אדמותיהם מושבות [מוסתעמראת] וישובים [תג'מועאת סכניה]."⁴⁵
(חינוך לאומי, כחה ז' (2013) עמ' 54)

"[מטלה:] אציין את שמותיהם של כפרים פלסטיניים שתושביהם אולצו להגר או שנהרסו ע"י הישראלים."
(חינוך לאומי, כחה ז' (2013) עמ' 56)

"[מטלה:] אעתיק למחברתי ואענה ב'כן' או 'לא': מבין הכפרים הפלסטיניים אשר נהרסו והפכו לחלק מאזורי המגורים היהודיים - הכפר דיר יאסין בנפת ירושלים והכפרים סלמה וח'יריה בנפת יפו."
(חינוך לאומי, כחה ז' (2013) עמ' 56)

"[מטלה:] נאסוף מידע על כמה מהכפרים הפלסטיניים והאתרים שהרסו הישראלים."
(חינוך לאומי, כחה ז' (2013) עמ' 57)

את פעולות הכיבוש וההרס השלימה פעולת שינוי השמות:

"החלפת שמות הכפרים, הערים, האתרים ותוואי הקרקע הפלסטיניים בשמות עבריים. למשל, נהר אלעוג'א - שמו הפך להיות ירקון."
(חינוך לאומי, כחה ז' (2013) עמ' 55)⁴⁶

2. ההאשמה העיקרית נגד ישראל נובעת מהמשך הכיבוש והסבל הנגרם ממנו:

משפט תרגול:

"הכובשים מתמידים בפשעיהם נגד עמנו."
(מדעי הלשון, כחה י' (2015) עמ' 45)

"אציין שלוש השפעות שליליות של הכיבוש."
(אזרחות, כחה ו' (2015) עמ' 59)

"הכיבוש הישראלי הוא הסיבה העיקרית לאי השגתנו את העצמאות המלאה. מזכותו של העם הפלסטיני להיאבק עד אשר ישיג את מדינתו העצמאית כמו עמים אחרים בעולם."

ובאותו עמוד מובאים 4 תצלומים בכותרת "פעילות 4: נתבון ונסיק:" מחסום קבע, בתי התנחלות, מעצר חשודים ע"י חיילים וחומת הפרדה:

⁴⁵ הביטוי "ישובים [תג'מועאת סכניה]" הוא נייטרלי בערבית ואינו מצביע על זרות כמו "התנחלויות [מוסתוונאת]" או "קולוניות [מוסתעמראת]" והשימוש בו בספרי הלימוד של הרש"פ לציון ישובים יהודיים הוא נדיר מאד.
⁴⁶ השם ירקון מופיע בתנ"ך: יהושע י"ט 46.

نشاط (٤): نلاحظ ونستنجح :

(טיפוח לאומי וחברתי, כתה ג', חלק א' (2016) עמ' 41, ובשאלה בעמ' 45: "3. מה מונע ממדינתנו פלסטיין להשיג את עצמאותה בצורה מלאה?")

דימוי שירי של הכיבוש:

"הרוח והאש - הכובש הישראלי"
(קריאה וטקסטים, כתה ח', חלק א' (2015) עמ' 59)

ועוד דימוי בשירה של פדווא טוקאן "חמזה":

"האדמה הזאת, שאותה קוצרת אש הפשע
ואשר מכונסת היום בתוך עצב ושתיקה -
האדמה הזאת - יישאר ליבה הנבגד חי ולא ימות."
(קריאה וטקסטים, כתה ח', חלק ב' (2015) עמ' 8)

ודימוי נוסף:

"הוי מולדתי, הרגלתיני לראות את סוסי האויב כל יום
חוצים בתוך [שלולית] דם - דמי
הרגלתיני לפגוש את החיצים הבאים מכל הכיוונים."
(מדעי הלשון, כתה ח', חלק א' (2013) עמ' 12)

"[שאלה:]: המשוררת מצביעה על כמה מתופעות הסבל של הפלסטינים מהכיבוש. אציין את התופעות האלה."
(שפתנו היפה, כתה ז', חלק ב' (2014) עמ' 80)

שתי מטלות בעקבות שיר המספר על כיבוש עיר במרוקו ע"י ספרד:

"הסבל שגורם הכיבוש הוא כמעט [תמיד] אחד. אבהיר את הסבל של אנשי סבתה [Ceuta] בשל הכיבוש ואשווה את סבלם לסבל העם הפלסטיני... |
מתוך השראה של השיר 'סבתה' אביע בע"פ את זכותו של הנכבש להגן על מולדתו."
(קריאה וטקסטים, כתה ח', חלק ב' (2015) ע"ע 36 - 37)

ודוגמה נוספת:

"אשווה בין הסבל של המוסלמים בספרד בעבר וסיבתו והסבל של העם הפלסטיני בהווה וסיבתו."
(קריאה וטקסטים, כתה ט', חלק א' (2015) עמ' 43)

הטפה לפעולות צדקה מול מה שמתואר באופן בלתי ישיר כנזקים שגורם הכיבוש הישראלי
לפלסטינים:

"אם יש לך כסף מעבר לצרכיך יש באפשרותך לתרום משהו ממנו לעני, או למי שפגע בו אסון, כמו אדם שביתו נהרס, או שיבולו הושחת, או שמפעלו נהרס, או שבנו נפל כמרטיר... כמה זקוקים אנו בפלסטין לעזרתנו זה לזה, שהחזק יעזור לחלש, שהעשיר יתן לעני ושכולנו נשתף פעולה בכיבוד משפחות המרטירים, השבויים והנפגעים..."
(חינוך אסלאמי, כתה ד', חלק א' (2015) עמ' 65)

בתרגיל מובאים שלושה מצבים שעל כל אחד מהם נדרש התלמיד להשיב באחת משלוש תשובות.
שניים מהשלושה רומזים לפעולות שרירותיות של ישראל:

"אדמתי הופקעה:

1. אוותר עליה תמורת סכום כסף גדול
2. אגן עליה ולא אוותר
3. לא אתערב כי הבעיה נוגעת למשפחתי

...

בית משפחה נהרס:

1. נבקש מאחרים לעזור לאותה משפחה
 2. נעזור לה ככל שנוכל
 3. לא נתערב בענייני הזולת."
- (חינוך לאומי, כתה ד', חלק ב' (2014) עמ' 44)

3. הכיבוש הוא ביטוי ל"הגיון הכוח" ולאלימות של ישראל החודרת בתורה גם אל החברה הפלסטינית:

בתמונה הבאה, הלקוחה מספר לימוד לכתה א', מתוארת פעילות אחת מפעילויות "זום פתוח" בבית"ס במלים: "כמה תלמידים הציגו מחזה יפה". בתמונה מוצג חייל ישראלי המאיים בנשק על זקן וזקנה פלסטינים:

عَرَضَ بَعْضُ الطُّلَّابِ مَسْرُحِيَّةً جَمِيلَةً.

(שפתנו היפה, כתה א', חלק ב' (2014) עמ' 132)

בשיעור שלהלן במקצוע האזרחות מוצגת ישראל כמפעילה את היגיון הכח מול הפלסטינים בתחומים שונים, בניגוד למה שמתואר כהיגיון הצדק:

"שיעור 3: היגיון הצדק - היגיון הכוח

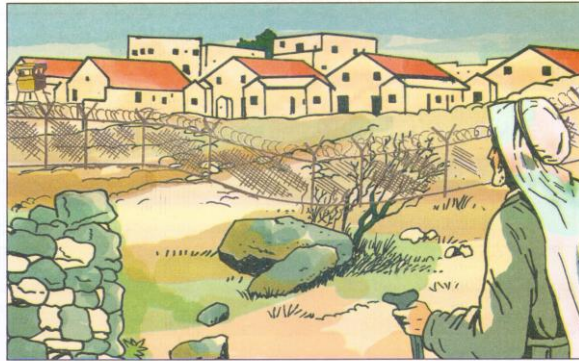
אבחן את התמונה ואשיב על מה שלהלן:

[איור: כפרי ערבי מביט על שטח מגודר - אדמתי? - שבתוכו בנויים בתים של התנחלות ישראלית]

1. אביע את דעתי על התמונה
2. איך מביעות ההתנחלויות את היגיון הכוח?"

مَنْطِقُ الْعَدَالَةِ . . . مَنْطِقُ الْقُوَّةِ

ألاحظ الصورة وأجيب عما يليها :

١. أعبّر عن رأيي في الصورة.

٢. كيف تعبّر المستوطنات عن منطق القوّة؟

٥٢

(أوزחות, كتها و' (2015) عم' 52)

"[הגדרות:] קשרי צדק - הקשרים הנותנים לכל בעל זכות את המגיע לו בלא לעשוק אף אחד; קשרי כוח - הקשרים המביאים לעושק החלש ע"י החזק אפילו אם הצדק הוא עם החלש. [בין תופעות היגיון הכוח:] "מדינה חזקה הכובשת מדינה אחרת ומנצלת אותה". (אוזחות, כתה ו' (2015) עמ' 53).

"צורות של אלימות:

ישנה אלימות ישירה כמו הכאה, גרימת נזק פיזי, או מילולי, או נפשי - כאלימות לה נתון האדם הפלסטיני בצל הכיבוש..."

(אוזחות, כתה ח' (2013) עמ' 44)

אפילו אלימות פנימית בתוך החברה הפלסטינית מיוחסת לכיבוש:

"[מטלה:] 4. חלק מבעיות האלימות בתוך המשפחה נובעות מפעולות הכיבוש והשפעותיו ההרסניות על החברה שלנו. אבהיר [זאת]."

٤- بعض قضايا العنف الأسري تنبع من ممارسات الاحتلال وآثاره المدمرة على مجتمعتنا،
أوضح.

(אוזחות, כתה ח' (2013) עמ' 55)

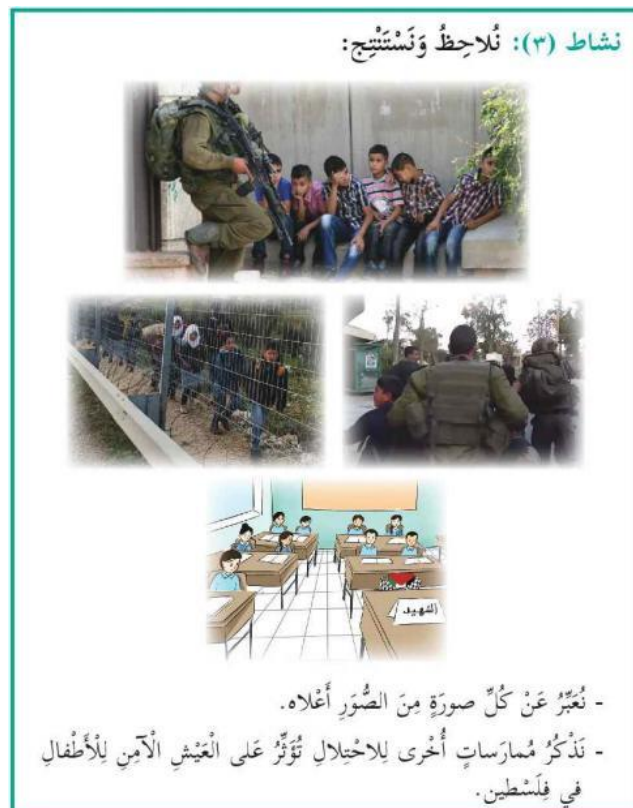
"מה תפקידו של הכיבוש ופעולותיו בהגברת תופעת האלימות [בחברה הפלסטינית]?"

(אזרחות, כיתה ח' (2013) עמ' 56)

פרק בכותרת "זכותי לחיים בטוחים" ובו:

"מטרות השיעור: מצופה מהתלמיד לאחר סיום השיעור שיהיה מסוגל: ...2. לציין כמה מצורות האלימות שאליהן נחשף הילד הפלסטיני; 3. לפרט את השפעת הכיבוש על הפרת זכותם של הילדים לחיים בטוחים."
(טיפוח לאומי וחברתי, כיתה ד', חלק א' (2016) עמ' 56).

להלן 3 תצלומים וכן איור של כיתה שאחד מכסאותיה ריק ועל השולחן שלו מונח השלט "מרטיר". הכיתוב מעל התמונות: "פעילות 3: נתבונן ונדון":. הכיתוב מתחת לתמונות: " - נבטא את מה שבכל תמונה מהתמונות שלעיל."
- נציין פעולות אחרות של הכיבוש שמשפיעות על החיים הבטוחים של הילדים בפלסטין."

(טיפוח לאומי וחברתי, כיתה ד', חלק א' (2016) עמ' 59)

"למדתי: הילדים בפלסטין חשופים לצורות שונות של אלימות בגלל הכיבוש המהווה סכנה לחייהם. בין צורות אלה: רצח ילדים ומעצרים, עיכובם בהסגר [איחזקת/אז] לשעות ארוכות, או הטלת מעצר-בית עליהם ומניעתם מהגעה בטוחה לבתיהם"ס שלהם, או הטלת אימה עליהם וסילוקם לרחוב בשל הרג קרוביהם, או מעצרים והריסת בתיהם."
(טיפוח לאומי וחברתי, כיתה ד', חלק א' (2016) עמ' 60, ובשאלות בעמ' 63: "3. מדוע מהווה הכיבוש סכנה לחיים בטוחים של הילדים? 4. מה דעתך על: [רשימה ארוכה של הפרות זכויות הילדים שאינן קשורות לישראל ובסופן -] תלמיד שאינו יכול להגיע לביתה"ס שלו בגלל המחסומים הצבאיים של הכיבוש.")

4. ישראל נתפסת גם כתוקפנית כלפי העולם הערבי בכלל:

"הלאמת תעלת סואץ [ע"י מצרים] בשנת 1956 הרגיזה את המדינות האימפריאליסטיות וצרפת, בריטניה וישראל ביצעו את התוקפנות המשולשת נגד מצרים באותה שנה במטרה:

1. להשיב את השליטה האימפריאליסטית בתעלת סואץ.
2. לעצור את התקפותיהם [על ישראל] של הפדאים הפלסטינים מתוך רצועת עזה הכפופה לשלטון מצרי.

3. למנוע ממצרים להגיש סיוע חומרי ומוסרי למורדים האלג'יריים [נגד צרפת שם].
התוקפנות נכשלה בהשגת יעדיה בזכות ההתנגדות האמיצה של העם המצרי והתמיכה של האומה הערבית והאסלאמית במצרים."
(היסטוריה ערבית מודרנית ובת-זמננו, כחה ט' (2014) עמ' 48)

"ישראל כבשה את רצועת עזה [ב-1956] בעת התוקפנות המשולשת נגד מצרים ואח"כ נסוגה ממנה בשנת 1957 לאחר שהתוקפנות נכשלה בהשגת יעדיה."
(היסטוריה ערבית מודרנית ובת-זמננו, כחה ט' (2014) עמ' 56)

התוקפנות המשולשת נגד מצרים בשנת 1956

בריטניה, צרפת וישראל ביצעו ב-30 אוקטובר 1956 תוקפנות נגד מצרים בעקבות הלאמת תעלת סואץ ע"י נשיא מצרים המנוח ג'מאל עבד אלנאצר והעברת הבעלות עליה לידי העם המצרי. התוקפנות המשולשת נכשלה בהשגת מטרותיה..."
(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כחה י"א, חלק ב' (2014) עמ' 37)

"הלאמת תעלת סואץ הביאה לכך שמצרים עמדה בפני תוקפנות משולשת - בריטית, צרפתית וישראלית שהסתיימה בכישלון בזכות ההתנגדות אותה גילו המצרים והתערבותה של בריה"מ לטובת מצרים."
(היסטוריה של הערבים והעולם במאה העשרים, כחה י"ב [הומניסטית] (2014) עמ' 67)

באופן חריג, תיאור פריצתה של מלחמת ששת הימים בספר היסטוריה לכתה י"א, לעומת זאת, אינו מטיל על ישראל את האחריות הבלעדית למלחמה, אלא מציג את ההידרדרות למלחמה כתוצאה של פעולות הצדדים (ע"ע 43 - 44). יחד עם זאת, ישראל מואשמת בכך שתקפה את מצרים במפתיע בניגוד להבטחת ארה"ב (היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כחה י"א, חלק ב' (2014) עמ' 44).

בשאר הדיווחים על מלחמת ששת הימים בספרי לימוד אחרים מואשמת ישראל כי ביצעה תוקפנות:

"ישראל כבשה חלק משטחי מצרים (סיני) בעקבות מלחמת שנת 1967. מועה"ב [של האו"ם] פרסמה את החלטה מס' 242 בדבר נסיגת ישראל מהשטחים שכבשה, אך ישראל לא מילאה אחריה. אז החלה מלחמת ההתשה..."
(היסטוריה של הערבים והעולם במאה העשרים, כחה י"ב [הומניסטית] (2014) עמ' 68)

"סוריה סבלה מתוקפנות ישראלית בשנת 1967 שהביאה לכיבוש רמת הגולן ע"י ישראל והיא עדיין תחת כיבוש."
(היסטוריה של הערבים והעולם במאה העשרים, כחה י"ב [הומניסטית] (2014) עמ' 63)

"ישראל ביצעה התקפה בשנת 1967 על מדינות ערב השכנות, וביניהן ירדן, והצליחה לכבוש את הגדה המערבית. ישראל המשיכה את תוקפנותה נגד ירדן בשנת 1968 ואז התנגשו עימה הכוחות הירדנים והפלסטינים בקרב כראמה. הפידאים [מילולית "המקריבים עצמם" - ביטוי מוסלמי מסורתי שנסוב היום על חברי הארגונים המזויינים הפלסטינים] הפלסטינים והצבא הירדני הצליחו לבלום את התוקפנות."
(היסטוריה של הערבים והעולם במאה העשרים, כחה י"ב [הומניסטית] (2014) עמ' 65)

"ההתקפות הישראליות על מצרים וסוריה נמשכו בזמן ששתי המדינות תכננו להשיב לעצמן את אדמותיהן."

(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כהן י"א, חלק ב' (2014) עמ' 61)

"ההתקפות הישראליות על מחנות הפליטים והעמדות הפלסטיניות גברו וחרגו מהן אל הכפרים והערים ואל התשתיות ומרכזי הכלכלה בלבנון, דבר שדחה את אש"פ בשנת 1972 להקפיא את פעולותיו נגד ישראל משטחי לבנון. למרות זאת, לא נפסקו ההתקפות הישראליות וההפצצות על ריכוזי האוכלוסיה הפלסטינית."

(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כהן י"א, חלק ב' (2014) עמ' 65)

"הכוחות הישראליים פלשו לדרום לבנון במרץ 1978 [בעקבות פעולת הטרור הפלסטינית בכביש החוף - שאינה מוזכרת כאן - ושאנשיה יצאו מלבנון] בפעולה צבאית שנקראה 'מבצע | ליטאני' במטרה להשמיד את התשתית של הכוחות הפלסטיניים בלבנון..."

(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כהן י"א, חלק ב' (2014) ע"ע 65 - 66)

"ישראל תכננה לבטל את התפקיד המדיני של אש"פ ולחסל אותו ע"י סיום הנוכחות הפלסטינית המזויינת וההתנגדות הלבנונית. היא ניצלה את הניסיון להתנקש בחיי שגרירה בלונדון בתאריך 3.6.1982 והחליטה לפלוש ללבנון בתאריך 6.6.1982. הממשלה הישראלית טענה שהפעולה מוגבלת ביעדיה ומכוונת להרחיק את הכוחות הפלסטיניים למרחק 40 ק"מ, כלומר, אל נהר הליטאני, ולא להתגרות בכוחות הסוריים [בלבנון], אך ביום הרביעי הגיעו ההפצצות לבסיסי הטילים הסוריים בבקאע והשמידום."

(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כהן י"א, חלק ב' (2014) עמ' 72)

בהמשך מתואר המצור על ביירות ופינוי אש"פ משם והטבח באוכלוסיה הפלסטינית במחנות הפליטים צברא ושאתילא ע"י הפלנגות המארוניות "בתמיכה וכיסוי מצד הכוחות הישראליים שהוצבו במבואות המחנה" (היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כהן י"א, חלק ב' (2014) עמ' 73, ומצורף תצלום של גוויות מכוסות מוטלות על הקרקע).

"כיבוש דרום לבנון ע"י הכוחות הישראליים בשנת 1982. אלו התקדמו אל הבירה ביירות בטענה של חיסול ההתנגדות הפלסטינית,⁴⁷ דבר שהביא ליציאת [כוחות] ההתנגדות מלבנון ופיזורם במספר מדינות ערביות. אך הפליטים הפלסטינים המשיכו [להיות] במחנות [בלבנון] ושם היו נתונים להתקפות ישראל ונעשו נגדם כמה מעשי טבח שהמפורסם שבהם הוא טבח צברא ושאתילא בשנת 1982. אלא שהכוחות הישראליים נסוגו משם תחת לחץ ההתנגדות הלאומית הלבנונית בשנת 2000, חוץ מאזור חוות שבאע [הרב]. [פעילות] ההתנגדות הלבנונית למען שחרורן נמשכת."

(היסטוריה של הערבים והעולם במאה העשרים, כהן י"ב [הומניסטית] (2014) עמ' 64)

משפט תרגול: "ביקרתי את פצועי הפלישה [איג'תיאח בערבית - כינוי שיוחד לכניסת צה"ל ללבנון ב-1982, ואף לפני כן, ב-1978]" (שפתנו היפה, כהן ז', חלק א' (2014) עמ' 53)

"ישראל ניצלה את תנאי המלחמה [בין עיראק לאיראן 1980 - 1988] והפציעה את הכור הגרעיני העיראקי בזעפראנה, אחד מפרברי בגדאד, בשנת 1981 והחריבה אותו."

(היסטוריה של הערבים והעולם במאה העשרים, כהן י"ב [הומניסטית] (2014) עמ' 105)

מעבר לתוקפנות הצבאית נגד המדינות השכנות, מעורבת ישראל - עפ"י ספרי הלימוד של הרש"פ - בניסיונות לגנוב מהן מים, או לפגוע בהן באמצעות המים:

1. נהר הליטאני [בלבנון]: ישראל הצליחה להשתלט עליו בעקבות פלישתה [איג'תיאח] לשטחי לבנון בשנת 1978 [מבצע ליטאני] ונקטה במספר צעדים להטיל את שליטתה על מימיו וביניהם:

⁴⁷ ההתנגדות [מוקאומה] הפלסטינית - כינוי לפשיטות הטרור משטח לבנון נגד ישראל.

- א. הרכבת משאבות גדולות ליד גשר אלח'רדלי באזור רצועת הבטחון.
- ב. פריסת צינורות עצומים באורך עשרה קילומטרים ממקום זרימת הנהר עד לעיירה הלבנונית אלטייבה.
- ג. ישראל הקימה מאגרים עצומים בפאתיה הדרומיים של העיירה עיתא אלשעב לשם אגירת מי הליטאני וחלוקתם להתנחלויות באזור הגליל העליון. היא החלה להטות את מי נהר הליטאני אל הכינרת תוך שימוש בצינורות עצומים.
2. נהר החצבאני: ישראל השתלטה על מימי נהר החצבאני בעקבות פלישתה לשטחי לבנון בשנת 1982 ועדיין היא שולטת על חוות שבעא [בחרמון] שהן בעלות חשיבות אסטרטגית, דבר שהופך אותה לשלטת על זרימת נהר החצבאני. כמו-כן היא משקיפה על זרימת נהר הליטאני ואלוואן [מעיינות של החצבאני], דבר זה מניע אותה לשלוט במקום הזה ולהקים בו התנחלויות.
- (היסטוריה של הערבים והעולם במאה העשרים, כתה י"ב [הומניסטית] (2014) ע"ע 111 - 112, ובשאלות בעמוד 115: "[אבהיר]: א. המניעים אשר הפנו את מבטה של ישראל כלפי דרום לבנון. ב. הצעדים אשר נקטה בהם ישראל לשליטה על מימי נהר הליטאני.")
- אל התיאור הדמיוני הזה מתווספת בספר גם מפה דימויית בכותרת "מפת הטיית מימי הליטאני" ומסומנים בה בכחול הנהרות ליטאני הזורם אל הים מחוץ לשטח ישראל והחצבאני הזורם דרומה אל תוך ישראל. הצינורות המדומיינים מסומנים בסגול והקו האדום המקווקו מציינ את הגבול בין שתי המדינות:

خریطة تحويل مياه الليطاني

(היסטוריה של הערבים והעולם במאה העשרים, כתה י"ב [הומניסטית] (2014) עמ' 112)

"תפקיד ישראל במאבק על מימי הנילוס"

מהנדס ישראלי בשם אלישע קאלי הציע פרויקט בשנת 1974 בדבר העברת מי הנילוס לישראל ופרסמו תחזת הכותרת 'מימי השלום'. מטרתו - להרחיב את תעלת המים המתוקים של [הנילוס אל העיר] אסמאעיליה כדי להגביר את זרימת המים בה כהכנה לקראת העברתם לאזור הנגב להשקיית 2.16 מיליון דונם למען קליטת המהגרים היהודים. על בסיס זה נראית ההתעניינות הישראלית באתיופיה מיוחדת במינה, שכן אתיופיה היא המקור של מימי נהר הנילוס מצד אחד, והמדינה האפריקנית החשובה ביותר לישראל מבחינה בטחונית, מצד שני. היא זו אשר מבטיחה לה דריסת רגל בים האדום [אבל הרי אין לאתיופיה גישה ישירה לשם ועליה לעבור דרך אריתריאה או ג'יבוטי], שליטה בו ובפתחיו הצפוני

והדרומי. כך באו יותר מ-400 מומחים ישראלים לסייע לאתיופיה בהקמת סכרים על הנילוס הכחול. הפרוייקטים של המים מכוונים לפתח את השטחים הנמצאים על גבול אתיופיה-סודאן. (היסטוריה של הערבים והעולם במאה העשרים, כותב י"ב [הומניסטית] (2014) עמ' 114, ובשאלות בעמוד 115: "אסביר את ניסיונות ישראל המכוונים להגשמת שאיפותיה החמדניות [אטמאע] בנהר הנילוס.")

5. אלמנט חוזר בדמוניזציה של ישראל - "רצח" מקומות ישוב פלסטיניים:

בדוגמה הראשונה מואנשת ירושלים בדמות נערה בשיר בכותרת "פלסטיין" הקורא לג'יהאד להגנת הארץ:

"אחי, יש לנו בירושלים אחות שהשוחטים הכינו בעבורה את הפגיונות".
(קריאה וטקסטים, כותב ח', חלק א' (2015) עמ' 44, וראו משפט תרגול כנ"ל במדעי הלשון, כותב ח', חלק ב' (2014) עמ' 14)

ובשאלות הנלוות:

"המשורר תאר את ירושלים בבית השישי [של שירון] כי היא אחות הערבים והמוסלמים, אלא שהאויבים משחזרים את סכיניהם כדי לשחטה. מה מצפה המשורר מהאחים [שיפעלו] בעניין אחותם?"
(קריאה וטקסטים, כותב ח', חלק א' (2015) עמ' 46)

"רצח ערים הפך להיות דבר רגיל בזמן הכיבוש אשר עושה ככל יכולתו לפרק כל תשתית ציביליזציונית בחברה שלנו."

وَأَصْبَحَ قَتْلُ الْمُدُنِ أَمْرًا عَادِيًّا زَمَنِ الْاِحْتِلَالِ، الَّذِي يَعْمَلُ كُلَّ مَا فِي
وُسْعِهِ عَلَى تَفْكِيكِ كُلِّ بَنِيَّةٍ حَضَارِيَّةٍ فِي مَجْتَمَعِنَا.

(בסיפור "זיכרון המקום" מאת ליאנה בדר, קריאה וטקסטים, כותב ח', חלק א' (2015) עמ' 61)

ובשאלות:

"אבהיר את יפי הביטוי ב[דוגמאות] שלהלן:
- רצח ערים הפך להיות דבר רגיל..."
(קריאה וטקסטים, כותב ח', חלק א' (2015) עמ' 63)

בשיר בכותרת "זיתא" מאת סולאפה חיג'אווי:

"בלילה ניתנו ההוראות לחיילים לרצוח את כפרנו היפה זיתא...
בלילה באו כל החיילים...
ההוראות קובעות לעזוב
זיתא יוצא להורג בערב... |
רגעים מספר, ואז נשרו גופות הגברים...
רגעים מספר, ואז נשר זיתא כשהוא מגואל
לא נשאר ברחביו טאבון [לאפיית] לחם שהגדוד לא הרס
כל האבנים והגברים
היו בלחץ המחרשות הזרות לעמק של דם או חול..."
(קריאה וטקסטים, כותב ח', חלק א' (2015) ע"ע 71 - 72)

ובהסבר:

"בשיר הזה מתארת המשוררת כיצד החריבו הישראלים לאחר הנכבה של 1948 כפר ערבי הנמצא מערבית לבית גוברין בדרום פלסטין הנקרא זיתא."
(קריאה וטקסטים, כתה ח', חלק א' (2015) עמ' 73, וראו שאלות הבנה באותו עמוד.)

שאלות נוספות באותו נושא:

"אביא את חלקי השיר המצביעים על שני הרעיונות שלהלן:
א. מדיניות הכיבוש הישראלי מושתתת על מחיית המורשת הפלסטינית.
ב. כוח ההתנגדות של אנשי זיתא ועמידתם האיתנה מול הוראות הכיבוש לשרוף את כפרם."
(קריאה וטקסטים, כתה ח', חלק א' (2015) עמ' 74)

ומטלה:

"המשוררת סולאפה אלחיג'אווי אומרת: 'ניתנו ההוראות לחיילים לרצוח את כפרנו היפה זיתא' והסופרת ליאנה בדר אומרת בטקסט של 'זיכרון המקום': 'רצח ערים הפך להיות דבר רגיל בזמן הכיבוש'. לפי דעתך, איזה משני הביטויים יפה יותר, ומדוע?"
(קריאה וטקסטים, כתה ח', חלק א' (2015) עמ' 74)

6. ישראל רוצחת ילדים פלסטינים:

משפט תרגול:

"ארבעה ... [להשלמה ע"י התלמיד לפי כללי המספר בערבית] נפלו כמרטירים ליד קיר ההפרדה."
(שפתנו היפה, כתה ז', חלק ב' (2014) עמ' 102)

ב"הימנון האינתיפאדה" [הראשונה] מופיע קטע המדבר על הרג ילדים:

"אנו קוברים את הילד במתינות והולכים."
(שפתנו היפה, כתה ו', חלק א' (2014) עמ' 33)

קטע משיר של סמיח אלקאסם (אזרח ישראל) בכותרת "שיר האינתיפאדה":

"ימות הילד והזקן מאיתנו ולא יכנע
תיפול האם על בניה ההרוגים ולא תיכנע"
(שפתנו היפה, כתה ו', חלק א' (2014) עמ' 77)

משפט תרגול:

"הח'נסאות⁴⁸ של פלסטין מעלות [כקורבן] את פרי בטנן למען תמיכה באל ושליחו."
(מדעי הלשון, כתה י' (2015) עמ' 51)

משפט תרגול המצביע על כך שחיילי צה"ל יורים בילדים ונערים פלסטינים בכוונה:

"הילד הפלסטיני עמד מול כדורי האויב כחייל אמיץ."

٢-وقف الطفل الفلسطيني أمام رصاص العدو ووقف الجندي الباسل.

⁴⁸ אלח'נסאא - משוררת שהתאסלמה בתחילת האסלאם והתגאתה בארבעת בניה שנפלו בקרב קאדסיה נגד הפרסים בשנת 636.

(קריאה וטקסטים, כהן ח', חלק ב' (2015) עמ' 28)

ועוד התבטאות מרומזת כזאת:

"בזמן האינתיפאדה הפלסטינית הראשונה [1987] נעזרו הצעירים הפלסטינים ברוגטקה כדי לצאת נגד חיילי הכיבוש הציוני ולהגן על עצמם מול כדוריו הבוגדניים..."

(מדעים וחיים, כהן ז', חלק א' (2017) עמ' 77)

"[מטלה:] אתאר את רגשותיה של אם פלסטינית שהגיעה אליה ידיעה על נפילת בנה היחיד כמרטיר, תוך היעזרות באלמנטים הבאים:

1. פריצת כוחות הכיבוש למקום
2. עימותים עם ילדי האבנים
3. היפצעות מספר פצועים
4. קבלת הידיעה ע"י האם
5. הבלגת האם וניחומה ע"י השכנים
6. הפרידה מבנה המרטייר

(שפתנו היפה, כהן ו', חלק א' (2014) עמ' 82)

"כאשר האימהות הפלסטיניות נבדלות משאר האימהות בתבל וממשיכות, זה העשור השישי ברציפות, לקבור את ילדיהן בלוויית צהלולים! כאשר האבות הפלסטינים ממשיכים להטמין את בניהם בעפר בקור רוח ומבטיחים להשלים [את המיכסה] עם השאר [כלומר, עם יתרת בניהם]! כאשר הפלסטיני, ללא הבדל גיל, דת, מין ושייכות, הופך להיות פרויקט מרטיירי! כאשר היתמות הופכת להיות דבר רגיל, וההתאלמנות נפוצה, והנישואין בהתכתבות [מהכלא] למאפיין של המשפחה הפלסטינית! כאשר כל זה קורה, הרי שהקריאה להעלאת רמת הביצוע הציבורי לזו של זרימת הדם הנוכחית הופכת לזכות לאומית מקודשת שקשה לוותר עליה או להקל בה ראש..."

(שפתנו היפה, כהן ז', חלק ב' (2014) עמ' 58. סימני הקריאה במקור)

הילד הפלסטיני מוחמד אلدורה, שלפי סרט טלביזיה צרפתי נהרג מאש חיילי צה"ל, מופיע כהמחשה לצד שאלות בבילוגיה בנושא השפעות עצביות על תגובות פיזיות של גוף האדם במצבים שונים:

7. ישראל מתנקשת בחיי מנהיגים פלסטינים, כולל האשמה מרומזת באחריות למותו של יאסר ערפאת:

"הפעולות [של ישראל בלבנון בשנות ה-70] גם כוונו להתנקשות בחיי מנהיגים פלסטינים פעילים כדוגמת מוחמד יוסף אלנג'אר, כמאל עדוואן וכמאל נאצר בביירות בשנת 1973".
(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתה י"א, חלק ב' (2014) עמ' 65)

"ישראל נקטה בכל האמצעים ופעולות הדיכוי לסיום האינתיפאדה [הראשונה] ואלו הגיעו עד למנהיגים הפלסטינים בחו"ל ובראשם ח'ליל אלווזיר (אבו ג'יהאד) שישראל התנקשה בחייו בביתו בתוניס בתאריך 16.4.1988 בשל תפקידו הישיר בהנחיית האינתיפאדה. [זאת], נוסף על המעצרים ההמוניים, הטלת עוצר ומדיניות הגירוש. בין אלה שגורשו המנהיג פתחי שקאקי.

[פיסקת-ידע: פתחי שקאקי: מנהיג פלסטיני... ייסד את תנועת הג'יהאד האסלאמי. נעצר יותר מפעם עד אשר גורש ללבנון בשנת 1988. ישראל התנקשה בחייו במלטה בתאריך 26.10.1995".
(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתה י"א, חלק ב' (2014) עמ' 77)

"ישראל התנקשה בחיי קבוצת מנהיגים פלסטינים וביניהם צלאח ח'לף (אבו איאד), האיל עבד אלחמיד (אבו אלהול) ומוחמד אלעומרי.⁴⁹

[פיסקת ידע: צלאח ח'לף (אבו איאד): מנהיג פלסטיני שמילא תפקיד יסודי במאבק העם הפלסטיני נגד הכיבוש הישראלי... התנקשו בחייו בתאריך 24.1.1991 בתוניס".
(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתה י"א, חלק ב' (2014) עמ' 82)

"אבו עלי מוצטפא: מנהיג פלסטיני... מילא תפקיד ייחודי בייסוד החזית העממית לשחרור פלסטין... ואח"כ הפך להיות למזכ"ל של החזית בשנת 2000. שב אל אדמת פלסטין לאחר החתימה על הסכם אוסלו. ישראל התנקשה בחייו בראמאללה בתאריך 27.8.2001.

שיח' אחמד יאסין: מנהיג פלסטיני... ייסד יחד עם חבורת פעילים אסלאמיים את ארגון תנועת ההתנגדות האסלאמית (חמאס) ברצועת עזה בשנת 1987. נעצר מספר פעמים. עמד בפני יותר מניסיון התנקשות אחד בחייו עד שישראל הצליחה להתנקש בחייו בתאריך 22.3.2004".
(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתה י"א, חלק ב' (2014) עמ' 87)

"הנשיא יאסר ערפאת היה נתון למצור מצד הכוחות הישראליים במטהו שבבניין נפת [מוקאטעה] ראמאללה במשך תקופה שעולה על שלוש שנים, דבר שהביא להחמרת מחלתו בנסיבות לא-ברורות. הוא הועבר לטיפול בביה"ח הצבאי פרסי בצרפת ושם נפטר בתאריך 11.11.2004".
(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתה י"א, חלק ב' (2014) עמ' 89)

באחד הספרים החדשים של שנת 2017 מוזכר ערפאת כמרטיר ההיסטוריה הערבית-מוסלמית בארץ, לצד שיח' עיז אלדין אלקסאם (השפה הערבית, כתה ה', חלק א' (2017) עמ' 14).

8. ישראל אחראית לנכויות הפיזיות והנפשיות בחברה הפלסטינית:

"דו"חות ארגון העבודה הבינ"ל ציינו כי מספר בעלי הצרכים המיוחדים [בעולם] עולה על שש-מאות מיליון נפש. שיעורם של אלה בעם הפלסטיני עולה על שיעורם בעמים אחרים בשל פשעי הכיבוש,

⁴⁹ לפי מידע שנפוץ בזמנו בתקשורת, לא ישראל פגעה ב-3 המנהיגים הללו אלא גורמים פלסטינים עוינים לערפאת בתמיכת לוב.

כתוצאה מפגיעות [הנגרמות] ע"י כלי נשק שונים שמשמשים בהם נגד הפלסטינים וע"י עינויים גופניים ונפשיים נגדם.
(חינוך אסלאמי, כחה י"ב (2014) עמ' 147)

"...שיעור הנכויות בפלסטין נחשב לגבוה ביותר בעולם והסיבה לכך היא הכיבוש הישראלי ופעולות הדיכוי שלו."

أما في فلسطين فإن نسبة الإعاقة ٤ ٪، وإن ٤٨ ٪ منهم دون سن الثامنة عشرة، وأن نسبة الإعاقات في فلسطين تعد الأعلى على مستوى العالم، والسبب في ذلك هو الاحتلال الإسرائيلي وممارساته القمعية.

(החדית' הנצל ומדעיו, כחה י"ב [הלכתית] (2013) עמ' 28, ובשאלות בעמ' 32: "אנמק את... שיעור הנכויות הגבוה בפלסטין.")

"הלחצים הנפשיים להם נתון העם הפלסטיני

העם הפלסטיני נתון ללחצים נפשיים פנימיים וחיצוניים רבים. הוא סבל ממלחמות רבות שנכפו עליו, מהגירות כפיות רבות שבאו זו בעקבות זו, מאובדן האדמה, הבית, הילדים ומקורות הפרנסה, נוסף על הסגרים והמצור, והעמידה בתור והחיפוש במחסומים הצבאיים שעות ארוכות...

[מטלה:] נדון בפעולות שנוקט הכיבוש הישראלי ובלחצים הנפשיים שהן גורמות להם."

(סוגיות אקטואליות, כחה י"ב [הומניסטית] (2014) עמ' 52, ובשאלות בעמ' 54: "אנמק את ריבוי הלחצים הנפשיים להם נתון העם הפלסטיני.")

9. הכיבוש מבצע בנכבשים התעללויות לשמן

דוגמה להתעללות כזאת ניתנת באחד מספרי הלימוד החדשים של 2017 בסיפור בכותרת "סיפור קצר: שמן".

חלק מהכיתוב שמתחת לציור:

"הסיפור שלפנינו מדבר על דאגת הפלסטיני לשמור על פת לחמו ועל הקשר שלו עם אדמתו וזיתיו ומבהיר את סבלה של האם הפלסטינית ופחדה ל[שלום] משפחתה מפני שחצנות הכיבוש ופגיעותיו העושקות."

(השפה הערבית, כחה ח', חלק א' (2017) עמ' 15)

הסיפור – אשה חולמת שחיילים עוצרים את המשאית שבה הם מביאים שמן הביתה מבית הבד ויורים בפחים ומחוררים אותם. בעלה מרגיע אותה שזה רק חלום ואילו היא מזכירה לו שכל יום היא רואה את החיילים שופכים את הקמח על הרצפה בבתים ואת השמן על כלי המיטה. | למחרת הם מביאים את השמן הביתה לאחר שעוקפים בדרך מחסום צבאי. אך:

"בערב היום הבא פורצים חיילים לבית. האשה והילדים יוצאים נגדם ואז הקמח מתערבב בדם ושמן." (השפה הערבית, כחה ח', חלק א' (2017) ע"ע 16 - 17)

10. ישראל אחראית לשימוש בסמים בחברה הפלסטינית:

"תופעת השימוש בסמים התבלטה בכמה מאזורי החברה הפלסטינית בשל עידוד הפצתם בקרב הנוער מצד הכיבוש הישראלי במטרה להרסם מבחינה מוסרית, כלכלית ופוליטית..."

وقد برزت ظاهرة تعاطي المخدرات في بعض مناطق المجتمع الفلسطيني، بسبب تشجيع الاحتلال الإسرائيلي على ترويجها بين الشباب، بهدف تدميرهم أخلاقياً، واقتصادياً، وسياسياً،

(סוגיות אקטואליות, כחה י"א [הומניסטית] (2014) עמ' 52)

11. ישראל מגרשת פלסטינים אל מחוץ לגבולות מולדתם:

"ישראל המשיכה במדיניות הדיכוי שלה נגד הפלסטינים וגירשה בדצמבר 1992 415 פלסטינים חברי תנועת ההתנגדות האסלאמית (חמאס) והג'יהאד האסלאמי לדרום לבנון." (היסטוריה מודרנית וכת-זמננו של פלסטין, כחה י"א, חלק ב' (2014) עמ' 82)

12. ישראל מטילה מצור על הפלסטינים ומגבילה את תנועתם:

מדובר הן בקשריהם כלפי חוץ - מדינות ערב - והן בתוך הארץ:

"[מטלה:] נדון בהשפעת הכיבוש הציוני על קשרי פלסטין עם המדינות הערביות והעולם... למדנו:

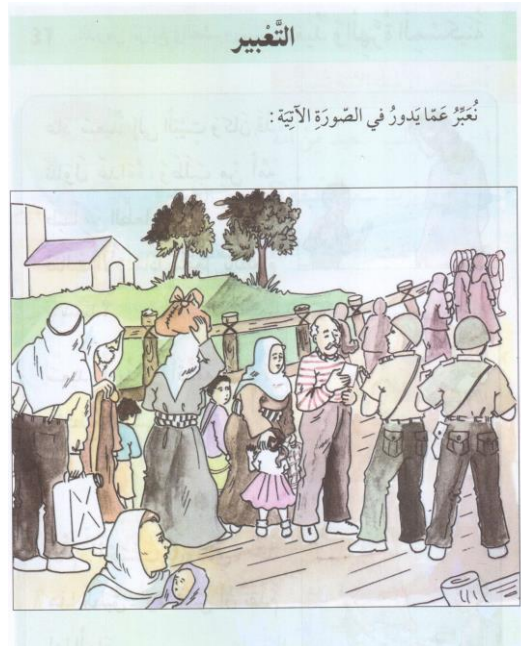
הכיבוש הציוני מטיל כבלים רבים כדי לבודד את העם הפלסטיני ממדינות ערב ומהעולם ע"י שליטתו בגשרים ובמעברים הראשיים, באופן שהכיבוש פעל פעמים רבות לסגירתם ולמניעת מעברם של אנשים וסחורות דרכם כחלק מהעונשים הקולקטיבים שהוא מטיל על הפלסטינים... |

[מטלה:] אבהיר את האמצעים שבהם משתמש הכיבוש הציוני לשם בידוד פלסטין מסביבתה." (לימודי חברה, כחה ו', חלק א' (2017) ע"ע 57 - 58)

בתמונה שלהלן בודקים חיילים (ישראלים כנראה) תעודות של אזרחים ערבים במעבר על-פני גשר:

"הבעה

נבטא את מה שקורה בתמונה הבאה:"

(שפתנו היפה, כתה א', חלק ב' (2014) עמ' 123)

"אחשוב ואדון: מוחמד מן העיר חברון נזקק לרישיון כדי שיוכל לבקר בים התיכון."
(חינוך לאומי ולחיים, כתה ב', חלק א' (2016) עמ' 122)

הבאת שיחה בה מתפעל מישהו מריבוי המתפללים במסגד אלאקצא ביום ו' בחודש רמדאן ומישהו שואל מדוע בימים אחרים מעטים המתפללים. התשובה: "כי הם אינם יכולים להגיע בשאר הימים משום שהכיבוש הישראלי מונע את הגעת הפלסטינים אליה [ירושלים] מהערים והכפרים... כן, זהו הכיבוש אשר שולט בכניסתנו או אי-כניסתנו לעירנו הקדושה" (טיפוח לאומי וחברתי, כתה ג', חלק א' (2016) עמ' 29).

"[שאלה:]...בשבוע הראשון של רמדאן מנעו כוחות הכיבוש מ-192 איש מהעיר טולכרם להגיע למסגד אלאקצא. כמו-כן מנעו [זאת] מ-95 איש מהעיר חברון באותו יום עצמו. אמצא את מספר האנשים משתי הערים שמחסומי הבטחון מנעו את הגעתם למסגד אלאקצא באותו יום."
(מתמטיקה, כתה ב', חלק ב' (2016) עמ' 8)

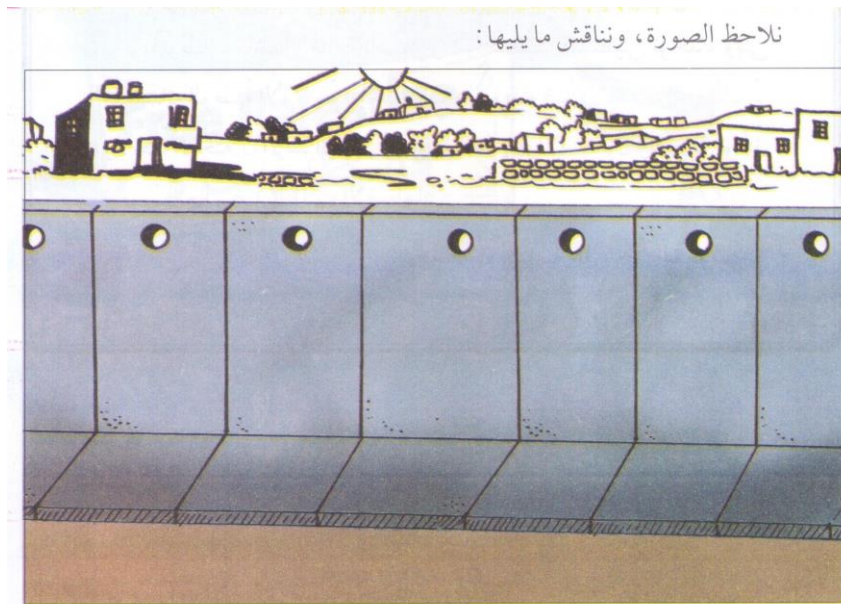
"העם הפלסטיני נתון למצור עושק שמצמצם את דרכי ומקורות מחייתו. אשווה בין המצור [שהוטל ע"י אנשי מכה] על השליח [מוחמד] ואלה שעיימו בוואדי לבין המצור על הפלסטינים. מהי חובתנו אם מוטל מצור על עם מעמי האסלאם?"
(חינוך אסלאמי, כתה ה', חלק א' (2014) עמ' 46)

האשמה אחרת כלפי ישראל בהקשר זה נוגעת לגדר הפרדה שהוקמה החל משנת 2002 כדי למנוע תנועה חופשית של כלי רכב מהשטחים לישראל לאחר מקרים של פיגועי התאבדות חמורים באותה שנה. באזורים עירוניים הופכת הגדר לחומה ממש כדי למנוע מעבר הולכי רגל וכך היא מוצגת תמיד בספרי הלימוד:

"נתבונן בתמונה ונדון:

[תמונת חומת הפרדה ומתחיתה הכיתוב:]

מה השפעתו של הקיר המבודד [אלעאל] על קיום יחסי אנוש בין העמים?

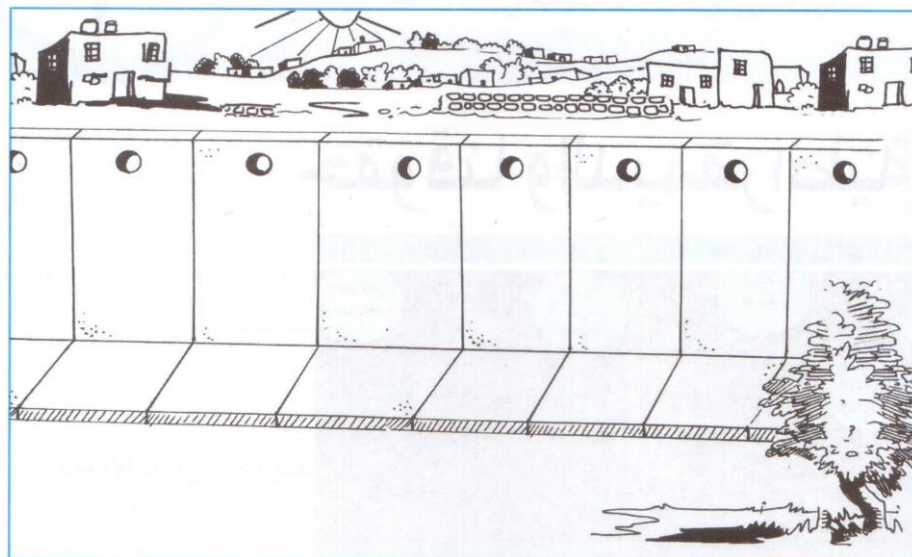

• ما أثر الجدار العازل على قيام علاقات إنسانية بين الشعوب؟

(אזרחות, כתה ו' (2015) עמ' 58)

ובתמונה שלהלן נכתב מלמטה:

"תמונה המבטאת את הפרת זכות התנועה החופשית של העם הפלסטיני".

صورة تمثل إنتهاك حق التنقل للشعب الفلسطيني

(אזרחות, כתה ט' (2013) עמ' 28)

"א. אצייר את קיר ההפרדה [אלג'ידאר אלפאצל] וכמה מהמחסומים המונעים את הגעתנו אל העיר ירושלים.

ב. מה נעשה כדי להיפטר מקיר ההפרדה?"

(חינוך אסלאמי, כתה ג', חלק ב' (2016) עמ' 35)

בספרי הלימוד של הרש"פ ניתן "שם רשמי" לחומה. בתחילה הוא היה "קיר הסיפוח וההפרדה הגזעני - ג'ידאר אל-דם ואלפצל אל-עונצורי", כפי שמופיע בכותרת להלן:

"קיר הסיפוח וההפרדה הגזעני"

ישראל הודיעה בתאריך 23 יוני שנת 2002 על תחילת בנייתו של קיר באורך של בין 600 - 1,000 ק"מ ובגובה של כ-7 עד 8 מ', להפרדה בין שטחי 1948 ושטחי 1967. אלא שהוא בלע שטחים נרחבים מאדמות הגדה המערבית ורצועת עזה. הוא מה שמכונה קיר הסיפוח וההפרדה הגזעני. למרות אי חוקיות הקיר עפ"י לשון פסה"ד של ביה"ד הבינ"ל לצדק מתאריך 9.7.2004 והדרישה מישראל להסירו, הממשלה הישראלית עדיין ממשיכה לבנותו. לכך היו תוצאות שליליות וביניהן:

1. השתלטות על אדמות פלסטיניות וניתוקן זו מזו בחלקים רבים שלו.
2. הימצאות כ-274 אלף פלסטינים החיים בערים וכפרים באזורים סגורים בין הקיר והקו הירוק.

(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתה י"א, חלק ב' (2014) עמ' 88)

"פסה"ד שלו [ביה"ד הבינ"ל] הוא סופי ולא ניתן לערער, כמו פסה"ד שהוציא בסוגית קיר הסיפוח וההפרדה הגזעני שהקימה ישראל בשטחים הפלסטיניים בשנת 2004 ואשר [ביה"ד] החשיבו לבלתי חוקי שהסרתו מתחייבת. אבל ישראל לא ראתה עצמה מחוייבת לבצע את פסה"ד והפלסטינים דורשים מהעצרת הכללית ומועצת הבטחון [של האו"ם] להבטיח את ביצוע פסה"ד".
(היסטוריה של הערבים והעולם במאה העשרים, כתה י"ב [הומניסטית] (2014) עמ' 44)

בספרי 2017 שונה השם ל"קיר הסיפוח וההתפשטות הגזעני - ג'ידאר אל-דם ואל-תווסוע אלעונצורי":

"תושבי הכפר בלעין הנמצא 16 ק"מ ממערב לעיר ראמאללה סובלים מפגיעות הכיבוש הציוני באדמותיהם ואדמות הכפרים הסמוכים, מאחר שדחפורי הכיבוש פועלים לעקירת עצי הזית ועצי החורש באדמותיו על-מנת לבנות קולוניות להתיישבות [מוסתעמראת איסטיטאניה] ולבנות את קיר הסיפוח וההתפשטות הגזעני, דבר שגרם לזעם בקרב תושביו ותושבי הכפרים הסמוכים והניע אותם לשתול עוד עצים באזור הזה..."

(מדעים וחיים, כתה ז', חלק א' (2017) עמ' 4)

הנושא נכנס גם למקצוע המתמטיקה. בדוגמה שלהלן נדרש התלמיד לציין את מיקומה במספר של אחת הספרות המסומנת בקו במשפטים שונים וביניהם:

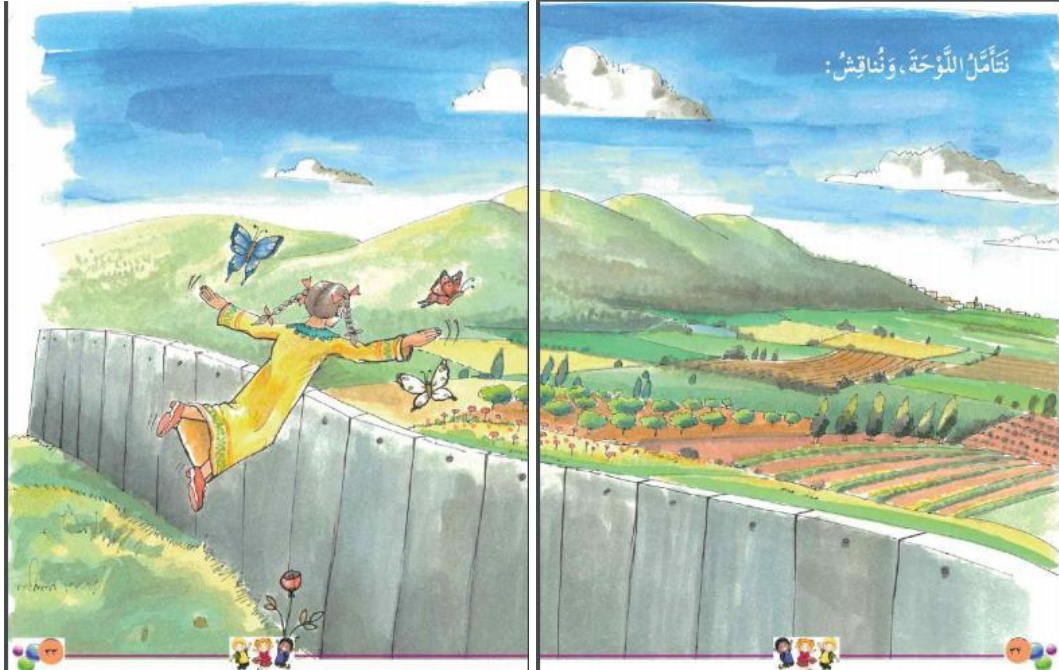
"אישור בניית קיר ההפרדה הגזעני נעשה בשנת 2002."
(מתמטיקה, כתה ג', חלק א' (2016) עמ' 13)

וגם בספר לימוד במקצוע טכנולוגיה:

"קיר ההפרדה הגזעני הפריד בין חקלאים פלסטינים רבים לבין אדמתם. בכמה אזורים מורשים החקלאים להיכנס [אליה] במשך זמן שאינו עולה על חצי שעה בבוקר וכך הוא המצב בעזיבה בערב."

(טכנולוגיה, כתה ז' (2016) עמ' 88. המטלה - בניית תוכנה שתאפשר בקרת זמן השקיית חלקות בשעות היממה שלא מתאפשרת בהן נוכחות החקלאי על אדמתו)

התפתחות בעלת משמעות בעניין חומת הפרדה חלה בספר מ-2016: החומה כבר איננה רק מגבילה את תנועתם של הפלסטינים באזורי מחייתם אלא מפרידה בינם לבין האזורים שאיבדו ב-1948. בסיפור שלהלן עוברת ילדה פלסטינית את החומה ביעף יחד עם הפרפרים כדי לראות את עמק יזרעאל והכרמל ולאחר הטיול היא מודיעה לפרפרים שהיא עוד תשוב למקומות האלה. את הסיפור פותח ציור ענק ע"פ שני עמודים המתאר את המעוף ואת הנוף הנשקף מעבר לחומה. הכיתוב ע"ג הציור: "נתבונן בתמונה ונדון".

(שפתנו היפה, כתה ד', חלק א' (2016) ע"ע 32 - 33. במהדורת 2017 של ספר זה ניתנים ציורים אחרים באותה משמעות - עמ' 32)

הסיפור בכותרת "פרח הכלנית":

"ליילא שיחקה בין פרחי הכלנית בשדות היפים, כשהיא רודפת אחר הפרפרים הצבעוניים, והמשיכה לרוץ עד שהגיעה לקיר הבטון. אז עמדה עצובה כשהיא אינה יודעת מה לעשות. היא ראתה פרח כלנית בודד למרגלות החומה, התקרבה לפרפרים ולחשה: 'מדוע היא בודדה כך?' ענה הפרפר הכחול: 'כי הקיר מפריד בינה לבין אחיותיה'. הפרפרים הודיעו לליילא כי הם רוצים לקחת אותה עימם כדי שתראה את השדות שמעבר לקיר. התפלאה ליילא ואמרה: 'אבל איך?' הפרפרים: 'נעוף יחד [אל] מאחורי הקיר'. עפה ליילא עם הפרפרים ואמרה: 'מה יפים השדות האלה, ומה רחבים הם!' הפרפר האדום: 'זהו עמק יזרעאל [מרג'] אבן עמר בערבית!'. ליילא: 'ומה שם ההר ההוא?' הפרפר הלבן: 'שמו הכרמל והוא נמצא בעיר חיפה'. לפני שהחשיך ליוו הפרפרים את ליילא אל ביתה. הודתה ליילא לפרפרים ואמרה להם: 'אנו בוודאות נשוב.'"

(שפתנו היפה, כתה ד', חלק א' (2016) ע"ע 34 - 35. בעמ' 35 שאלות הבנה וביניהן: 6. מה אמרה ליילא לפרפרים לאחר שובה הביתה? ושאלות נוספות: 1. מה מייצג הקיר ביחס לליילא? 2. איך נסלק את הקיר? 3. נסיק את מוסר ההשכל מהטקסט.)

13. ישראל הורסת בתי פלסטינים:

"הבעה

נשיב על שתי השאלות הבאות בכתב:

מה עושים הפועלים?
מה עושה הדחפור?"

التعبير

نُجِيبُ عَنِ السُّؤَالَيْنِ الْآتِيَيْنِ كِتَابِيًّا:

ماذا يَفْعَلُ الْعَمَالُ؟

ماذا تَفْعَلُ الْجِرَافَةُ؟

٨٠

(שפתנו היפה, כחה ב', חלק א' (2014) עמ' 80)

"הכיבוש הרס את הבית."

(שפתנו היפה, כחה ו', חלק א' (2014) עמ' 79)

משפט תרגול:

"הכיבוש הרס בירושלים עשרה ... [להשלמה ע"י התלמיד לפי כללי המספר בערבית]." (שפתנו היפה, כחה ז', חלק ב' (2014) עמ' 102)

ובשיר של פדווא טוקאן:

"...מושל העיר הטיל את פקודתו: 'פוצצו את הבית וקישרו את בנו [של בעל הבית] בחדר העינויים!'... | החיילים כיתרו את שולי הבית - הנחש התפתל והשלים בהצטיינות את מלוא המעגל ועלה [קול] דפיקות מצוות 'עזבו את הבית!' הם היו נדיבים במתן שעה, או חלק של שעה... | שעה, ואז התרוממו ואח"כ צנחו חדרי הבית המרטירים התעקמו בהם ערימות האבנים כשהן חובקות את החלומות ואת החמימות שהיתה ומקפלות בחובן את יבול החיים, זיכרון של שנים מלאות בעמל, בנחישות, בדמע, בצחוקים מאושרים... | (קריאה וטקסטים, כחה ח', חלק ב' (2015) ע"ע 9 - 11, וראו "החיילים כיתרו את שולי הבית - הנחש התפתל והשלים בהצטיינות את מלוא המעגל, ועלה [קול] דפיקות מצוות 'עזבו את הבית!' הם היו נדיבים במתן שעה, או חלק של שעה" כמשפטי תרגול במדעי הלשון, כחה ח', חלק ב' (2014) עמ' 73)

בהסבר לשיר:

"פדווא [טוקאן] כתבה את השיר הזה לאחר שהכיבוש הרס את ביתו של בן דודה בהר גריזים ועצר את בנו באשמת התנגדות לכיבוש." (קריאה וטקסטים, כחה ח', חלק ב' (2015) עמ' 12).

ועוד:

"פיצוץ הבתים הפלסטיניים מהווה את אחת מצורות הסבל של העם הפלסטיני מהכיבוש. אציין צורות אחרות לסבל [הזה]".
 (קריאה וטקסטים, כותה ח', חלק ב' (2015) עמ' 13)

וביטוי מוחשי לסבל הזה ניתן בסיפור באחד מספרי הלימוד החדשים בלויית תמונות. בתמונה הראשונה מתוארת משפחה פלסטינית שלוהה יושבת בביתה. הילד יושב ליד אביו על ספה צהובה ומשחק במכונית אדומה. בתמונה השניה דחפור מוגן ע"י שרשרת חיילים הורס את הבית כשהאב כורע מולם ומחבק את בנו. מבעד לחלון של הבית הנהרס רואים את הספה הצהובה והמכונית האדומה. בתמונה השלישית - תקריב של האב ובנו. בתמונה הרביעית רואים בית קטן ונאה בנוי באותו מקום. הכיתוב הצמוד לתמונה הראשונה אומר: "נתבונן בציור שלהלן ונדון":

(שפתנו היפה, כתה ב', חלק ב' (2016) ע"ע 24 - 25)

והסיפור בכותרת "נבנה ונשוב" נבנה":

"כרים גר עם משפחתו בבית ישן בירושלים שאותו ירש אביו מסבו. ביום אחד עצוב בא הבולדוזר של הכיבוש להרוס את הבית. עמד כרים כשהוא עוקב אחריו וליבו דופק בקרבו בעצב: הנה חדרו נהרס אבן-אבן, ושם החדר אשר נולד בו כבר הפך לערימת עפר. לא עברו אלא כמה שעות עד אשר הפך הבית לגל של אבנים ועפר והבולדוזר עלה על מה שנותר מהבית. עזב כרים את המקום ובעינו דמעה. החליק האב בידו על ראש כרים, אימצו אל ליבו ואמר: 'אם הרסו לנו בית – נבנה עוד בתים!'."
(שפתנו היפה, כתה ב', חלק ב' (2016) עמ' 26, ובין השאלות בעמ' 27: "מה עשה הבולדוזר של הכיבוש לבית?")

עוד שאלות בכותרת "נחשוב":

1. "מדוע הרס הבולדוזר את הבית?"
 2. איך נגן על בתינו מפני הבולדוזרים של הכיבוש?
 3. מדוע אמר האב: 'אם הרסו לנו בית – נבנה עוד בתים'?"
 4. איך אפשר לעזור לכרים ומשפחתו עד אשר יבנה ביתם החדש?"
- (שפתנו היפה, כתה ב', חלק ב' (2016) עמ' 27 וראה תרגילי לשון עם משפטים מהסיפור בע"ע 29 - 31)

14. ישראל עוקרת עצים:

"הבעה

נביע בע"פ את מה שלהלן:"

71

(שפתנו היפה, כתה ב', חלק א' (2014) עמ' 71)

וראו שתי התמונות שלהלן שבהן מושווית עקירת עצים עם עקירת הפלסטינים מעל אדמתם:

"פעילות 4: אל תעקרוני מאדמתי

אתבונן בשתי התמונות שלהלן ואדון בהן עם מורי ועמיתי."

نشاط (٤) : لا تَقْتُلُونِي مِنْ أَرْضِي.

أَتَأْتِلُ الصُّورَتَيْنِ الْآتِيَتَيْنِ وَأُنَاقِشُهُمَا مَعَ مُعَلِّمِي وَزَمَلَانِي

٦٥

(חינוך לאומי ולחיים, כחה ב', חלק א' (2016) עמ' 65. תמונת האשה הנאחזת בעץ, ללא כיתוב, חוזרת ומופיעה בלימודי חברה, כחה ה', חלק א' (2017) עמ' 11)

"מדוע כורת הכיבוש בכוונה את עצי התאנה והזית בארצנו?"
(השפה הערבית, כחה י', חלק א' (2017) עמ' 72)

ולהלן קישור בין עקירת העצים לחומת הפרדה. במסגרת פעילות בכותרת: "אשמור על הצמחים" ניתנות תמונות לדיון וביניהן תמונת בולדוזרים עוקרים עצי זית וברקע חומת הפרדה. הכיתוב: "גריפת שטחים לשם הקמת קיר הסיפוח וההתפשטות הגזעני."

تَجْرِيفُ الْأَرْضِ لِإِنَاءِ
جِدَارِ الضَّمِّ وَالتَّوَسُّعِ الْعُنْصَرِي

(חינוך לאומי ולחיים, כחה א', חלק ב' (2016) עמ' 28)

15. ישראל גורמת סבל לאסירים הפלסטינים ובני משפחותיהם:

"מעצרים ועינויים: מאז כיבוש הגדה המערבית ורצועת עזה בשנת 1967, ועד 2017, השליך הכיבוש אל מחנות המעצר, בתי הכלא ומרכזי החקירות יותר מחצי מיליון פלסטינים מכל שכבות החברה הפלסטינית. אפילו האשה הפלסטינית נחשפה לכלא ולעינויים, נוסף על סבלה מעול מעצר האב, האח, הבעל והבנים. מספר השבויות בבתי הכלא של הכיבוש הגיע ל-15,000. חלק מהן עדיין נתונות - הן וילדיהן - למאסרים ארוכים, בעוד שמספרם של ילדי פלסטין בבתי הכלא הציוניים הגיע ל-18,000 עצירים. הכיבוש מסתמך במעצרים אלה על חוק החירום שנחקק בשנת 1945 ע"י ממשלת המנדט הבריטי ועל הצווים הצבאיים הבלתי צודקים שלו אשר מאפשרים לו לעצור כל פלסטיני בלי שים לב לגילו ומינו לתקופה של 18 יום ללא משפט, או להשליכו למעצר מינהלי לתקופה של 6 חודשים הניתנת להארכה, ולהטיל על חלקם מגורי כפייה בבתי (מעצר בית) בלי שיותר להם לצאת מהם.

השבויים נתונים בעת המעצר ליחס שאין בו מינימום של צרכים בסיסיים של חיי אנוש. החוקרים נקטו במדיניות של חקירה ועינויים בדרכים אסורות מבחינה חוקית ובינ"ל. כתוצאה מכך מתו בעינויים כמטרירים 210 שבויים ומספרים כפולים מאלה נפגעו ממחלות כרוניות ומנכות לצמיתות. לעיתים קרובות גזרי הדין שלהם מלווים בקנסות כספיים גבוהים מאד. למען חירותם שבתו השבויים רעב הרבה פעמים וביצעו התקוממויות כוללות בתוך מחנות המעצר שדוכאו ע"י הכיבוש בפראות." (לימודי חברה, כתיב ט', חלק א' (2017) עמ' 42)

"הוא [השבוי הפלסטיני] נעצר בקרב בני משפחתו, או בין עמיתיו במקום עבודתו, או נחטף מבין העוברים והשבים ברחובות הראשיים ומבלה תקופת זמן שבמהלכה הוא נשרף בתוך בתי כלא חשוכים, או אפילו בתאי צינוק שאינם ראויים למגורי אדם. מסע הייסורים של השבוי מתחיל מרגע מעצרו והעברתו ברכב עגום לתאי הצינוק של החקירות, מקום העינויים, המכות והכבילה, הבידוד והחרמת הציוד האישי, שלילת ביקורים וטיפול רפואי, כדי שיישאר קורבן לכפייה וכאב. השבוי סובל גם מפעולת העברתו מכלא אל כלא, או אל בתי המשפט ובתי החולים, ועל-פי רוב הוא כבול בידי וברגליו, עיניו מכוסות ומתנהגים אליו בקשיחות. |

סבל השבוי נכנס לרוב הבתים הפלסטינים. ישנם השבויים הילדים, הזקנים והנשים, ולא יהיה זה מפליא אם נאמר שכל משפחה פלסטינית הקריבה שבוי אחד לפחות... הסבל והטרגדיה לא עצרו אצל השבוי והשבוייה אלא הגיעו לקרוביהם, מאחר שקרובי השבויים נתונים לפגעים רבים, בפרט בעת ביקור בניהם: הנסיעה ארוכה וקשה בחום ובקור, היחס רע, הביקור הוא מאחורי מחיצת זכוכית כך שנמנע מהשבוי לגעת באצבעות בניו וקרוביו ולשמוע את קולם בבירור." (השפה הערבית, כתיב ז' חלק א' (2017) ע"ע 25 - 26)

"איש התקשורת והסופר הפלסטיני עבד אלרחמן בכר ח'רישה... בילה חמש שנים מראשית נעוריו בבתי הכלא של הכיבוש שבמהלכן איבד את עינו השמאלית כתוצאה מהעינויים, וחמש שנים נוספות במעצר בית... הסיפור "ביוגרפית הכבלים והעט/המעצר" מתאר את כיעור הפעולות בזמן המעצר אשר ביצעו חיילי הכיבוש נגד מספרים גדולים של בני העם הפלסטיני, כגון תקיפה, מכות, ירי, הפחדה וחבלה בזמן האינתיפאדה הראשונה בשנת 1987. זהו ניסיון מר שהכותב חי אותו כדי להדגיש כי [אותו] ניסיון חוזר על עצמו עם אלה הנאבקים [נגד הכיבוש] עד היום הזה..." (השפה הערבית, כתיב ט', חלק א' (2017) עמ' 60)

מטלה: "-נכין מחזה על מעצר תלמידים וחקירתם במחלקות החקירות הצינוניות." (לימודי חברה, כתיב ט', חלק א' (2017) עמ' 45)

"נביע את סבל הילדים השבויים בבתי הכלא של הכובשים." (השפה הערבית, כתיב ח', חלק א' (2017) עמ' 62)

בסיפור בתמונות בכותרת: "ביקור בכלא הנגב" נוסעות אם ובתה באוטובוס עם בני משפחות של אסירים אחרים ("שבויים" - אסרא בלשון הספר) וכשהם מגיעים לשערי הכלא נמנע מהם הביקור:

"הם הגיעו אל הכלא בשעה שבע בבוקר. הם חיכו זמן רב מול שערי הכלא ואחרי שלוש שעות הציץ אליהם אחד החיילים ואמר: 'הביקור אסור היום.'"

(שפתנו היפה, כתה ב', חלק א' (2014) עמ' 66. הסיפור כולו מתחיל מעמ' 64. בעמ' 67 יש תרגיל שאלות הבנה ובסופו המטלה הבאה: "נציין את שמו של אחד השבויים מעירנו." בעמ' 68 יש תרגיל קריאה עם משפטים מהסיפור ובעמ' 71 יש תרגיל הכתבה של הקטע המצוטט כאן)

ובעמ' 70 באותו הקשר תרגיל השלמת משפטים וחיבור כל אחד עם התמונה המתאימה:

באוטובוס	"השבויים
מאחורי הסורגים	בני המשפחות
לפני שערי הכלא"	הנוסעים

נְמִלֵּא الفَرَاغَ بِالْعِبَارَةِ الْمُنَاسِبَةِ مِنَ الْعِبَارَاتِ الْمَحْضُورَةِ، وَتَقْرَأ:

في الحافلة	الأسرى	
خلف القضبان	الأهالي	
أمام بوابات السجن	الركاب	

(שפתנו היפה, כתה ב', חלק א' (2014) עמ' 70)

בספר חדש מסופר על הכלא הזה בסיפור אחר:

"פעילות 3: הדרך אל כלא הנגב המדברי
א. אביע את [מה שב] תמונות שלהלן ואדון בהן עם מורי וחברי [לכתה]:"

ניתנות ארבע תמונות נוף של הדרך בעמק ג'נין, הרי שכם, הרי חברון ולבסוף - "כלא הנגב המדברי" ובו נראים אוהלים גדולים. מתחת לתמונות איור של אנשים מחכים בתור לפני שער הכלא שלפניו עומד חייל. בתור נראית ילדה ובידה ציור. הכיתוב: "צומוד ["עמידה איתנה", בערבית] מחכה לפגוש את אביה." מתחת לתמונות מטלה: "אחשוב ואדון: ישנם ילדים שבויים [אסרא] בבתי הכלא של הכיבוש."

تَنْتَظِرُ صُمُودَ لِقَاءِ وَالِدِهَا

أفكّرُ وأناقِشُ: يوجدُ أطفالٌ أسرى في سجونِ الاحتلال.

(חינוך לאומי ולחיים, כתה א', חלק ב' (2016) עמ' 8)

בסיפור אחר מדובר על נער שלכד גוזלים ושם אותם בכלוב ואח"כ נזכר באביו הכלוא ושחרר אותם:

"נזכר הנער באביו מאחורי סורגי הכלא אשר מישש באצבעו את לחייו ושער ראשו מבעד לחורי הרשת המקובעת על הסורגים... ואמר: 'מתי ייצא אבי מהכלא ואחיה עימו כמו אותם ציפורים?'"

(שפתנו היפה, כתה ד', חלק ב' (2014) עמ' 3)

"[משפט תרגול:] הילד ביקר את אביו בכלא ... פעמים במשך ... שנים." (שפתנו היפה, כתה ז', חלק ב' (2014) עמ' 102)

"הכיבוש השליך את הנאבקים [נגדו] לשבי כואב."

(שפתנו היפה, כתה ה', חלק ב' (2014) עמ' 68)

"[משפט תרגול: כוחות הכיבוש עצרו 7 [לכתיבת המספר במלים ע"י התלמיד בהתאם למין] נשים." (שפתנו היפה, כתה ז', חלק ב' (2014) עמ' 102)

קטע משיר של המשוררת הפלסטינית בת העיר שכם, פדווא טוקאן, בכותרת "חירות":

"...בכלא, בצינוק העינויים, על עמוד התליה
למרות השלשלאות, למרות פיצוץ הבתים, למרות להט השריפות -
אמשיך לחרות את שמה [של החירות]..."
(שפתנו היפה, כתה ז', חלק ב' (2014) עמ' 79)

ועוד קטע משיר של מוחמד אלאסעד:

"כן, לא נמות, כן, אנו נחיה
גם אם יאכלו הכבלים את עצמותינו
וגם אם יקרעונו שבטי העריצים
וגם אם יבעירו אש בגופנו
אנו נעקור את המוות מארצנו"
(מדעי הלשון, כתה ט', חלק ב' (2015) עמ' 46)

בסיפור בכותרת "מתוך ספרות בתי הכלא", שהיא סוגה בפני עצמה בספרות הפלסטינית של ימינו, מדובר על פגישת המחבר האסיר עם אסיר אחר בן 14 בתוך צינוק ובו 5 אנשים במקום המיועד ל-2 בלבד. הנער מספר כי היה בכלא עזה ובתשובה לשאלה היכן בדיוק ישב שם הוא אומר: "הייתי בבית המטבחיים שלושה עשר יום." בהערה בצד הסיפור נכתב: "בית המטבחיים: מקום החקירות. זהו כינוי שהאסירים מכנים בו את המקום בשל אכזריות החוקרים." והמספר מגיב: "המלה 'בית המטבחיים' הפילה עלי אימה כמו ששום דבר אחר לא עשה."
(שפתנו היפה, כתה ו', חלק א' (2014) ע"ע 64, 65. הציטוט לקוח מעמ' 65)

16. פגיעת הכיבוש באשה ובמשפחה הפלסטינית:

במאמר על עוצמתה של האשה הפלסטינית מופיעים הביטויים הבאים: "היא האם הפלסטינית. היא נדרשת לדמוע בחיוך, לסבול מהעריסה לקבר, למלא את מקום האב והאח בהיעדרם ולהקריב קורבן אחר קורבן ללא הרף... היא [עומדת] בשער בית כלא, או בשער בית משפט של אכזרים..."
(שפתנו היפה, כתה ו', חלק א' (2014) עמ' 74)

"האשה הפלסטינית נושאת לבדה באחריות המלאה למשפחה במקרה שבעלה מת כמרטיר או נעצר, או אפילו במקרה שהופך לנכה. כמו-כן היא תומכת במשפחתה במקרה שבעלה מאבד את מקום עבודתו בשל תנאי הכיבוש בהם חיה החברה הפלסטינית, מאחר שמספר גדול של פועלים הפכו למובטלים."
(חינוך לאומי, כתה ה' (2014) עמ' 20)

"שיעור 7: בעיות המשפחה הפלסטינית
אתבונן בתמונה שלהלן:
[מטלה:] אחשוב על מה שמובא להלן ואשיב:
מהי האחריות בה נושאת האשה הפלסטינית במקרה שבעלה נעדר?"

السدرين

٧

مُشكلاتُ الأُسرةِ الفِلَسطينيَّةِ

أناأملُ الصوورةِ الآتيةِ :

أفكرُ فيما يأتي، وأجيب:

– ما المسؤوليات التي تتحمّلها المرأةُ الفِلَسطينيَّةُ في حالِ غيابِ زوجِها؟

٢٢

(חינוך לאומי, כחה ה' (2014) עמ' 22)

משפטי תרגול לשוני:

"האם מניפה את סיסמת...[החירות]...להיפטר מהכיבוש.
האם מסירה את דאגות...[העצירים]...בבתי הכלא של הכיבוש."
(שפתנו היפה, כחה ו', חלק א' (2014) עמ' 76)

"...בעיות המשפחה הנובעות מהכיבוש

המשפחה הפלסטינית סובלת מהשפעות הכיבוש, שכן היא עלולה לאבד את האב, או האם, או הבן ע"י מרטיריות, או הכלא, דבר המטיל עליה לשאת באחריות כבדה יותר, נוסף על סבלה הנפשי. כמו-כן היא [המשפחה] סובלת מקשיים בחיים המתבטאים בהפקעת קרקעות וחישופן, הריסת בתים וקושי בתנועה בשטח."

(חינוך לאומי, כחה ה' (2014) עמ' 23)

"נדון: הצעדים והפעולות של הכיבוש הישראלי והשפעתם על הפעילות הכלכלית של האשה הפלסטינית."
(סוגיות אקטואליות, כחה י"ב [הומניסטית] (2014) עמ' 46)

בין פעולות ארגוני הנשים בחברה הפלסטינית:

"הבטחת זכויות האשה והגנה עליה מפני השפעות הסכסוכים, המלחמות והכיבוש." (סוגיות אקטואליות, כתה י"ב [הומניסטית] (2014) עמ' 47)

"מדיניות הכיבוש הישראלי של פלסטין וההגירה הכפויה של מספרים גדולים של תושביה כתוצאה מכך, הנקיטה במדיניות הסגרים, המחסומים הצבאיים, קיר ההפרדה והסיפוח הגזעני והמעצרים - היתה להן השפעה על קריעתם לגזרים של הקשרים החברתיים בין פרטי החברה הפלסטינית..." (סוגיות אקטואליות, כתה י"א [הומניסטית] (2014) עמ' 57)

"[משפט תרגול]: הילדים בפלסטין סובלים בגלל הכיבוש העריץ." (שפתנו היפה, כתה ו', חלק ב' (2014) עמ' 88)

"ארצנו כורעת תחת עול הכיבוש, מה שהופך את עמנו בהכרח לעם לוחם ג'יהאד [מוג'אהדי], העומד על המשמר [מוראביט] ומגן על האדמה המקודשת הזאת ועל הארץ הטהורה הזאת. דבר זה - פירושו נפילת מספר רב של מרטירים ברי לבב במשך השלב הזה של השחרור, ולכן מתרבים מקרי ההתאלמנות והיתמות, מה שמחייב בהכרח תשומת לב רבה אל שני סוגים אלה [של נצרכים] בחברה הפלסטינית שלנו."

(החדית' הנאצל ומדעיו, כתה י"ב [הלכתית] (2013) עמ' 34, ובשאלות בעמ' 35: "אבהיר את חשיבות הסולידריות החברתית עם היתומים בחברה הפלסטינית שלנו.")

17. ישראל ממשיכה לגזול את אדמות הפלסטינים:

פעולת ההשתלטות על אדמת פלסטין נמשכת גם היום וחובה לעמוד בפניה:

1. איך נשמור על פלסטין, לדעתך?
2. חלק גדול מפלסטין הופקע לבניית התנחלויות [מוסטוטנאט - כינוי החל לא רק על הישובים היהודיים בשטחים אלא בכל הארץ]. איך אפשר לעמוד נגד זה?
(חינוך אסלאמי, כתה ו', חלק א' (2015) עמ' 69)

מהשאלות בעקבות סיפור על חשיבות האדמה:

6. מהי הסכנה המאיימת על אדמתנו?
7. כיצד ישמור הפלסטיני על אדמתו?
(שפתנו היפה, כתה ג', חלק א' (2016) עמ' 3)

"אנו מגינים על סביבתנו הפלסטינית ושומרים על אדמתנו מפני הכיבוש הציוני... כדי לשמור על האדמה ולהגן עליה מפני הפקעתה ע"י הכיבוש ובניית התנחלויות עליה, דבר שנחשב למנוגד לחוק הבינ"ל." (טיפוח לאומי וחברתי, כתה ד', חלק ב' (2016) עמ' 85)

18. ישראל גוזלת את מימי הפלסטינים:

בין הבעיות מהן סובלת החקלאות הפלסטינית "מיעוט המים בגלל שאיבת מי התהום ע"י ישראל" (חינוך לאומי, כתה ד', חלק ב' (2014) עמ' 6) ובהמשך נאמר בצורה מפורשת יותר כי ישראל גונבת את מי הפלסטינים: "יתכן שהמאבק על המים הוא אחד מצדדי הסכסוך הערבי-ישראלי מאחר שישראל גונבת אותם לאור היום ומונעת אותם מהפלסטיני בעל הקרקע" (שפתנו היפה, כתה ו', חלק א' (2014) עמ' 48).

בין בעיות המים בפלסטין - "שליטת ישראל על משאבי המים" (גיאוגרפיה של פלסטין, כהן ז' (2014) עמ' 30).

"ביחס לפלסטין, מדיניות הכיבוש הישראלי שללה ממנה את חלקה במימי נהר הירדן... זאת, נוסף על מניעת הפלסטינים משאיבת וניצול מי התהום ומי הנגר." (גיאוגרפיה של המולדת הערבית, כהן ט' (2015) עמ' 63, וכן משפט תרגול בעמ' 64: "מדיניות [שלטונות] הכיבוש שוללת מהפלסטינים את זכותם בנוגע למי התהום ומי הנגר.")

"המים היו ונשארו בראש סולם העדיפויות של ישראל. מכאן החלטתה בשנת 1949 להלאים את המים שאותם החשיבה כנכס ציבורי השייך למדינה. היא [גם] מיהרה להוציא מספר צווים צבאיים בנוגע למים בעקבות מלחמת שנת 1967 שעל-פיהם הוענקו למושל הצבאי מלוא הסמכויות בשליטה על כל העניינים הנוגעים למים, וכן הזכות לסרב לתת כל רישיון, ללא מתן סיבות. כך הפכו כל מקורות המים באדמת פלסטין לרכושה של מדינת הכיבוש.

ישראל הצליחה להדק את שליטתה על משאבי המים של פלסטין באמצעות:

1. הגבלת הפירת בארות לצרכי חקלאות.
2. הפירת בארות לאורך קו שביתת הנשק עם רצועת עזה כדי לכלות עד תום את המים המתוקים ולהמעיט את [כמות] המים המחלחלים אל האקוויפר של מישור החוף ברצועת עזה.
3. הפירת בארות רבות בתוך ההתנחלויות הישראליות.

ישראל צורכת 87.5% מכלל המים הפלסטיניים. היא לא פעלה במשך תקופת כיבוש השטחים הפלסטיניים על-ידה לפתח את אוצרות המים וכמו-כן הרסה בארות, רשתות השקיה, מאגרים וקווי מים במהלך פעולות החישוף [של שטחי צמחיה - ששימשו מסתור למפגעים] שביצעה לאחר פרוץ אינתיפאדת אלאקצא בשנת 2000. |

תוצאת צעדים אלה היתה הופעת כמה בעיות שהחשובות בהן [היו]:

1. הגירעון הגדול באקוויפר.
 2. המלחת הקרקע.
 3. הסבל היומיומי של התושבים להשיג מי שתיה.
 4. עליית שיעור המליחות במים וגידול העומק שבו הם מצויים, דבר שגרם לסגירת בארות רבות.
 5. איומה של ישראל על ערים פלסטיניות רבות שלא תספק להן מים.
 6. ירידת [כמות] הייצור החקלאי."
- (היסטוריה של הערבים והעולם במאה העשרים, כהן י"ב [הומניסטית] (2014) ע"ע 110 - 111, ובשאלות בעמ' 115: "[אפרט את]: א. הצעדים בהם נקטה ישראל להשתלטות על המים הפלסטיניים. ב. הבעיות העיקריות הנובעות מהניצול המלא של המים הפלסטיניים ע"י ישראל.")

ולסיכום נקודה זו:

"[מטלה]: אבהיר את מדיניות הכיבוש הציוני כלפי המים הערביים והפלסטיניים. [מטלת הסבר]: שאלת המים נחשבת בין הבעיות העיקריות במו"מ בין הפלסטינים והכיבוש הציוני." (לימודי חברה, כהן ח', חלק א' (2017) עמ' 62)

19. האשמות כלפי ישראל בתחומי הכלכלה:

מדובר בחקלאות, בתעשייה, במסחר ובתיירות וכן בשליטה במשאבים, בשוק העבודה ובאפשרויות התנועה. את כל אלה מפעילה ישראל במטרה לפגוע בכלכלה הפלסטינית, עפ"י האמור בספרי הלימוד של הרש"פ:

"התעשייה בפלסטין הושפעה מהתנאים הכלכליים והמדיניים שהיתה נתונה להם. המנדט הבריטי והכיבוש הישראלי שבא בעקבותיו מנעו את תקומתה של תעשייה מפותחת ע"י הצבת מכשולים בפניה, כמו:

- א. מניעת יבוא חומרי גלם הדרושים לתעשייה.
 - ב. מניעת רשיונות להקמת מפעלים והשקעת כספים בהם.
 - ג. עידוד התעשיות הישראליות כדי שיתחרו בתעשיות הפלסטיניות.
- (גיאוגרפיה של פלסטין, כתה ז' (2014) עמ' 70, וראו השאלה הנלווית בעמ' 72: "אבהיר כיצד פעלו המנדט הבריטי והכיבוש הישראלי למניעת תקומתה של תעשייה פלסטינית מפותחת.")

"המסחר בפלסטין המשיך לשגשג באופן יחסי בתקופה העות'מאנית אך הוא הושפע לאחר מכן ע"י המנדט הבריטי והכיבוש הישראלי, דבר שגרם לאי התקדמותו."

(גיאוגרפיה של פלסטין, כתה ז' (2014) עמ' 73, וראו השאלה הנלווית באותו עמוד: "מהי הסיבה לאי התקדמות המסחר בפלסטין לאחר סיום התקופה העות'מאנית?" והמטלה בעמ' 76: "אכתוב דו"ח קצר על השפעת הכיבוש על עיכוב [התפתחות] המסחר הפלסטיני")

"אין ספק שיש לכיבוש הישראלי השפעות שליליות על הענף החקלאי הזה [הדרים] ועל היצוא שלו. הכובש גרף קרקעות חקלאיות, עקר עצים מניבים והרס בריכות [השקיה] ובארות, דבר שגרם לצמצום השטח הנטוע בעצי הדר והשפיע לרעה על הכלכלה הפלסטינית שלנו."

(שפתנו היפה, כתה ה', חלק ב' (2014) עמ' 66, ובעמ' 67 מופיע משפט בתרגיל: "גריפת אדמות חקלאיות ע"י הכיבוש השפיע לשלילה על כלכלת העם הפלסטיני.")

מהבעיות הפוגעות בענף גידול בעלי חיים: "מיעוט שטחי המרעה בשל אי היציבות בכמויות הגשמים והפקעת שטחים נרחבים של קרקע ע"י ישראל" (גיאוגרפיה של פלסטין, כתה ז' (2014) עמ' 60).

ובאשר לדיג - מהשאלות בהקשר לסיפור על מסע דיג בים עזה: "3. נדון: צעדי הכיבוש הישראלי נגד הדייגים בעזה" (שפתנו היפה, כתה ג', חלק ב' (2016) עמ' 59).

ובאופן מפורט וסיפורי יותר:

"הסיפור מציג את סבל הדייג הפלסטיני ע"י הקישור המצויין בין אתגרי מקצוע הדיג, מצד אחד, ועריצות החוקים הצבאיים שמטיל הכיבוש, מצד שני. סעידי ואביו אחרו לשוב לחוף בשעה עקב היתפסות הרשת בסלעים ולכן העניש אותם החייל הציוני במניעת כניסה לים לחודש שלם, דבר שעורר את כעסם ודחף אותם להתקוטט עם האחראי וחייליו שירו באב והפילוהו שדוד. הם עצרו את הבן לחמש שנים..."

(השפה הערבית, כתה ט', חלק א' (2017) עמ' 86, ובין השאלות בעמ' 90: "-האם נכנע הדייג לעונש של הכובשים? איך נפרש זאת? -הדייגים בעזה עדיין עומדים בפני מכשולים רבים בדיג שלהם. נפרט חלק ממכשולים אלה.")

"יצויין כי המיגזר החקלאי מילא תפקיד חשוב באמצעות חלקו בכלכלה הלאומית בשנות השבעים, באופן שממוצע חלקו הגיע לכ-37% מהתוצר המקומי הכולל. אך חלקו זה ירד בשנות השמונים לכ-22% כתוצאה ממדיניות הכיבוש הישראלי, כגון עידוד העבודה מחוץ לתחום החקלאות, כדוגמת מיגזרי הבניה והשירותים, הצפת השוק הפלסטיני בעודף מוצרי החקלאות הישראלית, נוסף על מונפול הסחר באמצעי הייצור החקלאי."

העם של פלסטין ואדמתה עמדו בפני הפעולה החמורה ביותר בתקופה המודרנית של עקירה, הגליה וקולוניזציה [איסטיאן], והתחום החקלאי הושפע מכך באופן ניכר. לכיבוש פלסטין - האדמה והעם - היתה השפעה ברורה בהפרעה לפיתוח החקלאי, בפרט שהכיבוש הישראלי ריכז את מלוא התעניינותו בבליעת קרקעות ואילוף בעליהן להגר באמצעים שונים."

(השפה הערבית: קריאה, ספרות, ביקורת, כתה י"א, חלק ב' (2015) עמ' 6, וראו שאלות הבנה בנושא בע"ע 9 - 10)

בין הבעיות בהקשר זה:

"אי מתן אפשרות לעם הפלסטיני לנהל את משאבי הטבע שלו, כתוצאה מפעולות הכיבוש הישראלי להפקעת קרקעות, סגירת חלק גדול מהן והכרזתן כשטחים צבאיים, הקמת התנחלויות, סלילת כבישים עוקפים, נוסף על שדידה מתמשכת של המים הפלסטיניים. כמו-כן גם הגבלת תנועת הסחורות והשירותים בין המחוזות ובינם לעולם החיצוני, דבר שגרם לעליה בהוצאות הייצור ולחולשת השיווק החקלאי." (השפה הערבית: קריאה, ספרות, ביקורת, כתה י"א, חלק ב' (2015) עמ' 7)

"השלטונות הישראליים עשו מאמץ להפוך את הכלכלה הפלסטינית לתלויה בכלכלתם באמצעות שליטתם על המשאבים הכלכליים והאנושיים הפלסטיניים כמו הקרקע, ההון, שוק הצריכה והידיים העובדות.

[שאלה:] מדוע עשתה ישראל מאמץ להפוך את הכלכלה הפלסטינית לתלויה בה?

המדיניות הזאת בוצעה בתחומים הבאים:

המיגזר החקלאי: היא הפקיעה שטחים נרחבים של קרקע חקלאית והשתלטה על המים. כמו-כן סגרה את השווקים הישראליים בפני הייצור החקלאי הפלסטיני במטרה להגן על תוצרתה החקלאית.

המיגזר התעשייתי: היא הטילה מסים כבדים על המוצרים המקומיים, כמו מס ערך מוסף, והתעשייה הפלסטינית לא יכלה להתחרות בתעשייה הישראלית בשל העדר סיוע והשקעות ממשלתיות במיגזר התעשייתי הפלסטיני. הדבר גרם לסגירת חלק מהמפעלים הערביים.

[שאלה:] מדוע פעלה ישראל לפיגור התעשייה הערבית?

המיגזר המסחרי: היצוא הפלסטיני לשווקים הישראליים הצטמצם לסחורות המיוצרות עפ"י [הסכמי] קבלנות עם חברות ישראליות כגון בגדים, מוצרי עור וכמה חומרי בניה. השלטונות הישראליים שלטו בהוצאת רשיונות יבוא ויצוא והטילו מכסים גבוהים.

[שאלה:] לטובת מי נוטה המאזן המסחרי? מדוע?

היא [ישראל] סגרה את הבנקים הערבים ופגעה בחסכוניות הפלסטינים בשל האינפלציה והשינוי המתמשך בערך המטבע הישראלי. כמו-כן הטילה על האזרחים נטל של מסים כבדים כמס ערך מוסף, מס הכנסה ומיסי עיריה וביניהם ארנונה.

[פיסקת ידע:] מס הארנונה: מס שאותו גובה עיריית ירושלים תמורת שירותים המגיע לעיתים, יחד עם הקנסות המצטברים, לסך השווה למחיר הקרקע.

[שאלה:] מדוע נקטה הממשלה הישראלית בהטלת מסים רבים על התושבים?

פעולות אלה דחפו רבים מהפלסטינים להפוך לידיים עובדות זולות בשוק הישראלי, כך שהפלסטינים היוו שלישי מהעובדים במיגזרי הבניה, החקלאות והתעשייה.

[מטלה:] אבאר שעליית שיעור הפועלים הערבים בפעילות הכלכלית הישראלית מעמיקה את התלות הכלכלית של השטחים הכבושים בכלכלה הישראלית. |

להקלה על הלחץ הכלכלי בשטחים הכבושים נקטו השלטונות הישראליים במדיניות הגשרים והמעברים הפתוחים עם ירדן ומצרים וכך נפתחו הדלתות בפני בעלי הכישורים הפלסטינים להגר ולעבוד בחו"ל. נפתחו שווקים במספר מדינות ערביות בפני התוצרת החקלאית והתעשייתית הפלסטינית. באותו זמן מנעה ישראל כניסת חומרי גלם הנדרשים לייצור הפלסטיני מחו"ל אל השטחים הכבושים." (היסטוריה מודרנית וכת-זמננו של פלסטין, כתה י"א, חלק ב' (2014) ע"ע 53 - 55)

האשמות כבדות מופנות נגד ישראל בהקשר לענף התיירות הפלסטיני:

"לדעת רבים מאנשי העסקים והכלכלה, הבעיה העיקרית שעומדת בפני המיגזר התיירותי הפלסטיני היא העיכובים והמכשולים שמציבים שלטונות הכיבוש בפני התיירות הפלסטינית ואשר מתבטאים במניעת כניסתם של כלי התחבורה התיירותיים הפלסטיניים לירושלים ולאזורים אחרים והתעמולה השלילית שמפיצים הישראלים בין התיירים בנוגע לאזורי התיירות הפלסטיניים מבחינת העדר הביטחון ודלות השירותים הניתנים לתיירים [שם]..."

[מטלות:] נציין את המכשולים שמציבה ישראל בפני כלי התחבורה התיירותיים הפלסטינים. נציין את מרכיבי התעמולה השלילית שמפיצים הישראלים בנוגע לתיירות הפלסטינית.

התיירות הפלסטינית עומדת בפני בעיות וביניהן:

ראשית: מכשולים ועיכובים שסיבתם הכיבוש, וביניהם:

1. אי מתן רישיונות לבניית בתי מלון חדשים או להרחבת בתי המלון הקיימים בירושלים.
2. הצבת מכשולים בפני כלי התחבורה הפלסטיניים התיירותיים למניעת כניסתם לירושלים אשר נחשבת למרכז תיירות עולמי.
3. התעמולה השלילית לה נחשף התייר הזר בנוגע לאזורי התיירות הפלסטיניים מבחינת העדר הביטחון ודלות השירותים.
4. אי יכולתם של עובדי התיירות הפלסטיניים להתחרות בתעשיות התיירות האחרות.
5. התחרות מצד הישראלים בתיירות הפלסטינית בשל בקיאותם בשיווק תיירותי וההתקשרות | עם התיירים הזרים מבלי שיהיו מאמצים פלסטיניים דומים.
6. האפלייה שנוקטים בה השלטונות הישראליים נגד מוסדות התיירות הפלסטיניים מבחינת אי מתן היתר להיכנס לנמלי התעופה הישראליים ולקבל [שם] את קבוצות התיירים ולהגיע לאתרי תיירות רשמיים הכפופים להם...

[מטלות:]

- א. אמנה את המכשולים שמציב הכיבוש בפני התיירות הפלסטינית.
- ב. אציין את האפלייה שנוקטת כלפי מוסדות התיירות הפלסטיניים בהשוואה למקביליהם הישראלים..."

(חינוך לאומי, כחה ז' (2013) ע"ע 78 - 79)

"כיבוש ירושלים ושאר הגדה ועזה בשנת 1967 ע"י ישראל הביא להידרדרות מיגזר התיירות בשל המיסים הגבוהים שמטילה ישראל על תנועת התיירות הפלסטינית, הסגרים החוזרים ונשנים והימצאות מספר רב של אתרי דת ותיירות מרכזיים - בפרט בירושלים - תחת שליטה ישראלית. הדבר הביא לירידה במספר בתי המלון בירושלים מ-40 בשנת 1967 ל-35 בשנת 1992. [גם] מספרם של מדריכי התיירות הפלסטינים ירד מ-206 בשנת 1967 ל-70 בשנת 1992."

(חינוך לאומי, כחה ז' (2013) עמ' 81)

"הפעילות התיירותית בחלק ממדינות ערב נחלשת לעיתים בגלל העדר ביטחון, כמו שקרה בלבנון ועיראק בגלל המלחמות ובפלסטין בגלל הכיבוש הישראלי."

(גיאוגרפיה של המולדת הערבית, כחה ט' (2015) עמ' 85)

"ביחס לפלסטין, חסרה לה התיירות הערבית אליה בשל תנאי הכיבוש וההגבלות המדיניות."

(גיאוגרפיה פיזית ואנושית, כחה י"ב [הומניסטית] (2015) עמ' 144, וראו בשאלות בעמ' 146: "נמק... את המחסור בתיירות ערבית בפלסטין.")

בין הרעות של הכיבוש הישראלי בתחום הכלכלי - מניעת פיתוח:

"הכיבוש הישראלי של האדמות הפלסטיניות עיכב את כל צורות הפיתוח הפלסטיני ע"י פעולותיו המתוכננות והשיטתיות... הרשות הלאומית הפלסטינית פעלה מאז שנת 1994 - למרות המשך מדיניות

הכיבוש הישראלי לעיכוב הפיתוח הפלסטיני - להכנת תכנית לאומית כוללת למען הגשמת פיתוח בר-קיימא".
(סוגיות אקטואליות, כתה י"א [הומניסטית] (2014) עמ' 62)

"הכיבוש הישראלי ומדיניותו... מונעים את ביצועה של כל תכנית לפיתוח בר-קיימא בפלסטין. הדבר מתבטא ב:

- המשך הפקעת הקרקעות הפלסטיניות והקמת התנחלויות ישראליות שמהוות את האיום הגדול ביותר על הסביבה הפלסטינית.
- מדיניות המצור והסגר אשר מגבילה את תנועת האזרחים והסחורות הפלסטיניות בין שני חלקי המולדת [הגדה והרצועה] ובין הערים הפלסטיניות, והשליטה [הישראלית] המלאה על הגבולות החיצוניים והמעברים.
- כיבושן מחדש של הערים הפלסטיניות בגדה המערבית, בעקבות התפרצות אינתיפאדת אלאקצא בשנת 2000, והריסת התשתיות - מוסדות, רשתות חשמל, מים ודרכי תחבורה כמו נמל התעופה של עזה.
- שליטה על משאבי המים ואוצרות הטבע וקשירת הכלכלה הפלסטינית לכלכלה הישראלית.
- ההפרות המתמשכות של זכויות האזרחים הפלסטינים".
(סוגיות אקטואליות, כתה י"א [הומניסטית] (2014) עמ' 63)

גם ספרי הלימוד החדשים של הרש"פ מ-2017 תורמים את חלקם לנושא זה. להלן דוגמה:

"הכיבוש הציוני, מאז שכבש את הגדה המערבית ורצועת עזה בשנת 1967, פעל להחלשת הכלכלה הפלסטינית, ולצירופה לכלכלתו, ע"י שליטה בקרקע הנחשבת לאמצעי הייצור החשוב ביותר, וניתוק קשריה הכלכליים עם המולדת הערבית והעולם החיצוני ע"י הטלת הגבלות על היבוא והיצוא עם המדינות הערביות באמצעות המכסים, הגבולות והמעברים. כמו-כן הוא שלט בשירותים הנחשבים לעורק החשוב של תנועת הכלכלה הפלסטינית. הוא שלט בשרירותיות במקורותיהם כגון מים, חשמל, אנרגיה, תקשורת ותחבורה ושדד את אוצרותיה הטבעיים [של הכלכלה] כגון מים, גז ומורשת תרבותית כגון האוצרות הארכיאולוגיים, הספרים העתיקים וכתבי היד, והעלים את שמותיהם הערביים... הוא הציף את שווקיהן [של הגדה המערבית ורצועת עזה] בסחורות פגומות שתוקפן פג בשווקים הציוניים, כמו מכוניות ומוצרי מזון... הוא הפגז את מפעלי הייצור בפגזים על-סמך טיעונים מופרכים וניצל את פעילויותיה השונות [של הכלכלה הפלסטינית] בשירות מטרותיו, באופן שהפך אותה לסקטור שאינו מסוגל להתמודד עם צעדי הצבאיים. הדבר נראה לעין בהגמוניה של הכיבוש בתחומי היבוא, היצוא, הייצור, המטבע, הבנקים, ההמחאות, המסים והשירותים".
(לימודי חברה, כתה ט', חלק א' (2017) עמ' 21)

20. האשמה חדשה: פגיעה בפלסטינים באמצעות חזירי בר

מחידושי ספרי הלימוד של הרש"פ מ-2017, בהקשר של פגיעת הכיבוש בכלכלה הפלסטינית:

"הוא [הכיבוש] שילח עדרי חזירים שגרמו נזק לתושבים ויבוליהם".
(לימודי חברה, כתה ט', חלק א' (2017) עמ' 21)

21. גם העוני בחברה הפלסטינית הוא במידה רבה תוצאה של הכיבוש:

"[מטלה:] נסביר את הסיבה לעלית שיעור העוני בחברה הפלסטינית."
(אזרחות, כתה ז' (2014) עמ' 51, ובעמוד הקודם מובאות מספר סיבות לעוני בכלל וביניהן "הכיבוש והאלימות המזוינת")

"הכיבוש הישראלי תרם להתפשטות האבטלה והעוני בקרב הנוער הפלסטיני ע"י פעולותיו השרירותיות המתבטאות במעצרים, במצור, במחסומים, ובקיר ההפרדה והסיפוח הגזעני."

(סוגיות אקטואליות, כתה י"א [הומניסטית] (2014) עמ' 51)

"הפלסטינים סבלו מעוני ואבטלה והדבר גרם לצמצום הזדמנויות העבודה והעדר יציבות ובטחון. זה דחף רבים מבני הנוער הפלסטיני להגר. נוסף על כך בודדו השלטונות הישראליים את השטחים הכבושים זה מזה. הם החילו חוקים מסויימים על הגדה המערבית, ואחרים על ירושלים, וכמו-כן החילו חוקים אחרים על רצועת עזה. הדבר יצר הבדלי חברה ופרנסה רבים בין תושבי אותם שטחים. כמו-כן הם סגרו רבים מהמוסדות הפלסטיניים שנתנו שירותים לתושבי הארץ הכבושה, כמו סגירת מחלקת הסעד הערבית בירושלים בשנת 1973."

(היסטוריה מודרנית וכת-זמנו של פלסטין, כתה י"א, חלק ב' (2014) עמ' 55)

"העוני בפלסטין"

תופעת העוני בפלסטין החמירה עם האסונות [נכבאת] המדיניים שבאו זה אחר זה ואשר העם הפלסטיני היה עד להם מאז מחצית המאה שעברה ועד תחילת המאה הנוכחית. חומרתה גברה בשנים האחרונות עם הסלמת הצעדים השרירותיים בהם נוקטים שלטונות הכיבוש הישראלי.

הסיבות לעוני בפלסטין:

- א. צעדי סגר ומצור על האזורים הפלסטיניים, דבר שגורם להגבלת חופש מעבר הסחורות והעובדים ובעקבות זאת - לעליה בממוצע האבטלה והעוני בחברה הפלסטינית.
 - ב. גרימת נזקים חמורים למיגורי הייצור, ובייחוד מיגור החקלאות, בהרס או בהצפת השווקים הפלסטיניים בכמויות עצומות של מוצרי חקלאות ישראליים.
 - ג. הפקעת קרקעות לשם הרחבת ההתנחלויות [מוסתוננות] הקיימות ובניית חדשות, סלילת כבישים עוקפים רבים | להבטחת בטחון ההתנחלויות, בניית קיר ההפרדה הגזעני - דבר שגרם לבליעת שטחים נרחבים של קרקעות פלסטיניות וגרם נזקים גדולים למשפחות פלסטיניות רבות אשר איבדו את מקור הכנסתן היחיד.
 - ד. הרס התשתית, פגיעה ברשתות המים, החשמל ובמוסדות.
 - ה. שליטתו [של הכיבוש הישראלי] בעיסקאות המסחריות הפלסטיניות באמצעות המשך שליטתו בנמלי הים והאוויר, במעברים, בגבולות, ובמדיניות המסחרית הפלסטינית."
- (סוגיות אקטואליות, כתה י"ב [הומניסטית] (2014) ע"ע 40 - 41, ובשאלות בעמ' 42: "אנמק את... מדיניות הכיבוש הישראלי בנוגע להחמרת בעית העוני בפלסטין.")

22. ישראל אחראית לבערות בקרב הפלסטינים:

"הסיבות לבערות [אומיה] בפלסטין"

תופעת הבערות בפלסטין נחשבת לתוצאת התנאים המיוחדים של החברה הפלסטינית המתבטאים בכיבוש הישראלי ופעולותיו המכוונות להפכה לבורה ולהעלמת זהותה החברתית, הכלכלית והמדינית. ניתן לסכם את הסיבות להתפשטות תופעת הבערות בחברה הפלסטינית כדלהלן:

סיבות מדיניות: [אלה] מתבטאות במדיניות הכפיה של הכיבוש הישראלי שאותה הוא מפעיל שנים ארוכות נגד העם הפלסטיני, כמו הקמת מחסומים ו[הקמת] קיר ההפרדה והסיפוח הגזעני, סגירת בתיה"ס, מעצר תלמידים ופעולות אחרות, דבר שגרם להתפשטות הבערות.

סיבות כלכליות: המצב המדיני השפיע לשלילה על הכלכלה הפלסטינית. ממוצע העוני עלה, רמת החיים ירדה והתפשטה תופעת עבודת ילדים, דבר שגרם לאי יכולתן של משפחות רבות להמשיך לשלוח את בניהן לביה"ס."

(סוגיות אקטואליות, כתה י"א [מגמה הומניסטית] (2014) עמ' 19)

שיעור בכותרת "יום הילד הפלסטיני" ובו סיפור להשמעה מתוך טייפ בכתה בכותרת: "זכותי ללמוד" (הטקסט עצמו אינו מופיע בספר ונראה כי מדובר בסגירת בתיה"ס ע"י צה"ל). בין השאלות בהקשר זה:

- "מה עושה הכיבוש לבתיה"ס אשר נבנים באזור מגוריהם של פארס ואימאן?
- מדוע הולכים פארס ואימאן מרחק רב ברגל?
- נחשוב על פתרון לבעייתם של פארס ואימאן."

(שפתנו היפה, כתה ב', חלק ב' (2016) עמ' 73)

"אשר לתחום החינוך, שלטונות הכיבוש הישראלי התכוונו להטעות את הדור הצעיר. לכן הם התערבו בכל הקשור לתכניות הלימודים, בתיה"ס, התלמידים והמורים והכניסו כמה שינויים בתכניות הלימודים הירדניות והמצריות שאותן לימדו בגדה המערבית ורצועת עזה. הם מנעו את השימוש במאות ספרי לימוד בשטחים הכבושים והשמיטו פרקים הקשורים בבעייה הפלסטינית. רבים מהמורים פוטרו שרירותית ונעצרו. כמו-כן נסגרו רבים מבתיה"ס והאוניברסיטאות כעונש על מחאות התלמידים."

(היסטוריה מודרנית וכת-זמננו של פלסטין, כתה י"א, חלק ב' (2014) עמ' 55)

ותמונה מקיפה הרבה יותר ניתנת באחד הספרים החדשים של שנת 2017:

"פעילות 5א:

נקרא את הטקסט שלהלן, נסיק מסקנות ואח"כ נשיב:

הכיבוש הציוני השתדל לחסל את החינוך בפלסטין מנקודת מוצא של גזענות, התנשאות, חוסר שוויון, ייחוד, הרס בתיה"ס, וחקיקת חוקים והוראות צבאיות שעלולות להרוס את הפעילות החינוכית בפלסטין.

1. נדון ביסודות שאימץ הכיבוש הציוני כלפי החינוך בפלסטין.
2. נסיק מסקנות לגבי מטרות מדיניות כפיית הבערות [תג'היל] בה נקט הכיבוש כלפי העם הפלסטיני... |

[תצלומים מס' 3 (מימין) ו-4 (משמאל). הכיתוב תחת תצלום 3: "תקיפות הכיבוש הציוני נגד תלמידי בתיה"ס בחברון." הכיתוב תחת צילום 4: "מראה יומי של סבל התלמידים במעבר קיר הסיפוח וההתפשטות."]

[מטלה:]: נפרט את תפקיד הטכנולוגיה המודרנית בתיעוד הפרות הכיבוש הציוני... |

למדתי:

מאז שכבשו את פלסטין נקטו שלטונות הכיבוש בסידרת צעדים שרירותיים נגד החינוך על-מנת לכפות את מדיניות הפצת הבורות [תג'היל] כדי להגשים את מטרותיהם האימפריאליסטיות. בין החשובים שבהם - פרסום חוקים וצווים צבאיים אשר מגבילים את חופש החינוך ואת שאיפותיו הלאומיות, הטלת פיקוח חמור על התהליך החינוכי ועל רכישותיו החומריות, הקמת מחסומים, שערים צבאיים וקיר הסיפוח וההתפשטות הגזעני, ונקיטה במדיניות דיכוי והתעללות נגד התלמידים, המורים ועובדי החינוך במחוזות המולדת. כמו-כן הם פעלו לייחוד החינוך בירושלים - בירת מדינת פלסטין - כדי למחות את זהותה הערבית-אסלאמית ולזייף ולהגניב [פריטים] בגיאוגרפיה והיסטוריה ע"י כפיית תכניות הלימודים הציוניות וניסיונותיהם הנמשכים להתערב בתכניות הלימודים הפלסטיניות מאז שנת 2000 [התחלת תהליך הכנסת ספרי הלימוד של הרש"פ במקום הספרים הירדניים והמצריים בגדה ובעזה], והצרת צעדי בתיה"ס של הווקף השייכים למשרד החינוך [פלסטיני], נוסף על ריבוי הגופים המפקחים על החינוך. הם

מנעו מהמורים מהגדה המערבית לעבוד בבתי"ס של ירושלים, אלא אם השיגו רשיונות מיוחדים, והצרו באופן מוחלט את צעדי העם הפלסטיני כדי להפנות חלק מצעיריו לעבודה בסקטורי הייצור הציונים. למרות מדיניות הפצת הבערות המוחלטת וצעדי הכיבוש הגזעניים כלפי סקטור החינוך הפלסטיני, הוא הצליח לעבור כמה מהמכשולים... |

נדון: מדיניות הכיבוש הציוני בדבר סילוף ועיוות תכניות הלימודים הפלסטיניות והניסיון לכפות את תכניות הלימודים הציוניות על התלמידים בעיר ירושלים הכבושה, ואיך אפשר להתנגד לזה. " (לימודי חברה, כתיב ט', חלק א' (2017) ע"ע 30 - 33, וראו בעמ' 35 המטלה: "אדון בצעדי הכיבוש הציוני כלפי החינוך בירושלים מאז כיבושה בשנת 1967" וכן בפעילויות: "1. אכין תיק על הפגיעות הציוניות בחינוך באזור שלי ונרכיב מעין בי"ד לשפיטת הכיבוש על פשעיו נגד החינוך; 2. נארגן רב-שיח בכתה, נפרט בו את סכנות קיר הסיפוח וההתפשטות הגזעני ואת תפקידם של השערים האלקטרוניים בהפרעת תהליך החינוך בפלסטין.")

23. ישראל מטילה הגבלות על התקשורת הפלסטינית:

"התקשורת הפלסטינית עומדת בפני מספר גורמים מפריעים וביניהם: פעולות הכיבוש הישראלי והקבוצות התומכות בו בחו"ל נגד התקשורת הפלסטינית, כמו האשמתה בהסתה, הרס בנייני תקשורת, הגבלת תנועת עיתונאים, שיבוש שידורים, פריצה לאתרים אלקטרוניים והחרמת מכשירי וציוד תקשורת.

בין פעולות הכיבוש הישראלי נגד התקשורת הפלסטינית - הפצצת והריסת תחנות הטלביזיה והרדיו הפלסטיניות (הערוץ השני) בתאריך 20.11.2000 והריסת מבנה הרדיו והטלביזיה הפלסטיניים בראמאללה בתאריך 19.1.2002. " (סוגיות אקטואליות, כתיב י"א [הומניסטית] (2014) עמ' 27)

24. ישראל מנסה למחות את המורשת התרבותית הפלסטינית:

"ההתעניינות במורשת העממית הפלסטינית הפכה להיות צורך דחוף בגלל חשיפתה בזמן הכיבוש לניסיונות למחות את הזהות הפלסטינית ולהעלים את קווייהם של יסודות המורשת והזהות הערבית. " (חינוך לאומי, כתיב ז' (2013) עמ' 44)

להלן קטעים מתוך שיעור מס' 10 באותו ספר בכותרת "הניסיונות למחות את המורשת הפלסטינית":

"- השחתת וגניבת כתבי היד הערביים והאסלאמיים, בייחוד במסגד אלאקצא...
- העברת שירים ולחנים ערביים מקוריים ללהג העברי, או מיזוגם בשירים עבריים, כמו השיר 'עלומא עלומא'.
- גניבת מלבושים עממיים פלסטיניים ודברי ריקמה והצגתם בתערוכות לבוש בינ"ל כמורשת ובגדים ישראלים..." (חינוך לאומי, כתיב ז' (2013) עמ' 55)

"[מטלה:]: אציין דוגמאות של ניסיונות הישראלים לייחד כמה אמנויות ושירים פלסטיניים. " (חינוך לאומי, כתיב ז' (2013) עמ' 56)

בהמשך מובאות החלטות הארגון האסלאמי לחינוך, מדעים ותרבות וביניהן:

"פעולה מאומצת לשמירה על הזהות התרבותית של העם הפלסטיני מול ההתקפות הציוניות והניסיונות המתמשכים למחות את התרבות המוסלמית... שמירת קיומו של האופי המוסלמי של פלסטין באופן

כללי... קבלת החלטה בדבר הפצת מפת ירושלים עם השמות הערביים בהיקף נרחב מתוך עמידה בפני היהודים ושמירה על המורשת.
(חינוך לאומי, כתה ז' (2013) עמ' 57)

"...ניסיונות ההרס מצד אויבי העם הזה במטרה להפוך את העובדות על פיהן, להסתיר כל שריד המצביע על עומק הציביליזציה הערבית והמוסלמית בארץ הזאת ולהעלים את פרצופה המקורי כדי שיוחלף בפרצוף אחר, נוכרי... מורשתנו התרבותית, כולל זו הארכיטקטונית, נתונה יום-יום לגניבה מסוגים שונים... הזנחת המבנים ההיסטוריים והמורשתיים... מאיימת בקטיעת הקשר הנפשי בין העם למורשתו ועברו ועושה אותו מטרה לניסיונות להטמיעו ולספחו."
(השפה הערבית: קריאה, ספרות, ביקורת, כתה י"ב (2014) עמ' 18, וראו בתרגילים בעמ' 20: "האויבים מנסים להעלים את הפרצוף המקורי של ארצנו כדי להחליפו בפרצוף אחר, נוכרי." וכן: "הזנחת המבנים ההיסטוריים והמורשתיים תהפוך את העם למטרה לניסיונות ההטמעה.")

הספרים שהודפסו ב-2017 מכניסים את המימד הארכיאולוגי, ומתוך ראייתם, כנראה, כל הפעילות הארכיאולוגית של קמ"ט ארכיאולוגיה במינהל האזרחי בשטחים היא בבחינת שוד:

"פעילות 6א: נקרא, נחשוב ונסיק מסקנות:
אחת מסוכנויות הידיעות המקומיות הביאה את הידיעות שלהלן:
-פלסטין היא המקום על-פני כדור הארץ שבו נשדדים הכי הרבה ממצאים ארכיאולוגיים.
-גניבת ממצאים ארכיאולוגיים פלסטיניים היא פעולה לה חשופים השטחים הפלסטיניים מאז הכיבוש הציוני ועד יומנו זה. זוהי פעולה מאורגנת שבה מילא הכיבוש הציוני תפקיד מרכזי כדי לחסל את המורשת הפלסטינית."
(לימודי חברה, כתה ו', חלק א' (2017) עמ' 22)

יש גם פגיעות מסוג אחר, כמו סדיקת מערה עם שרידים פרה-היסטוריים בשוקבא שבשומרון כתוצאה מפעילות מחצבה ישראלית, לפי הטענה:

"המחצבות הציוניות גרמו לסדיקתו [של סלע המערה]... זהו הכיבוש, סכנתו פגעה בבני האדם ובסלע...
מבין הסכנות החמורות ביותר המאיימות על המערה סכנת המחצבות הציוניות שגרמו לסדיקתה."
(לימודי חברה, כתה ה', חלק א' (2017) ע"ע 75 - 76)

25. ישראל גם מחללת מקומות קדושים לפלסטינים - מוסלמים כנוצרים:

"שריפת במת המטיף [מינבר]⁵⁰ העתיק של צלאח אלדין במסגד אלאקצא."
(חינוך לאומי, כתה ז' (2013) עמ' 55).

"ארגון הוועידה האסלאמית נוסד ברבאט, מרוקו, ב-25 ספטמבר 1969... בעקבות שריפת מסגד אלאקצא המבורך ב-21 אוגוסט 1969 בידי אחד הקיצונים הציונים הנקרא מייקל רוהאן."
(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של העולם, כתה י' (2015) עמ' 82)

"שריפת מסגד אלאקצא: שריפה גדולה פרצה באגף המזרחי של מסגד אלאקצא בתאריך 21.8.1969 על-ידי היהודי הקיצוני מייקל דניס רוהאן. השריפה כילתה את כל מה שהכיל, כולל בימת המטיף [מינבר] של צלאח אלדין וכיפת המסגד העשויה כסף טהור."
(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתה י"א, חלק ב' (2014) עמ' 59)

⁵⁰ מדובר בבימת מטיף עשויה מעץ יקר ומגולף שהעניק צלאח אלדין למסגד אלאקצא לאחר כיבוש ירושלים מידי הצלבנים ב-1187. זו נשרפה בהצתה שביצע ב-1969 התייר האוסטרלי-הנוצרי מייקל רוהאן שהוכרז אח"כ כבלתי שפוי. בעיני העולם המוסלמי, ובכלל זה הפלסטינים, הוא פעל בשירות ישראל. במקום אחר נאמר שהיה יהודי וראו להלן.

לעומת זאת, בדיווח על הקמת ארגון הוועידה האסלאמית בספר לכתה י"ב מוזכרת השריפה ללא קביעה מי גרם לה - היסטוריה של הערבים והעולם במאה העשרים, כתה י"ב [הומניסטית] (2014) עמ' 51.

ספרי הלימוד החדשים מ-2017 מדגישים, לעומת זאת, את האיום העכשווי על מסגדי הר הבית, לפי ראייתם:

"הם [הכיבוש הציוני] מנסים במרץ בימים אלה להשתלט על המקום המקודש הנאצל [אלחרם אלשריף - השם הערבי המסורתי של הר הבית] ע"י מתן היתר למתנחלים הציונים להיכנס אליו יום-יום כהכנה להשתלטות מלאה עליו ומניעת כל קשר איסלאמי למקום הזה המקודש למוסלמים." (לימודי חברה, כתה ז', חלק א' (2017) עמ' 62)

לכך מתווספות האשמות קודמות כאילו ישראל מבצעת חפירות מתחת להר הבית על-מנת למוטט את המסגדים שעליו. הכיתוב בקריקטורה שלהלן אומר:

"נחשוב ונתבונן בקריקטורה שלהלן ונכתוב פסקה על המסר שהקריקטוריסט רצה להעביר."

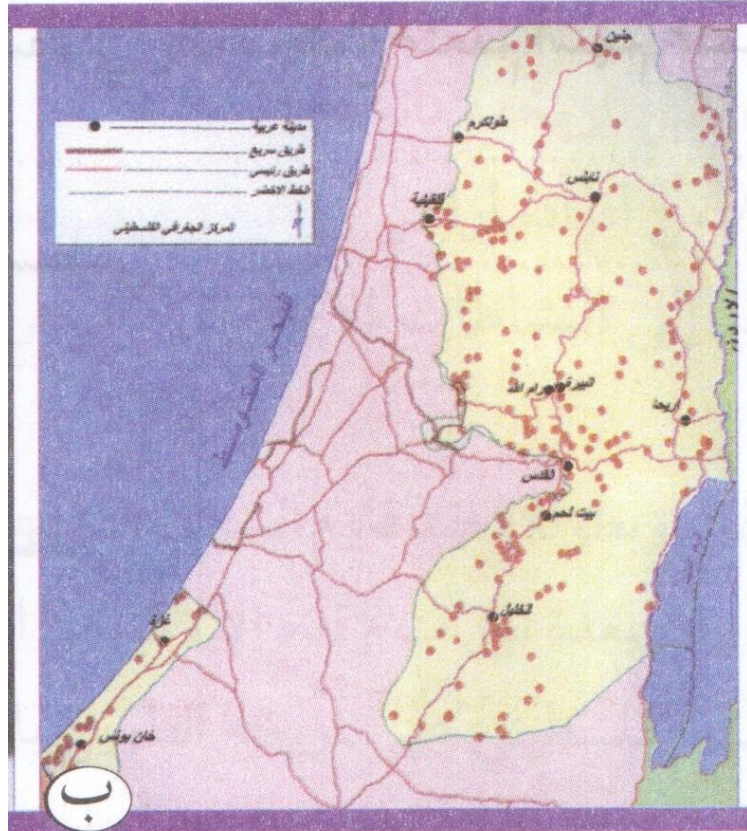
(לימודי חברה, כתה ז', חלק א' (2017) עמ' 64)

הסיפור על האתר המזוהה עם הקדושה הנוצריה ברברה ליד הכפר הנוצרי עבוד שבשומרון מסתיים כך:

"אנשי הכפר מכבדים את האתר הזה והולכים להתפלל שם ומדליקים נרות בתוך אותה מערה שפוצצה ע"י כוחות הכיבוש בתאריך 31.5.2002." (חינוך נוצרי, כתה ה' (2004 - המהדורה האחרונה עד כה של ספר זה) עמ' 82)

26. ההתנחלויות ביו"ש (ובעבר בחבל עזה) הן חלק מהנזק שגורמת ישראל לפלסטינים:

מפה מסומנת באות ב' בכותרת: "מפת ההתנחלויות הישראליות בגדה המערבית ורצועת עזה":

خریطة المستوطنات الاسرائيلية في الضفة الغربية وقطاع غزة .

(חינוך לאומי, כתה ו' (2014) עמ' 14, ובשאלות הנלוות בעמ' 15: "1. נקרא את הכותרת של מפה ב'; 2. נציין כמה התנחלויות הקרובות למקום מגורינו; 3. נסביר את מטרת ישראל בהקמת ההתנחלויות על האדמות הפלסטיניות")

"[מטלה:]: נאסוף מידע על שמות המושבות [הכוונה לקולוניות - מוסתעמראת] והישובים [תג' מועצת סכניה]⁵¹ הישראליים בסביבתנו הקרובה." (חינוך לאומי, כתה ז' (2013) עמ' 57)

"[מטלה:]: פעילות 1: נכתוב במחברתנו דו"ח קצר בן לא יותר מעשר שורות על ההשפעות השליליות שנבעו מהקמת ההתנחלויות על האדמות הפלסטיניות." (חינוך לאומי, כתה ו' (2014) עמ' 18)

"...אני חוצה את הכבישים העוקפים הזרים אשר נסללו [ביהודה ושומרון] על קרקעות מופקעות כדי לקשר בין הקולוניות [אלמוסתעמראת]." (קריאה וטקסטים, כתה ח', חלק א' (2015) עמ' 61)

סיפור בכותרת "בעיר חברון" המלווה בתמונות ובו מדריכה ילדה פלסטינית תושבת העיר קרוב משפחה שבא לבקר. בין המקומות בעיר שאליהם הגיעו: "ביה"ס 'אוסאמה' שהכיבוש השתלט עליו והפך אותו לקולוניה [מוסתעמרה]..." (שפתנו היפה, כתה ב', חלק ב' (2016) עמ' 46).

⁵¹ השימוש בביטוי הנייטראלי תג' מועצת סכניה בספרי הלימוד של הרש"פ לציון ישובים יהודיים, במקום המונח הרגיל "התנחלויות [מוסתוטנאט]" הוא נדיר מאד.

והתמונה השייכת לקטע זה:

(שפתנו היפה, כתה ב', חלק ב' (2016) עמ' 44)

בשאלות:

"מה עשה הכיבוש בביה"ס 'אוסאמה'?"
ועוד שאלות בכותרת: "נחשוב":

- "מדוע השתלט הכיבוש על ביה"ס 'אוסאמה'?"
- לאן הלכו הילדים שלמדו בביה"ס 'אוסאמה'?"
- מהן הבעיות שמהן סובלים תושבי אזור המקדש האיבראהימי [אלחרם אלאבראהימי - מערת המכפלה]? [אין תשובה על כך בטקסט הסיפור עצמו]."

(שפתנו היפה, כתה ב', חלק ב' (2016) עמ' 47)

שיר על חברון וענביה המתוקים ובו השורה הבאה:

"ואין מקום בתוכה לזר הלא-קרוא [דח'יל]".
(שפתנו היפה, כתה ג', חלק ב' (2016) עמ' 134)

ולגבי עזה:

"ההתנחלות ברצועת עזה"

פרוייקט היתדות (האצבעות): הכין את הפרוייקט הזה ישראל גלילי, ראש ועדת השרים לענייני התיישבות [מילולית: לענייני האימפריאליזם הקולוניאליסטי, או: הקולוניאליזם ההתיישבותי - אלאיסטיעמאר אלאיסטיאני]. הפרוייקט הזה כוון לחלק את עזה לשלושה גושים מנותקים זה מזה שביניהם מפרידות התנחלויות יהודיות, באופן שבשלב מאוחר יותר יהיה אפשר לספח את הגושים האלה לאזורים השכנים להם בישראל.

[מופיעה מפת הרצועה ובה הישובים היהודיים]

ההתנחלויות ברצועת עזה

כל ההתנחלויות פונו ונהרסו בשנת 2005 מתוך יישום תכנית ההתנתקות החד-צדדית של הצד הישראלי. (היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתה י"א, חלק ב' (2014) ע"ע 52 - 53, וראו התייחסות קצרה נוספת בעמ' 90 באותו ספר.)

ספרי הלימוד החדשים משנת 2017 מעמיקים את העיסוק בהתנחלויות הישראליות בשטחים ומייחסים להן תפקיד מרכזי בשליטה הישראלית שם. מטרותן - כיתור מרכזי האוכלוסיה הפלסטיניים וניתוקם זה מזה:

"מדיניות הקולוניזציה נמשכה לאחר כיבוש שארית פלסטין בשנת 1967 ומטרתה היתה קיטוע הקשר ההדדי וההמשכיות בין ריכוזי הישוב הפלסטיני. תפקיד ההתנחלויות [מוסוֹטנאָת] היה להפוך את הגדה המערבית לקנטונים קרועים ומופרדים (אפארטהייד) [באופן] שלא יקשרו ביניהם אלא מעברים מוגבלים המוקפים ע"י התנחלויות, מחנות ומחסומי צבא של הכיבוש הציוני, באופן שהפלסטינים לא יוכלו לנוע בחופשיות בתוך השטחים הכבושים. ואכן, ההתנחלויות הוקמו בפריסה לגושים, או בטבעות כיתור, בשירות אסטרטגית ההפרדה והקישור ההתנחלותית, והרי טבעות הכיתור ההתנחלותיות המקיפות את ירושלים מבטיחות את הקשר ההדדי ביניהן ומפרידות את ירושלים משאר הגדה המערבית וכמו-כן מפרידות באותו הזמן את צפון הגדה המערבית מדרומה. כמו-כן, רצועת ההתיישבות המקבילה לקו הירוק מהווה אזור המשך לפלסטין | הכבושה בשנת 1948 וגוף מפריד בין הפלסטינים שמשני צידי הקו. אותו הדבר נכון גם לגבי שני גושי ההתיישבות בדרום רמת הגולן וצפונה ולגבי גוש ההתנחלויות 'ארז' בצפון רצועת עזה. אשר לגוש קטיף בדרום הרצועה, הרי הוא מהווה כיתור של ערי הרצועה וגוף מפריד ציוני על הגבול הפלסטיני-מצרי. יש לציין כי הכיבוש נסוג מרצועת עזה בשנת 2005 כצעד חד-צדדי." (לימודי היסטוריה, כתה י"א, חלק א' (2017) ע"ע 90 - 91)

27. ההתנחלויות בפרט, וישראל בכלל, גורמות לזיהום הסביבה הפלסטינית:

"מהי השפעת ההתנחלויות על הסביבה בפלסטין?"
(אזרחות, כתה ו' (2015) עמ' 59)

"אכתוב דו"ח קצר על השפעת ההתנחלויות הישראליות על זיהום הסביבה."
(גיאוגרפיה אנושית, כתה ו' (2014) עמ' 84).

3. אחקור את השפעת ההתנחלויות היהודיות על זיהום הסביבה הפלסטינית."

٣- ابحاث عن أثر المستوطنات اليهودية في تلوث البيئة الفلسطينية.

(גיאוגרפיה פיזית ואנושית, כתה י"ב [הומניסטית] (2015) עמ' 95)

"מוחמד הלך בלוויית סבו לבדוק את אדמותיהם החקלאיות הקרובות לוואדי באזור סלפית. הוא הבחין בזיהום הוואדי בפסולת ומי ביוב של הקולוניות ההתיישבותיות [אלמוסתעמראת אלאיטמיטאניה - כינוי להתנחלויות הישראליות]..."

(מדעים וחיים, כתה ז', חלק א' (2017) עמ' 24)

"פעילות 2-2: כתוב דו"ח על היפטרות ההתנחלויות [מוסטוונטא] הישראליות מהפסולת שלהן על-
חשבון השטחים הפלסטיניים והשפעת הדבר על מי התהום, תוך אישוש הדו"ח שלך בתמונות."
(השכלה מדעית, כתה י"א, חלק א' (2017) עמ' 42)

"הכיבוש הפך שטחים נרחבים של הגדה המערבית ורצועת עזה למזבלות של פסולת רעילה ופעל לזיהום
הסביבה הפלסטינית בחומרים רדיואקטיביים וכימיים, דבר שגרם לעליה בממוצעי ההיפגעות במחלות
קשות ובראשן סרטן."
(לימודי חברה, כתה ט', חלק א' (2017) עמ' 21)

"בשנת 2000 העבירה ישראל שלוש משאיות מלאות בפסולת מסוכנת ורעילה לשני אתרים בצפון הגדה
המערבית. הראשון נמצא בקרבת הגבול המזרחי של עירית טולכרם ובו פרדסים ושתי בארות ארטזיות.
ה[אתר] השני נמצא בתחום אזור המגורים של הכפר עזון במרחק 50 מ' בלבד מבאר מי השתיה היחידה
השייכת לכפר.

נדון יחד: מהו הדבר אשר מאפשר לישראל לזהם את הסביבה [הפלסטינית] ללא מעצור?
...כיצד מנצל הכיבוש את היגיון הכוח?"
(אזרחות, כתה ו' (2015) עמ' 55)

"המים בגדה המערבית ורצועת עזה חשופים לזיהום ע"י עלית שיעור מליחותם והדבר מתברר כדלהלן:
א. עלית שיעור המליחות של מי נהר הירדן כך שהגיע ל-5,224 מיליגרם לליטר בשנת 1991, בשל
הטיית חלק גדול ממימי לאזור הנגב, מצד אחד, והטיית מימי המעיינות המלוחים ב[אזור] בית שאן
וטבריה אליו ע"י ישראל.

ב. עלית שיעור מליחות מי התהום בגדה המערבית, במיוחד באגן המזרחי בגדה המערבית, ועלית שיעור
מליחות מי התהום ברצועת עזה, במיוחד באזורים הדרומיים-מזרחיים והמרכזיים. עלית שיעור מליחות
מי התהום בגדה המערבית ורצועת עזה נובעת מהשאיבה הישראלית הגדולה והמוגזמת של מי התהום,
חדירת מי שופכין וחדירת מי הים התיכון אל מאגרי מי התהום, כמו שקורה ברצועת עזה."
(גיאוגרפיה פיזית ואנושית, כתה י"ב [הומניסטית] (2015) עמ' 86)

"שיעור המליחות באקוויפר הפלסטיני עלה מעל לאחוז המומלץ מבחינה בינ"ל כתוצאה משאיבה
ישראלית מוגזמת של מי תהום, כמו באר הירודיון 4 במחוז בית לחם."
(השכלה מדעית, כתה י"א, חלק א' (2017) עמ' 41)

ואם בוחנים את הסביבה הפלסטינית במבט רחב יותר הכולל גם את שטח ישראל מלפני 1967:

"הכיבוש הציוני ייבש אותה [ימת החולה] כדי להפכה לאזורים חקלאיים ובכך הרס את חיי הטבע שבה."
(לימודי חברה, כתה ה', חלק א' (2017) עמ' 20, ויש חזרה על זה בקיצור גם בעמ' 21)

ובאותו הקשר:

"לחקור:

מחקרים מצביעים על עליה במספר מקרי התחלואה בסרטן בדרום חברון, בהשוואה לאזורים פלסטיניים
אחרים. אחקור את הקשר של הדבר לקירבתה לכור של דימונה במדבר הנגב."

تُشير الدراسات إلى وجود زيادة في
عدد الإصابات بحالات السرطان
في جنوب الخليل، مقارنة مع
المناطق الفلسطينية الأخرى، ابحاث
عن علاقة ذلك بقربها من مفاعل
دِيمونة في صحراء النقب.

(השכלה מדעית, כחה י"א, חלק א' (2017) עמ' 40)

28. ישראל פועלת בניגוד לחוק הבינ"ל ועקרונות זכויות האדם:

"[מטלה:]: הכיבוש משליך ארצה את עקרונות החוק הבינ"ל. אתן שלוש דוגמאות לכך."
(קריאה וטקסטים, כחה ט', חלק א' (2015) עמ' 51)

"מי מפר את זכויות האדם?"

...הכיבוש: מתבטא בגורם הכוח השליט החייב לשאת במלוא אחריותו כלפי הפרת זכויות האדם במדינה הכבושה. אמנות ג'נבה מסדירות את אחריות הכיבוש להגנת האזרחים בזמן סכסוכים ומלחמות במסגרת מה שידוע [בשם] החוק הבינ"ל ההומאני.
(אזרחות, כחה ט' (2013) עמ' 29)

ומטלה בעניין זה:

"אכתוב תזכיר למזכ"ל האו"ם שבו אפרט את הפרות עקרונות זכויות האדם והחוק הבינ"ל ע"י ישראל ואמריצו [להתייחס] לצורך לחייב את ישראל לכבד את סעיפי החוק הבינ"ל."
(קריאה וטקסטים, כחה ט', חלק א' (2015) עמ' 51)

"...ההפרות הישראליות של החוק ההומניטרי הבינ"ל בפלסטין..."
(סוגיות אקטואליות, כחה י"ב [הומניסטית] (2014) עמ' 88, ובשאלות בעמ' 89: "[האם] הפעולות בהן נוקט הכיבוש הישראלי נחשבות כהפרת החוק ההומניטרי הבינ"ל"?)

"נראה כי יש שוני בין מדינות העולם ברמת מחויבותן לזכויות [האדם] והענקתן לאזרחיהן. דוגמה לכך היא העם הפלסטיני החשוף לפגיעה בזכויותיו..."
(אזרחות, כחה ז' (2014) עמ' 44)

29. ישראל מזניחה את שירותי הבריאות ומונעת מצוותי הצלה הפלסטיניים מלמלא את תפקידם:

"הזנחת שירותי הבריאות, החינוך והרווחה של העם הפלסטיני תחת הכיבוש."
(חינוך לאומי, כחה ו' (2014) עמ' 15, וראה המטלה בעמ' 58 בספר, בהקשר של מוסדות הבריאות של הרש"פ: "נבהיר מה היה המצב הרפואי בצל הכיבוש הישראלי".)

להלן 3 תצלומים: 1) אמבולנס של הסהר האדום בתוך עשן גז מדמיע (2) אמבולנס כנ"ל במחסום נייד צה"לי (3) אמבולנס כנ"ל נחסם ע"י נגמ"ש צה"לי. הכיתוב מתחת לצילומים: "נדון: ההשפעה של מניעת צוותי ההצלה ע"י הכיבוש מלבצע את עבודתם."

— نَأَقِش، أَثَرُ مَنَعِ الْإِحْتِلَالِ طَوَاقِمَ الْإِسْعَافِ مِنَ الْقِيَامِ بِعَمَلِهَا.

48

(טיפוח לאומי וחברתי, כתה ג', חלק ב' (2016) עמ' 48)

"הצוותים הרפואיים ורכבי ההצלה בפלסטין עומדים בפני קשיים וסכנות בגלל הכיבוש הציוני וביניהם: מניעת רכב ההצלה מלהגיע אל האנשים שנפגעו בשל התנגדותם לכיבוש, להגיש להם עזרה ולהעבירם אל בתי החולים, תקיפת עובדי ההצלה ופציעתם או הריגתם. פעולות אלה נוגדות את [אמנת] זכויות האדם." (טיפוח לאומי וחברתי, כתה ג', חלק ב' (2016) עמ' 49)

30. אפליה גזעית:

רשימת תחומי האפליה הגזעית של ישראל כלפי הפלסטינים כוללת, עפ"י ספר הלימוד, גם פריטים שהם מדיניים במהותם כמו "כיבוש ירושלים וסיפוחה לישראל" ובטחוניים, כמו הקמת גדר ההפרדה ומניעת נסיעת פלסטינים בכבישים מסויימים עקב מקרי ירי ממכוניות פלסטיניות על נוסעים יהודים:

האפליה הגזעית הציונית נגד הפלסטינים

מאז קומה בשנת 1948 נקטה ישראל בסידרת צעדים גזעניים במטרה להדגיש את האופי היהודי של מדינתה ולשנות את האופי הגיאוגרפי והיישובי של פלסטין. בין צעדים אלה:

1. אילוף העם הפלסטיני להגר ממולדתו והחלפתו ע"י יהודים. למרות החלטת האו"ם מס' 194 שהתקבלה בתאריך 11.12.1948 בנוגע לזכות הפלסטינים לשיבה ופיצויים, ישראל אינה מכירה בהחלטה זו ומנסה לסלק את האופי המדיני מבעית הפליטים, להפכה לבעיה אנושית חברתית ולשלב במסגרת מפעלי הפיתוח הכלכליים באזור.

2. קבלת חוקים גזעניים, כמו חוק השבות משנת 1950 שעל-פיו לכל יהודי זכות לשוב לישראל, וכן חוק האזרחות משנת 1952 שמעניק ליהודי העולה את האזרחות הישראלית, במטרה להקנות אופי יהודי למדינה.
3. התייחסות לפלסטינים אשר נשארו במולדתם כאילו הם מיעוטים ושליטת ההגדרה הלאומית מהם והזכויות הקולקטיביות הנובעות ממנה. עד עתה היא משתמשת במונחים גזעניים באיזכורם כגון 'ערביי ישראל' או 'המיגזר הערבי בישראל'. |
4. שליטה על הקרקע ואימוץ חוקים שמגשימים זאת עבורה, וביניהם חוק נכסי נפקדים משנת 1950, חוק הקרן הקיימת לישראל משנת 1953 ועוד, להסדרת פעולות ההפקעה של רכוש הפלסטינים הנעדרים בכפייה והעברת הבעלות עליהם ליהודים. ממשלות ישראל מאז 1948 ועד עתה מסרבות לפתוח את תיק נכסי הנפקדים הפלסטינים. מדיניותה נמשכה [גם] לאחר כיבוש השטחים הפלסטיניים בשנת 1967, שאז פנתה לנקוט בסידרת צעדים שמטרתם לחזק את ההפרדה הגזעית וביניהם:
- הפקעת קרקעות והקמת התנחלויות יהודיות עליהן.
 - סלילת כבישים העוברים דרך אדמות פלסטיניות והגבלת השימוש בהם למתנחלים תחת ההגנה של כוחות הכיבוש הישראליים.
 - כיבוש ירושלים וסיפוחה לישראל.
 - הריסת בתים והחרבת רכוש.
 - הטלת מצור ומדיניות הסגרים על השטחים הפלסטיניים לתקופות ארוכות וניתוק חלקיהם זה מזה, [כמו] ע"י ניתוק הגדה המערבית מרצועת עזה, וכן - מה שקורה בזמן הנוכחי - הניסיון לסגור את רצועת עזה לאחר נסיגת ישראל ממנה בצעד חד-צדדי, ויצירת אזורי חיץ בטיעוני בטחון. הערים והכפרים הפלסטיניים הפכו להיות דומים ל'בנטוסטאנים'⁵² כשהם מוקפים בהתנחלויות ובמחנות של כוחות הכיבוש.
 - השתלטות על מקורות המים ומניעת הפלסטינים מלהפיק מהם תועלת.
 - הקיר אשר ישראל החלה בהקמתו לאחר פרוץ אינתיפאדת אלאקצא בשנת 2000 ואשר הפך להיות נודע בשם קיר הסיפוח וההפרדה הגזעני. הוא לא הסתפק בסיפוח שטחים אלא חרג מזה לעבר ניתוק חלקי יישובים ערביים זה מזה.
- צעדים גזעניים אלה, בהם נקטה ישראל מאז הקמתה בשנת 1948, הניעו את האו"ם לקבל את החלטתו מס' 3379 בתאריך 10.11.1975 אשר החשיבה את הציונות לסוג מסוגי הגזענות וגינתה את כל הצעדים הגזעניים שהיא מבצעת נגד הפלסטינים. יש לציין כי ההחלטה הזאת בוטלה על-סמך הצעה שאותה הגישה ארה"ב בתאריך 16.12.1991 בעקבות השלכות מלחמת המפרץ השנייה ותחילת תהליך השלום. (היסטוריה של הערבים והעולם במאה העשרים, כתר י"ב [הומניסטית] (2014) ע"ע 95 - 96, ובשאלות בעמ' 98: "אבהיר" את יסודות המדיניות הגזענית בה נהגה ישראל בשטחים הערביים הפלסטיניים מאז כיבושם בשנת 1967.)"

מטלה: "נבהיר את תופעות האפלייה הגזעית שמפעיל הכיבוש הציוני בפלסטין".
(לימודי היסטוריה, כתר י"א, חלק א' (2017) עמ' 60)

3.1 דיכוי אזרחי ישראל הפלסטינים:

לפי ספרי הלימוד של הרש"פ, אזרחי ישראל הפלסטינים סובלים מאפלייה בתחומים שונים לעומת אזרחי ישראל היהודים: השלטונות מצרים את צעדיהם, מנסים להשתלט על אדמותיהם ולהקים שם יישובים יהודיים ("התנחלויות") ובמקרה קיצוני אף ביצעו נגדם מעשה טבח לשם כך, בכפר קאסם:

"[ישראל] כפתה על הערבים הפלסטינים [שבה] את האזרחות הישראלית, ולמרות זאת לא נהנו אלה מהזכויות והפריבילגיות שמהן נהנים היהודים בישראל. היא נקטה נגדם באמצעים המגבילים את חופש השליטה בנכסיהם, חופש הביטוי וההתארגנות, וחופש התנועה, השהיה והמגורים. כמו-כן התערבה בתכניות הלימודים בבתי"ס והצרה את צעדי העיריות והמועצות המקומיות בערים ובכפרים הערביים.

⁵² כינוי בדרום אפריקה של ימי האפרטהייד לשטחים הכפריים האוטונומיים של שבטי השחורים.

ישראל נקטה במדיניות של אלימות במטרה לאלץ את התושבים הפלסטינים לעזוב את בתיהם ואדמותיהם. הדוגמה הטובה ביותר לכך היא הטבח שביצעה נגד התושבים הפלסטינים בכפר קאסם ב-29 אוקטובר 1956, ערב התוקפנות המשולשת נגד מצרים, ואשר נפלו קורבן לו 49 פלסטינים מבני הכפר. |

ישראל המשיכה את מדיניותה שמטרתה לכבוש קרקע ולהשתלט עליה באמצעים שונים ע"י רכישתה בכסף והעברת הבעלות עליה על-שם הקרן הקיימת לישראל [הקרן הלאומית הישראלית לפי המינוח הערבי השואב מהשם האנגלי של המוסד], או השתלטות עליה למטרות צבאיות ובטחוניות, או באמתלה שהיא אדמת מדינה, או אדמת בור. ישראל השתלטה על נכסי הפלסטינים שאולצו לעזוב את אדמותיהם [במלחמה] והקימה למטרה זו מחלקה מיוחדת שנקראה "מחלקת הרכוש הערבי" [צ"ל: האפיטרופוס על נכסי נפקדים] לפיקוח על נכסי הנעדרים מאדמותיהם והבטחת הבעלות עליהם לקרן הקיימת לישראל. לשם הקלת שליטתה על הקרקע פנתה הממשלה הישראלית לחוקק חוק בשנת 1949 שמעניק לרמטכ"ל הישראלי את הזכות לסגור כל שטח למטרות אימונים צבאיים. כוונתה בכך היתה לבנות ערים והתנחלויות [מוסטוונטנא] ולנצל שטחי קרקע למטרות חקלאיות לטובת יהודים. (היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כהן י"א, חלק ב' (2014) ע"ע 36 - 37)

"למדתי: הבדואים בפלסטין [ובקטע בעמ' 43 מוזכרים גם הבדואים בנגב] סובלים מבעיות רבות שהחשובה שבהן היא הריסת בתי מגוריהם ע"י הכיבוש ואילוצם לעזוב את מקומות מגוריהם במטרה להפקיע את אדמותיהם ולהקים עליהן התנחלויות [מוסטוונטנא] וכבישים, והריסת בתיהם שלהם כדי למנוע מהם השכלה. כמו-כן הם סובלים ממחסור בשירותים כמו חשמל, מים וכבישים - דבר הגורם להזדקקותם לתמיכה וסיוע לשם חיזוק עמידתם האיתנה על אדמתם." (טיפוח לאומי וחברתי, כהן ד', חלק א' (2016) עמ' 44, וראו המטלה בעמ' 47: "אכתוב [על] פעולות הכיבוש כלפי הבדואים בפלסטין; אציין כיצד אפשר לעזור לבדואים להשתקע בפלסטין.")

"הכיבוש הציוני פעל להגבלת תנועתם של הבדואים ולהחשבת שטחי המרעה כשטח צבאי סגור שבו אסור לבדואים לרעות את צאנם ולהסתובב בו. הוא פעל לאלצם לעזוב, להרוס את משכנותיהם ובתיהם שלהם ולגרשם."

(לימודי חברה, כהן ה', חלק א' (2017) עמ' 62, וראו מטלה בעמ' 63: "פעילות: אסוף תמונות וקטעי וידאו שיראו את פעולות הכיבוש הציוני נגד הבדואים ואציגם לפני עמיתי.")

וקטע שירי קצר בקשר לפרשת הטבח בכפר קאסם ב-1956 בידי אנשי משמר הגבול:

"הוי כפר קאסם, יקר הוא הפצע הדוקר בחוזך העירום..."
(השפה הערבית: מדעי הלשון, כהן י"ב (2015) עמ' 102)

ישנה גם התייחסות בספרי הלימוד של הרש"פ למאסרם של פעילים פוליטיים פלסטינים אזרחי ישראל, תוך הבאת שירים בנושא זה שנכתבו על-ידם:

בשיר בכותרת "מברק מהכלא" מביע מחמוד דרוויש את הרגשתו כאסיר בכלא (עמ' 57) ובפרשנות בעמוד שלאחר מכן מסופר כי נעצר מספר פעמים מאז 1961, ובשנת 1972 גורש מהארץ, וכך "הי את חייו כשהוא סובל מהברוטליות של הסוהר הישראלי ומכאבי הנכר בגלות" (קריאה וטקסטים, כהן ח', חלק א' (2015) ע"ע 57 - 58).

גם תופיק זייד, איש המפלגה הקומוניסטית בישראל וראש עיריית נצרת בעבר, כתב שיר מהכלא בכותרת "שיחה לילית בכלא", לאחר שנעצר בהפגנת מפלגתו בנצרת ב-1958, וראו קריאה וטקסטים, כהן י', חלק א' (2015) עמ' 47, וכן קטעים מהשיר כתרגילי לשון במדעי הלשון, כהן י' (2015) עמ' 37; השפה הערבית: מדעי הלשון, כהן י"ב (2015) עמ' 19.

"[משפט תרגול:] אל תחשיבו את הכובש כבעל אנושיות."
(השפה הערבית: מדעי הלשון, כתר י"ב (2015) עמ' 27)

להלן קטעים משיר בכותרת "האופק עטוי להבות" מאת המשורר המצרי עבד אלסתאר סלים המתאר כובש באופן כללי, לאו דווקא ישראל. אולם הכנסתו לספר לימוד של הרש"פ הופכת אותו בהכרח לכלי דמוניזציה נגד ישראל, בפרט לאור איזכור פרדס התפוזים שהוא מוטיב חוזר בשירי הגעגועים לפלסטין:

"במה תשיב
אם יתקוף את בני ביתך
אדם זר
שהיותו בעל נשק פיתה אותו
והוא חשף ניבי זאב
...
במה תשיב אם יסוכסכו
שורשיך בתוכך בעוד היריב נוטע
בלב אדמתך את רומחו
ופותח באש על השדה
ששורפת את חיטתו
ומתמיד בעקשנותו
ומשחית,
הורס, רוצח ומסתיר
את שמשך ממך, וחונק
את רעננות זמנך
מערער בכל זמן עליך
את קירות ביתך
וצובע בדם את אור היום
המבהיק,
במה תשיב?
במה תשיב אם יטען
שמטע התמרים
ופרדס התפוזים
וזיתך הערביים,
ואתה,
ואשתך סלמא,
ובניך הטובים
[הם] שלל מלחמה
ורכוש שנתפס בחוזק יד,
[כך שהברירה היא] או הישארות בלא שום זכות
לכם בחיים
או כליה למי שלפקודות אינו
נענה,
במה תשיב?"

الأفق مُتَشِحٌ بِاللَّهَيْبِ

(عبد الستار سليم / مصر)

بماذا تُجيبُ

إذا ما تعدى على أهل بيتك

شخصٌ غريبٌ

وقد غره أنه ذو سلاح

فكشَّرَ عن نابٍ ذيبٌ

بماذا تجيب إذا ما استُفِرَّتْ

جذورُك فيك . . . وقد غرسَ الخصمُ

في صَدْرِ أَرْضِكَ رُمَحَهُ

وأطلقَ ناراً على الحقلِ

تُحرقُ قَمَحَهُ

ولجَّ عناداً

وعاثَ فساداً

يُدمرُ، يُقتلُ، يُحجِبُ

شَمْسَكَ عَنْكَ . . . ويخنقُ

خُضْرَةَ وَقْتِكَ

يُزلزلُ - في كلِّ آن - عليك

جوانبَ بيتك

ويصبغُ بالدم وجهَ النهارِ

القشيبُ

بماذا تجيبُ؟! *

* * *

بماذا تجيبُ إذا ما ادعى

أنَّ كَرْمَ النخيلِ،

وبيارةَ البرتقالِ،

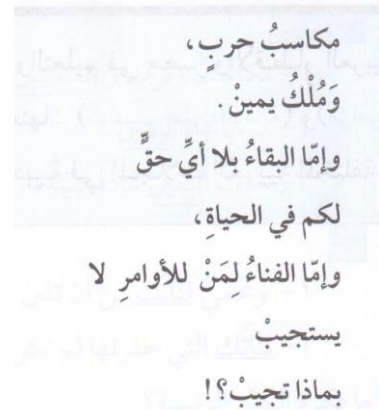
وزيتونكَ العربيِّ،

وأنتِ .

وزوجك (سلمى)

وأبناءك الطيبين،

(קריאה וטקסטים, כתה ט', חלק ב' (2014) ע"ע 51 - 53, ובשאלות בעמ' 55: "למי הכוונה באדם הזר שבטקסט?" וכן תרגיל בעמ' 56 שבו אמור התלמיד לפרש ביטויים מסויימים בשיר וביניהם: "פרדס התפוזים" = "האדמה הגזולה")

שיר זה יש להחשיב כגורם דמוניזטורי רציני ביותר, משום שהוא מעלה את היריבות עם ישראל והיהודים לרמה של איום קיומי על הפרט הפלסטיני בעיני התלמידים, עם השלכות חמורות ביותר על האפשרויות לפתור את הסכסוך בדרכי שלום.

מימד חדש לדמוניזציה הישירה ניתן באחד מספרי המהדורה החדשה של 2017 שבו מופיעים גילויי "התקרבות" קיצוניים שמשליכים בהכרח על הגורם "המקרבן". מדובר בשיעור בכותרת "מכתב מילדה פלסטינית אל ילדי העולם" ובמכתב "היא מתארת את הסבל שהכיבוש גורם לה ולבני גילה..." |

להלן קטעים:

"...מאז שנולדתי רצחו את ילדו, קרעו לגזרים את בובתי והחבאתיה בלבי. מאז שנולדתי מפלחות שריקות הכדורים את אוזני והשחור עוטף את כל הדברים מסביבי. אני רואה עיניים בוכיות: זוהי אם של מרטיר, זוהי בת של שבוי וזוהי אחות של נעדר. וזהו ילד שפצצה עיוותה אותו: רצחה את בובתו ויחד עימה סילקה את עינו ולבבו ושמחתו. העצב מצא אל ליבו את הדרך שהשמחה לא תדע עוד לעולם. וזוהי אשה צעירה שאיבדה את בעלה והיגון חפר בלחייה את הריצי היאוש..." |

מאז שנולדתי אני רואה את שדותינו נתונים לשרירות לב ואת סמטאותינו מסוגרות. צועדים בהן המוות והחיילים. אני רואה חורבות בתים הרוסים שאבניהם התפזרו לכל עבר ועדיין נאנחים תחתיהן זיכרונות הילדים וחלומות הציפורים... חלמתי שיש לנו בי"ס בלי שאפחד פן ידרסני בו מגף של חייל גזלן... מדוע שחטו את ילדו לעיני ורצחו את השושן בשדות? מדוע הרגו את הפרפרים בגינותינו והבהילו את הציפורים? מדוע מנעו את אור השמש, הפיצו אפילה וחסמו את הדרכים?..."
(השפה הערבית, כתה ח', חלק א' (2017) ע"ע 59 - 61)

סובלנות

במסגרת זו ישנם שיעורים המדגישים את הצורך בסובלנות בין העמים ובני הדתות השונות באופן כללי, עם דגש מיוחד על יחסי מוסלמים-נוצרים בחברה הפלסטינית. בשום מקום אין מאזכרים, לא במפורש ולא במובלע, צורך דומה לגבי היהודים של היום בישראל. לכל היותר מזכירים את סובלנות האסלאם בהיסטוריה כלפי היהודים והנוצרים.

במסגרת שיעור בנושא "הרחמים" נאמר:

"המוסלמי מרחם על החלשים וחש אהדה לעניים.
המוסלמי מרחם על בני האדם כולם, אפילו [על] האויבים."
(חינוך אסלאמי, כחה ב', חלק א' (2014) עמ' 59)

"האסלאם הבטיח ללא-מוסלמים חיים בטוחים בארצות האסלאם, שמר להם את זכויותיהם, אסר לפגוע בהם וציווה להתייחס אליהם יפה."
(חינוך אסלאמי, כחה ד', חלק ב' (2015) עמ' 47. ובשאלה בעמ' 49: "אבהיר כיצד השווה האסלאם בין המוסלמים והלא-מוסלמים בחברות המוסלמיות.")

"המוסלמי מתוגמל [ע"י אלוהים] עבור הצדקה [שהוא נותן], תגיע למי שתגיע, ואפילו ייחנה ממנה כופר.
אם המאמין יזרע ויתן צדקה לכופר - יש לו על כך שכר וגמול..."
(החדית' הנאצל ומדעי, כחה י"א [מגמה הלכתית] (2013) עמ' 109)

"[שיעור בכותרת:]: "אנו מכבדים את העמים". "מטרות השיעור: מצופה מן התלמיד לאחר סיום השיעור שיהיה מסוגל להכיר כי בני האדם שונים בצבעיהם, צורתם, מנהגיהם, מסורותיהם, לשונותיהם ודתותיהם, ולכבד את כל בני האדם למרות השוני ביניהם."
(טיפוח לאומי וחברתי, כחה ג', חלק א' (2016) עמ' 87, וראו בעמ' 92 באותו ספר 2 תמונות: מימין - נערה עומדת לפני כנסייה ומשמאל - נער עומד לפני מסגד עם כיתוב מתחת לתמונות: "העמים שונים בדתותיהם ומקומות פולחנם. אני מכבד את העמים למרות השוני בדתותיהם.")

"שיעור 1: אני מקבל את האחרים
לכל עם מעמי העולם דת משלו, וכל הדתות המונותיאיסטיות⁵³ קוראות לכבד זו את זו. כמו-כן שונים מנהגי בני האדם ומסורותיהם בצורת הלבוש, במאכל, בחגים ובנישואין. בני האדם בעולם שונים גם בצבע עורם ויש בהם לבנים, שחורים וצהובים. חובה עלינו לכבד את כל הדתות המונותיאיסטיות ואת מנהגיהם ומסורותיהם [של בני האדם] גם אם צבעם שונה. כמו-כן מן הראוי לנו לשפוט אדם עפ"י מעשיו ויחסו לאחרים."
(אורחות, כחה ג', חלק א' (2015) ע"ע 19 - 20. בתחתית עמ' 20 יש שני איורים: מימין - נער כורע בתפילה במסגד ומשמאל - נערה קדה בתפילה בכנסייה. וראו גם בספר חינוך לאומי, כחה ה' (2014) עמ' 3 שני איורים בהקשר המשפחה הפלסטינית: בימני - טכס החתימה על הסכם נישואין מוסלמי אצל המאד'ון (רשם נישואין שרעי) ובשמאלי - טכס נישואין נוצרי בכנסייה. כמו-כן מופיעה כנסייה, נוסף על המסגד, בתוך איור של שכונה פלסטינית בחינוך לאומי ולחיים, כחה א', חלק א' (2016) עמ' 81.)

"פעילות 3: נקרא את הביטויים שלהלן ואח"כ נסיק מסקנות: עומר וג'ורג' מתגוררים בעיר בית לחם. עומר וג'ורג' הם שכנים וחברים. ג'ורג' הוא ממשפחה נוצרית ועומר הוא ממשפחה מוסלמית. קשר טוב קושר בין משפחת עומר ומשפחת ג'ורג'. כל אחת מהן עוזרת לאחרת וכל אחת מהן מכבדת את הדת של האחרת." ובהמשך: "אנו פלסטינים מוסלמים ונוצרים המכבדים זה את זה למרות השוני בדתותינו."

⁵³ "שמימיות" - סמאוויה בערבית, לציון הורדתן מטעם האל לבני האדם. מדובר באסלאם, ביהדות ובנצרות. שאר הדתות נקראות "נקבעות/מוסכמות/מומצאות [ע"י בני אדם]" - וזעיה בערבית.

(טיפוח לאומי וחברתי, כתה ג', חלק א' (2016) עמ' 75)

"סובלנות בין המוסלמים לנוצרים שוררת בחברה הפלסטינית."
(חינוך לאומי, כתה ו' (2014) עמ' 12, ובמטלה בעמ' 13 על התלמיד להשלים את החסר לפי האמור לעיל:
"... בין המוסלמים לנוצרים שוררת בחברה הפלסטינית.")

באותו ספר מובא אף פרק בכותרת "סובלנות" (ע"ע 66 - 68) ותחתיה איור של כומר נוצרי ואיש דת מוסלמי לוחצים ידיים. השאלות מתחת לאיור:

1. מה אנו רואים בתמונה?

2. על מה מצביעה לחיצת היד של השיח' והנזיר [צ"ל כומר, לפי הלבוש]?

3. מה היא עמדת שתי הדתות, המוסלמית והנוצרית, כלפי הסדרת היחסים בין בני האדם?"
(חינוך לאומי, כתה ו' (2014) עמ' 66. בהמשך אותו הפרק מדובר על סובלנות האסלאם כלפי הלא-מוסלמים ועל עמדה מקבילה של הנצרות. היהדות אינה מוזכרת כאן כגורם מקביל.)

"הסובלנות היא [אחד] הערכים הנעלים שהאסלאם הטיף להם וביקש מהמוסלמי להתאפיין בהם...
סובלנות האסלאם מתבטאת בכללים שהנהיג לגבי היחס ללא-מוסלמים בחברה המוסלמית."
(חינוך אסלאמי, כתה ח', חלק א' (2014) עמ' 76)

"ב[נושא] יחסי המוסלמים עם זולתם מבין האזרחים בחברה המוסלמית ביסס האסלאם את עקרונות הסובלנות, הצדק, האדיבות והחמלה."
(חינוך אסלאמי, כתה ח', חלק ב' (2015) עמ' 83)

"סובלנות בהתייחסות אל הלא-מוסלמים:

האסלאם מבסס את היחס בין בני האדם על צדק, חמלה ושמירה על כבוד האדם וקובע את היחס בין המוסלמים וזולתם, האזרחים הלא-מוסלמים בחברה המוסלמית, על בסיס איתן של סובלנות, צדק וחמלה... הנביא החשיב את תקיפתם ועשיקתם כחטא גדול ואמר: 'כל ההורג בעל ברית [מועאהיד, כלומר, לא-מוסלמי החי תחת חסות מוסלמית] לא יריח את ריח גן העדן.'
(חינוך אסלאמי, כתה ח', חלק א' (2014) עמ' 77, וראו את אותו חידית' גם בחינוך אסלאמי, כתה י"ב (2014) עמ' 63)

ובשאלות:

"כיצד תפרש את [העובדה] שהלא-מוסלמים בחברות המוסלמיות לא היו נתונים להצרת צעדים או דיכוי לאורך תקופות ההיסטוריה המוסלמית?"
(חינוך אסלאמי, כתה ח', חלק א' (2014) עמ' 78)

וחדית' דומה:

"כל מי שעשק בעל ברית, או גרע משהו [מהמגיע לו], או הטיל עליו משהו שאינו יכול לשאת בו, או לקח ממנו משהו שלא מרצונו - אני [כלומר, מוחמד] אהיה בר-פלוגתא שלו ביום הדין."
(חינוך אסלאמי, כתה ט', חלק ב' (2015) עמ' 82, וכן חינוך אסלאמי, כתה י', חלק א' (2015) עמ' 77)

"סובלנות האסלאם נגלית בעמדותיו האצילות כלפי הלא-מוסלמים [שכן] אינך מוצא בהיסטוריה מישהו שאולץ או חוייב לקבל על עצמו את האסלאם."
(היסטוריה של הציביליזציה הערבית המוסלמית, כתה ח' (2014) עמ' 10)

"המוסלמים והלא-מוסלמים שווים בפני השיפוט, החוק וביחס [מצד השלטונות]. השוויון בפני השיפוט לא היה מוכר ברבות מהמדינות או הציביליזציות בעולם באופן שאותו הכירו ראשוני המוסלמים בעת שהיו מחוייבים [לכך] ע"י ההלכה האלוהית."

(סדרים אסלאמיים, כהה י"ב [הלכתית] (2012) עמ' 26)

אך לעומת זאת:

"ההתייכדות עם הכופרים, ההתקרבות אליהם, התמיכה בהם, אהבתם והפגנת חיבה כלפיהם בדיבורים או מעשים או כוונות נחשבות למנוגדות לאמונה."
(אמונה, כהה י"א [מגמה הלכתית] (2013) עמ' 17)

שלום עם לא-מוסלמים

"מה שמוכיח שהאסלאם בא לקרוא לשלום ולשיתוף פעולה בין בני האדם על יסוד של שוויון וכבוד הדדי ובכוונה לפתח את האדמה הזאת אשר אלוהים שם אותנו עליה כנאמניו, הוא שהאסלאם התיר לנו לכרות הסכמים ואמנות עם הלא-מוסלמים כדי לחזק את שיתוף הפעולה האנושי ולמלא אחר האינטרסים של עובדי האל, אם אין בהסכמים האלה דבר המנוגד לחוקי האסלאם ומטרותיו..."
(סדרים אסלאמיים, כהה י"ב [הלכתית] (2012) עמ' 44)

ובהקשר זה ניתן, אולי, להביא את לקחי חוזה שלום חודייביה בין הנביא מוחמד לאנשי מכה לפני שתקף אותם סופית:

"מבין הלקחים המופקים משלום חודייביה

...

2. מותר שתהיה שביתת נשק [הודנה] בין המוסלמים ואויבם אם הדבר הוא מאינטרס המוסלמים.
3. הצורך לכבד את החוזים והאמנות שכורתים המוסלמים עם זולתם אם הם עולים בקנה אחד עם הוראות האסלאם."
(חינוך אסלאמי, כהה ט', חלק א' (2015) עמ' 54)

ועוד:

"האסלאם ציווה לקיים חוזים עם לא-מוסלמים, ואסור להפר את החוזים עימם אלא אם כן הקדימו הם להפר אותם."
(חינוך אסלאמי, כהה ט', חלק א' (2015) עמ' 89)

"הנביא, עליו השלום, אישר עריכת חוזים, והוא [עצמו] ערך כמה מהם עם היהודים ב[עיר] מדינה ואשר בהם הסדיר את ענייני החברה האזרחית, וכן את שלום חודייביה [עם אנשי מכה]. יש תנאים לתקפות החוזים וביניהם:

- ש[החוזים] לא יהיו מנוגדים לעקרונות ההלכה האסלאמית.
 - שיהיו על בסיס של רצון ובחירה וללא אילוץ או כפייה.
 - שיגשימו אינטרס לגיטימי של המוסלמים.
 - כמו כן פירט האסלאם שסיום החוזה יהיה באחד המקרים שלהלן:
 - סיום תקופתו...
 - כמו כן הוא מסתיים אם אלה שעימם נערך החוזה מפרים אותו בפועל.
 - ו[כן] אם תנאיו מקפחים את זכויות המוסלמים."
- (חינוך אסלאמי, כהה י"א, חלק א' (2015) עמ' 104)

שלום עם ישראל

ספרי הלימוד של הרש"פ אינם קוראים ואינם מחנכים לשלום עם ישראל, אף כי הם מדווחים על המגעים לשלום בין הפלסטינים וישראל ועל הסכמי השלום בין ישראל למצרים וירדן. מובא אפילו

מכתבו של יאסר ערפאת ליצחק רבין ערב החתימה על הסכם אוסלו שבו הוא מכיר בזכותה של ישראל לחיות בשלום ובבטחון ומתחייב לפתרון של שלום לסכסוך. אלא שהתחייבות זו אינה חוזרת על עצמה בשום טקסט בספרי הלימוד. זאת, לעומת החומר הרב המופיע שם בהקשרי המאבק האלים בישראל (וראו בפרק הבא).

להלן דיווחים לקוניים על הסכמי השלום בין ישראל ומצרים וירדן:

"הנשיא המצרי מוחמד אנוור אלסאדאת ביקר בישראל ובשנת 1978 נחתם הסכם קמפ דייוויד שעל-פיו חלה נסיגת ישראל מסיני. כתוצאה מכך ניתקו מדינות ערב את קשריהן עם מצרים ומטה הליגה הערבית הועבר מקהיר לתוניס."

(היסטוריה של הערבים והעולם במאה העשרים, כחה י"ב [הומניסטית] (2014) עמ' 68)

"ירדן חתמה על הסכם שלום עם ישראל בשנת 1994 ושני הצדדים הכירו בגבול ביניהם עפ"י הגבולות שנקבעו ע"י המנדט הבריטי."

(היסטוריה של הערבים והעולם במאה העשרים, כחה י"ב [הומניסטית] (2014) עמ' 65)

ובהקשר הפלסטיני - נאמר כי פלסטין היא ארץ השלום:

"יברך אלוהים את עץ הזית, סמל השלום בארץ השלום."

(שפתנו היפה, כחה ו', חלק א' (2014) עמ' 38, והתלמיד מתבקש לפתח את הנושא - לא ברור איך - בתרגיל הצמוד לטקסט בעמ' 39: "4. עץ הזית הוא סמל השלום. אבהיר זאת לאור המציאות הערבית בפלסטין.")

כאמור, המקום היחיד בכל ספרי הלימוד של הרש"פ, שבו מופיע ביטוי מפורש מפי גורם פלסטיני בעד שלום עם ישראל, הוא בציטוט מכתבו של ראש אש"פ יאסר ערפאת לראש ממשלת ישראל יצחק רבין בדבר ההכרה בישראל ערב החתימה על הסכמי אוסלו. להלן הקטע הרלבנטי:

"אש"פ מכיר בזכותה של מדינת ישראל לחיות בשלום ובטחון. הארגון מקבל את החלטות מועה"ב מס' 242 ו-338. הארגון מתחייב לתהליך השלום במזרח התיכון ולפתרון של שלום לסכסוך בין שני הצדדים ומכריז שכל סוגיות היסוד הקשורות במצב הקבע יפתרו במו"מ. הארגון רואה בחתימה על הצהרת העקרונות מאורע היסטורי הפותח תקופה חדשה של דו-קיום בשלום ויציבות, תקופה ללא אלימות. בהתאם לכך מגנה הארגון את השימוש בטרור ובמעשי אלימות אחרים."
(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כחה י"א, חלק ב' (2014) עמ' 83)

אבל להתחייבות הרשמית הזאת אין הד בשום מקום אחר בספרי הלימוד של הרש"פ. אין ולו טקסט אחד הקורא מפורשות לשלום עם ישראל תוך איזכור שמה. ישנן בספרים התבטאויות כלליות בעד שלום ודו-קיום אשר, לכל היותר, מזכירות את הכיבוש הישראלי שיש לסיימו ואינן מתייחסות לישראל כמדינה לגיטימית שיש לחיות עימה בשלום.

כך, בהכרזת העצמאות הפלסטינית (אלג'יר, נובמבר 1988) מופיעים הקטעים שלהלן:

"מדינת פלסטין מכריזה בזאת שהיא מדינה שוחרת שלום ומחוייבת לעקרונות הדו-קיום בשלום והיא תפעל יחד עם כל המדינות והעמים למען השגת שלום קבע המושתת על צדק וכיבוד הזכויות... ללא פחד מהמחר, שכן המחר אינו נושא עימו אלא ביטחון לאלה הפועלים בצדק, או שבים לפעול בצדק...

במסגרת מאבקה למען השכנת שלום על אדמת האהבה והשלום מאיצה מדינת פלסטין... בעמי העולם ומדינותיו... לפעול לסיום הכיבוש הישראלי של האדמות הפלסטיניות.

כמו-כן היא מכריזה בתחום זה כי היא מאמינה ביישוב בעיות בינ"ל ואזוריות בדרכי שלום עפ"י מגילת האו"ם והחלטותיו ודוחה את איום [השימוש] בכוח, או באלימות, או בטרור, או את השימוש בהם נגד

שלמותה הטריטוריאלית ועצמאותה המדינית, או נגד שלמותה הטריטוריאלית של כל מדינה אחרת. זאת, מבלי לפגוע בזכותה הטבעית להגן על הטריטוריה שלה ועל עצמאותה." (קריאה וטקסטים, כתה ח', חלק א' (2015) עמ' 40)

בחינה מדוקדקת של הנאמר כאן מגלה את הדברים הבאים:

1. השלום עפ"י הכרזה זו הוא שלום המושתת על צדק וכיבוד הזכויות.
2. הכיבוש הישראלי נוגד, ככל הנראה, את שניהם ועליו להסתיים. אלא שלא נאמר כאן במפורש היכן מסתיים הכיבוש הישראלי גיאוגרפית, ועפ"י חומרים הפזורים לאורך ספרי הלימוד (וראו בפרקים הרלבנטיים בגוף הדו"ח הנוכחי) הוא החל בשנת 1948 וכולל את כל שטחי ישראל מלפני 1967.
3. עיקרון דחיית השימוש בכוח נגד שלמותה הטריטוריאלית של כל מדינה, או לפתרון סכסוכים, מתבטל אם מתעורר צורך להגנה עצמית. לפיכך, אם הכיבוש הישראלי נמשך מאז 1948, אזי גם ההגנה העצמית נמשכת מאז - עד לסימו.

ובמלים ברורות יותר: עצם קיומה של מדינת ישראל הוא כיבוש זר הנוגד את השלום, ודבקותם של הפלסטינים בשלום ובדו-קיום בשלום אינה אמורה לחול על המקרה הישראלי.

במסגרת זו יש לדון בהסכמי אוסלו, וושינגטון, וואי ריבר בין הצדדים. אלו באו לעולם - לפי האמור בספרי הלימוד - בעקבות השתנות המצב המדיני באזור:

"אש"פ ראה כי אין מנוס מניצול האינתיפאדה הפלסטינית להשגת המטרות המדיניות של העם הפלסטיני בצל השינויים המקומיים והבינ"ל, וביניהם:

1. מעבר האינתיפאדה לסגנון של מלחמה עממית מול הכיבוש.
2. התנקשות ישראל בחיי קבוצת מנהיגים פלסטינים וביניהם צלאח ח'לף (אבו איאד), האיל עבד אלחמיד (אבו אלהול) ומוחמד אלעומרי.
3. פרוץ מלחמת המפרץ השניה בשנת 1991 בין עיראק וכוחות הברית התומכת בכוחות בהנהגת ארה"ב.
4. נסיגת בריה"מ והתמוטטותה כמעצמה בעולם.

לכן הסכים אש"פ להיכנס למו"מ ולהשתתף בוועידת מדריד בשנת 1991." (היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתה י"א, חלק ב' (2014) עמ' 82)

ההתייחסות בספרי הלימוד של הרש"פ לתהליך השלום בין ישראל לפלסטינים מבליטה את עניין מסירת שטחים בפלסטין לשליטת אש"פ ומזכירה אך בקושי את עניין השלום. להלן הציטוטים הרלבנטיים:

ועידת מדריד כונסה בהשתתפות "ישראל, סוריה, לבנון, ירדן, ופלסטין במסגרת המשלחת הירדנית" וכללה, בעקבות הדיון הכללי, "משא ומתן דו-צדדי בין ישראל וכל אחת מהמדינות הערביות במטרה להגיע עימן לחתימה על הסכמי שלום ביניהן." המו"מ בין ישראל והפלסטינים כלל שני שלבים: "הראשון: חתימת הסכם בנוגע להסדרים הזמניים להקמת ממשל עצמי לתקופה של עד חמש שנים. השני: הגעה לידי מצב הקבע ע"י דיון בסוגיות הקשורות בירושלים, בפליטים ובהתנחלות [איסטיאן]." (היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתה י"א, חלק ב' (2014) עמ' 82)

"הכנסת הישראלית ביטלה ב-19 ינואר 1993 את התקנה אשר אסרה על מגעים בין ישראלים וחברי אש"פ וזה הקל על ביצוע המו"מ הגלוי והחשאי בין הישראלים והפלסטינים אשר הוכתר בחתימה על מכתבי הכרה הדדית בין ישראל ואש"פ ב-10 ספטמבר 1993." (היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתה י"א, חלק ב' (2014) עמ' 83. נוסחי המכתבים מובאים בע"ע 83 - 84)

"מו"מ חשאי בין אש"פ וישראל התנהל באוסלו שבנורבגיה ונמשך כשנה וחצי במטרה להגיע להשכנת שלום ביניהם על בסיס של הקמת ממשלת מעבר פלסטינית לתקופה של עד חמש שנים שתביא להסדר

קבע על יסוד החלטות מועה"ב 242 ו-338. המו"מ הביא בסיומו לפרסום מסמך הצהרת העקרונות (הסכם אוסלו) אשר נחתם בווישינגטון בתאריך 13.9.1993.
(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כחה י"א, חלק ב' (2014) עמ' 84)

סעיפי ההסכם המצוטטים בספר הלימוד:

"סעיף 5: תקופת המעבר והמו"מ למצב הקבע:

1. תקופת המעבר בת חמש השנים תחל בעת הנסיגה [הישראלית] מרצועת עזה ואזור יריחו.
2. המו"מ על מצב הקבע בין ממשלת ישראל ונציגי העם הפלסטיני יחל בהקדם האפשרי אך לא יאוחר מראשית השנה השלישית של תקופת המעבר.
3. מובן שאותו מו"מ יכסה את הסוגיות הנותרות וביניהן: ירושלים, הפליטים, ההתנחלויות, הסדרי הבטחון והגבולות.

סעיף 13: היערכות מחדש של הכוחות הישראליים..."
(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כחה י"א, חלק ב' (2014) עמ' 84)

ובספר לימוד אחר:

"ארגון השחרור הפלסטיני וישראל חתמו בווישינגטון ב-13 בספטמבר 1993 על הצהרת העקרונות (הסכם אוסלו). בין סעיפיו:

1. הכרה הדדית בין ארגון השחרור הפלסטיני וישראל.
2. הקמת ממשל עצמי ברצועת עזה ויריחו בתחילה ומאוחר יותר יכלול הממשל הזה את שאר חלקי הגדה המערבית.

בהתאם לכך שבה הנהגת ארגון השחרור הפלסטיני לפלסטין בחודש ספטמבר 1994..."
(היסטוריה ערבית מודרנית ובת-זמננו, כחה ט' (2014) עמ' 57, ומטלה בעמ' 58: "אכתוב דו"ח על הסכם אוסלו בין פלסטין וישראל")

בהמשך מפורטים הסכמי ווישינגטון (1995) בדבר מסירת אזורים נוספים לידי הרש"פ ביהודה ושומרון תוך סיווג שטחי A, B ו-C, וואי ריבר (1998) בדבר חלוקת השליטה בעיר חברון. לא נאמר בספר הלימוד דבר על שלום עתידי בין הרש"פ וישראל (היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כחה י"א, חלק ב' (2014) ע"ע 85 - 86).

עניין אחר המוצא את ביטויו בתחום זה בספרי הלימוד הוא האמנה הלאומית הפלסטינית, שכזכור כללה סעיפים המתנגדים לקיומה של ישראל ואף לעצם קיומו של העם היהודי וקבעו את המאבק המזוין לשחרור כל פלסטין כדרך היחידה לפתרון הסכסוך. ישראל דרשה כתנאי לחתימה על הסכם אוסלו התחייבות מצד אש"פ לביטול סעיפים אלה ונענתה. להלן מה שנאמר בנדון במכתבו של ראש אש"פ יאסר ערפאת לראש ממשלת ישראל יצחק רבין מיום 9.9.1993:

"אש"פ מדגיש כי סעיפי האמנה הלאומית הפלסטינית המכחישים את זכותה של ישראל להתקיים וסעיפי האמנה הסותרים את ההתחייבויות המופיעות במכתב זה הפכו עתה לבלתי רלבנטים ואינם עוד בתוקף. אש"פ מתחייב להגיש למועצה הלאומית הפלסטינית הסכמה רשמית לשינויים הנחוצים בכל הקשור לאמנה הפלסטינית..."
(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כחה י"א, חלק ב' (2014) עמ' 83)

בהמשך נערכה אסיפה של הגוף הפלסטיני הנוגע בדבר ושם הוחלט על ביטול סעיפים אלה, והם אינם מצוטטים בפרק בספר הלימוד הדין באמנה. נאמר שם:

"תיקון האמנה: האמנה הלאומית הפלסטינית תוקנה ע"י השמטת כמה מסעיפיה לאחר החתימה על הסכם אוסלו בכינוס המועצה הלאומית הפלסטינית בעזה בתאריך 14.12.1998"
(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כחה י"א, חלק ב' (2014) עמ' 40, וראו המטלה בעמ' 42: "נדון בנסיבות שהביאו לתיקון האמנה הלאומית הפלסטינית").

המהלך האחרון בתהליך השלום המוזכר בספרי הלימוד של הרש"פ הוא תכנית "מפת הדרכים" של ממשל בוש מ-2004. בין הקטעים המצוטטים ממנה ללא הערות:

"המטרה היא הסדר סופי וכולל לסכסוך הישראלי-פלסטיני עד תחילת שנת 2005... הסדר שנעשה במו"מ בין שני הצדדים יביא להופעת מדינה פלסטינית עצמאית, דמוקרטית ובת-קיימא אשר תחיה צד בצד עם ישראל ושכנותיה האחרות בשלום ובטחון. ההסדר יפתור את הסכסוך הישראלי-פלסטיני ויסיים את הכיבוש שהחל בשנת 1967, על בסיס סמכותה של ועידת הפיסגה לשלום במדריד, עיקרון 'אדמה תמורת שלום', החלטות האו"ם 242 ו-338, וההסכמים אשר שני הצדדים הגיעו אליהם בעבר." (היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כהן י"א, חלק ב' (2014) עמ' 89)

בספרי הלימוד החדשים שיצאו לאור החל מ-2016 לא התגלה עד כה שום חומר המזכיר את נושא השלום עם ישראל.

פרק ה': מלחמה

המאבק לשחרור פלסטין כפי שהוא מוצג בספרי הלימוד של הרש"פ הוא אלים באופיו, דבר הנוגד את המחויבות הפלסטינית במסגרת הסכמי אוסלו לפתרון הסכסוך בדרכי שלום בלבד. בעצם, אין בספרים שום התייחסות למאבק בלתי אלים נגד ישראל, חוץ מקטעים בודדים הקוראים להחרמת מוצרים ישראלים.

בפרק זה נדונה התייחסות ספרי הלימוד של הרש"פ לנושאים המנוגדים לשלום: מלחמה בכלל, המאבק לשחרור מהכיבוש הישראלי, ערכים אסלאמיים מסורתיים בהקשר זה - ג'יהאד, ריבאט ומרטירות, התייחסות לפעולות טרור ולאספקטים שונים הקשורים בכך.

עקרונות ההתנהגות במלחמה עפ"י האסלאם

מאמר של אחמד חסן אלזיאית - איש רוח מצרי (1885 - 1968) משנת 1949 בכותרת "האסלאם הוא דת הכוח - היש בכך ספק?" מובא באחד מספרי הלימוד. להלן קטעים:

"...מי שאיננו רב-כוח, בעל רצון חזק, בעל כוח החלטה, בעל אמונה חזקה, בעל אנושיות חזקה, שתקוותו חזקה, שמתכוונן לבאות בעוצמה - הריהו מוסלמי ללא אסלאם וערבי ללא ערביות... | נגזר על המוסלמים להילחם למען דתם ודתו [של האל] והוטל עליהם להכין כוח וסוסים כדי להטיל אימה על אויבם ואויביו [של האל]..."

(שיטות ההטפה המיסיונרית ותורת הנאום, כתה י"א [מגמה הלכתית] (2013) ע"ע 123 - 124)

וכן: "המוסלמי הוא אמיץ לב העומד מול אויביו בכוח ואסור לו לברוח מן המערכה בזמן התנגשות הצבאות בקרב." (החזית' הנאצל ומדעי, כתה י"ב [הלכתית] (2013) עמ' 101).

אך יש כללים במלחמה שהמוסלמים, בניגוד לאויביהם, נוהגים לפיהם - כך, עפ"י ספרי הלימוד:

"האסלאם הקיף את כללי הג'יהאד באסלאם בסייג של חמלה, אנושיות ומוסר וקבע לשם כך סדרים וחוקים נעלים ביותר..."

1. האיסור לתקוף באופן פתאומי והחובה למסור אזהרה בדבר תחילת המלחמה: אסור למוסלמים להפתיע את אויביהם בקרב לפני שהם מוסרים להם את הקריאה לאלוהים [דהיינו: להתאסלם]...
 2. האסלאם מנע את ההגזמה במלחמה: הנביא היה מנחה את לוחמי הג'יהאד שלא להילחם אלא במי שנלחם במערכה מבין האויבים. אשר לאלה שנמנעו ממלחמה - אין להרגו או לפגוע בו בשום צורה, כמו נשים, זקנים, ילדים וכל סוגי התושבים שאינם משתתפים בלחימה... | זוהי תשובה ברורה לאלה אשר טוענים טענת שקר כי מטרת המלחמה באסלאם היא להשחית ולשפוך דם.
 3. האסלאם מנע את השימוש באמצעי לחימה פראיים ומגונים, כמו הנשק להשמדה המונית בזמננו, משום שהם נוגדים את כללי האסלאם הסובלניים והרחומים אשר אוסרים [גרימת] נזק והשחיתה.
 4. האסלאם קבע את הכלל של מידה כנגד מידה...
 5. האסלאם קבע את הבטחת שלומם של השליחים והשגרירים...
 6. האסלאם... הרחיב את [כמות] הסיבות לסיום המלחמה. זו מסתיימת באימוץ האסלאם ע"י האויב, או בכניסת האויב ל[מצב של] שלום זמני - שזוהי שביתת-נשק [הודנה], או נצחי - שזוהי ברית אנשי החסות [ד'ימה], או בנצחון המוסלמים, או בהחלטת המפקד המוסלמי [על נסיגה].
 7. ההלכה המוסלמית דאגה לשבויים הלוחמים. היא שמרה על חייהם וכבודם ואסרה על גרימת יסורי רעב וצמא להם...
- פעילות: אבצע השוואה בין חוקי האסלאם לגבי היחס לשבויים ויחסם של הלא-מוסלמים לשבויים בזמן הנוכחי."

(חינוך אסלאמי, כתה י"א, חלק א' (2015) ע"ע 102 - 103)

"[הח'ליף הראשון לאחר מוחמד] אבו בכר אלצדיק - ישבע אלוהים רצון ממנו - ציווה על צבא אוסאמה בן זייד בעת צאתו להילחם באויבים [בסוריה] באומרו להם: 'לא תהרגו אשה, ולא זקן, ולא ילד, ולא

תעקרו עצי דקל ולא תכרתו עץ מניב פרי. תמצאו אנשים מתבודדים בתאי תפילה (מקומות לעבודת האל של הנזירים הנוצרים) - הניחו להם ולמה שהתמסרו לו." (חינוך אסלאמי, כתה ו', חלק ב' (2015) עמ' 77)

ובשאלות בסוף הפרק בספר זה בעמ' 78:

1. אציין כמה מקרי אלימות אליהם נחשף עמנו מידי האויבים.
2. כיצד מתייחסים האויבים והכובשים לאנשי הארצות הנכבשות [אלמוחלתה]?
3. כיצד היו המוסלמים מתייחסים לאנשי הארצות הנכבשות [אלמפתוחה]?"⁵⁴

"אפילו במקרה של מלחמה אסור האסלאם על הריגת ילדים, זקנים ונשים ומבטיח לפצוע את הזכות לטיפול רפואי ולשבוי את הזכות ליחס טוב. כמו-כן הוא אסור על התעללות בגופות ההרוגים ואינו מתיר כריתת עצים או השחתת יבול או [פגיעה] בבע"ח." (חינוך אסלאמי, כתה ח', חלק ב' (2015) עמ' 84)

מתוך ההכרזה האסלאמית על זכויות האדם שפורסמה ע"י ארגון הוועידה האסלאמית המאגדת את המדינות המוסלמיות:

"... בזמן השימוש בכוח, או בסכסוכים מזויינים, אסור להרוג את אלה שאינם משתתפים בלחימה כמו זקנים, נשים וילדים. לפצועים ולחולים [מבין הלוחמים] הזכות לקבל טיפול רפואי ולשבויים יש לדאוג למזון, שתיה ומחסה. אסור להתעלל בהרוגים. מותר להחליף שבויים ומן הראוי לפעול לאיחוד משפחות שהופרדו ע"י נסיבות הלחימה. אסור לכרות עצים, או להשחית מזרע, או להחריב בניינים ומתקנים אזרחיים של האויב בהפגזות או ע"י פיצוצים, או בצורה אחרת." (חינוך אסלאמי, כתה ט', חלק ב' (2015) עמ' 84)

"... אימרת הנביא [חדיית] הזאת מציגה דוגמה מכובדת של המוסר שלנו במלחמות, בזמן שאנו רואים ועדים לפשע ולכיעור במלחמות בנות-זמננו אשר פוגעות בילדים, בזקנים ובנשים, מביאות אסון על העולם כולו ונוטעות בנפשות תמונות כואבות ומחרידות... ובין הדוגמאות הכואבות: הטבח של צברא ושאתילא, מלחמות ההשמדה בבוסניה, ומה שעושים היהודים בפלסטין." (החדיית' הנאצל ומדעיו, כתה י"א [מגמה הלכתית] (2013) עמ' 110)

מאבק לשחרור

קטע משיר של המשוררת הפלסטינית פדווא טוקאן בכותרת "חירותי" המרמז על הצורך בשחרור אלים:

"... חירותי! חירותי! חירותי!
אמשיך לחרות את שמה בעודני נאבק...
אמשיך לחרות את שמה עד אשר אראנו
מתפשט במולדתי וגדל
וממשיך לגדול
וממשיך לגדול
עד אשר יכסה כל טפח של עפרה
עד אשר אראה את החירות האדומה [מדם הנאבקים עליה] פותחת כל דלת..."
(שפתנו היפה, כתה ז', חלק ב' (2014) עמ' 79, וראו השאלה בעמ' 80: "הסבר את דברי המשוררת" עד אשר אראה את החירות האדומה פותחת כל דלת.")

⁵⁴ יש בשפה הערבית הבחנה בין כיבוש ע"י זרים [איחזילאל בערבית], שהוא כיבוש מגונה, לבין כיבוש ע"י "כוחותינו" [פתח בערבית], שהוא כיבוש מהולל. הבחנה זו באה לביטוי בשאלות כאן.

ונחישות עמי לנהל את המאבק
פלסטין היא ביתי, פלסטין היא ביתי⁵⁵
פלסטין היא נקמתי [מ'ארי] וארץ העמידה האיתנה."

נشاط ٢: السلام الوطني الفلسطيني

أردد مع زملائي السلام الوطني الفلسطيني:

فِدَائِي فِدَائِي فِدَائِي يَا أَرْضَ الْجُدُودِ

فِدَائِي فِدَائِي فِدَائِي يَا شَعْبَ الْخُلُودِ

بِعِزِّي وَنَارِي وَبُرْكَانِ ثَارِي

وَأَشْوَاقِ دَمِّي لِأَرْضِي وَدَارِي

صَعِدْتُ الْجِبَالَ وَخُضْتُ النَّضَالَ

قَهَرْتُ الْمَحَالَ حَطَمْتُ الْقِيُودَ

فِدَائِي فِدَائِي فِدَائِي يَا أَرْضَ الْجُدُودِ

بِعِصْفِ الرِّيحِ وَنَارِ السَّلَاحِ

وَإِضْرَارِ شَعْبِي لِخَوْضِ الْكِفَاحِ

فَلَسْطِينُ دَارِي فَلَسْطِينُ دَارِي

فَلَسْطِينُ ثَارِي وَأَرْضُ الصُّمُودِ

95

(חינוך לאומי ולחיים, כחה א', חלק א' (2016) עמ' 95, וראו ההימנון השלם בטיפוח לאומי וחברתי, כחה ג', חלק א' (2016) ע"ע 15 - 16. בעמ' 18 שם נאמר: "הימנונו הלאומי מבטא את מאבק העם הפלסטיני ואת זכותו לחירות ועצמאות, לשיבה למולדתו ולהגנה עליה, כי היא מולדת האבות והסבים.")

במסגרת הדיון בנושא זה יש להדגיש בצורה ברורה ביותר כי, עפ"י החומר שנבדק בספרי הלימוד, המאבק לשחרור אינו מוגבל בשום פנים ואופן לשטחים שכבשה ישראל ב-1967, וראו הציטטות בהמשך.

בשיר בשם "נשבעתי, מולדתי" מופיעים הבתים שלהלן:

"נשבעתי, מולדתי, לעולם לא אשכח את בית שאן, עכו וטבריה
האם אשכח את לוד או את רמלה? האם אשכח את יפו המוזהבת?
האם אשכח את ג'נין של [השיח' עז אלדין] אלקסאם? האם אשכח את ירושלים הערבית?..."

⁵⁵ בגירסה אחרת נראה הבית כך: "פלסטין היא ביתי ונתיב נצחוני [פלסטין דארי ודרב אינתיצארי]" (טיפוח לאומי וחברתי, כחה ג', חלק א' (2016) עמ' 16).

المَحْفُوظَات: قَسَمًا يَا وَطَنِي

قَسَمًا يَا وَطَنِي لَنْ أَنْسَى
 هَلْ أَنْسَى اللَّدَّ أَمِ الرَّمْلَةَ
 هَلْ أَنْسَى جَنِينَ الْقَسَامِ
 تَارِيخُ الْقُدْسِ لَنَا قَبَسٌ
 سَأَخْلُدُ بِالشَّعْرِ دِيَارًا
 لَكَ أَلْفُ سَلَامٍ يَا وَطَنِي

بَيْسَانَ وَعَكَا طَبْرِيَّةَ
 هَلْ أَنْسَى يَافَا الذَّهَبِيَّةَ
 هَلْ أَنْسَى الْقُدْسَ الْعَرَبِيَّةَ
 وَسَيَّبِقِي مَجْدًا وَهُويَّةَ
 وَسَأَبْعُثُ لِلْقُدْسِ هَدِيَّةَ
 وَلِشَعْبِكَ شَوْقٌ وَتَحِيَّةَ

(رمضان المقدسي)

(שפתנו היפה, כתה ג', חלק ב' (2015) עמ' 83)

גם ספר מהמהדורה החדשה של 2016 מדגיש בשיר שלהלן את מוטיב המאבק לשחרור מסגד אלאקצא וכן כל הארץ - מעבר לשטחים שכבשה ישראל במלחמת ששת הימים:

"אני גור אריות,⁵⁶ אני פרח,⁵⁷ נתנו את הנפש למהפכה [ת'וורה - כינוי לפעילות ארגון פת"ח] סבינו בנו בתים לנו בארצנו החופשית [בעבר] אני גור אריות, אני פרח, נשאנו את גחלת המהפיכה אל חיפה, אל יפו, אל אלאקצא, אל [כיפת] הסלע"

نَعْنِي

إبراهيم نعني

أَنَا شَيْبَلٌ أَنَا زَهْرَةٌ
 بَيْتِي أَجْدَادُنَا دَوْرًا
 أَنَا شَيْبَلٌ أَنَا زَهْرَةٌ
 إِلَى حَيْفَا إِلَى يَافَا

وَهَيْبْنَا الرُّوحَ لِلثَّوْرَةِ
 لَنَا فِي أَرْضِنَا الْحُرَّةِ
 حَمَلْنَا جَمْرَةَ الثَّوْرَةِ
 إِلَى الْأَقْصَى إِلَى الصَّخْرَةِ

(שפתנו היפה, כתה ב', חלק א' (2016) עמ' 42)

השאלה שלהלן בספר לימוד מתמטיקה מבהירה כי "המהפיכה" פרצה עוד לפני כיבוש יהודה, שומרון ועזה בשנת 1967:

⁵⁶ שיבל בערבית - מונח לציון חברי תנועת הנוער של פת"ח.
⁵⁷ זקרה - חברה בתנועה הנ"ל

10. המהפיכה הפלסטינית [ז"א, פעילות ארגון פת"ח] פרצה בשנת 1965. כמה שנים עברו מאז פריצתה?"
(מתמטיקה, כתה ג', חלק א' (2016) עמ' 61)

בספרים החדשים שיצאו לאור ב-2016 מוחרף השחרור האלים והוא כולל עתה, זו הפעם הראשונה בתכנית הלימודים של הרש"פ, התייחסות לגורלם של 6 מיליון יהודים החיים בארץ לאחר שחרורה: סילוקו של הגזלן (כינוי מקובל לישראל מאז 1948) מהארץ והשמדת השרידים המובסים של הזרים. אלמנט חדש זה בספרי הלימוד של הרש"פ מצלצל בפעמון האזעקה במלוא העוצמה:

"נשיר ונלמד בע"פ: אדמת האצילים [ארד אל כוראמאא]
[תצלום ירושלים העתיקה ובמרכז התצלום כיפת הסלע]
נשבעת! אקריב את דמי כדי להרוות את אדמת האצילים
ואסלק את הגזלן [ע'אצב] מארצי ואשמיד [אוביד] את שרידי הזרים [פלול אלע'ורבאא]
הוי ארץ אלאקצא והמקום המקודש [חרם], הוי ערש הגאון והאצילות
סבלנות, סבלנות, שהרי הניצחון לנו הוא, והשחר יבצבץ מהחשיכה"

قَسَمًا سَأَصْحِي بِدِمَائِي لِأُرْوِي أَرْضَ الْكُرْمَاءِ
وَأَزِيلَ الْغَاصِبَ مِنْ بَلَدِي وَأُيَيْدَ فُلُولَ الْغُرَبَاءِ
يَا بَلَدَ الْأَقْصَى وَالْحَرَمِ يَا مَهْدَ النَّخْوَةِ وَالْكَرَمِ
صَبْرًا صَبْرًا فَالْنَصْرُ لَنَا وَالْفَجْرُ يُطِلُّ مِنَ الظُّلَمِ

(שפתנו היפה, כתה ג', חלק ב' (2016) עמ' 64)

מעוררת אי-נוחות באותה מידה ההתייחסות לצד הנפגע מפעולות המאבק לשחרור, אשר מבטאת - גם כן בפעם הראשונה - באחד מספרי הלימוד של הרש"פ שיצאו לאור ב-2017. סיפור באותו ספר מזכיר הטלת עוצר על חלקים מהעיר אל-בירה בעקבות התקפת טרור על הישוב היהודי הסמוך פסגות. ההתייחסות לקרבנות הפיגוע מזעזעת:

"השכן: 'העוצר אינו כולל אותנו ב[שכונת] אלשורפה. הוא מוטל על [שכונת] אלנתאריש. יש שם כנראה חגיגת צלי בבקבוקי תבערה על אחד האוטובוסים של המושבה [מוסתעמרה] פסגות"

الْجَارُ: حَظَرُ التَّجَوُّلِ لَا يَشْمَلُنَا فِي (الشَّرْفَةِ) مَفْرُوضٌ عَلَى
(التَّارِيشِ) عَلَى مَا يَبْدُو هُنَاكَ حَفْلَةٌ شِوَاءٍ بِالْقَنَايِلِ الْحَارِقَةِ لِإِحْدَى
حَافِلَاتِ مُسْتَعْمَرَةٍ (بِسَاغُوت) عَلَى الْجَبَلِ الطَّوِيلِ.

(השפה הערבית, כתה ט', חלק א' (2017) עמ' 61. הביטוי "חגיגת צלי" מסומן בקו אדום)

וקטעי שיר נוספים בהקשר המאבק כמשפטי תרגול:

"הוי בן עמי, אתה חזק יותר מחיל האוויר והים, ובכן, התנגד!
הוי חזית המלחמה המתנשאת מעל ראשי האויבים"
(השפה הערבית: מדעי הלשון, כתה י"א (2014) עמ' 20)

"אני - יש לי מחר, ומחר אתקדם כמהפכן/נוקם ומורד [ת'איר, מותמריד]."
(השפה הערבית: מדעי הלשון, כתה י"ב (2015) עמ' 36)

ומתוך מאמר על תפקיד הנוער במהפיכות:

"למשל, הנוער של החברה הפלסטינית הנהיג את המאבק, המהפיכות והאינתיפאדות כדי להיפטר מהכיבוש ולשם בניית המדינה הפלסטינית העצמאית."
(סוגיות אקטואליות, כתה י"א (2014) עמ' 50)

שתי האינתיפאדות, זו שפרצה ב-1987 וזו שפרצה בשנת 2000, נחשבות לחלק מהמאבק לשחרור. להלן ההתייחסויות העיקריות אליהן בספרי הלימוד של הרש"פ:

מטלה במסגרת שיעור על נושא החירות: "אפרט את הסיבה לפרוץ האינתיפאדה של העם הפלסטיני בדצמבר 1987" (חינוך לאומי, כתה ו' (2014) עמ' 71).

הסבר מנומק:

"העם הפלסטיני נכנס לאינתיפאדה שלו בתאריך 9.12.1987. מספר גורמים תרמו להתפרצותה:

1. יציאת אש"פ מלבנון ופיזור כוחותיו בארצות ערביות שונות.
2. ניסיונה של ישראל ליצור הנהגות מקומיות חלופיות לאש"פ, כמו אגודות הכפרים.
3. התמדת ישראל ב[ביצוע] מדיניות אגרופ הברזל כלפי העם הפלסטיני שהתבטאה במעצרים, גירוש, סגירת בתי"ס ואוניברסיטאות לתקופות ארוכות, הריסת בתים, הפקעת קרקעות וכד'.
4. הסיבה הישירה היא התנגשות משאית ישראלית בשתי מכוניות שהסיעו אזרחים ערבים במחנה הפליטים ג'יבאליא שברצועת עזה, דבר שגרם לנפילתם חלל [איסטישהאד] של ארבעה אזרחים פלסטינים. אז פרצו עימותים בין תושבי המחנה וכוחות הכיבוש שעד מהרה התפשטו לכל רחבי רצועת עזה והגדה המערבית..."

(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתה י"א, חלק ב' (2014) עמ' 75, וראו המטלה בעמ' 81:
"נדון בצורך לגוון את שיטות המאבק הפלסטיני.")

"האינתיפאדה השניה (אינתיפאדת מסגד אלאקצא)

היא התפרצה ב-28 בספטמבר שנת 2000 מסיבות רבות וביניהן: כישלון פיסגת קמפ דייוויד השניה שכינס הנשיא האמריקני ביל קלינטון בין הרשות הפלסטינית וישראל להנחת הקווים הכלליים לפיתרון הסופי של הבעיה הפלסטינית, הדחיה החוזרת ונשנית מצד ישראל בביצוע ההסכמים החתומים עם ההנהגה הפלסטינית וניסיונה לכפות עובדה קיימת ע"י ההתנחלות [איסטישאן] הציונית בגדה המערבית ורצועת עזה. הסיבה הישירה לה [לאינתיפאדה] היתה כניסת שרון, ראש מפלגת הליכוד, לרחבת מסגד אלאקצא." (היסטוריה ערבית מודרנית ובת-זמננו, כתה ט' (2014) עמ' 57)

"אינתיפאדת אלאקצא פרצה בתאריך 28.9.2000. מספר גורמים תרמו להתפרצותה וביניהם:

1. הקיפאון במו"מ בין הצדדים הפלסטיני והישראלי לאחר ועידת קמפ דייוויד.
2. ניסיונה של ישראל, בתמיכת ארה"ב, לכפות פתרון על הפלסטינים הרחק מהחלטות הלגיטימיות הבינ"ל (338, 242) והחלטה 194 בנוגע לשיבת הפליטים.
3. אי הקפדת ישראל לעמוד בהתחייבויותיה שעליהן חתמה בנוגע לזכויות הלאומיות של העם הפלסטיני מאז החתימה על הסכם אוסלו.

4. המשך מדיניות ההתנקשויות והמעצרים ע"י ישראל וסירובה לשחרר את השבויים הפלסטינים.
5. מצב הייאוש והתסכול שבו חי העם הפלסטיני בנוגע לתועלת בתהליך השלום שעליו חתם לשם השגת העצמאות הלאומית, סילוק ההתנחלויות ושיבת הפליטים.
6. הסיבה הישירה היתה ביקורו של שרון במסגד אלאקצא.

...מאז התפרצות האינתיפאדה ניסתה ישראל בכל האמצעים להרוס את תשתית האינתיפאדה כדי להפסיקה. היא פלשה לערים הפלסטיניות, צרה על הנשיא המנוח יאסר ערפאת, התנקשה בחייהם של מנהיגים פלסטינים וביניהם אבו עלי מוצטפא מזכ"ל החזית העממית והשיח' אחמד יאסין מנהיג תנועת ההתנגדות האסלאמית (חמאס)."
(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כחה י"א, חלק ב' (2014) עמ' 87)

פעילות החרם נגד ישראל היא נושא חדש שמופיע לראשונה בספרי הלימוד שיצאו לאור ב-2016 וב-2017. גם פעילות זו נתפסת כחלק מהמאבק לשחרור. במסגרת לימוד התוצר הפלסטיני הצעה לכרזה: "כן לחרם על מוצרי הכיבוש":

(חינוך לאומי ולחיים, כחה ב', חלק ב' (2016) עמ' 10)

ועוד התייחסויות לנושא, כולל מטלות:

"עלינו להחרים את מוצרי הכובש."
(משפט תרגול, השפה הערבית, כחה ה', חלק א' (2017) עמ' 38)

"פעילות:

נכין בביה"ס תערוכה שבה נציג סחורות ומוצרים לאומיים [וטניה - כאן במשמעות "מקומיים"] חלופיים לסחורות הציוניות.

נצייר סיסמה המבטאת התנגדות לסחורות הציוניות."
(לימודי חברה, כחה ט', חלק א' (2017) עמ' 23)

ג'יהאד

הערה: כל ההתייחסויות תחת כותרת זו הן לג'יהאד באופן כללי או בהקשר הסכסוך בלבד, לא בהקשרים היסטוריים שונים שגם הם מקבלים ביטוי בספרי הלימוד. כל הדוגמאות מתייחסות לג'יהאד המלחמתי [אלג'יהאד אלאצע'ר - הג'יהאד הקטן יותר] ולא לג'יהאד נגד יצר הרע בנפשו של האדם [אלג'יהאד אלאכבר - הג'יהאד הגדול יותר], שכמעט אינו קיים בספרי הלימוד של הרש"פ.⁵⁸

1. הג'יהאד - מבט כללי

הבאת חדית' האומר מפי הנביא מוחמד כי הג'יהאד שלישי בחשיבותו בעיני האל לאחר התפילה וכיבוד ההורים (חינוך אסלאמי, כחה ג', חלק ב' (2014) עמ' 22, וראו גם שיטות ההטפה המיסיונרית ותורת הנאום, כחה י"א [מגמה הלכתית] (2013) עמ' 72, וכן השפה הערבית: מדעי הלשון, כחה י"ב (2015) עמ' 57).

⁵⁸ וראו התייחסות לנושא בתרגיל לשון: "בביטוי ג'יהאד מכנים בד"כ את הלחימה, אף כי הלחימה איננה אלא צורה אחת מצורותיו" (מדעי הלשון, כחה ט', חלק ב' (2015) עמ' 34). הטפה מיסיונרית נחשבת גם היא לסוג של ג'יהאד מקביל ללחימה.

הבאת חדית' האומר מפי הנביא מוחמד כי הג'יהאד שני בחשיבותו לאחר האמונה באל (חינוך אסלאמי, כחה ט', חלק א' (2015) עמ' 60, וכן גם בתורת הפסיקה המשפטית האסלאמית ויסודותיה, כחה י"א [מגמה הלכתית] (2013) עמ' 87)

"אנו מבחינים כי הנביא אפילו הקדים את הג'יהאד על-פני האמונה כדי להבליט את חשיבותו וערכו, כי הג'יהאד הוא אשר מבליט את עוצמת האמונה. שכן החברה המאמינה, אם היא חלשה ללא כוח שיגן עליה, הרי היא חברה שהאנשים מתרחקים ממנה והיא אינה מפתה אף אחד להצטרף אליה. העדות הטובה ביותר על כך היא מצבם של המוסלמים בימים אלה. חברותיהם חלשות, כל אחד מעיז פנים נגדן ואין להן כוח שיגנו באמצעותו על עצמן. תמונה זו אינה מפתה את הלא-מוסלמי להצטרף אליהן."

(החדית' הנאצל ומדעיו, כחה י"א [מגמה הלכתית] (2013) עמ' 129)

"מעלת הג'יהאד למען האל"

...הג'יהאד הוא בין הגורמים הנעלים ביותר המקרבים את המוסלמי לאלוהיו. יתירה מזו: הוא שיא השיאים של האסלאם... ללוחם הג'יהאד למען האל דרגה נעלה, כי הוא מאותם אנשים שמקריבים הכי הרבה... מה שנראה לעין האנשים הוא שכל מי שנלחם נגד האויב הוא לוחם ג'יהאד למען האל, אף כי האמת היא שהאנשים נבדלים [ביניהם] במניעיהם וכוונותיהם... והג'יהאד שאליו מתכוונים בחדית' [המדובר] הוא הג'יהאד לשם שמים בלעדית שהינו נקי מכל מטרה ארצית... חסדו של אלוהים ללוחמי הג'יהאד הוא... שאם הם נהרגים בקרב - גן העדן הוא שלהם... ואם הוא [אלוהים] משאירם בחיים - יש להם שכר וגמול רב, או שלל ושכר יחדיו..."

(החדית' הנאצל ומדעיו, כחה י"ב [מגמה הלכתית] (2013) ע"ע 118 - 119)

"השליח [מוחמד] חזר בפניהם [אנשיו] על פקודתו לתקוף באומרו: 'תיקפו', מתוך הדגשת חשיבות הג'יהאד והעלאת מעמדו..."

(החדית' הנאצל ומדעיו, כחה י"א [מגמה הלכתית] (2013) עמ' 111)

"הבסיס ביחסי המוסלמים עם זולתם הוא השלום. הג'יהאד באסלאם לא נקבע אלא לשם השגת בטחון ולהגנה על ההטפה לאסלאם ועל סדרי שלטונו, לשם הסרת המחסומים החוצצים בין האדם וההטפה המיסיונרית [דעווק], הגשמת המשטר האסלאמי הכולל והטוב | המושתת על אמת וצדק, ולמניעת עושק ושיעבוד."

(חינוך אסלאמי, כחה י"א, חלק א' (2015) ע"ע 101 - 102)

"כוונת לוחם הג'יהאד [אלמוג'אדיד]:"

...כוונת לוחם הג'יהאד ראוי שתהיה עמידה לצד דת אלוהים ופעולה למען העלאת דברו, ולא לקיחת שלל או רכישת פרסום. [עניין] הג'יהאד לא נחקק באסלאם למען שליטה על אוצרות עמים אחרים, ולא לשם חיוב בני האדם להצטרף לאסלאם. המוסלמים אינם נלחמים מתוך שאיפה לקרב ולא מתוך אהבה לשפיכת דם, ולא מתוך קנאות לאומית או שבטית. [עניין] הג'יהאד נחקק באסלאם למען מטרות נעלות, וביניהן:

1. הצלת העשוקים ואלה שנחשבים לחלשים והתנגדות לעריצים ולעושקים אשר ממררים ביסורים שונים את בני האדם ומשתלטים עליהם...
2. יצירת אקלים נוח לעבודת האל ע"י יציאה נגד כוחות העושק אשר מפתים את בני האדם הרחק מדתם...
3. הכנת האומה המוסלמית באופן שיהפוך אותה לחזקה ושיראים מפניה, [כך] שהחמדנים והשוטמים לא יוכלו לפגוע בה...

פעילות: אכתוב פסיקה [ובה] אשווה בין מטרות הג'יהאד באסלאם ומטרות המלחמה אצל אומות אחרות. (חינוך אסלאמי, כחה ח', חלק ב' (2015) עמ' 28, וראו בעמ' 29 שאלה 3: "אפרט את מטרות הג'יהאד שעליהן מצביעים כל אחד מהפסוקים שלהלן...")

"הג'יהאד למען האל (שמירה על הבטחון החיצוני)"

על שכמה של המדינה האסלאמית מוטלת חובת ההכנה לג'יהאד והכנת כל אמצעי הכוח... על המדינה לספק את כל מה שדרוש, להכינו ולבנותו לשם השגת כוח: ציוד מלחמתי על שלל סוגיו, כליו ואמצעיו

המשתנים, ואימון בניה בשימוש בו, ובפרט אלה שהקדישו עצמם לג'יהאד למען האל כדי להגן על האסלאם והמוסלמים."

(סדרים אסלאמיים, כחה י"ב [הלכתית] (2012) עמ' 31)

"יחד עם קריאת האסלאם לשלום עולמי והקפדתו על יחסים טובים של שלום עם הלא-מוסלמים, באותו זמן עצמו אין הוא מתרשל מול אלה שאינם נרתעים מלשלוח לרעה את ידם ולשונם נגד האסלאם והמוסלמים, ואלה אשר מגרשים אותם מבתיהם ומסייעים לאויביהם נגדם... לכן, מטיל האסלאם על המוסלמים את חובת לחימת הג'יהאד [מוג'אהד] נגד האויבים ו[את חובת] ההתנגדות להם, את [חובת] הנקיטה בכל האמצעים שירתיעום מתעתועיהם וכפירתם, ואת [חובת] אי ההתחברות עימם ותמיכה בהם, שכן הם אלה אשר שוקדים על חיסול האסלאם והמוסלמים. מכאן, הטיל האסלאם את חובת הג'יהאד על המוסלמים עד לאחרית הימים, לשם העלאת דגל האסלאם, עמידה בפני כוחות הכפירה והעריצות העומדים בדרך בין ההטפה לאסלאם ובין בני האדם, ולשם הדיפת ההתקפה נגד המוסלמים וארצם."

(סדרים אסלאמיים, כחה י"ב [הלכתית] (2012) עמ' 44, ובשאלות בעמ' 45: "מדוע הטיל אלוהים יתעלה את חובת הג'יהאד עד לאחרית הימים?")

בתרגיל במקצוע *חינוך אסלאמי* נדרש התלמיד לדרג מצוות שונות, ובתוכן "הג'יהאד נגד אויבי האומה [המוסלמית]", בין הכרחי, דרוש ורצוי (*חינוך אסלאמי*, כחה י"ב (2014) עמ' 116).

בדיון למי משולמים כספי הצדקה האסלאמית - זכאת - מופיעים גם לוחמי הג'יהאד: "בדרך האל: הכוונה בכך לג'יהאד. הג'יהאד יכול להיות צבאי או הטפתי. משלמים מכספי הזכאת ללוחמי הג'יהאד [מוג'אהדין] ולקניית נשק וצרכי הלחימה, וכמו-כן משלמים מכספי הזכאת לשירות ההטפה המיסיונרית [דעוה] האסלאמית ופעולה להפצת האסלאם, הכשרת המטיפים ומימון המוסדות שעוסקים בכך."

(*חינוך אסלאמי*, כחה ח', חלק ב' (2015) עמ' 62)

"[ניתן להשתמש בכספי הזכאת למימון] הג'יהאד למען האל, הלחימה באויבים ותקיפה במובן הצבאי... ע"י הקמת מפעלים לייצור נשק וציוד הצבאות בכל הנשק והציוד הנחוץ... אך בין מובני הג'יהאד גם הג'יהאד בלשון והג'יהאד ההטפתי [המיסיונרי] המכוון להפצת האסלאם ברחבי העולם, במיוחד בזמן הזה שהוא עד למאבק הדדי על משיכת תשומת הלב של האנשים בכל האמצעים. ולכן מותר להוציא כספים מקופת הזכאת למטרת הוצאה זו למען ההטפה לאל יתעלה ולהגנה על האסלאם ע"י הקמת אמצעי התקשורת והחינוך הנחוצים לכך."

(תורת הפסיקה המשפטית האסלאמית ויסודותיה, כחה י"א [מגמה הלכתית] (2013) עמ' 69)

"[הזכאת היא] אחד האמצעים להטפה ל[שם] האל יתעלה ולהפצת דתו. זאת, ע"י הסיוע ללוחמי הג'יהאד המתנדבים להקריב את נפשם למען האל יתעלה."

(תורת הפסיקה המשפטית האסלאמית ויסודותיה, כחה י"א [מגמה הלכתית] (2013) עמ' 81, וראו חזרה על כך בעמוד 84.)

המסגד משמש כנקודת איסוף ללוחמי הג'יהאד לפני יציאתם לקרב:

"התעסקות הנביא בבניית מסגד הנביא [במדינה], ומסגדים אחרים, מעידה על מעמד המסגד ותפקידיו באסלאם, וביניהם:

4... מקום כינוס לצבאות האסלאם וציודם [וממנו] הם יוצאים לג'יהאד בדרך האל..."

(*חינוך אסלאמי*, כחה ז', חלק א' (2015) עמ' 49)

"המוסלמים [נמצאים] בג'יהאד מתמשך וגיוס כללי ללא הרף עד אשר תיהנה האנושות מביטחון ושלום. לכן, זקניהם וצעיריהם הטהורים מתחרים ביניהם על היציאה לג'יהאד, למתקפה ולגיוס כללי למען מטרה אצילה זו... היציבות על-פני האדמה לא תושג ללא ג'יהאד."

(*החדית' הנאצל ומדעיו*, כחה י"א [מגמה הלכתית] (2013) עמ' 144)

"מי מהמוסלמים אשר הגיש לזה שמתכוון לצאת להתקפה ולג'יהאד ולהילחם באויבים סיוע חומרי כגון נשק, ציוד, מזון ואמצעי תחבורה, וכמו-כן סיוע מוסרי בהגנה עליו ובהסתרתו מעיני האויבים שעוקבים אחריו ומתן מחסה לו במקרה שהאויב רודף אחריו, נוסף על הגנה על בני משפחתו שאותם עזב מאחוריו... מי שמילא חובה זו... כאילו תקף למען האל, כמו לוחם הג'יהאד בשדה המערכה, מבחינת פסק ההלכה, בשל שכרו הרב על תמיכתו."
(החזית' הנאצל ומדעי, כחה י"א [מגמה הלכתית] (2013) עמ' 145)

"[מטלה]: אנמק את מה שלהלן: הידיעה שלא להיהם יש חיילים מבין המלאכים דוחפת את העבד [המאמין המוסלמי] להפגין אורך רוח בשדות הקרב של הג'יהאד למען האל."
(אמונה, כחה י"א [מגמה הלכתית] (2013) עמ' 49)

"אם נכבשה אדמה מוסלמית מצווה הג'יהאד."
(שפתנו היפה, כחה ז', חלק א' (2014) עמ' 99)

"[תרגיל לשון]: שני לוחמי הג'יהאד שהרימו את הדגל שמחו."
(שפתנו היפה, כחה ד', חלק ב' (2016) עמ' 8).

"[משפט תרגול]: לוחם הג'יהאד [מוג'אהיד] שב בראש מורם."
(השפה הערבית: מדעי הלשון, כחה י"א (2014) עמ' 49)

"אין גדולה לאומה אלא בג'יהאד."
(החזית' הנאצל ומדעי, כחה י"א [מגמה הלכתית] (2013) עמ' 145)

2. הג'יהאד בהקשר הפלסטיני

שיר בכותרת "פלסטין" [קטעים]:

"אחי, העושקים עברו [כל] גבול ולכן יש מקום לג'יהאד ויש מקום להקרבה
הנניח להם לגזול מהערביות את תהילת האבות והאצילות
בעוד הם אינם משיבים לקול או להד-קול מצידנו, אלא בשקשוק חרבות?
לכן, שלוף את חרבך מנדנה, שכן מעתה אין להניחה בנדן
אחי, הוי ערבי גאה, סבורני כי מועדנו הוא היום, ולא מחר

...

פלסטין, הנוער פודה את קודשיך, מה נעלה זה המקריב עצמו וזו שמקריבים למענה
פלסטין, חזותינו מגינים עליך, או חיים או אבדון."

פִּלְסְטִינ

עלי محمود طه

<p>أخي، جاوزَ الظالمونَ المدى أنترُكُهُم يَغصِبونَ العروِبَ وليسوا بغيرِ صليلِ السُّيوفِ فجرَّدَ حِسامَكَ من غمِّدِهِ أخي، أئِها العَرَبِيُّ الأَبِيُّ أخي، إنَّ في القُدسِ أختاً لنا أخي قُم إلى قِبلةِ المَشْرِقِينِ أخي، إن جَرى في ثراها دمي ونادى الحِمامُ، وجرَّ الحُسامُ ففتَّشَ على مُهْجَةِ حُرَّةِ وخذُ رايةَ الحَقِّ من قبضةِ وقبَّلْ شهيداً على أرضِها فِلَسْطِينُ، يَفدي حِماكَ الشَّبَابُ فِلَسْطِينُ، تحميكِ مِنَّا الصِّدورُ</p>	<p>فَحَقَّ الجِهادُ وَحَقَّ الفِدا عَةَ مَجَدِ الأَبوَّةِ وَالسُّودِدا يُجيبونَ صوتاً لنا أو صدى فليس له بَعْدُ أَنْ يُغَمِّدا أرى اليَوْمَ موعِدنا لا العِدا أعدَّ لها الذابِحونَ المُدى لِنَحْمِي الكَنِيسَةَ وَالْمَسْجِدِدا وَأطبقتُ فَوْقَ حِصاها اليَدِدا وَشَبَّ الضَّرأُ بِها مَوْقِدا أَبَتُ أَنْ يَمَرَ عليها العِدا جلاها الوغى وَنَمَها النَّدى دعا بِاسمِها اللّهُ واستَشهِدا وَجَلَّ الفِدايِيُّ وَالْمُفتدى فإِما الحِياةُ وإِما الرِّدى</p>
---	--

المجد (جمعه أسجاده):
 الثَّيْل والشرف.
 السُّودُود والسُّودُود: السيادة
 والمجد والشرف.
 الحُسام: السيف القاطع،
 وحسام السيف طَرَفُه الذي
 يُضْرَبُ به.
 الأَبِيُّ: المترفع المعتز
 بنفسه، فلا يَقْبَلُ الذل.
 المدى (جمع مُدَيَّة):
 السكاكين.
 المَشْرِقان: المشرق والمغرب
 على التعليل.

نَمى الشيء: رَفَعَهُ وأعلى
 من شأنه.

(קריאה וטקסטים, כּתה ח', חלק א' (2015) עמ' 44, וראו משפט תרגול עם הבית הראשון בשפתנו היפה, כּתה ז', חלק א' (2014) עמ' 40; במדעי הלשון, כּתה ח', חלק ב' (2014) עמ' 14; ובהשפה הערבית: מדעי הלשון, כּתה י"א (2014) עמ' 113)

ממשפטי הבנת הנקרא - על התלמיד לסמן ב"כן" או "לא":

"- המשורר סבור כי הגיע הזמן לג'יהאד והקרבה
 - המשורר סבור כי הדרך היחידה לשחרור פלסטין היא הג'יהאד"
 (קריאה וטקסטים, כּתה ח', חלק א' (2015) עמ' 45)

ועוד שאלות, להבנה נרחבת יותר:

"- מי הם העושקים שאליהם מתכוון המשורר?
 - מה יביא את האויבים להיענות לדרישות הערביות?
 - המשורר בחר בדרך ברורה לשחרור פלסטין. אפרט את דעתי על כך."
 (קריאה וטקסטים, כּתה ח', חלק א' (2015) עמ' 46)

"השיח' עז אלדין אלקסאם... הכריז על ג'יהאד בשלהי שנת 1935. הדבר נחשב לשינוי יסודי בדרכה של התנועה הלאומית הפלסטינית שהסתמכה [עד אז] על המאמצים המדיניים בניסיון לתיקון ושינוי והגשמת שאיפות העם הפלסטיני."

(היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתיב י"א, חלק ב' (2014) עמ' 15. בקופסת ידע בצד העמוד תמונת השיח', שמו ותולדות חייו והוא מוגדר שם כ"לוחם ג'יהאד [מוג'אהד] ערבי בפלסטין").

קטע שיר מאת המשורר הלבנוני בשארה אלח'ורי:

"הוי הג'יהאד - לו מחאה כפיים התהילה ואותו הלבניש הקרב
בארגמן כבוד שבו התגאתה פלסטין..."
(השפה הערבית: מדעי הלשון, כתיב י"א (2014) עמ' 123)

עמידה על המשמר (ריבאט, מוראבט)

זהו מונח שהתקבע ברש"פ והוכנס לחומר הלימודים בסוף ימי ערפאת (נפטר בנובמבר 2004). בהיסטוריה המוסלמית הוא מציין איש עמדות קדמיות בהכנה למלחמה נגד אויבי האסלאם. במובנו היום הוא מתייחס לתפקידו של כל פרט פלסטיני בהגנה על הארץ מפני השתלטות האויב וכהקדמה לג'יהאד. מבחינה מעשית הוא מתבטא בדבקות באדמה ובהגנה על המקומות הקדושים (למשל, הנשים העומדות על המשמר - מוראביטאת - בהר הבית שתפקידן היה להציק ליהודים דתיים העולים לשם למטרות פולחן).

עמידה על המשמר מתחייבת מבחינה דתית משום מעמדה של הארץ במסורת המוסלמית: היא בורכה ע"י האל - כפי שמופיע בקוראן בהקשר של חלק מהנביאים המוכרים באסלאם (אברהם, לוט, שלמה ומוחמד), פלסטין היא ארץ הולדתם ו/או מגוריהם של חלק מהנביאים (אברהם, לוט, יצחק, יעקב, יוסף, דוד, שלמה, זכריה, יחיא, ישו), ירושלים היתה כיוון התפילה המוסלמי הראשון לפני שהוסב למכה, היא מהווה את המקום השלישי בקדושתו באסלאם אחרי מכה ומדינה, ואליה הגיע מוחמד במסעו הלילי ומשם עלה לשמים למפגש עם האל - לפי המסורת המוסלמית. אזור הלבנט משופע בשבחים באימרות הנביא מוחמד [חדית'], והיה שדה מערכה שבו נצחו המוסלמים את אויביהם הביזנטים, הצלבנים והמונגולים.

הכנסת אלמנט מסורתי זה לספרי הלימוד מעלה את המאבק לשחרור פלסטין לרמה של מאבק דתי שאין בו פשרות.

"מעלת העמידה על המשמר [ריבאט] למען האל

...המוסלמי נעלה על זולתו באהבתו למולדתו כי הוא איננו יוצא רק מתוך נקודת מוצא של רגש פטריוטי, או אהבת המקום שבו גדל ואליו מכוונים געגועיו, אלא הוא מוסיף לכך את המובן האמונתי, שכן אהבת המולדת היא חלק מהאמונה [הדתית], ולכן ההגנה עליה היא חובה הלכתית שהוא יקבל שכר | עליה... ואם לא ימלא זאת יבואו איתו חשבון על מחדלו... השכר משתנה לפי כוונת העומד על המשמר, המאמץ שהוא משקיע והקרבנות שהוא מקריב. העמידה על המשמר אינה מוגבלת רק לשמירה על המבצרים והגבולות, אלא היא מורחבת כדי לכלול את כל סוגי השמירה על האומה והחברה. עצם הישארותו של המוסלמי על אדמתו ואי בריחתו כתוצאה מן הלחצים המכוונים לעקרו ולאלצו להגר מאדמתו, כמו שמתרחש על אדמת פלסטין בימים אלה, הינה עמידה על המשמר, עמידה בניסיון וג'יהאד למען האל." (החדית' הנאצל ומדעי, כתיב י"ב [מגמה הלכתית] (2013) ע"ע 114 - 115)

"המוסלמי השוכן בפלסטין, שומר על אדמתה ומגן עליה נחשב כעומד על המשמר [מוראבט] למען האל ולו שכר רב וגמול מהאל."
(חינוך אסלאמי, כתיב ה', חלק א' (2014) עמ' 74)

"[מטלה]: אביא חדית' מאמרות הנביא [מוחמד] המבהיר כי אדמת הלבנט היא אדמה שיש לעמוד בה על המשמר [ריבאט]."
(חינוך אסלאמי, כתיב ה', חלק א' (2014) עמ' 76, וראה שאלה 6 באותו עמוד: "מהי חובתי כלפי מסגד אלאקצא?")

"אלוהים ברך את מסגד אלאקצא... ועשה אותו ואת סביבתו אדמת עמידה על המשמר [ריכאט] עד ליום הדין."
(חינוך אסלאמי, כתיב י"א, חלק א' (2015) עמ' 12)

"[לאחר הבאת אימרות הנביא בשבחה ארצות הלבנט - בילאד אלשאם בערבית]: אימרות הנביא הרבות האלה מפרטות את מעלת [פלל] הלבנט ואת מעלת פלסטין [השם "פלסטין" עצמו לא מופיע בשום טקסט אלא הוא פרשנות של כותבי ספר הלימוד], ו[כן] את מעלת מי שנשאר עומד על המשמרת [מוראביט] על-גבי עפרה למרות האתגרים, הסבל והכאב שהם מנת חלקו, כי הארץ הזאת - אלוהים הטיל על אנשיה משימה כבירה, והיא, להיות השורה הראשונה הקדמית במערכה בין המוסלמים ואויביהם. הם לא יזכו בגמול ובשכר שציינו אימרות הנביא האלה אלא אם ימלאו את חובתם כלפי דתם, אומתם וארצם."
(חינוך אסלאמי, כתיב י', חלק ב' (2013) עמ' 42, ובשאלות בעמ' 43: "7. כיצד יזכו אנשי פלסטין בשכר הרב שאלוהים הבטיח לעומדים על המשמר [מוראביטין]? 8. מתוך השיעור אסיק מהי חובת המוסלמים כלפי פלסטין וכלפי מסגד אלאקצא המבורך.")

"[מטלה]: אכתוב בקצרה [מאמר] אודות מעלת העמידה על המשמר בפלסטין ואציב אותו בעיתון הקיר, או אקרא אותו ברדיו של ביה"ס."
(חינוך אסלאמי, כתיב י', חלק ב' (2013) עמ' 42)

"עמידה על המשמר למען האל: האסלאם המריץ לבצע ג'יהאד למען האל מתוך הגנה על גדולת האומה, כבודה וארצה. העמידה על המשמר למען האל הינה מבין המעשים הקשורים בג'יהאד למען האל ופירושה: **מגורים באזורים שבהם מתנהל מאבק בין המוסלמים ואויביהם ושהמתגורר בהם חשוף לפגיעה מצד האויבים, לפחד מפניהם ולחיים במצוקה.** בהישארותו באותה ארץ יש משום חיזוק למוסלמים מול אויביהם. וככל שהפחד באותה ארץ גדול יותר, והפגעים שתושביה נתונים להם רבים יותר - כך שכרם יהיה רב יותר וגמולם גדול יותר... אנשי הלבנט באופן כללי, ופלסטין במיוחד, עומדים על המשמר עד אחרית הימים... | העוקב אחר ההיסטוריה של פלסטין ימצא שעל אדמתה התנהלו מערכות מכריעות. קרב הירמוק [636] הכריע את המאבק עם הביזנטים, קרב חטיין [1187] הכריע את המאבק עם הצלבנים וקרב עין ג'אלות [עין חרוד 1260] הכריע את המאבק עם המונגולים. אין ספק שסבלנותם של אנשי פלסטין על אדמתם בימים אלה, ועמידתם האיתנה מול הפגעים והתוקפנות להם הם נתונים הינה עמידה על המשמר עצומה ביותר ויהיה להם השכר העצום ביותר מאת אלוהים יתעלה."
(חינוך אסלאמי, כתיב י"ב (2014) ע"ע 86 - 87 [ההדגשה במקור], ובמטלות בעמ' 87: "אנשי הלבנט ופלסטין [נמצאים] בעמידה על המשמר עד לאחרית הימים. אפרט זאת.")

מרטריות (שהאדה)

הערה: כל ההתייחסויות שנמצאו בספרים והוכנסו לדו"ח תחת כותרת זו הן התייחסויות למרטיריות באופן כללי או בהקשר הסכסוך בלבד, ולא בהקשרים היסטוריים אחרים שגם הם מקבלים ביטוי בספרי הלימוד.

"המרטריות היא מעמד נעלה שאותו הכין אלוהים לסוג [מסויים] מבין עבדיו שאותם בחר בנדיבותו להיות בין אנשיה. המרטיריות היא צורה של בחירה [אלוהית], שכן כאשר אלוהים יתעלה רואה אמת בליבו של העבד ואהבת ההקרבה, ושהוא ראוי להיות מאנשי המעמד הזה, אז הופך אותו אלוהים יתעלה למרטיר."
(החדית' הנאצל ומדעי, כתיב י"א [מגמה הלכתית] (2013) עמ' 147)

"כאשר מאמין המוסלמי כי אלוהים הוא המחייב והממית, המביא רווח והפסד, ובידו הניצחון והכוח, אזי הוא [המוסלמי] משחרר את עצמו משליטתם של אחרים ומתחייב בנפשו האומץ והשאיפה למות כמרטר למען האל."

فَعِنْدَمَا يُؤْمِنُ الْمُسْلِمُ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْمُحْيِي وَالْمُمِيتُ وَالنَّافِعُ وَالضَّارُّ، بِيَدِهِ النَّصْرُ
وَالْقُوَّةُ، فَإِنَّهُ يَحْرُرُ نَفْسَهُ مِنْ سَيِّطَرَةِ الْآخَرِينَ، وَتَتَبَعْتُ فِي نَفْسِهِ الشَّجَاعَةَ وَالرَّغْبَةَ
فِي الْأَسْتِشْهَادِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ.

(חינוך אטלאמי, כתה ו', חלק א' (2015) עמ' 22)

המרטיר זוכה לגמול:

"גמול המרטירים אשר הקריבו את חייהם למען אלוהים יתעלה - הקרבתם לא תהיה לשווא ומעשיהם לא יאבדו, אלא [אלוהים] ישתבח יקבלם מהם, יסלה להם על כל חטאיהם, יושבם במדרגה העליונה בגן עדן עם הנביאים והשליחים ויכתוב לאומתם גדולה וכבוד."
(חינוך אטלאמי, כתה ט', חלק א' (2015) עמ' 5)

גמול המרטיר מפורט יותר בספרי הכיתות הגבוהות. נאמר שם כי המרטיר זוכה ל-6 הטבות: כל חטאיו נסלחים עם טיפת הדם הראשונה הנוטפת ממנו, הוא רואה את מקומו בגן עדן עוד לפני תחיית המתים, נחסכים ממנו עינוי הקבר ובהלת יום הדין, מושם על ראשו כתר ובו אבן יקרה, מחתנים אותו עם 72 יפהפיות גן העדן (ולגבי מרטיריות-נשים נאמר כי אלוהים ימצא להן גמול ראוי), ותינתן לו זכות להכניס עימו לגן עדן שבעים מבני משפחתו - אפילו אם אינם ראויים לכך (החדית' הנאצל ומדעיו, כתה י"א [מגמה הלכתית] (2013) ע"ע 148 - 150).

הבאת חדית' בשם הנביא מוחמד האומר כי ביום הדין ישנם שלושה סוגי ממליצים לבני האדם: הנביאים, חכמי הדת והמרטירים (חינוך אטלאמי, כתה ד', חלק א' (2015) עמ' 62).

"[תרגיל לשון:]: למרטיר דרגה מעל כל הדרגות."
(מדעי הלשון, כתה י' (2015) עמ' 108)

שיר בכותרת: "המרטיר [אלשהיד]" מעלה על נס לתלמידי כתה ז' את נושא המרטיריות ומתאר בצבעים יפים את המוות והדם. הבית האחרון בשיר מעודד במפורש את התלמיד לשאוף למות כמרטיר. יצויין כי בתים משיר זה משמשים כמשפטי תרגול בכמה וכמה ספרי לימוד, וראו פירוט במראה המקום שלהלן:

"אשא נפשי בכפי"

ואשליכנה אל תהומות האבדון
כי [בחרתי:]: או חיים המשמחים את הידיד
או מוות המרגיז את האויבים
מהם החיים? אין לי חיים אם לא
יפחדו מפני ושטחי לא יהיה אסור בכניסה
בחיידך! אני רואה [באופק] את נפילתי חלל
אבל מחיש אליה את צעדי
אני רואה את הריגתי ללא זכותי השדודה
וללא ארצי כדבר שיש לשאוף אליו
נעימה לאוזני שמיעת שקשוק [החרבות]
ומשמחת את נפשי זרימת הדם
ו[כן] גוף המוטל בישימון
שעליו מתקוטטים טורפי המדבר
דמו כיסה את הארץ בארגמן
והכביד בבושם על הרוח הקלה
הוא נרדם כדי לחלום את חלום הנצח
וליהנות בו מהיפים שבמראות
בחיידך! זהו מות גברים
ומי שמבקש מוות אצילי - הריהו זה"

سَأَحْمِلُ رُوحِي عَلَى رَاحَتِي
وَأَلْقِي بِهَا فِي مَهَاوِي الرَّدَى
فَإِنَّمَا حَيَاةُ تَسْرُ الصَّدِيقِ
وَإِنَّمَا مَمَاتٌ يَغِيظُ العِدَا
وَمَا العَيْشُ لَا عِشْتُ إِن لَّمْ أَكُنْ
مَخَوْفَ الجَنَابِ حَرَامِ الحِمَى
لَعَمْرُكَ إِنِّي أَرَى مَضْرَعِي
وَلَكِنُّ أَعِذُّ إِلَيْهِ الخُطَى
أَرَى مَقْتَلِي دُونَ حَقِّي السَّلِيبِ
وَدُونَ بِلَادِي هُوَ المُبْتَغَى
يَلِدُ لِأذْنِي سَمَاعُ الصَّلِيلِ
وَيُبْهِجُ نَفْسِي مَسِيلُ الدَّمَا
وَجِسْمٌ تَجَدَّلَ فِي الصَّحْصَحَانِ
تَنَاوَسُهُ جَارِحَاتُ الفَلَا
كَسَادَمَةُ الأَرْضِ بِالأَرْجَوَانِ
وَأَثْقَلُ بِالعِطْرِ رِيحَ الصَّبَا
وَنَامَ لِيَحْلُمَ حُلْمَ الخُلُودِ
وَيَهْتَأُ فِيهِ بِأَخْلِى الرُّؤَى
لَعَمْرُكَ هَذَا مَمَاتُ الرِّجَالِ
وَمَنْ رَامَ مَوْتًا شَرِيفًا فَذَا

(عبد الرَّحِيمِ محمود)

الرَّاحَةُ: بِاطْنِ اليَدِ.
المَهَاوِي: جَمْعُ مَهْوَى، وَهُوَ مَا
بَيْنَ الجَبَلَيْنِ.
الرَّدَى: الهَلَاكُ.

حَرَامِ الحِمَى: أَنْ يَكُونَ مَوْطِنُهُ
فِي مَأْتِنٍ مِنَ العَدُوِّ.

أَعِذُّ: أَسْرِعُ.

تَجَدَّلَ: ازْتَمَى وَسَقَطَ.
الصَّحْصَحَانِ: الأَرْضُ المُسْتَوِيَّةُ
الجُرْدَاءُ، وَجَمْعُهَا صَحَايِحُ.
تَنَاوَسُهُ: تَتَنَاوَلُهُ وَتَتَخَفُّهُ.
الأَرْجَوَانِ: الصَّبْغُ الأَحْمَرُ.

الرُّؤَى: جَمْعُ رُؤْيَا، وَهِيَ مَا يَرَاهُ
الإنْسَانُ فِي نَوْمِهِ.

(שפתנו היפה, כתה ז', חלק א' (2014) עמ' 75)

שיר זה זכה שיעשו מכמה מבתי משפטי תרגול לשוניים: "או חיים המשמחים את הידיד, או מוות המרגיז את האויבים" (שפתנו היפה, כתה ז', חלק א' (2014) עמ' 39; קריאה וסקסטים, כתה ח', חלק א' (2015) עמ' 46; השפה הערבית: מדעי הלשון, כתה י"א (2014) עמ' 87), "הוא נרדם כדי לחלום את חלום הנצח וליהנות בו מהיפים שבמראות" (שפתנו היפה, כתה ז', חלק א' (2014) עמ' 40), "מהם החיים? אין לי חיים אם לא יפחדו מפני ואם שטחי לא יהיה אסור בכניסה" (מדעי הלשון, כתה ח', חלק א' (2013) עמ' 48), "בחייך! אני רואה [באופק] את נפילתי חלל אבל מחיש אליה את צעדי; אני רואה את הריגתי ללא זכותי השדודה וללא ארצי כדבר שיש לשאוף אליו" (מדעי הלשון, כתה ט', חלק א' (2015) עמ' 41), "בחייך! זהו מות גברים ומי שמבקש מוות אצילי - הריהו זה" (מדעי הלשון, כתה י' (2015) עמ' 93; השפה הערבית: מדעי הלשון, כתה י"ב (2015) עמ' 90).

בשאלות ההבנה המלוות את השיר מופיעה גם השאלה שלהלן לגבי הבית האחרון בשיר שמהווה, כאמור, הטפה מפורשת למות כמרטיר:

"הכוונה בביטוי 'מוות אצילי' בדברי המשורר 'ומי שמבקש מוות אצילי הריהו זה' היא:
1. מוות במחלה 2. מוות פתאומי 3. מרטריות בהגנה על המולדת"
(שפתנו היפה, כתה ז', חלק א' (2014) עמ' 76)

בשיר אחר בכותרת "פלסטין" הקורא לג'יהאד מופיע מוטיב דומה:

"אחי, אם יזרום בעפרה [של פלסטין] דמי והיד תתאגרף מעל חלוקי אבניה...
נשק מרטיר על אדמתה שקרא בשמה ונפל כמרטיר."
(קריאה וטקסטים, כתה ח', חלק א' (2015) עמ' 44)

וקטע משיר נוסף:

"אם אפול - קח את מקומי הוי רעי למאבק
שא נשקך ובל יפחידך דמי הזורם מן הנשק
הבט אל שפתי שנסגרו על געש הרוחות
לא מתתי, עודני קורא לך מאחורי הפצעים"
(מדעי הלשון, כתה ט', חלק א' (2015) עמ' 14)

המרטריות נתפסת כמסיבת חתונה:

"הוי מולדתי,
לא אבכה במסיבת חתונה [עורס] זו
שהרי ערביותנו מסרבת שנבכה את המרטירים."

يا وطني
ما كنت لأبكي في هذا العرس
فعروبتنا تأتي أن نبكي الشهداء

(מדעי הלשון, כתה ח', חלק ב' (2014) עמ' 60, וראו את אותו קטע שיר גם בתרגיל לשון בהשפה
הערבית: מדעי הלשון, כתה י"ב (2015) עמ' 8)

תרגיל לשון עם מוטיב המרטיריות:

"בי נשבעתי, המשך-אמשיך ללכת בדרך המרטירים."
(מדעי הלשון, כתה י' (2015) עמ' 93).

שיר בכותרת "דגל פלסטין" ובו השורה הבאה של קריאה לפלסטין:

"חבקי את רוח הקרבנות, הנציחי את זכר המרטיר [שהיד]."
(שפתנו היפה, כתה ד', חלק ב' (2016) עמ' 94).

דימוי שירי של המרטיר:

"הכוכבים - המרטירים"
(קריאה וטקסטים, כתה ח', חלק א' (2015) עמ' 59)

ועוד קטע שירי המופיע בתרגיל לשון:

"המרטירים בכלא הנגב מתחרים זה בזה
הם נשתלים כעצים על דרך המרטיריות
המרטירים מתחרים זה בזה

הם מתלכדים עם החול העתיק, נוסעים למסיבת חתונתם."
(מדעי הלשון, כתה י' (2015) עמ' 29)

"[משפט תרגול:] המרטיר התבוסס בדמו."
(קריאה וטקסטים, כתה ט', חלק א' (2015) עמ' 67)

ציטוט מדברי יאסר ערפאת כמשפט תרגול:

"הם רוצים [לראות] אותי כשבוי [אסיר], או כמגורש, או כהרוג, אבל אני אומר להם: 'כמרטיר, כמרטיר'.
(שפתנו היפה, כתה ז', חלק ב' (2014) עמ' 66).

ובסקירה קצרה של תולדות חייו בספר אחר נאמר:

"...היה יו"ר ארגון השחרור הפלסטיני מאז שנת 1969 והפך להיות ראש הרשות הלאומית הפלסטינית בשנת 1996. נפל כמרטיר [אוסמושהיד] בתאריך 11.11.2004 בנסיבות מעורפות.
(היסטוריה ערבית מודרנית וכת-זמנו, כתה ט' (2014) עמ' 56)

משפטי תרגול:

"[זהו] המרטיר של המולדת."
(שפתנו היפה, כתה ג', חלק א' (2014) עמ' 13)

"המרטירים [אשר] נהרגו בהגנה על המולדת חיים אצל אלוהים."
(שפתנו היפה, כתה ד', חלק א' (2014) עמ' 94)

"לב האם דפק בעת הפרידה מבנה המרטיר."
(שפתנו היפה, כתה ו', חלק א' (2014) עמ' 57)

"מצאתי את אימהות המרטירים מאופקות."
(השפה הערבית: מדעי הלשון, כתה י"ב (2015) עמ' 35)

במסגרת מטלה לחבר קטע על מקום מגורי התלמיד נכלל גם מידע על "המרטירים שלו" (שפתנו היפה, כתה ו', חלק א' (2014) עמ' 63).

"האם כתבת דו"ח על המרטיר של שג'רה [כפר ליד אילניה בגליל עד 1948]?"
(שפתנו היפה, כתה ז', חלק ב' (2014) עמ' 86)

"[מטלה:] נחקור ונכתוב על חיי אחד המנהיגים המרטירים הפלסטינים."
(חינוך לאומי, כתה ד', חלק ב' (2014) עמ' 45)

"הבעה: אכתוב על מרטירית פלסטינית או ערביה [אחרת] שהיה לה תפקיד חשוב וביצעה שירות נעלה למולדתה ולחברתה, תוך הצבעה על הבולטים שבהישגיה."
(שפתנו היפה, כתה ז', חלק א' (2014) עמ' 79)

"הבעה: אכתוב עד עשר שורות על אחד המרטירים שאני מכיר, תוך הסתייעות באלמנטים הבאים: שמו ומקום הולדתו, חייו והישגיו, נסיבות נפילתו כמרטיר, עמדת החברה כלפי משפחתו לאחר נפילתו כמרטיר, מעמד המרטיר באסלאם [באופן כללי]."
(שפתנו היפה, כתה ז', חלק ב' (2014) עמ' 49)

"[מטלות:] אציין את שמותיהם של לוחמי ג'יהאד פלסטינים וערבים שנפלו כמרטירים בהגנה על פלסטין... נרשום את תולדות חייהם של כמה מהמרטירים של פלסטין אשר הקריבו את נפשם למען מולדתם ונעלה זאת על עיתון הקיר [של ביה"ס]."
(חינוך לאומי, כתה ז' (2013) ע"ע 22, 23 בהתאמה)

"...המרטיר עבד אלקאדר אלחוסייני [נהרג בקסטל 1948]."
(חינוך לאומי, כתה ז' (2013) עמ' 23, וראו תמונתו עם אותו כיתוב בעמ' 22)

משפט תרגול:

"הנוכחים קמו מתוך כבוד למרטירים."
(שפתנו היפה, כתה ו', חלק א' (2014) עמ' 89)

נושא המרטירים נכנס גם למקצוע המתמטיקה. בשאלה שלהלן מתבקש התלמיד לכתוב את המספר בספרות:

"מספר המרטירים של האינתיפאדה הראשונה הוא אלפיים עשרים וששה מרטירים."
(מתמטיקה, כתה ג', חלק א' (2016) עמ' 11)

7. מספר המרטירים של האינתיפאדה הראשונה בין 1987 - 1993 הגיע ל-2,026 ומספר המרטירים של אינתיפאדת המרטירים של אלאקצא בשנת 2000 הגיע ל-5,050 ומספר הפצועים בה הגיע ל-49,760. לכמה הגיע מספר המרטירים בשתי האינתיפאדות?"
(מתמטיקה, כתה ד', חלק א' (2016) עמ' 35. בצד השאלה מובא תצלום של מסע לווייה של כמה ארונות עם דגל פלסטין)

9. מספר המרטירים של פלסטין בזמן התוקפנות נגד רצועת עזה בשנת 2014 ["צוק איתן"] הגיע ל-2,139. אכתוב את מספר המרטירים במלים..."
(מתמטיקה, כתה ג', חלק א' (2016) עמ' 19)

מודגשת המחוייבות החברתית למשפחות המרטירים:

"שיעור 18: הרחמים
האם ובניה ראו תכנית בטלביזיה הפלסטינית על המרטירים והפצועים ואז אמרה: 'שליח אללה ממריץ אותנו לרחם איש על רעהו. הפצועים, החולים ומשפחות המרטירים הם אלה הזקוקים ביותר לרחמים...'"
(חינוך אסלאמי, כתה ב', חלק א' (2014) עמ' 58)

"[מטלה:] אציין את חובתי כלפי: היתומים; משפחות המרטירים והשבויים."
(חינוך אסלאמי, כתה ז', חלק ב' (2015) עמ' 38)

בין צורות הערבות ההדדית בחברה הפלסטינית:

"...הטיפול במשפחות המרטירים, השבויים והפצועים..."
(חינוך לאומי, כתה ה' (2014) עמ' 16)

"בחג אנו מבקרים את החולים ואת משפחות המרטירים."
(חינוך לאומי, כתה ב', חלק א' (2015) עמ' 71)

"פעילות 3: נכין דו"ח על המוסד לטיפול במשפחות המרטירים, השבויים והפצועים, תוך התייחסות לנסיבות שהביאו לייסוד המוסד הזה."
(חינוך לאומי, כתה ו' (2014) עמ' 57)

אבל יש בספרים גם ביטויים בודדים שחורגים מהקו הכללי ומעלים על נס את החיים ולא את המוות:

"יפה לאדם למות למען מולדתו, אבל יפה לו יותר לחיות למען אותה מולדת."
(מדעי הלשון, כתה ח', חלק ב' (2014) עמ' 47)

"[אני] נגד זה שהילד יהפוך לגיבור בגיל עשר
נגד זה שלב העץ יניב מוקשים
נגד זה שענפי גני יהפכו לעמודי תליה"
(מדעי הלשון, כתה ח', חלק ב' (2014) עמ' 47, וראו תרגיל לשון עם הבית האחרון בהשפה הערבית:
מדעי הלשון, כתה י"ב (2015) עמ' 24)

טרור

בהכרזת העצמאות הפלסטינית (אלג'ר, נובמבר 1988) נאמר: "...היא [מדינת פלסטין] דוחה [כל] איום [בשימוש] בכוח או באלימות או טרור..." (קריאה וטקסטים, כתה ח', חלק א' (2015) עמ' 40), ובשאלות הנלוות: "הכובש מפיץ את השקר הטוען כי המאבק הפלסטיני הוא טרור. יש בטקסט דבר החושף את הזיוף בטענה הזאת. אדון בעניין הזה" (קריאה וטקסטים, כתה ח', חלק א' (2015) עמ' 43).

תמיכה גלויה בפעולות טרור נגד ישראל כמעט אינה קיימת בספרי הלימוד של הרש"פ. ישנו מקרה אחד של תמיכה גלויה שבו מוצגות באור חיובי ההתקפות שנערכו בזמנו על ישראל מדרום לבנון ע"י ארגונים מזויינים פלסטיניים בכינוי המסורתי "הפעילות הפדאית [אלעמל אלפדאי]". המונח "פדאי", שמשמעותה המסורתית בהיסטוריה המוסלמית - אדם המקריב את חייו למען מטרה נעלה, מציין מאז שנות החמישים של המאה שעברה בלתי סדירים פלסטינים המקיימים פעילות מזויינת נגד ישראל.

בסיפור בכותרת "המבקר [שבא] בערב" מתאר המחבר גבר מבוגר שבנו נהרג בירושלים במלחמת ששת הימים והוא הצטרף לאחד הארגונים הפועלים נגד ישראל מדרום לבנון. להלן הציטוטים הרלבנטיים:

"...כולם יודעים שאני בדרום [ובהערת הסבר בספר: "הדרום: דרום לבנון"] מזה עשר שנים ושעזבתי את העיר ואת המשפחה כדי להצטרף ללוחמים". (עמ' 30)

"הוא היה לבוש בבגדי הפדאים... האיש החליט לעבור | לגדה המזרחית [כלומר, לירדן] כדי להצטרף לפעילות הפדאית [נגד ישראל]". (ע"ע 32 - 33)

"...אנו בדרום ניצבים מול המוות בכל רגע... בחורים כמו צאלח [בנו ההרוג] נופלים כל יום על אדמת הדרום!" (עמ' 33)

ובהערת מחברי ספר הלימוד: "...המבקר [שבא] בערב... מתאר את דרך המאבק הפלסטיני נגד הכיבוש באמצעות אישיותו של אבו צאלח אשר עבר מתחום המשבר האישי שלו המתבטא בנקמה על מות בנו כמרטיר אל תחום העניינים הנרחבים יותר המעסיקים את המולדת והמתבטאים בחירות. זאת, ע"י ההצטרפות לפעילות הפדאית." (עמ' 34)

ובשאלות: "מאורעות הסיפור מתרחשים במקומות רבים. אפרט אותם ואבהיר את היקף קשריהם עם דרך המאבק הפלסטיני." (עמ' 34)
(קריאה וטקסטים, כתה ח', חלק א' (2015) ע"ע 28 - 35)

מקרים נוספים של שימוש בספרי הלימוד של הרש"פ במונח "פדאי" - שכולם במשמעות חיובית - מובאים להלן:

"[תרגיל לשון]: הוי פדאי, משכנך בגן עדן ברצון האל."
 (השפה הערבית: מדעי הלשון, כתר י"ב (2015) עמ' 103)

"פדאי" היא כותרת ההימנון של הזרוע הצבאית של פת"ח שהפך להיות הימנון הרש"פ וככזה הוא נלמד בבתי"ס:

"פדאי, פדאי, פדאי, הוי ארצי, ארץ האבות
 פדאי, פדאי, פדאי, הוי עמי, עם הנצח
 בזכות השבועה בצל הדגל בנחישות עמי ובאש הכאב
 אחיה כפדאי, ואמשיך כפדאי, ואמות כפדאי עד אשר [ארצי] תשוב...⁵⁹

דמות המורה למעלה אומרת: "נחזור על ההימנון הלאומי" ובכיתוב למטה נאמר: "למורה: המורה יחזור עם התלמידים על ההימנון הלאומי מספר פעמים."

(חינוך לאומי, כתר א', חלק ב' (2015) עמ' 59)⁶⁰

⁵⁹ יש גירסה אחרת: "אשוב" במקום "תשוב".

⁶⁰ יצויין כי ההימנון אינו ניתן בספר במלואו, אלא מובא רק החלק השלישי והאחרון, שהוא מתון יותר. בספרים החדשים שיצאו ב-2016 מובאים לראשונה החלקים האחרים, המיליטנטיים יותר, וראו בדיון על המאבק לשחרור.

תמיכה עקיפה בפעולות טרור נגד ישראל נעשית בספרי הלימוד של הרש"פ ע"י העלאה על נס של אלה שנהרגו בפעולות כאלה - כמרטירים [שהיד ובריבוי - שוהדא] (וראו לעיל בפרק המרטריות), או נעצרו ונשפטו - כשבויים [אסיר ובריבוי - אסרא], אם כי ללא איזכור מעשיהם. להלן פירוט:

"המורה שאל את התלמידים: 'איך נוכל לחגוג את יום העצמאות השנה?'"
צפא: 'נזמין את משפחות המרטרירים והשבויים כדי לכבדן!'
עימאד: 'נעלה את זכר המרטרירים של העיירה [שלנו] ע"י נטיעת עץ על שם כל מרטיר.'"

سأل المعلم التلاميذ: كيف يمكن أن نحتفل بعيد الاستقلال هذا العام؟

صفاء: ندعو أسر الشهداء والأسرى لتكريمهم.

عماد: نحني ذكري شهداء البلدة بزيارة شجرة باسم كل شهيد.

(אזרחות, כתה ג', חלק א' (2015) עמ' 13)

בספרי הלימוד החדשים שיצאו ב-2017 ניכרת התפתחות חדשה בעניין זה. בעבר צוינו בשמותיהם כמרטרירים מנהיגי ארגוני טרור כגון פתחי שקאקי, ח'ליל אלווזיר ואחרים, שנהרגו, כנראה, בפעולות יזומות של ישראל ולא במהלך פעולות טרור שביצעו. עתה מוזכרת בשמה דלאל אל-מגריבי שנהרגה בפעולת טרור שהנהיגה נגד אוטובוס אזרחי בכביש החוף בשנת 1978 שבמהלכה נרצחו מעל 30 גברים, נשים וילדים. היא מופיעה בשני ספרי לימוד: באחד מהם היא מוצגת כמרטרית של ההיסטוריה הערבית-מוסלמית בארץ (השפה הערבית, כתה ה', חלק א' (2017) עמ' 14), ובשני נאמר עליה: "דלאל אל-מגריבי אשר פיקדה על המבצע הפדאי 'דיר יאסין' על החוף הפלסטיני בשנת 1978 שבו נהרגו יותר משלושים חיילים" (לימודי חברת, כתה ט', חלק א', (2017) עמ' 74).

עניין האסירים "השבויים" זוכה להבלטה בספרי הלימוד של הרש"פ בייחוד בכיתות הנמוכות. להבהרת נושא האסירים לתלמידים בהקשר זה ניתנת השאלה הבאה, וזוהי אחת משתי פעמים נדירות שבהן משתמשים במלה "אסיר [סג'ין]" ולא "שבוי [אסיר]" (הפעם השניה באה מיד אחרי הראשונה):

"כיצד אסתכל אל אסיר [סג'ין] גנב ואל אסיר [סג'ין] המתנגד לכיבוש?"
(שפתנו היפה, כתה ו', חלק א' (2014) עמ' 66)

בהמשך ניתן תרגיל ובו נדרש התלמיד לענות על שאלות כ"אסיר [סג'ין] משוחרר שהגן על אדמתו: בשל מה נכנסת לכלא? היכן נעצרת ואיך? איך היה היחס בתוך הכלא?"
(שפתנו היפה, כתה ו', חלק א' (2014) עמ' 73)

הגדרה: מיהו שבוי?

"השבויים הפלסטינים הם כל הפלסטינים שנכלאו ע"י הכיבוש בשל התנגדותם לו."
(טיפוח לאומי וחברתי, כתה ג', חלק ב' (2016) עמ' 54)

עניין האסירים-השבויים מקבל הדגשה מיוחדת בהקשר למוסד המיוחד שהוקם לטיפול בהם ברש"פ. פרטים בנושא מובאים בהרחבה רבה באחד הספרים החדשים שיצאו לאור ב-2016:

"שיעור 5: המוסד לענייני השבויים והמשוחררים [הייאת שואגן אלאסרא ואלמוחררין]
מטרות השיעור: מצופה מהתלמיד לאחר סיום השיעור שיהיה מסוגל:

- לדעת למה מתכוונים ב[ביטוי] שבויים
- להסביר את חשיבות תפקידו של המוסד הפלסטיני לענייני השבויים והמשוחררים
- להבהיר את הפעילויות שמבצע המוסד [הזה]
- לפרט את תפקידו [של התלמיד] כלפי השבויים והמשוחררים הפלסטינים."

(טיפוח לאומי וחברתי, כתה ג', חלק ב' (2016) עמ' 53)

"המוסד לענייני השבויים והמשוחררים הוא מוסד פלסטיני המגן על השבויים, עוסק בענייניהם ובענייני המשוחררים מביניהם, ומגיש סיוע להם ולמשפחותיהם." (טיפוח לאומי וחברתי, כתה ג', חלק ב' (2016) עמ' 56)

סמל הארגון ובו הכיתוב: "המוסד לענייני השבויים והמשוחררים"

(טיפוח לאומי וחברתי, כתה ג', חלק ב' (2016) עמ' 55)

ספרי הלימוד מדגישים את החובה האזרחית לתמוך בשבויים ובבני משפחותיהם:

"מחובתנו להגיש סיוע ותמיכה לשבויים ולמשפחותיהם, כמו להשתתף בהזמנות להביע סולידריות בעת שחרורם, לבקר את משפחותיהם בחגים ובאירועים, לדבר על עניינם ברדיו של ביה"ס, ולהשתתף ב[ארוע] יום השבוי הפלסטיני החל ביום 17 אפריל בכל שנה." (טיפוח לאומי וחברתי, כתה ג', חלק ב' (2016) עמ' 58)

במטלה לתלמידי כתה א' מושם דגש על הצד האישי של הנושא:

"בעזרת משפחתי, אציין שמות של שבויים בבתי הכלא של הכיבוש." (חינוך לאומי ולחיים, כתה א', חלק א' (2016) עמ' 103)

ובכיתות שלאחר מכן נמשך קו התמיכה בשבויים ועידוד הפעילות הציבורית לשחרורם, כולל הבעת סולידריות מצד התלמידים עם משפחותיהם של השבויים:

השמעת שיר בכתה בכותרת "חירות לשבוינו", ובשאלות: "כמה שנים בילה אחמד בכלא? מהי חובתנו כלפי השבויים?" (שפתנו היפה, כתה ב', חלק א' (2016) עמ' 3).

"פעילות 3: נתבונן ונסיק:"

מתחת לכיתוב הנ"ל מופיעה תמונת אוהל ובמה עם תמונות 5 אסירים – מהם 2 נשים – וקהל מתחת לדגלי פלסטין עם 2 כרזות: "חירות לשבויים", "לא נשכח את שבוינו". בצד עומד צוות טלביזיה. הכיתוב מתחת לתמונה: "נביע את מה שאנו רואים בציור":

(טיפוח לאומי וחברתי, כתה ג', חלק ב' (2016) עמ' 56)

"פעולה שניה: נארגן חגיגה ליום השבוי הפלסטיני"

במסגרת זו מתחלקים לקבוצות עם משימות שונות: ציורים המבטאים את השבויים והחירות, נטיעת עצים ע"ש "שבויים בבתי הכלא של הכיבוש", כתיבת ביטויי הזדהות עם השבויים ע"ג בלונים, בניית דגם של אוהל מחאה:

الْفَعَالِيَّةُ الثَّانِيَّةُ: نُنظِّمُ احْتِفَالًا يَوْمَ الْأَسِيرِ الْفِلَسْطِينِيِّ.

- نُنْقِصِمُ إِلَى مَجْمُوعَاتٍ.
- تَقُومُ الْمَجْمُوعَةُ الْأُولَى بِعَمَلِ رُسُومَاتٍ تُعَبِّرُ عَنِ الْأَسْرَى وَالْحُرِّيَّةِ، كَمَا فِي الرَّسْمِ (١).
- تَقُومُ الْمَجْمُوعَةُ الثَّانِيَّةُ بِزِرَاعَةِ أَشْجَارٍ تَحْمِلُ أَسْمَاءَ أُسْرَى فِي سُجُونِ الْأَحْتِلَالِ، كَمَا فِي الرَّسْمِ (٢).
- تَقُومُ الْمَجْمُوعَةُ الثَّلَاثَةُ بِكِتَابَةِ عِبَارَاتٍ تَضَامِيَّةٍ مَعَ الْأَسْرَى عَلَى بِالُونَاتِ، كَمَا فِي الرَّسْمِ (٣).
- تَقُومُ الْمَجْمُوعَةُ الرَّابِعَةُ بِعَمَلِ نَمُودَجِ خَيْمَةٍ اِعْتِصَامٍ، كَمَا فِي الرَّسْمِ (٤).

(טיפוח לאומי וחברתי, כתה ג', חלק ב' (2016) עמ' 58)

"פעילות 5: נבנה מודל של ציפור החירות."

(טיפוח לאומי וחברתי, כתה ג', חלק ב' (2016) עמ' 59)

"פעילות 1: נקרא, נתבונן ונסיק:
 תלמידי כתה ג' ביקרו את חברם נידאל לאחר מעצרו של אביו לילה קודם. נידאל ברכם ואמר: 'תודה לכם. הופתענו בלילה ע"י פריצת צבא הכיבוש הציוני לביתנו. הם עצרו את אבי, דבר שגרם לי לטרדה ודאגה.' אמרה האם: 'אל תדאג, נידאל. אביך הפך להיות לשבוי כמו אלפי השבויים הפלסטינים האחרים.'
 נידאל: ומי הם השבויים, אמי? |
 האם: הם לוחמים [מונאדילון] מבני עמנו הפלסטיני אשר מתנגדים לכיבוש הציוני והפכו להיות לשבויים בבתי הכלא שלו. אנו מאחלים להם חירות בקרוב א"ה, כמו שאנו מאחלים את הסתלקות הכיבוש."
 (טיפוח לאומי וחברתי, כתה ג', חלק ב' (2016) ע"ע 53 - 54)

בצד הטקסט מובא איור של סצנת הביקור ובו האם מחזיקה את תמונת בעלה העצור ועל השולחן כרזה ובה כתוב "חירות לשבויים":

(טיפוח לאומי וחברתי, כתה ג', חלק ב' (2016) עמ' 54)

"פעילות 4: נתבונן, נסיק ונבטא בכתב:
 פעולה ראשונה: אנו מביעים סולידריות עם השבויים."

מתחת – 2 ציורים: בעליון מבקרים תלמידים משפחת שבוי שתמונתו תלויה על הקיר ומברכים אותה ב"חג שמח לשבוינו". בתחתון הם מתארגנים ב"יום השבוי הפלסטיני" החל ב-17 אפריל ומניפים כרזה בה כתוב "חירות לשבויים":

(טיפוח לאומי וחברתי, כתה ג', חלק ב' (2016) עמ' 57)

"מה יכולים המוסדות [השונים] להעניק ל:

א. היתומים?

ב. השבויים?"

(אזרחות, כתה ד', חלק ב' (2015) עמ' 24)

שחרור שבוי מהכלא הוא ארוע משמח שהתלמידים נקראים לתת לו ביטוי:

"הבעה: אביע בע"פ את שמחתי על שחרורו של שבוי [אסיר] ממולדתי."

(קריאה וטקסטים, כתה ח', חלק א' (2015) עמ' 27)

מטלת כתיבת אימייל קצר על נושאים שונים וביניהם:

"שבוי [אסיר] שהשתחרר מבתי הכלא של הכיבוש."

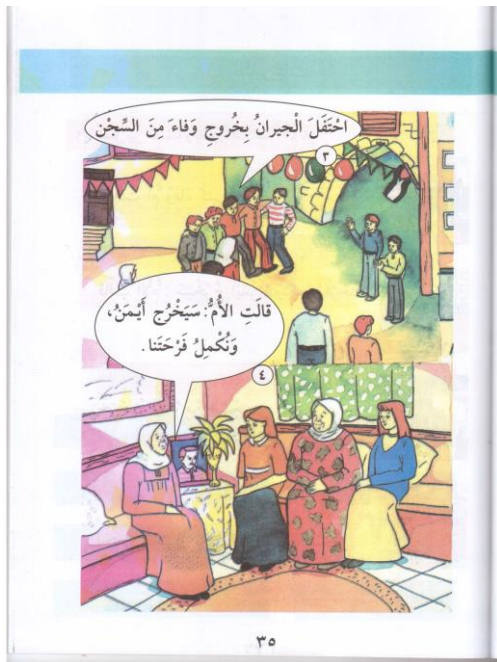
(קריאה וטקסטים, כתה ח', חלק א' (2015) עמ' 59).

זדה מקבל ביטוי גם בספרים עצמם. להלן סיפור בתמונות עם כיתובי הסבר:

"שיעור 16: מולדת החירות

וופא יצאה מהכלא - אם וופא שמחה מאד - השכנים חגגו את שחרור וופא מהכלא - האם אמרה: כשאימן

ייצא תהיה שמחתנו שלמה"

(שפתנו היפה, כתה א', חלק ב' (2014) ע"ע 34, 35. בעמודים הבאים ישנם תרגילים בהם מתבקשים התלמידים להתאים בין התמונות לכיתובים - עמ' 36, לזהות מלים מהכיתובים ולחבר חלקי משפטים מהכיתובים זה לזה - עמ' 37, ולכתוב את המשפט "וופא יצאה מהכלא" - עמ' 46)

משפטי תרגול:

"אם השבוי הייתה בחוסר סבלנות לשעה שבה תיפגש עם בנה."

(שפתנו היפה, כתה ג', חלק ב' (2016) עמ' 70).

"שני השבויים ששחררו ממאסר יצאו."

(שפתנו היפה, כתה ד', חלק ב' (2016) עמ' 9)

"דמעות שמחה נשרו מעיני אמהות השבויים ברגע חיבוקן אותם."
(שפתנו היפה, כתה ו', חלק א' (2014) עמ' 49)

"השבויים התקבלו בקבלת פנים חמה."
(שפתנו היפה, כתה ז', חלק א' (2014) עמ' 95)

קטע להשלמה עם מילות היחס המתאימות:

"יצאו האנשים [מן] העיר והכפרים הסמוכים [אל] מחנה המעצר כדי לקבל את פני השבוי. הם עמדו לחכות לגיבור [על] מדרכת הרחוב. השבוי הופיע [ב]חצר הכלא, ומיד כשיצא [מ]שעריו חיבקהו מקבלי הפנים. [ב]ערב נאספו המברכים [ב]אולם העיריה והגיבור החל לדבר אליהם [על] סבלם של השבויים בבתי הכלא של הכיבוש."
(שפתנו היפה, כתה ג', חלק ב' (2016) עמ' 121)

משפטי תרגול להשלמה באמצעות מלים נתונות וביניהם:

"ב. השבוי [ניצח] את הסוהר."
(שפתנו היפה, כתה ד', חלק א' (2016) עמ' 47).

התייחסות לנושא השבויים במקצוע המתמטיקה:

"בשנת אלפיים וארבע עשרה הגיע מספר השבויים בבתי הכלא של הכיבוש ל-6500, בזמן שבשנת אלפיים וחמש עשרה הגיע מספר השבויים ל-6800. באיזו שנה היה מספר השבויים גדול יותר?"
(מתמטיקה, כתה ג', חלק א' (2016) עמ' 17)

"יום השבוי הפלסטיני חל בשבעה עשר בחודש אפריל כל שנה. מספר השבויים מאז ראשית אינתיפאדת אלאקצא ועד שנת 2016 הגיע ל-90,000, מהם 11,000 ילדים ו-14,000 נשים. איזה מספר שבויים יותר גדול, של הילדים או של הנשים?"
(מתמטיקה, כתה ג', חלק א' (2016) עמ' 85)

ספרי הלימוד החדשים מ-2017 ממשיכים קו זה ונותנים לעניין מימד ממלכתי יותר:

"בעיית השבויים הפלסטינים בבתי הכלא של הכיבוש מהווה את אחד הציורים החשובים של הבעיה הפלסטינית. זוהי בעיה מהותית הנוגעת כמעט לכל פרט בעם הנאבק הזה. הטקסט עוסק בה באופן כללי, כשהוא משליך אור על סבלם של השבויים הגיבורים וקרוביהם ומפרט את החובה המוטלת על שכמם של אנשי הכבוד במסגרת המישור המקומי, האזורי והבינ"ל."
(השפה הערבית, כתה ז', חלק א' (2017) עמ' 24)

ועוד:

"השבויים הם בעיה של עם [העם הפלסטיני] ואומה [האומה הערבית/מוסלמית]"

الأسرى قضيّة شعب وأمة

(المؤلفون)

(השפה הערבית, כתה ז', חלק א' (2017) עמ' 25)

"בעיית השבויים הפלסטינים בבתי הכלא של הכיבוש הציוני היא אחת הבעיות החשובות ביותר המעסיקות את העם הפלסטיני בשלמותו והיא נחשבת לאחת הבעיות הרגישות ביותר, שכן היא בעיה של מולדת הראויה להקרבה למען השגת העצמאות והחירות. השבוי הפלסטיני הוא אדם המקריב את פרח נעוריו למען עניינו הצודק. הוא מקריב את חירותו כדי שראש מולדתו יישאר מורם... | לפי כמה מהסטיסטיקות הפלסטיניות הרשמיות נכנסו לכלא הכיבוש הציוני מאז תחילת הכיבוש ועד עתה בערך מיליון שבויים פלסטינים, כלומר - מספר השווה לחמישית העם הפלסטיני, לתקופות מעצר קצרות או ארוכות, או לכל החיים... השבויים פונים לשביתת רעב כדי להשיג את חירותם ולבטל את המעצר המינהלי המתבצע תוך עושק לעיני העולם ללא הפניית אשמה לשבוי או העמדתו למשפט. קרב שביתת הרעב שאותו מנהלים השבויים בבתי הכלא של הכיבוש מבטא את אחד האפוסים הגדולים ביותר בעימות עם שחצנות התליין, שכן באמצעות מעיהם הריקים הם מנהלים עימות אמיתי עם הסוהר.

בין מה שמוטל עלינו [לעשות] כלפי השבויים בבתי הכלא של הכיבוש: לעמוד לצידם ולתמוך בהם. זאת, ע"י פניה למוסדות המשפטיים ושל [זכויות] האדם, הערביים והבינ"ל, בנוגע לתנאי מעצרם, לקיים פעילויות מתוך סולידריות עימם, וכן להזמין קבוצה נבחרת מבין השבויים המשוחררים להסברת סבלם בפורומים בינ"ל ולהעלאת בעיותיהם בכנסים והרצאות, | לחלק סטיקרים ולתלות כרזות אשר מראות את סבלם של השבויים בארצות וערים שונות, עד אשר ישוחררו מהשבוי וישונו לחיק קרוביהם בשלום."

(השפה הערבית, כתה ז', חלק א' (2017) ע"ע 25 - 27)

סיכום

הציטוטים שהובאו לעיל מהווים את כל חומר ההתייחסות ל"אחר" הישראלי והיהודי, ולשלום עימו, שנמצא בספרי הלימוד של הרש"פ במקצועות הרלבנטים לנושאים אלה מהמהדורות שיצאו עד סוף 2016. לא נעשה כל ניפוי, להוציא בתחום המפות שמפאת מספרן הרב יחסית אי אפשר היה להכניס לדו"ח את כולן. אבל המפות שהוכנסו מייצגות נאמנה את מצאי המפות שבספרים בכלל וכך גם החומר שהוכנס בדו"ח מתוך 30 הספרים החדשים שיצאו לאור ב-2017. מכאן, שהאמור בדו"ח זה מבטא את המצב הקיים בספרי הלימוד של הרש"פ לאמיתו, ללא ניסיון לטייח עמדות או להסתירן, בניגוד למה שנעשה בחלק מהדו"חות שפורסמו בעבר על ספרים אלה.⁶¹

מסקירת הממצאים שנאספו במסגרת המחקר ניתן לסכם את התייחסות ספרי הלימוד של הרש"פ לישראל, ליהודים ולשלום בשלושה עיקרי יסוד: דלגיטימציה, דמוניזציה, ואינדוקטרינציה למאבק אלים נגד היריב במקום קריאה לשלום עימו. על בסיס עיקרי יסוד אלו נבנה נרטיב המציג את הסכסוך בצורה מעוותת מבחינה היסטורית ואינו מותיר כל תקווה לסיומו בדו-קיום בשלום בין שני הצדדים המעורבים בו, דבר הטומן בחובו השלכות כבדות משקל על עתידם ועתיד ילדיהם, וגם מצביע על מטרות הרש"פ האמיתיות לטווח ארוך, ועל מידת מעורבותה של אונר"א במטרות אלה. יתר על כן, התוכן הנ"ל של הספרים סותר בבירור את עקרונות הסכמי אוסלו שעליהם חתמו הפלסטינים עם ישראל ב-1993 בדבר הכרה הדדית, פתרון הסכסוך אך ורק בדרכי שלום ודחיית כל צורה של אלימות.

הדלגיטימציה מתבטאת בנקודות שלהלן:

- אי הכרה ביהודים כעם בעל זכויות לאומיות. אמנם אין מצמצמים מפורשות את קיומם למסגרת של עדה דתית בלבד - בדומה למה שנעשה בזמנו באמנה הלאומית הפלסטינית - ובהחלט מזכירים אותם בספרי הלימוד כעם או כישות אתנית ("בני ישראל") מבחינה היסטורית, אבל בה בעת שוללים מהם הכרה כעם מודרני בעל זכויות לאומיות שוות לאלו של שאר העמים ובכללם הפלסטינים. הם מתוארים כאזרחי מדינות שונות.
- הדבר מתבטא באופן ברור ביותר בהתייחסות ספרי הלימוד של הרש"פ אל התנועה הלאומית היהודית בימינו - הציונות. זו אינה מתוארת כתנועה לאומית של ממש אלא כתנועה קולוניאליסטית שמטרתה לאסוף את היהודים בעלי האזרחויות השונות בפלסטין. הדבר מחייב - עפ"י ספרי הלימוד של הרש"פ - את גירוש העם הפלסטיני מארצו, ובכך הציונות מוצבת כאיום קיומי על הפלסטינים. היא גם מתוארת ככלי שרת בידי האימפריאליזם המערבי לביסוס שליטתו בעולם הערבי. בשלב מאוחר יותר של בניית הנרטיב הזה הופכת הציונות להיות, בעצם, המצאה אימפריאליסטית אירופית שאח"כ תפסה לה אחיזה בקרב יהודי אירופה עצמם.
- אי הכרה בקשר המסורתי בין העם היהודי לארץ. בניגוד לפלסטינים אשר מוגדרים בספרי הלימוד שיצאו עד 2016 כצאצאי הכנענים - ואלה מתוארים כתושבי הארץ המקוריים וכערבים במוצאם - מוצגים היהודים ככובשים זרים שחיו תקופת-מה בארץ בעבר ואח"כ עזבוה, וכעת הם מנסים להשתלט עליה מחדש. דבקותם בארץ מוצגת כ"שאיפות חמדניות". גם לאחר ביטול רעיון המוצא הכנעני של הפלסטינים החל מספרי הלימוד של 2016, עדיין מוכחש הקשר היהודי לארץ בעת העתיקה ומוצג כ"זיוף ההיסטוריה". בהקשר זה יש לציין כי אין ב-77 הספרים החדשים שיצאו עד כה שום התייחסות כלל לעבר היהודי בארץ - בניגוד להתייחסויות הבודדות שהיו בעניין זה בספרים שיצאו קודם לכן, וביחוד ספר ההיסטוריה לכתה י"א.
- במסגרת המאמץ לדחיית כל קשר בין היהודים לארץ הוכנס לספרי הלימוד של הרש"פ כבר בהתחלה קו חזק מאד של הכחשת קיומם של מקומות קדושים ליהודים בה. כפי שראינו, כל המקומות הקדושים ליהודים שנזכרים בספרי הלימוד מוצגים כמקומות קדושים למוסלמים שהיהודים מנסים להשתלט עליהם. הספרים שיצאו ב-2017 ממשיכים קו זה ומאחד הטקסטים שם מתקבל אף הרושם כי הכותל המערבי הוכרז כמקום קדוש ליהודים רק ב-1967 ולפני כן הוא היה מקום קדוש מוסלמי בשם אלבוראק.

⁶¹ וראו נייר הערכה (באנגלית) פרי עטו של כותב שורות אלה על דו"ח כזה שפורסם בתחילת 2013: <http://israelbehindthenews.com/wp-content/uploads/2014/09/EVALUATIO1-1.pdf>

- אי הכרה בישראל כמדינה ריבונית. השם "ישראל" אינו מופיע על המפה ובמקומו מופיע לעיתים השם "פלסטין". במקרה הבודד שבו מצויין שמה של ישראל במפה, היא מוצגת שם כישות כובשת מאז 1948. גם בטקסט אין ישראל מופיעה כמדינה ריבונית באזור - חוץ ממקרה אחד שבו נאמר כי הוקמה על אדמה פלסטינית - וישנם מקרים שפלסטין מחליפה אותה בתפקיד זה. הרש"פ עצמה מוצגת כגרעין המדינה הפלסטינית הזאת והיא מכונה רשמית בספרים בשם "מדינת פלסטין". שטח ישראל מלפני 1967 מוצג כשטח פלסטיני ונוצרו גם מונחים לציון שטח זה - "שטחי 1948" או "השטחים שנכבשו ב-1948", "הפנים", "הקו הירוק" - כל זאת, במטרה להימנע מהשימוש בביטוי "שטח ישראל". אזורים, ערים ואתרים בתוך ישראל מוצגים בלעדית כפלסטיניים. בספרים החדשים מאז 2016 מודגש בצורה ברורה יותר כי כל שטח ישראל שמלפני 1967 הוא שטח כבוש. שטח זה יש לשחרר ואליו אמורים לחזור פליטי מלחמת 1948 וצאצאיהם. ישנם שני טקסטים בספרים החדשים שלפיהם השטח אליו ישובו הפליטים יהיה תחת ריבונות פלסטינית. בכך מובהרת עמדת המחנכים הפלסטינים כי למדינת ישראל אין זכות קיום. הדבר מתבטא בספרים שיצאו לאור ב-2016 ו-2017 גם בהעלמת שמה של ישראל מהטקסט באופן כולל כמעט - גם במקרים הרבים של ביטויי הדמוניזציה נגדה, בניגוד לעבר - והחלפתו בביטוי "הכיבוש הציוני". יתירה מזו, גם הסכסוך עצמו כבר אינו מוגדר כ"הסכסוך הערבי-ישראלי" אלא כ"הסכסוך הערבי-ציוני".

- נוסף על שינוי שם הסכסוך מדגישים ספרי הלימוד של הרש"פ שיצאו החל מ-2016 את היותו חלק בלתי נפרד של התופעה ההיסטורית של הקולוניאליזם המודרני, בדומה לקולוניזציה האירופית של אמריקה ואפריקה (ארה"ב, דרום אפריקה, אלג'יריה), אבל עם מאפיין נוסף - ריקון הארץ מתושביה המקוריים. באופן כזה הופכים המחנכים הפלסטינים את הצורה המקומית של מה שמוגדר בפיהם כקולוניאליזם למאבק הישרדות של הפלסטינים במולדתם, על ההשלכות השליליות הנובעות מכך לגבי הסיכוי להגיע להסדר של שלום. אחד הספרים החדשים אף מציב את תחילת הקולוניזציה הציונית בשנת 1856 - לפני העליה היהודית הראשונה לארץ - דבר החושף את העובדה שעצם הנוכחות היהודית בארץ, ולא הציונות, היא המטרה שאליה הם מכוונים.

- אי הכרה בחוקיות קיומה של האוכלוסיה היהודית בארץ היום. 6.3 מיליוני אזרחיה היהודים של ישראל אינם נמנים בין תושבי הארץ, שלא כמו אזרחי ישראל הערבים, בעוד שהפלסטינים בתפוצות כן נמנים. ערים וישובים שנוסדו ע"י יהודים בעת החדשה, כולל תל אביב, אינם מופיעים על המפה, אלא במקרים בודדים שבהם הם מוצגים כהתנחלויות זרות. היהודים בירושלים מכונים "קהילת מהגרים" או אף "מסתננים". שפתם הלאומית של היהודים בארץ - העברית - נמחקת, מילולית, ממסך היסטורי רשמי. במקרה אחר היא מורדת לדרגת דיאלקט, ובאחד הספרים החדשים היא מוצגת כמאיימת על ערביותה של ירושלים. המשמעות של כל זה - 6 מיליוני התושבים "הבלתי-לגיטימיים" הנמצאים בארץ היום אמורים לעזוב אותה, ובמקומם יחזרו וייקלטו בה 5 - 6 מיליוני התושבים "הלגיטימיים" - פליטי 1948 וצאצאיהם זה 3 דורות ויותר - ששוהים מחוצה לה. זהו פירושו האמיתי של רעיון "זכות השיבה".

- אי הכרה בישראל והיהודים כיריב לגיטימי בעל אינטרסים לגיטימיים וזכויות כלשהן. הם מוצגים בספרי הלימוד כצד הפושע והפלסטינים מוצגים כקרבן, כאשר "ההתקרבות" מתגברת בספרי 2017. תפיסה זו מטילה צל כבד על עצם יכולת ההגעה לפתרון של שלום לסכסוך.

הצגת "האחר" היהודי-ישראלי ככובש זר ללא כל זכויות, כמעט בלי עבר בארץ וללא מקומות קדושים בה כלל, ושעצם הנוכחות שלו בארץ היום - הן כפרטים והן כקולקטיב בעל מדינה - איננה לגיטימית, יוצרת אצל התלמיד את הרושם שנוכחות זו היא זמנית בלבד ואפשר, ואף צריך, לבטלה.

הדמוניזציה מתבטאת בנקודות שלהלן:

- התייחסות שלילית ליהודים מבחינה היסטורית על רקע דתי, ללא כל קשר לסכסוך, באופן שיוצר תשתית נוחה להשנאתם על התלמידים בהקשר לסכסוך עצמו. בשיעורי *חינוך אסלאמי* מתוארים בני ישראל כקטני אמונה, אנשי מדון קשי עורף ומשחיתים מול מנהיגם משה. מאחר שמשה נחשב לנביא מוערך באסלאם, מוקנית באופן כזה להם ולצאצאיהם - היהודים של היום - תדמית שלילית בעיני התלמידים. אותה נימה שלילית מופנית כלפי היהודים בשיעורי *חינוך נוצרי* בקשר לפעילותם של ישו הנוצרי ותלמידיו, ובפרט ארוע הצליבה. יצויין כי גם בשיעורי *חינוך אסלאמי* נמתחת ביקורת על התנהגותם של היהודים כלפי ישו, שגם הוא נחשב לנביא באסלאם, עם אותה תוצאה. תהליך השנאת היהודים מתגבר כאשר נדונה בשיעורי דת והיסטוריה יריבותם הפוליטית של יהודי העיר מדינה ונווה

המדבר ח'יבר עם מוחמד. מאחר שדמותו של מוחמד נערצת מאד, הרי שעצם הצגת היהודים שם כיריביו מעמידה את כלל היהודים אוטומטית במחנה הרשע. דבר זה קיים לא רק בתכנית הלימודים הפלסטינית אלא גם בתכניות לימודים אחרות בעולם הערבי. יחד עם זאת, יש לציין כי ספרי הלימוד של הרש"פ מפחיתים מתיאורם השלילי של היהודים בהקשר זה - בהשוואה לספרי לימוד ערביים אחרים שנבדקו, כמו, למשל, אלו של מצרים בעשור הראשון של המאה הנוכחית. בצד ההתייחסות השלילית ליהודים מבחינה היסטורית ישנה גם ביקורת עליהם מבחינה דתית. נאמר עליהם שסילפו את התורה שניתנה להם ע"י אלוהים ביד משה, ע"י כך שהכניסו לשם תיאורים הפוגעים באל ובנביאיו והעלימו את הנבואה שהיתה שם על הופעתו העתידה של מוחמד. מול כל אלה יש רק 3 התבטאויות קצרות המתייחסות ליהודים בהקשר של החברה המוסלמית בימה"ב ושאפשר לפרשן כחיוביות. התבטאויות אלה נמצאים בספרים הישנים יותר ועד כה לא חזרו על עצמן בספרים החדשים.

- הדמוניזציה של היהודים מתגברת במסגרת הסכסוך, אם כי התייחסויות קונקרטיים אליהם כיהודים מועטות יחסית ורובן נמצאות בספרי הכיתות הגבוהות. תנועתם הלאומית - הציונות - מוצגת כגזענית ונכלולית נוסף על היותה קולוניאליסטית בשירות האמפריאליזם המערבי, כפי שכבר צויין. ליהודים שהגיעו לארץ מיוחסות כוונות להשמדת הפלסטינים, ובמקום אחר הם מוצגים כאיום קיומי על הפרט הפלסטיני ומדומים לזאב, בעוד שקטע נוסף מציגם כנחשים. קו זה נמשך גם בספרים החדשים שם הם מתוארים כ"עוזרי השטן", או כ"כנופיות ציוניות ברבריות שבאו מעולם זר כשהן מלאות איבה ושנאה לערבים ולפלסטינים", ועוד. הדמוניזציה נגד היהודים מגיעה לשיאה ב'חזית' שבספר לימוד של המגמה ההלכתית המתאר את השמדתם ע"י המוסלמים באחרית הימים בהשתתפות פעילה של העצים והאבנים.
- מה שמגביר את הדמוניזציה של היהודים בעיני התלמיד הפלסטיני הוא העדר כמעט מוחלט של מידע אובייקטיבי עליהם שעשוי היה לאזן את החומר השלילי המופיע בספרי הלימוד. מעט מאד חומר אובייקטיבי מופיע על ההיסטוריה שלהם, על תרבותם ודתם, ובולטת בהיעדרה לחלוטין כל התייחסות לשואה.

- דמוניזציה מסיבית נעשית לישראל. במסגרת המחקר נמצאו כ-30 האשמות נגדה בספרי הלימוד, החל מעצם ייסודה, דרך הכיבוש ב-1948 ו-1967, הגליית הפלסטינים ומעשי טבח בהם, פעילות נגד החוק הבינ"ל ועקרונות זכויות האדם, גזל אדמות ומים, הרס בתים ועקירת עצים, רצח ילדים ומנהיגים פלסטינים, פגיעה בכלכלה ובחברה הפלסטינית, פגיעה בחינוך והנצחת הבערות, פגיעה בשירותי הרווחה והבריאות והרחבת העוני, מאסרים המוניים ופגיעה באסירים ובבני משפחותיהם, גרימה לנכויות פיזיות ונפשיות, תוקפנות נגד ארצות ערב השכנות, גזל מקומות קדושים וחילולם, הטלת מצור על הפלסטינים באמצעות מה שמכונה "חומת הסיפוח וההפרדה/התפשטות הגזענית", "רצח" ערים וכפרים, ניסיונות למחות את הזהות והמורשת התרבותית הפלסטינית - ביחוד בירושלים, הטלת הגבלות על הפלסטינים אזרחי ישראל, הנהגת משטר של אפליה גזעית נגד הפלסטינים, הקמת התנחלויות, זיהום הסביבה הפלסטינית, הגבלת התקשורת הפלסטינית, וכלה באחריות לאלימות בתוך המשפחה הפלסטינית ולתופעת השימוש בסמים בחברה הפלסטינית. בכל ההאשמות האלה - חלקן מפוברקות, כמו האשמת ישראל בבניית מתקני ענק להטיית מים מלבנון לישראל - מוצג הצד הפלסטיני כקורבן ללא כל אחריות למה שנעשה לו. כך, למשל, לא מוזכרת כלל בספרים תופעת טרור המתאבדים הפלסטינים נגד אזרחים ישראלים שהגיעו לשיאו במרץ 2002 והביא להחלטה על הקמת גדר ההפרדה שבעקבותיה פחתו מאד הפיגועים מסוג זה. הספרים החדשים מ-2017 מוסיפים על האשמות אלה וביניהן: הכור בדימונה גורם למקרי סרטן בחברון, הכיבוש הציוני משלח עדרי חזירי בר ביבולי הפלסטינים וכיו"ב. ספרים אלה מוסיפים גם סיפורים עם תיאורים גרפיים חזקים של מעצרים, הרג והתעללות מצד חיילים ישראלים שלא היו נפוצים במידה כזאת לפני כן, דבר שמגביר את הדמוניזציה כלפי ה"אחר" היהודי-ישראלי.

- לא ניתן בספרי הלימוד שום מידע אובייקטיבי על ישראל שיאזן בעיני התלמיד הפלסטיני את חומר הדמוניזציה העצום נגדה. לדוגמה - פרטים על מבנה המשטר בישראל, נתונים על הכלכלה והחברה, מידע על התרבות העברית וכו'.

- ההתייחסות בספרים ל"אחר" היהודי-ישראלי היא בעיקרה כאל קבוצה בלבד, ואין בהם כל התייחסות אל הפרט היהודי-ישראלי כאדם רגיל. דבר זה יוצר אוטומטית רושם זר ומאיים בעיני התלמיד. בכך שונים ספרי הלימוד של הרש"פ מאד מספרי הלימוד הישראליים שיש בהם התייחסות לפרט הפלסטיני כאדם רגיל, על חיי היום-יום שלו, שאיפותיו, תקוותיו ואף מכאוביו. אפשר למצוא בספרי הלימוד הישראליים גם אמפטיה כלפי האדם הפלסטיני במקרים מסויימים, כמו לגבי הפליטים, ואף תיאור באור חיובי של יחסי ידידות בין יהודים וערבים - אפילו תוך כדי הסכסוך. כל זה נעדר לחלוטין מספרי הלימוד של הרש"פ ביחס לאדם היהודי-ישראלי.

- בניגוד לספרי הלימוד הישראליים המגנים, למשל, את הטבח בדיר יאסין של כפריים ערבים ע"י כוחות יהודים ב-1948, אין בספרי הלימוד של הרש"פ כל ביקורת עצמית בהקשר לסכסוך. כך הם מפארים, למשל, את טובחי היהודים בחברון ובצפת ב-1929, שנשפטו והוצאו להורג ע"י השלטונות הבריטיים, ורואים בהם מרטירים.

הצגת ה"אחר" בסכסוך כרע מיסודו וללא כל אלמנט לחיוב, מבטלת, למעשה, בעיני התלמידים, כל אפשרות לדו-קיום בשלום עימו. יתירה מזו, הצגתו כאיום קיומי מחייבת להילחם נגדו בכל האמצעים עד להכרעתו. בתנאים אלה, גם אם מסיבות שונות מושג עימו הסכם של אי-לוחמה, הסכם זה הוא זמני בלבד.

האינדוקטרינציה למאבק אלים מתבטאת בנקודות שלהלן:

- העדר כל קריאה לשלום עם ישראל. יש התייחסויות כלליות לשלום בלי איזכור ישראל, הוץ מהדרישה "לסיים את הכיבוש" שלפי האמור בספרי הלימוד החל ב-1948. אפילו במקרה הבודד שבו מצטטים את מכתבו של ערפאת לרבין בדבר המחויבות לשלום ולדו-קיום עם ישראל, ערב החתימה על הסכם אוסלו, לא מנוצל הדבר לקידום רעיון השלום עם ישראל הלכה למעשה. כנ"ל לגבי הכרזות של גורמים זרים בדבר שלום ודו-קיום בשלום (למשל, תכנית "מפת הדרכים" של ממשל בוש): הן מצוטטות ללא הערות. בספרים שיצאו עד כה מאז 2016, לעומת זאת, אין שום התייחסות לנושא השלום.
- לעומת זאת, יש הרבה מאד התייחסויות לפתרון אלים של הסכסוך בדמות מאבק לשחרור פלסטין שבשום מקום אינו מוגבל בקווי 1967. להיפך, הדגשת האופי הפלסטיני של אזורים, אתרים וערים בישראל שבגבולותיה מלפני 1967 מביאה להכרה אצל התלמידים כי המאבק לשחרור אינו מסתיים בקווים אלה. גם שיבת הפליטים - וכאן ברור שמדובר בשטחי ישראל שמלפני 1967 - מתוארת לעיתים במאפיינים אלימים, וספרי הלימוד של 2017 מדגישים כי שטחים ישראלים אלה יהפכו למעשה בעת השיבה לשטח ריבוני פלסטיני שעליו יונף הדגל הפלסטיני.
- במסגרת המאבק האלים נעשה שימוש בערכים אסלאמיים מסורתיים במטרה להקנות לו אופי דתי ובכך להגביר את הדבקות בו בקרב התלמידים אשר משתייכים לחברה מסורתית ברובה. ערכים אלה הם: מלחמת קודש (ג'יהאד), עמידה על המשמר נגד אויבי האסלאם (ריבאט), ומרטיריות (שהאדה).
- יצויין כי בספרים שיצאו עד כה אין עידוד ישיר למעשי טרור נגד ישראל בספרים, להוציא התייחסות חיובית אחת לפעילות כזאת מהעבר (החדירות מזרוע לבנון בשנות ה-70 של המאה שעברה). לעומת זאת, יש עידוד עקיף למעשים אלה ע"י העלאה על נס של חברי הארגונים הפלסטינים המזוינים המבצעים אותם. אלה מכונים "המקריבים עצמם" (פדאי), וכשהם נהרגים או נאסרים מכנים אותם בספרים "מרטירים" (שהיד) או "שבויים" (אסיר), בהתאמה. התוספת לעניין זה בספרים של 2017 - איזכור שמה של הטרוריסטית דלאל אל-מגריבי, מנהיגת התקפת הטרור בכביש החוף ב-1978, כגיבורה ומרטירית.
- הלגיטימציה לאלימות היא גם דתית - הגנה על האסלאם וקדשיו (אלאקצא), גם מוסרית - לאור הרוע הטמון בריב, גם משפטית - כי הוא נתפס ככובש זר בניגוד לחוק הבינ"ל, וגם הגיונית - כי הוא מהווה איום קיומי.
- חידוש מהותי שנעשה בספר ממהדורת 2016: לראשונה מופיע טקסט המתייחס לגורל היהודים בארץ לאחר שחרורה - סילוק הגזלן הזר (שם-קוד לישראל) והשמדת שרידיו המובסים (6 מיליון היהודים החיים בישראל). עד כה לא נדון הנושא הזה כלל. ההחמרה ביחס ל"אחר" היהודי-ישראלי בספרים החדשים בהקשר הלחימה נגדו מתבטאת גם בתיאור התקפה בבקבוקי תבערה על אוטובוס ישראלי כ"חגיגת צלי".

מנתונים אלה עולה כי ספרי הלימוד של הרש"פ מכינים את התלמידים נפשית ורעיונית למאבק אלים לחיסולה של מדינת ישראל בעתיד, על תושביה היהודים. הגמישות היחידה המתגלה בספרים אלה, בהשוואה לספרי ממשלות ערביות אחרות שנבדקו, היא, שבמקום הביטוי המפורש "חיסול ישראל" משתמשים שם במונח העמום "שחרור פלסטין מהכיבוש", כאשר כיבוש זה מוגדר בפירוש ככולל את שטחי ישראל בגבולותיה שמלפני 1967. רושם זה אף מתחזק מקריאה בספרי הלימוד החדשים של הרש"פ שיצאו ב-2016 - 2017: דחיית קיומה של ישראל ונוכחות היהודים בארץ נעשתה כוללת ומקיפה יותר ללא כל סדקים, והשנאה ל"אחר" היהודי-ישראלי כבר אינה רוויית-רגש כבעבר אלא קרה ומחושבת. מדובר כאן, למעשה, בהנחת יסודות מסיביים יותר מבעבר למלחמה עתידית.

לאור מצב זה ברור לכל אדם בר-דעת כי אין לצפות לשום התקדמות לפתרון של שלום לסכסוך, לא היום ולא בעתיד, ללא שינוי טוטאלי של קו מחשבה זה של הרש"פ המוחדר בשיטתיות לתלמידיה מזה למעלה מעשרים שנה.

היתה בעבר תקווה לשינוי כזה. שלושת עקרונות היסוד שלעיל הוכנסו לתכנית הלימודים של הרש"פ ע"י מייסדה ונשיאה הראשון יאסר ערפאת. עד מותו בנובמבר 2004 הושלמה הוצאת ספרי הלימוד לכיתות א'-י'. ספרי הלימוד לכתה י"א כבר הוצאו לאור תחת ממשלתו של יורשו, מחמוד עבאס, ובהם נצפו מספר שינויים חשובים לטובה, אם כי עקרונות היסוד עצמם לא שוננו. למשל, השם "ישראל" הופיע על שתי מפות, אף כי שטחה מלפני 1967 עדיין תואר כ"כבוש". מפה נוספת כללה את הערים היהודיות בישראל, אף כי אי אפשר היה לקרוא את שמותיהן שהודפסו בפונט קטן מאד. הוחל בשימוש בשם "ישראל" לציון שטח ישראל מלפני 1967, בצד המשך השימוש בביטויים העוקפים. הוכנס פרק בן 2.5 עמודים על ההיסטוריה היהודית העתיקה בארץ, תוך שימוש בביטוי "המדינה היהודית", ובספר אחר נרמזה נוכחות היהודים בירושלים בעת העתיקה. הובא חזית' מפי נביא האסלאם המציג את היהודים כבני אנוש. בפעם הראשונה נמסרה בספר לימוד של הרש"פ הודאה מפורשת כי הפלסטינים הם שהחלו במלחמת 1948 תוך התנגדות להחלטת החלוקה של האו"ם. והיו עוד שינויים מסוג זה, פחות מהותיים. ספרי כתה י"ב, לעומת זאת, נכתבו כבר בצל ממשלת חמאס ברש"פ שהוקמה לאחר הבחירות החופשיות שם בראשית 2006 ובהם נעצרה מגמת השינוי שבספרי כתה י"א. הם עצמם עדיין נלמדים, לפחות עד שיוחלפו למעשה, אלא שבהדפסות מאוחרות יותר נעשו בהם שינויים. למשל, הושמט המשפט ובו הביטוי "המדינה היהודית" והושמט החזית' הפרו-יהודי.

בנספח שאחרי סיכום זה מובאים עקרונות אונסק"ו לגבי חינוך לשלום ולסובלנות כלפי ה"אחר". אם נבחן את השאלות המופיעות בהם אחת לאחת, לאור חומר ספרי הלימוד של הרש"פ שהובא לעיל, נמצא שכל התשובות עליהן שליליות. על-מנת שתכנית הלימודים של הרש"פ תהיה תכנית מחנכת לשלום ולדו-קיום ברוח עקרונות אונסק"ו היא תצטרך לעמוד בדרישות הפרטניות שלהלן:

1. על השם "ישראל" להופיע בכל מפה המציינת גבולות מדיניים של היום.
2. יש להציג את ישראל כמדינה ריבונית בכל טקסט המונה את מדינות האזור.
3. אין להציג אזורים, ערים או אתרים בשטח ישראל בגבולותיה מלפני 1967 כפלסטיניים בלעדית.
4. כל דיון במקומות הקדושים חייב להזכיר גם את אלה היהודיים.
5. כל דיון בנושאי אוכלוסיה בארץ חייב לכלול את 6.3 מיליון היהודים החיים בה, ועריהם המרכזיות חייבות להופיע על המפה בשמותיהן.
6. אין להשתמש בביטויים עוקפים לציון שטח ישראל שמלפני 1967.
7. אין לזייף מסמכים היסטוריים (כגון הבול המנדטורי).
8. אסור שספרי הלימוד יכללו ביטויי דמוניזציה ארסיים, או ביטויי דה-הומניזציה החורגים מעצם הצגת ה"אחר" היהודי-ישראלי כיריב לגיטימי בעל זכויות, אינטרסים ועמדות משלו.
9. כדי לאזן את הדמוניזציה הנעשית ל"אחר" כיריב, וכאויב בעבר - לפני הסכמי אוסלו, יש להוסיף לספרים חומר אובייקטיבי עליו.
10. חשוב מאד להדגיש בספרי הלימוד כי, על אף הסכסוך, הפרט היהודי-ישראלי הוא גם אדם, נוסף על היותו יריב, ויש להתנהג אליו בהתאם.
11. על הספרים להדגיש כי השלום עם מדינת ישראל הוא בחירה אסטרטגית פלסטינית בתוקף הסכמי אוסלו וכי המו"מ הוא הדרך היחידה לפתרון הסכסוך - כפי שנעשה בספרי הלימוד הישראליים.
12. לכן, על הספרים להימנע מהצגת מאבק מזויין או אליים כאמצעי לפתרון הסכסוך.
13. יש לאזכר את הערכים האסלאמיים המסורתיים כמו ג'יהאד, ריבאט ומרטיריות בהקשרים היסטוריים בלבד - כפי שנעשה, למשל, בספרי הלימוד התוניסאים שמלפני המהפיכה שם - ולא כהנחיות לפעולה עתידית במסגרת הסכסוך.
14. על המאבק הטריטוריאלי נגד ישראל להצטמצם לשטחי יהודה, שומרון ועזה בלבד ולא לכלול את שטחי ישראל בגבולותיה שמלפני 1967.

15. כל דיון בתוצאות מלחמת 1948 המכוננת "נכבה" חייב להדגיש את העובדה כי היה זה הצד הפלסטיני שפתח באותה מלחמה, וכי ה"נכבה" לא היתה תוצאה של תוקפנות יהודית - בניגוד לנאמר בספרים היום.

16. בהקשר זה, יש ללמד את התלמידים להכיר בשותפות הצד הפלסטיני לאחריות על ארועי עבר במסגרת הסכסוך ולא לצמצם אחריות זו לצד היריב לבדו. למשל, יש לציין כי פיגועי ההתאבדות הרבים מצד פלסטינים בשנת 2002 הם שהובילו להחלטת ישראל להקים את גדר ההפרדה.

17. יש להציג את מה שמכונה "זכות השיבה" כדרישה פלסטינית במסגרת המו"מ לפתרון מה שמכונה "בעיית הפליטים", והפתרון עצמו - יהא אשר יהיה - יושג בהסכמה בין הצדדים.

אולם אם הדרישה לשינוי בגישת הרש"פ משולבת בתהליך השלום ותלויה במידה רבה בתנאים הפוליטיים השוררים בין שני צדדי הסכסוך, אין זה כך לגבי אונר"א. כאן המקום להזכיר כי אונר"א (UNRWA) - סוכנות הסעד והתעסוקה לפליטי מלחמת 1948 הערבים אשר הוקמה בעקבות אותה מלחמה - מנציחה את מעמדם הן ע"י רישום צאצאיהם כפליטים זה שלושה דורות ויותר, תוך הגדלת מספרם לממדים אסטרונומיים במהלך שבעת העשורים שחלפו מאז, והן ע"י מניעת השתקעותם במקומות מגוריהם הנוכחיים, תוך החזקתם תחת תנאי קיום ירודים ומשפילים במחנות בשטחי פעילותה ביהודה ושומרון, עזה, ירדן, סוריה ולבנון. כל זאת, בניגוד למדיניות הנקוטה בידי נציבות הפליטים הכללית של האו"ם (UNHCR) לגבי שאר מיליוני הפליטים בעולם. אונר"א מקיימת שירותי חינוך לילדי הפלסטינים הרשומים אצלה כ"פליטים" עד גיל תיכון, לא כולל, ובשטחי הרש"פ היא אחראית על חינוכם של כרבע מתלמידי בתיה"ס. אף כי היא מוציאה, כאמור, ספרי לימוד בנושאי שלום, סובלנות וזכויות אדם, נדונים נושאים אלה במסגרת החברה הפלסטינית בלבד, ללא נגיעה בסכסוך עצמו כלל. מכאן שספרי הלימוד של הרש"פ שנסקרו לעיל הם היחידים בבתי"ס של אונר"א שעוסקים ביחס ל"אחר" ולשלום במסגרת הסכסוך.

בבדיקת חומר ספרי הלימוד עד כיתות ט' שבשימוש אונר"א מתגלה תמונה קשה ביותר. אמנם חלק מקטעי הדמוניזציה החמורה נגד היהודים אינם מופיעים בהם, משום שהם נמצאים בעיקרם בספרי הכיתות הגבוהות יותר שאותן אונר"א אינה מלמדת, אך, מצד שני, גם הקטעים המתונים יחסית של ספרי כיתות י"א אינם נמצאים בבתי"ס שלה. לעומת זאת, ספרי הלימוד הנוספים המוצאים לאור ע"י ממשלת חמאס בעזה, ואשר כוללים קטעים אנטישמיים גלויים והסתה גלויה למאבק מזויין לחיסול ישראל, נלמדים בחלקם ב-257 בתי"ס של אונר"א שם, שבהם למדו בשנה"ל 2015/16 כרבע מיליון תלמידים. דבר זה התגלה באמצעות טופסי בחינות אמצע השנה בבתי"ס של אונר"א שפורסמו על-ידה שנה קודם לכן באינטרנט.

אונר"א, יש להזכיר, היא ארגון בינ"ל שאינו אמור להיות צד לסכסוך המזרח-תיכוני, אלא הוא מחוייב לעקרונות האו"ם בדבר פתרון של שלום בין הצדדים לו. לכן, לא ייתכן שבבתי"ס של ארגון כזה יילמדו טקסטים הקוראים למאבק אלים נגד ישראל ולג'יהאד, בייחוד כאשר המאבק אינו מוגבל לשטחים הנחשבים, אולי, בעיני העולם הרחב ככבושים, אלא מכסה גם את שטחי מדינת ישראל הריבונית כפי שהיא מוכרת בזירה הבינ"ל. אונר"א גם מחוייבת, כארגון של האו"ם, למנוע מצב שבו מוצגת מדינה חברה באו"ם - ישראל - כבלתי לגיטימית בפני תלמידי בתי"ס שהיא מנהלת, הן בטקסט והן על גבי מפות. ספר לימוד שישאל אינה מסומנת בו על המפה אינו אמור להיכנס בכלל לשימוש בבתי"ס של אונר"א. אפילו אם ישראל עצמה מאפשרת לספרים כאלה להילמד בבתי"ס בירושלים הנתונה לריבונותה, עקב שיקולים פוליטיים כאלה או אחרים, אין פריבילגיה זו נתונה לארגון כאונר"א, שאינו אמור לנקוט עמדה פוליטית כלשהי.

מעבר לעניינים אלה קיים גם ההיבט המקצועי של החינוך, שגם בו נכשלת אונר"א ע"י אימוץ תכנים המעוררים סימן שאלה, במקרה הטוב. לדוגמה - פיברוק המוצא הכנעני של הפלסטינים, או - חמור מזה - זיוף הבול המנדטורי, במסגרת מסע הדלגיטימציה של ישראל והיהודים.

כמו-כן, אסור לשכוח את אחריותה המוסרית של אונר"א לעתידם של הילדים והנערים שהיא מחנכת, שכן מתן הכשר לרש"פ להכניס אל בתי"ס של אונר"א ספרי לימוד המחנכים למלחמה עתידית נגד ישראל מהווה בגידה בחובתה של אונר"א להגן על הילדים הפלסטינים מפני עתיד כזה.

לסיכום, ישנם דברים שאסור לאונר"א ללמד! לכן, מצב ספרי הלימוד בבתי"ס שלה טעון תיקון מידי, בלא כל קשר להתפתחויות היחסים בין צדדי הסכסוך, ומצופה מהמדינות הדמוקרטיות הממנות את פעילותה החינוכית לדרוש זאת.

נספח: עקרונות אונסק"ו לגבי חינוך לשלום ולסובלנות

- האם תכנית הלימודים מקדמת סובלנות, הבנה וכבוד כלפי ה"אחר" וכלפי תרבותו, הישגיו, ערכיו ואורח החיים שלו?⁶²
- האם תכנית הלימודים מפתחת יכולת לפתור סכסוכים פתרון בלתי אליים?⁶³
- האם תכנית הלימודים מקדמת שלום?⁶⁴
- האם תכנית הלימודים מקדמת הבנה ושיתוף פעולה בינלאומיים ומניעה את התלמיד להבין ולשאת באחריות לשמירה על השלום?⁶⁵
- האם תכנית הלימודים נקיה ממלים, דימויים ואידיאולוגיות שעלולים ליצור דעות קדומות, תפיסות מוטעות, סטראוטיפים, אי-הבנות, חוסר אמון, שנאה על רקע גזעי, קנאות דתית ואיבה על רקע לאומי, וכן כל סוג של שנאה ובוז לקבוצות או עמים אחרים?⁶⁶
- האם כל החומר החינוכי (ספרי לימוד, חוברות עבודה, מדריכי מורים, מפות, איורים, עזרי הוראה) מעודכן, מדויק, מאוזן ונקי מדעה קדומה? האם נעשה בו שימוש בקני-מידה שווים לקידום הכרה והבנה הדדית בין עמים שונים?⁶⁷
- האם תכנית הלימודים כוללת נתונים אובייקטיביים מלאים ומעודכנים וניתוח ביקורתי של הגורמים ההיסטוריים ובני זמננו שביסוד הניגודים, הסכסוכים והמתיחות בין מדינות וקבוצות, כולל דיון בדרכים להתגבר על אותם ניגודים?⁶⁸

⁶² מבוסס על "הכרזת העקרונות בנוגע לסובלנות" שנחתמה ע"י המדינות חברות הארגון ביום 16 נובמבר 1995, סעיפים 1, 4.2.

⁶³ מבוסס על "המסגרת המשולבת לפעולה בנוגע לחינוך לשלום, לזכויות אדם ודמוקרטיה" שאושרה ע"י ועידת אונסק"ו בפריז, נובמבר 1995, סעיף 9 ועל "הכרזת העקרונות בנוגע לסובלנות" הנ"ל, סעיף 5.

⁶⁴ שם, סעיף 6.

⁶⁵ מבוסס על "המלצות אונסק"ו בנוגע לחינוך להבנה, שיתוף פעולה ושלום בינלאומיים, ובנוגע לחינוך לזכויות אדם וחירויות יסוד", אשר אומצו ע"י הוועידה הכללית בפריז ביום 19 נובמבר 1974, סעיפים III (6), IV (7).

⁶⁶ שם, סעיפים III (6), IV (7), VII (39) וכן "המסגרת המשולבת" הנ"ל, סעיף 18.

⁶⁷ שם, סעיפים VI (39), X (45) וכן "הכרזת העקרונות בנוגע לסובלנות", סעיף 4.3.

⁶⁸ מבוסס על "המלצות אונסק"ו" הנ"ל, סעיף V (14).

רשימת מקורות

שפה ערבית

1. שפתנו היפה, כתה א', חלק א' (2015)
2. שפתנו היפה, כתה א', חלק א' (2016)
3. שפתנו היפה, כתה א', חלק ב' (2014)
4. שפתנו היפה, כתה א', חלק ב' (2016)
5. שפתנו היפה, כתה ב', חלק א' (2014)
6. שפתנו היפה, כתה ב', חלק א' (2016)
7. שפתנו היפה, כתה ב', חלק ב' (2014)
8. שפתנו היפה, כתה ב', חלק ב' (2016)
9. שפתנו היפה, כתה ג', חלק א' (2014)
10. שפתנו היפה, כתה ג', חלק א' (2016)
11. שפתנו היפה, כתה ג', חלק ב' (2015)
12. שפתנו היפה, כתה ג', חלק ב' (2016)
13. שפתנו היפה, כתה ד', חלק א' (2014)
14. שפתנו היפה, כתה ד', חלק א' (2016)
15. שפתנו היפה, כתה ד', חלק ב' (2014)
16. שפתנו היפה, כתה ד', חלק ב' (2016)
17. שפתנו היפה, כתה ה', חלק א' (2015)
18. השפה הערבית, כתה ה', חלק א' (2017)
19. שפתנו היפה, כתה ה', חלק ב' (2014)
20. שפתנו היפה, כתה ו', חלק א' (2014)
21. השפה הערבית, כתה ו', חלק א' (2017)
22. שפתנו היפה, כתה ו', חלק ב' (2014)
23. שפתנו היפה, כתה ז', חלק א' (2014)
24. השפה הערבית, כתה ז', חלק א' (2017)
25. שפתנו היפה, כתה ז', חלק ב' (2014)
26. קריאה וטקסטים, כתה ח', חלק א' (2015)
27. השפה הערבית, כתה ח', חלק א' (2017)
28. קריאה וטקסטים, כתה ח', חלק ב' (2015)
29. מדעי הלשון, כתה ח', חלק א' (2013)
30. מדעי הלשון, כתה ח', חלק ב' (2014)
31. קריאה וטקסטים, כתה ט', חלק א' (2015)
32. השפה הערבית, כתה ט', חלק א' (2017)
33. קריאה וטקסטים, כתה ט', חלק ב' (2014)
34. מדעי הלשון, כתה ט', חלק א' (2015)
35. מדעי הלשון, כתה ט', חלק ב' (2015)
36. קריאה וטקסטים, כתה י', חלק א' (2015)
37. השפה הערבית, כתה י', חלק א' (2017)
38. קריאה וטקסטים, כתה י', חלק ב' (2015)
39. מדעי הלשון, כתה י' (2015)
40. השפה הערבית: קריאה, ספרות, ביקורת, כתה י"א, חלק א' (2014)
41. השפה הערבית 2: ספרות ורטוריקה, כתה י"א, (2017)
42. השפה הערבית: קריאה, ספרות, ביקורת, כתה י"א, חלק ב' (2015)
43. השפה הערבית: מדעי הלשון, כתה י"א (2014)
44. השפה הערבית: קריאה, ספרות, ביקורת, כתה י"ב (2014)
45. השפה הערבית: מדעי הלשון, כתה י"ב (2015)

מתמטיקה

1. מתמטיקה, כתה א', חלק א' (2016)
2. מתמטיקה, כתה א, חלק ב' (2016)
3. מתמטיקה, כתה ב', חלק א' (2016)
4. מתמטיקה, כתה ב', חלק ב' (2016)
5. מתמטיקה, כתה ג', חלק א' (2016)
6. מתמטיקה, כתה ג', חלק ב' (2016)
7. מתמטיקה, כתה ד', חלק א' (2016)
8. מתמטיקה, כתה ד', חלק ב' (2016)
9. מתמטיקה, כתה ה', חלק א' (2017)
10. מתמטיקה, כתה ו', חלק א' (2017)
11. מתמטיקה, כתה ז', חלק א' (2017)
12. מתמטיקה, כתה ח', חלק א' (2017)
13. מתמטיקה, כתה ט', חלק א' (2017)
14. מתמטיקה, כתה י', חלק א' (2017)
15. מתמטיקה, כתה י"א, חלק א' (2017)

מדעים

1. מדעים וחיים, כתה ג', חלק א' (2016)
2. מדעים וחיים, כתה ג', חלק ב' (2016)
3. מדעים וחיים, כתה ד', חלק א' (2016)
4. מדעים וחיים, כתה ד', חלק ב' (2016)
5. מדעים וחיים, כתה ז', חלק א' (2017)
6. מדעים וחיים, כתה ח', חלק א' (2017)
7. מדעים וחיים, כתה ט', חלק א' (2017)
8. השכלה מדעית, כתה י"א (2017)

טכנולוגיה

1. טכנולוגיה, כתה ז' (2016)
2. טכנולוגיה, כתה ט' (2017)
3. טכנולוגיה, כתה י' (2016)
4. טכנולוגיה, כתה י"א (2016)
5. טכנולוגיה, כתה י"ב (2017)

כימיה

1. כימיה, כתה י' (2017)
2. כימיה, כתה י"א [ריאלית], חלק א' (2017)

ביולוגיה

1. ביולוגיה, כתה י' (2017)
2. ביולוגיה, כתה י"א [ריאלית], חלק א' (2017)

חינוך אסלאמי

1. חינוך אסלאמי, כתה א', חלק א' (2014)

2. חינוך אסלאמי, כתה א', חלק א' (2016)
3. חינוך אסלאמי, כתה א', חלק ב' (2014)
4. חינוך אסלאמי, כתה א', חלק ב' (2016)
5. חינוך אסלאמי, כתה ב', חלק א' (2014)
6. חינוך אסלאמי, כתה ב', חלק א' (2016)
7. חינוך אסלאמי, כתה ב' חלק ב' (2015)
8. חינוך אסלאמי, כתה ב', חלק ב' (2016)
9. חינוך אסלאמי, כתה ג', חלק א' (2015)
10. חינוך אסלאמי, כתה ג', חלק א' (2016)
11. חינוך אסלאמי, כתה ג', חלק ב' (2014)
12. חינוך אסלאמי, כתה ג', חלק ב' (2016)
13. חינוך אסלאמי, כתה ד', חלק א' (2015)
14. חינוך אסלאמי, כתה ד', חלק א' (2016)
15. חינוך אסלאמי, כתה ד', חלק ב' (2015)
16. חינוך אסלאמי, כתה ד', חלק ב' (2016)
17. חינוך אסלאמי, כתה ה', חלק א' (2014)
18. חינוך אסלאמי, כתה ה', חלק ב' (2015)
19. קריאת קוראן בטעמים, כתה ה' (2014)
20. חינוך אסלאמי, כתה ו', חלק א' (2015)
21. חינוך אסלאמי, כתה ו', חלק ב' (2015)
22. קריאת קוראן בטעמים, כתה ו' (2015)
23. חינוך אסלאמי, כתה ז', חלק א' (2015)
24. חינוך אסלאמי, כתה ז', חלק ב' (2015)
25. קריאת קוראן בטעמים, כתה ז' (2015)
26. חינוך אסלאמי, כתה ח', חלק א' (2014)
27. חינוך אסלאמי, כתה ח', חלק ב' (2015)
28. קריאת קוראן בטעמים, כתה ח' (2015)
29. חינוך אסלאמי, כתה ט', חלק א' (2015)
30. חינוך אסלאמי, כתה ט', חלק ב' (2015)
31. קריאת קוראן בטעמים, כתה ט' (2014)
32. חינוך אסלאמי, כתה י' חלק א' (2015)
33. חינוך אסלאמי, כתה י', חלק ב' (2013)
34. קריאת קוראן בטעמים, כתה י' (2014)
35. חינוך אסלאמי, כתה י"א, חלק א' (2015)
36. חינוך אסלאמי, כתה י"א, חלק ב' (2014)
37. חינוך אסלאמי, כתה י"ב (2014)

חינוך נוצרי

1. חינוך דתי נוצרי, כתה א' (2000)
2. חינוך נוצרי, כתה א', חלק א' (2016)
3. חינוך נוצרי, כתה א', חלק ב' (2016)
4. חינוך נוצרי, כתה ב' (2010)
5. חינוך נוצרי, כתה ב', חלק א' (2016)
6. חינוך נוצרי, כתה ב', חלק ב' (2016)
7. חינוך נוצרי, כתה ג' (2002)
8. חינוך נוצרי, כתה ג', חלק א' (2016)
9. חינוך נוצרי, כתה ג', חלק ב' (2016)
10. חינוך נוצרי, כתה ד' (2005)
11. חינוך נוצרי, כתה ד', חלק א' (2016)

12. חינוך נוצרי, כתה ד', חלק ב' (2016)
13. חינוך נוצרי, כתה ה' (2004)
14. חינוך דתי נוצרי, כתה ו' (2000)
15. חינוך נוצרי, כתה ז' (2001)
16. חינוך נוצרי, כתה ח' (2008)
17. חינוך נוצרי, כתה ט' (2003)
18. חינוך נוצרי, כתה י' (2013)
19. חינוך נוצרי, כתה י"א (2005)
20. חינוך נוצרי, כתה י"ב (2006)

חינוך לאומי

1. חינוך לאומי, כתה א', חלק א' (2013)
2. חינוך לאומי ולחיים, כתה א', חלק א' (2016)
3. חינוך לאומי, כתה א', חלק ב' (2015)
4. חינוך לאומי ולחיים, כתה א', חלק ב' (2016)
5. חינוך לאומי, כתה ב', חלק א' (2015)
6. חינוך לאומי ולחיים, כתה ב', חלק א' (2016)
7. חינוך לאומי, כתה ב', חלק ב' (2015)
8. חינוך לאומי ולחיים, כתה ב', חלק ב' (2016)
9. חינוך לאומי, כתה ג', חלק א' (2015)
10. טיפוח [תנשיאה] לאומי וחברתי, כתה ג', חלק א' (2016)
11. חינוך לאומי, כתה ג', חלק ב' (2015)
12. טיפוח לאומי וחברתי, כתה ג', חלק ב' (2016)
13. חינוך לאומי, כתה ד', חלק א' (2014)
14. טיפוח לאומי וחברתי, כתה ד', חלק א' (2016)
15. חינוך לאומי, כתה ד', חלק ב' (2014)
16. טיפוח לאומי וחברתי, כתה ד', חלק ב' (2016)
17. חינוך לאומי, כתה ה' (2014)
18. חינוך לאומי, כתה ו' (2014)
19. חינוך לאומי, כתה ז' (2013)

אזרחות

1. אזרחות, כתה א', חלק א' (2014)
2. אזרחות, כתה א', חלק ב' (2014)
3. אזרחות, כתה ב', חלק א' (2014)
4. אזרחות, כתה ב', חלק ב' (2014)
5. אזרחות, כתה ג', חלק א' (2015)
6. אזרחות, כתה ג', חלק ב' (2015)
7. אזרחות, כתה ד', חלק א' (2015)
8. אזרחות, כתה ד', חלק ב' (2015)
9. אזרחות, כתה ה' (2014)
10. אזרחות, כתה ו' (2015)
11. אזרחות, כתה ז' (2014)
12. אזרחות, כתה ח' (2013)
13. אזרחות, כתה ט' (2013)

לימודי חברה

1. לימודי חברה, כתה ה', חלק א' (2017)
2. לימודי חברה, כתה ו', חלק א' (2017)
3. לימודי חברה, כתה ז', חלק א' (2017)
4. לימודי חברה, כתה ח', חלק א' (2017)
5. לימודי חברה, כתה ט', חלק א' (2017)

היסטוריה

1. היסטוריה של הציביליזציות העתיקות, כתה ה' (2014)
2. היסטוריה של הערבים והמוסלמים, כתה ו' (2014)
3. היסטוריה של ימי הביניים, כתה ז' (2014)
4. היסטוריה של הציביליזציה הערבית המוסלמית, כתה ח' (2014)
5. היסטוריה ערבית מודרנית ובת-זמננו, כתה ט' (2014)
6. היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של העולם, כתה י' (2015)
7. היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתה י"א, חלק א' (2015)
8. לימודי היסטוריה [האימפריאליזם], כתה י"א, חלק א' (2017)
9. היסטוריה מודרנית ובת-זמננו של פלסטין, כתה י"א, חלק ב' (2014)
10. היסטוריה של הערבים והעולם במאה העשרים, כתה י"ב [הומניסטית] (2014)

סוגיות אקטואליות

1. סוגיות אקטואליות, כתה י"א [הומניסטית] (2014)
2. סוגיות אקטואליות, כתה י"ב [הומניסטית] (2014)

גיאוגרפיה

1. גיאוגרפיה פיזית, כתה ה' (2014)
2. גיאוגרפיה אנושית, כתה ו' (2014)
3. גיאוגרפיה של פלסטין, כתה ז' (2014)
4. גיאוגרפיה של הסביבה, כתה ח' (2014)
5. גיאוגרפיה של המולדת הערבית, כתה ט' (2015)
6. גיאוגרפיה של יבשות העולם, כתה י' (2015)
7. גיאוגרפיה פיזית ואנושית, כתה י"א, חלק א' (2015)
8. גיאוגרפיה פיזית ואנושית, כתה י"א, חלק ב' (2014)
9. גיאוגרפיה פיזית ואנושית, כתה י"ב (2015)

ספרי המגמה ההילכתית

1. הקוראן הנכבד ומדעי, כתה י"א (2013)
2. הקוראן הנכבד ומדעי, כתה י"ב (2013)
3. החדית' [אמרות הנביא מוחמד] הנאצל ומדעי, כתה י"א (2013)
4. החדית' הנאצל ומדעי, כתה י"ב (2013)
5. תורת הפסיקה המשפטית האסלאמית [פיקה] ויסודותיה, כתה י"א (2013)
6. תורת הפסיקה המשפטית האסלאמית - פעולות עסקיות [מועאמלאת], כתה י"ב (2013)
7. האמונה, כתה י"א (2013)
8. שיטות ההטפה המיסיונרית [דעווה] ותורת הנאום, כתה י"א (2013)
9. סדרים [נוט'ום] אסלאמיים, כתה י"ב (2012)

סה"כ ספרים שנבדקו: 201

החוקרים

ארנון גרויס

ד"ר ארנון גרויס הוא עיתונאי בשפה הערבית בגימלאות, שמילא תפקידים שונים בקול ישראל בערבית במשך 42 שנות עבודתו שם, החל מ-1973. הוא מזרחן בהשכלתו, בעל תואר ד"ר מהמחלקה ללימודי המזרח הקרוב באוניברסיטת פרינסטון בארה"ב. ד"ר גרויס לימד מספר שנים באוניברסיטה העברית בתחומי המזה"ת והשפה הערבית. מאז שנת 2000 הוא עוסק בחקר ספרי לימוד במזה"ת ופרסם למעלה מתריסר דו"חות על היחס ל"אחר" ולשלום בספרי הלימוד של מצרים, סוריה, סעודיה, איראן, תוניסיה והרשות הפלסטינית. את סיכום מחקריו, תוך השוואת ספרי הרש"פ לאלה של ישראל ומדינות אחרות במזה"ת, פרסם במאמרו: "De-legitimization of Israel in Palestinian Authority Schoolbooks", *Israel Affairs*, Vol. 18 (2012), Issue 3, pp. 455-484. ד"ר גרויס הציג את ממצאי מחקריו בפני קובעי מדיניות, חוקרים וגורמי תקשורת בארץ ובעולם ובכלל זה בקונגרס האמריקני, בפרלמנט האירופי, בפרלמנטים הקנדי, הבריטי והצרפתי, ובכנסת.

רוני שקד

ד"ר רוני שקד הוא רכז יחידת המזה"ת במכון המחקר ע"ש הארי ס. טרומן לקידום השלום של האוניברסיטה העברית. התמחותו היא בתחום החברה הפלסטינית ועמדותיה בהקשר הסכסוך. נושא עבודת הדוקטור שלו באוניברסיטה העברית הוא "אתוס הסכסוך של החברה הפלסטינית". ד"ר שקד מלווה את הסכסוך הישראלי-פלסטיני מאז שנת 1968 ושימש במשך כשלושים שנה (מאז 1983) ככתב ופרשן לענייני הפלסטינים של העיתון "ידיעות אחרונות". ד"ר שקד פרסם מספר ספרים בנושא וביניהם: "חמאס - מאמונה באללה לדרך הטרור" (1994) עם העיתונאית אביבה שאבי, "על הגדר - הפלסטינים בישראל, רדיקליזם לאומי" (2012), "מבט מאחורי הכאפיה: אתוס הסכסוך של החברה הפלסטינית" (אמור לצאת במהלך 2017). בשנים האחרונות חוקר ד"ר שקד אספקטים שונים של ההתייחסות לסכסוך בסביבה הבית-ספרית באזורי יהודה, שומרון ועזה, ובייחוד בבתי"ס המנוהלים ע"י סוכנות הסעד והתעסוקה של האו"ם (אונר"א) לפליטים הפלסטינים שם. מחקריו בתחום זה הוצגו בפני קובעי מדיניות וגורמי תקשורת בארץ ובחו"ל.